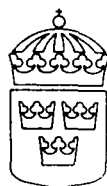

Riksdagens protokoll

1987/88:132

Protokoll
1987/88:132

2 juni 1988

Debatter m. m.

Torsdagen den 2 juni

Granskning av statsrådets tjänsteutövning m. m.	3
Allmänt	3
Regeringens åtgärder med anledning av mordet på statsminister Olof Palme	24
Krigsmaterielexport	37
Berglingfallet	71
Vissa säkerhetsfrågor	80
Utlänningsärenden	89
Regeringens beredning av frågan om lokaliseringen av det nya plan- och bostadsverket	97
Regeringens utnämningsspolitik	101
Tillståndet för Saab-Scania AB att anlägga en bilindustri på Kockumsområdet i Malmö	104
Restaureringen av Hornborgasjön	108
Förbudet mot stråförkortning	112
1985 års spannmålsbeslut	116
Åtgärder till förmån för vattenkraftsproducerande regioner (forts. från prot. 131)	121
Särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.	127
Jämställdhetspolitiken	155

Avgjorda ärenden

Torsdagen den 2 juni

Finansutskottets betänkande

1987/88:28 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden 3

Arbetsmarknadsutskottets betänkande

1987/88:23 om uppskov med behandlingen av vissa motioner 3

Konstitutionsutskottets betänkande

1987/88:40 med anledning av granskning av statsrådets tjänste-
utövning och regeringsärendenas handläggning utom avsnittet
Krigsmaterielexporten såvitt avser vapenembargot mot Austra-
lien (beträffande beslut härom, se prot. 133) 13

Torsdagen den 2 juni

Kl. 09.00

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Allmänt

1 § Justerades protokollet för den 25 maj.

2 § Föredrogs men bordlades åter

Skatteutskottets betänkande 1987/88:44

Justitieutskottets betänkanden 1987/88:38 och 43

Utrikesutskottets betänkanden 1987/88:29 och 31

Socialförsäkringsutskottets betänkanden 1987/88:27 och 31

Socialutskottets betänkande 1987/88:30

Utbildningsutskottets betänkanden 1987/88:16, 31 och 35

3 § Föredrogs

finansutskottets betänkande

1987/88:28 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden och

arbetsmarknadsutskottets betänkande

1987/88:23 om uppskov med behandlingen av vissa motioner.

Vad utskotten hemställt bifölls.

4 § Föredrogs

konstitutionsutskottets betänkande

1987/88:40 med anledning av granskning av statsrådets tjänsteutövning och
regeringsärendenas handläggning.

Granskning av statsrådets tjänsteutövning m. m.

Anf. 1 TALMANNEN:

Dechargedebatten uppdelas liksom tidigare år i flera avsnitt. Varje avsnitt behandlas som ett självständigt ärende, och talarlistan för de olika avsnitten kan alltså utökas med ytterligare talare. Då alla under ett avsnitt anmälde talarna haft ordet övergår kammaren omedelbart till att debattera nästa avsnitt. Voteringarna äger rum i ett sammanhang sedan samtliga avsnitt slutdebatterats.

Först upptas till behandling avsnittet Allmänt.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Allmänt

Anf. 2 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Konstitutionsutskottet har kommit att spela en alltmer uppmärksammas roll i svenskt politiskt liv. Det är ingalunda, herr talman, någon okontroversiell roll. Utskottets granskningsverksamhet har blivit föremål för de mest skiftande bedömningar, från högstämda lovord om en förnyelse av riksdagen till uppmaningar att sluta upp med att ställa till oreda i samhällsdebatten.

Det må kanske tillåtas mig att i mitt inledningsanförande ge några synpunkter på detta utifrån det betänkade som vi nu skall diskutera.

Låt oss börja med en tankelek. Inte bara KU:s granskning utan också t. ex. medborgarkommissionen visar att överträdelser av svensk vapenexportlagstiftning har skett under många år. Kritik riktas mot godtrogenhet, slarv, brist på dokumentation, avsaknad av klara regler, begränsade resurser vad gäller tillsyn och mycket annat. Detta är en kritik som det är lätt att instämma i med facit i hand.

Men vad hade hänt om vi under de tidsperioder som vi nu kritiserar hade haft ett aktivt, alert och kritiskt konstitutionsutskott? Om vi för tjugo år sedan hade haft offentliga utskottsutfrågningar? Om utskottets granskning redan då hade rönt samma uppmärksamhet som i dag? Om det vänliga samtalet hade ersatts av konfrontation, misstänksamhet, borrande efter sanningen och ansvarsutkrävande?

Hade inte ett KU då med dagens arbetsmetodik inte bara funnit överträdelser på vapenexportområdet utan också en rad andra händelser som då borde ha kommit fram i ljuset? Är det troligt att s. k. affärer har börjat inträffa först under senare år?

Frågorna måste ställas. Hade inte mycket sett annorlunda ut om granskningen hade varit effektivare tidigare? Hade inte vetskapen om ett granskande och effektivt konstitutionsutskott också haft en förebyggande effekt, så att vi hade sluppit en del av det som vi nu tvingas genomleva?

”KU är en hund som morrar men inte biter”, sade en gång Arthur Engberg. Och visst hade han rätt då. Frågan var om KU ens morrade utan snarare viftade på svansen åt regeringen.

Nu viftar inte KU på svansen längre, till stor saknad för några. En markant förändring har skett i utskottets verksamhet. Det är en förändring som har kommit för att stanna.

Men säger någon, nog vill väl alla granska, det kan väl inte Anders Björck vara ensam om?

Självfallet, säger jag, visst vill alla ha en effektiv granskning, i princip, för så är det.

När vi från oppositionens sida kräver mer resurser till KU, så säger socialdemokraterna ja, fast bara i princip.

När vi vill komma i gång med granskningen tidigt för att hinna göra ett grundligt arbete, så säger socialdemokraterna ja, fast bara i princip.

När vi vill ha utfrågningar som är så heltäckande som möjligt, så säger socialdemokraterna ja, fast bara i princip.

När vi snabbt vill ha fram vederbörliga dokument, så säger socialdemokraterna ja, fast bara i princip.

När vi vill ha öppenhet och ta bort onödiga hemligstämplar, så säger socialdemokraterna ja, fast bara i princip.

När vi vill tala i klartext och utdela kritik mot dem som har begått fel, så säger socialdemokraterna ja, fast bara i princip.

Herr talman, så är det. I princip har ingen något emot ett starkt konstitutionsutskott. Men hur ser verkligheten ut?

KU har kritiserats för att vara ett partipolitiskt sammansatt organ. Jag säger: Det är bra. För just de partipolitiska motsättningarna är en effektiv drivkraft i granskningsarbetet. Detta är ingenting att skämmas för eller hyckla över. Oppositionen vill helt naturligt dra fram fel och misstag som kan relateras till den sittande regeringen. Regeringens partivänner i utskottet vill försvara, ta fram det som förklarar och rättfärdigar. Det är inget fel i det heller.

Under de senaste årens granskningar har bl. a. jag själv fått på huden i framför allt den socialdemokratiska pressen och från ett och annat statsråd. Ett botaniserande i klippen, herr talman, visar på en imponerande provkarta över det svenska språkets vanligaste skällsord samt en del nyheter på området. Man tror knappast att det är sant när man sammanställer en lista på vad som sagts om min ringa person i det här sammanhanget.

Alla begår naturligtvis fel och misstag. Vi säger saker som är överdrivna, vi är på fel spår ibland, och vi ser handlingar utifrån ett eget perspektiv. Jag är inget undantag.

Vi har alla säkert begått fel under de år som vi har verkat i konstitutionsutskottet. Men jag ångrar inte den inriktning som jag har haft i min verksamhet.

När jag kom till konstitutionsutskottet 1974 hade granskningen i praktiken stannat av. Utskottet intresserade inte många. Det spelade en undanskymd roll i svensk politik och i den nationella debatten.

Det fanns säkert många som tyckte att det var bra. Utskottet tyngdes av sin höga status och värdighet. Skulle vi ha fortsatt på denna väg?

Undan för undan kom många att reagera mot detta. Kunde det vara rimligt att t. o. m. vilka ärenden som anmälades till KU och som sedan granskades under en hel vår var hemligstämplade, dvs. bara det faktum att de hade anmälts var hemligstämpelat, till dess betänkandet justerades och blev offentligt? Så var det för inte så många år sedan.

Var det rimligt att stora dagspolitiska frågor, med konstitutionella inslag, inte granskades av utskottet?

Fanns det någon rimlighet i att vi nästan aldrig hade utfrågningar, och när sådana väl började bli vanligare, de skedde bakom stängda dörrar?

Var det slutligen rimligt att hela granskningen skedde i hemlighet, i praktiken på regeringens villkor och utan offentlig insyn?

Mitt svar var nej. Jag var ingalunda ensam om den uppfattningen. Det har funnits många i riksdagen inom olika partier, bland statsvetare och inom media som haft kritiska synpunkter på tingens ordning. Men kritik bara i ord räcker inte.

Med olika åtgärder kom granskningen att gradvis ändra karaktär. Det blev vanligare med utfrågningar, och de började tas upp stenografiskt. Mer material begärdes in, och hemligstämpeln var inte längre något som

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Allmänt

automatiskt stoppade oss. Framför allt kom fler och fler frågor under KU:s granskning. Slutligen fick vi i vår de öppna utskottsutfrågningarna.

Det här låter kanske som en lugn och okontroversiell utveckling. Ingenting kan vara felaktigare. Det har krävts många initiativ, mycket bråk, många hårda ord, mycken olydnad och energi för att förändra.

Man må tycka vad man vill om arbetsmetoderna, men jag hävdar att de har varit nödvändiga för att föra utvecklingen framåt. Jag ångrar inte att de kommit till användning.

Att granska regeringen är nödvändigt också i fortsättningen, hur den än är sammansatt, vilken politik den än driver. Rollerna förändras vid ett regimskifte, men KU:s granskande verksamhet måste ha kontinuitet, vara accepterad och effektiv.

Vi är inte där ännu. Jag sade nyss att förändringarna genomgående har drivits fram under strid, att socialdemokraterna har bedrivit ett uppehållande försvar. Det är möjligt att ett regimskifte kan förändra detta.

Men, frågar någon, är det då nödvändigt med så mycket bråk, så högt tonläge? Jag svarar: Tyvärr är det nog så, och så kommer det att vara också i fortsättningen, oavsett hur regering resp. opposition ser ut. Regeringsledamöter är inte mer än människor, och den dag de med glädje och förhoppningsfull håg beger sig till KU har granskningen förfelat sitt syfte. Det får aldrig bli en granskning på regeringens villkor, oavsett vilken regering det är. Man kan fråga sig om den nuvarande ordningen är bra när det gäller att säkerställa oppositionens roll. Det finns frågor som måste diskuteras.

För det första: Skall inte en minoritet ges rätt att besluta om inkallande av personer och om att utfrågningarna sker offentligt? Skall majoriteten sätta upp ramarna för hur oppositionen granskar?

För det andra: Skall inte utskottet ges personella resurser, så att vi slipper förlita oss på promemorior och underlag från regeringskansliet, den part som vi granskar? KU har i dag ett kansli av högsta kvalitet, men aldrig så duktiga människor kan inte arbeta mer än dygnet om under granskningsperioden.

Detta är frågor som det är nödvändigt att ställa i dag. KU kan bättre. Men ingen skall tro att en effektivare granskning kommer till stånd genom att alla stridsyxor grävs ned, att silkesvantarna träds på och att gemytligheten sprids över alla gränser. Även om det alltid är trevligare med gemyt än spänningar, handlar det här ytterst om att KU:s och därmed riksdagens granskning skall bli trovärdig.

Herr talman! Låt oss återgå till inledningen. Hade inte mycket av det som KU kritiserar i dag – dålig kontroll, ofullständiga rutiner, bristande observans, godtrogenhet och mycket annat – i någon mån kunnat upptäckas på ett tidigare stadium om vi hade varit lika aktiva för 15–20 år sedan som vi är i dag? Kan vi klara vår viktiga roll i framtiden utan att reformera och effektivisera vårt granskningsarbete?

Mitt svar på dessa frågor är nej. Här behövs förändringar. Men, herr talman, var så viss, de kommer inte fram utan strid och utan beskyllningar för partinit, effektsökeri, bråkighet och allt annat som funnits med i debatten om KU:s roll. Men det priset måste betalas. Årets granskningsbetänkande och dess förhistoria utgör en tankeställare.

Herr talman! Några avslutande ord om årets granskningsbetänkande. Vapenexportfrågorna har fått stort utrymme, enligt många mening för stort. Utskottet har granskat fler frågor, även om detta har haft svårt att tränga igenom för vapenexporten har dominerat. Det gäller Berglingaffären, utnämningsspolitiken, plan- och bostadsverkets utflyttning till Karlskrona m. m. Däremot har utskottet inte gjort en granskning av Palmemordets efterspel utan nöjt sig med att hänvisa till två utredningar som arbetat med ärendet. Jag skall återkomma till det litet senare i dag.

Finns det då något genomgående tema i det som vi funnit? Svaret är ja. Hyckleri och dubbelmoral vad gäller vapenexporten. Att inga fel begåtts och inga ansvariga finns när det gäller andra frågor. Utskottsmajoriteten är begåvad med det mest försonliga sinnelag som tänkas kan. Frågan är emellertid om man inte försöker bevisa och förklara för mycket. Därigenom minskar också trovärdigheten i de slutsatser som majoriteten drar av årets granskning.

Anf. 3 BIRGIT FRIGGEBE (fp):

Herr talman! Konstitutionsutskottet behövs inte. Det klarar inte av att granska regeringen ordentligt, eftersom det är politiker som granskar varandra och eftersom utskottet då inte kan komma fram till några bra slutsatser. Tidningarna är mycket bättre och snabbare på att granska makthavarna. Juristerna har mycket större kunskap och är mer kompetenta och objektiva när det gäller att klara granskningen.

Detta är några ganska vanliga kommentarer som man får höra i diskussionen om konstitutionsutskottets arbete och kontroll av regeringen. Även jag är till viss del kritisk mot hur granskningen går till. Vi har väldigt små resurser. Nästan varje annat utredningskansli av större dignitet har större resurser än konstitutionsutskottet. Vi lägger fram ett betänkande en gång per år med en mängd olika ärenden – hela granskningen av regeringens administrativa hantering, med författningar, propositioner osv. samt dessutom det som anmäls till KU av riksdagsledamöterna. Mycket av det som skrivs i konstitutionsutskottets betänkande kommer egentligen aldrig riktigt fram i ljuset därför att det är så många saker som behandlas samtidigt. Det är ganska otydliga preciseringar av det samlade omdöme som konstitutionsutskottet kommer fram till om regeringens hantering. Det är ganska svårt att läsa ut huruvida det är ett hårt omdöme, om det är mycket eller litet av kritik som konstitutionsutskottet har att framföra.

Vi har bekymmer med materialinsamlingen. Det åvilar i mycket hög grad de enskilda ledamöterna att själva veta vilken typ av handlingar de vill komma åt inom regeringskansliet.

Det var bl. a. mot denna bakgrund som vi folkpartister i konstitutionsutskottet begärde att det skulle tillsättas en kommission som fick i uppdrag att gå igenom vapenhandeln sedan början av 1970-talet. De andra ledamöterna ville inte det. Jag förmodar att de trodde att de skulle få konkurrens. Det slutade trots allt med att det så småningom tillsattes en medborgarkommission. Jag tror att det var av stort värde. Det visade sig också att kommissionen fick väsentligt större resurser till sitt förfogande i sin granskning.

Jag tror dock att min kritik av hur konstitutionsutskottet arbetar och

uppfattningar om hur det skall kunna bli bättre förmodligen så småningom kommer att leda till resultat. De frågor jag tillställde konstitutionsutskottet i ett brev förra sommaren har i stort sett ännu inte behandlats. Jag är ändå optimistisk.

Jag skall säga till de personer som ifrågasätter granskningen över huvud taget och som tror att de är bättre på att sköta den själva att de bortser ifrån den process som granskningen faktiskt innebär, framför allt nu när utskotts- förhören dessutom blivit öppna. Jag tycker att alla vi som har till uppgift att granska och kontrollera makt kan säga att vi kompletterar varandra.

Konstitutionsutskottets granskning har i många fall lett till resultat redan innan vi behandlar betänkandet.

I tisdags beslutade riksdagen att den typ av samarbetsavtal som regeringen har träffat med den indiska regeringen i fråga om vapenexport inte längre skall få träffas, i avvaktan på att en utredning skall se på vilken typ av samarbetsavtal vi skall ha i framtiden. Det var ett mycket snabbt resultat av den tydlighet som konstitutionsutskottet har gett den här frågan i sitt granskningsarbete i år.

I ett annat, litet ärende har det också blivit resultat ganska snabbt. För ett tag sedan fick vi ta ställning till en ny inriktning för hur restaureringen av Hornborgasjön i Västergötland skall gå till. Det var naturligtvis en anmälan till och granskning i konstitutionsutskottet som drev fram att detta skedde snabbare.

Vi har i år tagit ett steg framåt mot bättre förutsättningar för den årliga granskningen. Jag tänker på de öppna utskottsförhören. Efter en nästan 25-årig kamp, bl. a. från folkpartiets sida, har vi nu öppnat våra dörrar.

Många frågor: Innebär inte den här öppenheten att ni får veta mindre och att det blir mer av hemlighetsmakeri genom att det inte går att ställa alla frågor och genom att de utfrågade hänvisar till sekretess och annat? På det vill jag svara: Jag tror det är helt fel. Dessutom kan utskottet komplettera med slutna utfrågningar, om vi skulle vilja göra det. Vi har också gjort det i tre fall i år. Vi har haft säkerhetspolisens chef hos oss, vi har haft en andra utfrågning med krigsmaterielinspektören Sven Hirdman, och vi har haft Boforsdirektörerna, som ville komma bara om det var stängda dörrar, hos oss. Jag tror alltså att öppenheten har blivit väsentligt mycket större med de öppna förhören.

Jag tror också att de öppna förhören har inneburit en kvalitativ förbättring av granskningen så till vida att vi som är ledamöter i konstitutionsutskottet kan ta del av den debatt som följer på de öppna förhören. Vi kan läsa i tidningarna och höra i radio och TV, och vi träffar våra partivänner och väljare, som har kommentarer under hand till vad som sker i de öppna förhören. Det breddar vår bas för granskningen, och det blir en dialog i samhället under själva granskningsarbetet.

Man har också frågat: Har de öppna förhören kommit för att stanna? Är det ingen som är kritisk? Jo, det finns naturligtvis en och annan som på ett tidigt stadium hade bestämt sig för att tycka illa om detta med öppna förhör, att det skulle kunna bli teater och show och att kvaliteten skulle sjunka. Men jag tror att det mer handlar om en konservativ fasthållning vid intagna ståndpunkter. Jag noterar med glädje att de som i detta hus tidigare var ivriga

motståndare, bl. a. socialdemokraterna, numera tycker att det har varit en bra reform att införa de öppna förhören.

Många frågor om alla affärer som vi har haft under det senaste året: Palmeutredningen. Stig Berglings flykt, justitieombudsmannen, vapenaffärerna osv. Man frågar: Hur är egentligen tillståndet i landet? Har vi fått det sämre i den meningen att vi har fler affärer, att fler myglar och försöker krypa undan lagar, bestämmelser och förordningar? På det vill jag svara att jag har svårt att ha en absolut bestämd uppfattning om detta. Vi har haft affärer i Sverige förr. De som var med på 50-talet minns t. ex. rättsskandalerna då. Men jag tror att det till viss del har skett en uttunning i samhället vad gäller ansvarstagandet, och jag tror att det bl. a. hänger samman med den offentliga sektorns starka tillväxt under de senaste årtiondena.

Jag tror att det som har hänt under de senaste åren har skadat oss politiker, skadat myndigheter och tjänstemän, skadat uppfattningen om våra företag och skadat journalisternas anseende.

Jag sade att jag hade svårt att ha en alldeles bestämd uppfattning. Man möter ju också så mycket av samvetsgranna, lojala, kreativa och ärliga människor i vårt samhälle. Därför tycker jag det är fel att ha mycket svepande uppfattningar om att vi är på väg mot ett slags degenerering i Sverige.

Jag har med glädje noterat att det i dag på många håll i vårt samhälle har börjat skapas en debatt om våra regler och vårt sätt att hantera reglerna. Vi har fått en etikdebatt inom olika sektorer av vårt samhällsliv. Vi politiker talar om det. Journalisterna talar sinsemellan om hur de skall sköta sina granskningsuppgifter. Företagen ordnar seminarier om hur de på ett riktigt sätt skall följa lagar och förordningar. Förhoppningsvis kan det alltså komma något gott ut av alla de affärer som vi har upplevt under de senaste åren.

Så några kommentarer till själva betänkandet. Det finns ganska många reservationer till årets betänkande. Jag kan tänka mig att Olle Svensson vill utnyttja det förhållandet till att säga att kritiken är splittrad eller att det är hårdare kritik mot regeringen från dem som är oppositionella. Till det skulle jag vilja säga: Jag är alldeles övertygad om att om vi hade haft mer tid i slutskedet av vårt arbete skulle reservationerna ha varit mer samlade. Den sista natten satt vi ledamöter själva och formulerade reservationerna, och det fanns inte tid för någon egentlig samordning. Det fanns också mycket få s. k. alternativa skrivningar när vi tog ställning till hur betänkandet skulle se ut. Därför kan reservationsbilden verka litet splittrad.

På en del punkter har det naturligtvis framförts en samlad kritik från utskottets sida. Den kommer självfallet inte att märkas särskilt mycket i dag, för det som kommer att diskuteras är de frågor där vi har olika uppfattningar. Men det finns alltså en ganska bred samlad kritik beträffande Palmeutredningen, beträffande regeringens ansvar och uppmärksamhet i vapenexportfrågorna, beträffande plan- och bostadsverket, beträffande frågan om när författningar har kommit ut osv.

Till sist, herr talman, vill jag inför kammaren redovisa – det tror jag också att ni själva har stött på – att det finns många människor som är ganska trötta på konstitutionsutskottets granskning, framför allt i fråga om vapenaffärer. Man säger: Ni får inte fram någonting, det blir inget slut på det hela, och

det känns över huvud taget ganska obehagligt med bråk. Varför håller ni på att bråka på detta sätt?

Till dem vill jag säga: Min uppfattning är att makt alltid korrumperar. Det gäller oavsett var man hör hemma ideologiskt och politiskt. De människor som har mycket makt riskerar att deformeras moraliskt. Därför är det av utomordentligt stor vikt att vi har en granskning, kontroll och insyn överallt där makt utövas, och det måste med nödvändighet leda till en hårdhänt granskning och till att det blir bråk och olika uppfattningar. Därför skulle jag också vilja säga att bråket är en av demokratins förutsättningar.

Anf. 4 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! I den första omgången av granskningsdebatten brukar vi traditionellt anlägga vissa synpunkter på granskningens omfattning och på vad vi har åstadkommit. Det kan inte undvikas att det blir upprepningar år från år. Det kan nog inte heller undvikas att det blir upprepningar från oss som avlöser varandra här i talarstolen. Jag kan i mycket instämma i vad både Anders Björck och Birgit Friggebo har sagt här. Jag tror att även Olle Svensson kan instämma i en hel del av vad som har sagts.

Häromdagen kunde man i Sydsvenska Dagbladet läsa en artikel författad av före jordbruksministern Eric Holmqvist. Artikelnen innehöll en nedgörande kritik mot konstitutionsutskottet, konstitutionsutskottets granskning som helhet och mot de öppna utskottsförhören. Den innehöll också en nedvärderande bedömning av oss som verkar inom konstitutionsutskottet. Eric Holmqvist gjorde en jämförelse med gångna dagar, då det var värdiga män för vilka man hade förtroende som satt i konstitutionsutskottet. De bråkade inte så mycket, men de hade tyngd i sig. Detta är i stort sett kontentan av artikeln. Vad som kan vara av intresse att notera i detta sammanhang är att det naturligtvis var väl förtjänta män som satt i konstitutionsutskottet; det var ju män på den tiden. Men man bör kanske samtidigt göra anmärkningen att de inte utövade någon granskning. I och med att de inte gjorde någonting på granskningsområdet undgick de kritik.

Jag har studerat utvecklingen av konstitutionsutskottets verksamhet. Jag skall inte trötta kammaren med siffror utan endast nämna att 1970 års granskningsbetänkande omfattade 54 sidor med bilagor och allt. Debatten i kammaren med anledning av betänkandet klarades av på en timme. Det var den tidens granskning. Med andra ord kan man säga att den granskningsuppgift konstitutionsutskottet har enligt grundlagen praktiskt taget hade somnat in.

Det var sedan under det begynnande 1970-talet som granskningen började vitaliseras. Vilka orsakerna till det var skall jag lämna därhän. Granskningen har sedan år för år fått en allt större omfattning. Vi kan alla se att granskningsbetänkandet i år inte har kunnat rymmas i en behändig volym, utan det har fått delas upp i två delar med bortåt 700 sidor. Detta visar vilken förändring som skett under, skall vi säga, en politikergeneration.

Jag tror också att denna utveckling är ett uttryck för en förändrad inställning över huvud taget. Vi har i det svenska samhället fått mindre av hysch-hysch och konformism och mer av ifrågasättande. Det tycker jag är bra. Mycket av det som nu betraktas som skandaler, felgrepp, övertramp

osv. har naturligtvis förekommit även tidigare. Skillnaden är att det nu har lyfts fram i ljuset. Många av de kontroversiella s. k. affärer som förekommit har lyfts fram just genom konstitutionsutskottets granskning. Det tycker jag är mycket värdefullt.

Jag är alldeles övertygad om att de som ifrågasätter konstitutionsutskottets granskning och metoderna för den kommer att få fel. Konstitutionsutskottets granskning kommer att fortsätta, och den kommer sannolikt också att expandera. Här ligger naturligtvis ett problem.

Konstitutionsutskottet är ett riksdagsutskott. Vi har många andra frågor att behandla. Den tid vi kan ägna åt granskningen är trots allt begränsad. När det gäller stora och komplicerade frågor som t. ex. vapenexporten krävs mycken tid och inläsning för att man i betänkandet skall kunna avge mer välavvägda och på kunskap grundade omdömen. Detta är naturligtvis frågor vi i konstitutionsutskottet måste noga begrunda: vilka arbetsformer vi skall ha, vilka resurser utskottet skall ha till sitt förfogande för det grundläggande förarbete som måste till och hur vi skall disponera tiden för granskning över året.

Jag tycker att öppenheten i konstitutionsutskottets granskning är bra. Vi har alltid haft ett betydande mått av öppenhet i så måtto att de utfrågningar vi haft har publicerats. En stor del av det grundmaterial som vi har fotat våra undersökningar på har också publicerats. Det tråkiga har varit att det materialet nästan inte alls har observerats av massmedia. Man har i stället under undersökningarnas gång velat ha ständiga rapporter. De öppna utskottsutfrågningarna har väl underlättat för massmedia att ge mer rättvisande skildringar av vad som förekommer. Samtidigt är det givet att de öppna utfrågningarna också kräver mer tid. Det har vi kunnat konstatera. Utfrågningarna inom utskottets väggar gick snabbare. Det är möjligt att vi när det gäller de offentliga utfrågningarna inte ännu funnit de mest lämpliga formerna.

Den nya öppenheten gäller inte bara konstitutionsutskottet. Den gäller också andra utskott i riksdagen, som dock inte fått riktigt samma uppmärksamhet. Jag är emellertid övertygad om att när denna öppenhet kommer in i ett något lugnare skede kommer massmedias uppmärksamhet att uppvisa en större spridning över olika utskottsaktiviteter. Det tror jag också är bra. Man får hålla i minnet att det inte bara är konstitutionsutskottet som har granskande uppgifter i riksdagen. Alla riksdagsutskott har i grunden dessa uppgifter. Konstitutionsutskottet är sedan tilldelat speciella uppgifter när det gäller regeringens ansvar. Alla utskott har att granska de områden som man har under sin domvärjo. Det är viktigt att understryka att alla riksdagsutskott bör så långt det går kunna fylla en granskande funktion, som omfattar inte bara regeringens göranden och låtanden utan också spänner över den del av förvaltningen som sorterar under vederbörande utskotts ämnesområde.

Jag anser således att den ökade öppenhet vi har fått är bra. Jag tror att den kan bli ännu bättre i framtiden. Jag vill också understryka att den har bidragit till att mer sätta riksdagen i centrum för allmänhetens uppmärksamhet. Det har blivit en breddning av massmedias intresse, och vad som händer i riksdagen, inte minst vid utskottsutfrågningarna, har plötsligt blivit lika intressant som regeringens presskonferenser. Det är naturligtvis utmärkt om

det blir på det sättet. Det är ju i detta hus som all makt enligt författningen är samlad. Då borde också uppmärksamheten i högre grad riktas mot riksdagen.

När det gäller årets granskning kan man konstatera att en fråga eller rättare sagt ett komplex av frågor, nämligen vapenexporten, har tagit exceptionellt mycket tid. Jag instämmer gärna i vad Birgit Friggebo och Anders Björck här har sagt om tidsnöd, tidsbrist och jäkt under slutskedet. Samtidigt tycker jag att vi i utskottet har haft en god ambition att gå igenom så mycket som möjligt och att vi har kunnat göra någorlunda välavvägda omdömen på grundval av vad vi har funnit. Utskottsgranskningen är ju så att säga rullande. Det innebär att en granskning inte är avslutad i och med att granskningsbetänkandet är framlagt. Jag har varje år som vi har haft vapenaffärerna uppe till granskning sagt att det blir anledning att återkomma till dem även nästa granskningsperiod. Så är det också i år; det gäller inte bara vapenaffärerna utan också en del andra ärenden som utskottet har haft att se på. Det tillkommer ju också, inte minst på vapenområdet, hela tiden nya omständigheter som inte har varit uppenbarade när utskottet tog ställning.

För att uppehålla mig ytterligare ett litet slag vid vapenexporten vill jag säga att det har varit en väldigt bredd i aktiviteterna inte minst genom medborgarkommissionens insatser, och det är bra. Jag vill kanske ändå säga att jag har blivit litet besviken på medborgarkommissionens betänkande, inte så mycket på grund av de sakfel som har uppenbarats efter publiceringen utan på grund av den bristfälliga dokumentationen. Det finns i medborgarkommissionens betänkande inte ett enda förhörsprotokoll. Det finns inga grunddokument, utan man får hela tiden lita till de omdömen som kommissionen har gjort på olika punkter. I det avseendet kontrasterar ju KU:s betänkande, vad man än tycker om det, på ett enligt min mening fördelaktigt sätt. Vi publicerar de långa utfrågningar vi har gjort med olika statsråd, tjänstemän i regeringskansliet och andra. Den som är intresserad och så önskar kan själv på grundval av dessa genomgångar bilda sig ett omdöme. Jag tycker att det är en värdefull del i KU:s verksamhet att vi lyfter fram material som andra sedan kan läsa och även, om man så vill, bearbeta. Jag brukar säga i dessa allmänna inledningar av granskningsdebatten att KU:s betänkanden regelmässigt innehåller en mängd upplysningar om saker och ting av centralt intresse för dem som är intresserade av hur landet styrs, upplysningar som inte går att hitta någon annanstans.

Det är naturligtvis lätt att vi som sitter i konstitutionsutskottet och blir utsatta för kritik i massmedierna och även av privatpersoner går i försvarsställning och med näbbar och klor försvarar vårt beteende och vår verksamhet och ger den en större glans än den kanske förtjänar. Men jag är alldeles övertygad om att just konstitutionsutskottet som granskningsorgan har stora fördelar framför varje annan konstruktion av ett granskningsorgan.

Man har sagt i den allmänna debatten att vad vi behöver i vårt land är en författningsdomstol, att vi skall ha en domstol där – det får man utgå ifrån – kvalificerade jurister undersöker t. ex. huruvida regeringen har följt gällande bestämmelser eller ej. Jag är rätt övertygad om att en författningsdomstol, om vi hade en sådan, inte på långa vägar skulle kunna fylla den speciella funktion som konstitutionsutskottet har. Det som utskottet kritiserats för,

nämligen att det är politiker som sitter i utskottet och som aktualiserar frågor, är enligt min mening en stor tillgång. Det är en tillgång därför att vi politiker, vad man än säger om oss, följer med vad som händer. Vi vet en hel del redan på förhand. Vi har möjlighet att sätta tummen på ömma punkter. Vi har möjlighet att ta initiativ som inte nödvändigtvis behöver leda till några fällande domar. Vi kan ta upp frågor av det skälet att vi tycker att de är intressanta, att det finns i frågans förlängning saker och ting som kan behöva lyftas fram i ljuset. Denna typ av initiativ, som alltså kan komma från politiker, skulle det vara omöjligt för en domstol att handlägga. Granskningen av regeringen blir mycket bredare genom att det är ett politikersammansatt utskott som utför den än om den skulle ske i ett formellt juridiskt organ.

Herr talman! Detta var några allmänna reflexioner kring utskottets granskning, och det finns naturligtvis mycket man kunde tillägga. Jag har haft som en stående punkt i mina inledande inlägg tidigare år, att jag har sagt att det allra största värdet med KU:s granskning troligen är den preventiva effekt som granskningen har. Det är naturligtvis av utomordentligt stort värde för varje regering och för dem som arbetar i regeringskansliet att veta att det är mycket riskabelt att försöka gå genvägar, att det är mycket riskabelt att försöka avvika från de regler som riksdagen har fastlagt eller som är antagna på annat sätt i det svenska rättssamhället. Varje regering vet att det i riksdagen sitter en grupp politiker, inte enbart av den egna partikulören, som vid varje tillfälle är intresserade av att lyfta fram i ljuset eventuella missgrepp. Detta tror jag inverkar på hela vårt styrelsesystem.

Vi har haft många vad man kallar skandaler och många s. k. affärer i vårt land, men jämfört med nästan varje annat land är det ändå ganska litet. Det perspektivet tror jag är viktigt att ha i minnet. Det är inte så att vi svenskar är ädlare, hederligare och finare än andra, utan jag tror att en bidragande faktor är att vi har ett kontrollsystem som just innebär att man kan öppna alla möjliga sekreta lådor.

Men detta system är inte fullkomligt – det behöver förbättras. Det har tidigare talare varit inne på, och jag ansluter mig till de synpunkter som därvid har framförts. Jag tycker också – och det gäller verksamheten i samhället som helhet – att vi sekretessbelägger på tok för mycket i vårt land. Det är en fråga som nog kommer att få ökad aktualitet undan för undan, allteftersom informationssamlandet och informationskatalogiseringen dateras. Detta är ett stort problem som vi har framför oss, och jag tror att vi i varje läge måste kämpa för att bevara så mycket som möjligt av den traditionella svenska öppenheten.

Jag sade tidigare i mitt inlägg att det är en kontinuerlig verksamhet vi bedriver i konstitutionsutskottet. Vi har redan en lista på ärenden för nästa granskning, och vi kan ju se hur nya granskningsfrågor bubblar upp i den allmänna debatten t. o. m. precis dagarna innan vi skall hålla den här debatten.

Om regeringen, vid sidan om den polisutredning som har att utreda det tragiska mordet på statsminister Olof Palme, har fått speciella uppgifter som inkräktar på polisens och åklagarnas befogenheter, är detta mycket allvarligt. Än så länge är detta bara tidningsuppgifter och lösa uttalanden av statsråd och andra, men det är ganska egendomligt att man har kunnat finna

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Allmänt

att en privatperson har fått regeringens uppdrag, att han tydligen har utfört detta uppdrag i någon form av samverkan med tidigare länspolischefen Hans Holmér och att han har författat promemorior som har lämnats till departementet.

Jag vill inte fälla något slutomdöme om dessa förhållanden, men jag tycker att det är en fråga som i allra högsta grad faller inom konstitutionsutskottets granskningsområde.

Jag skulle vilja avsluta med att fråga Olle Svensson om denna alldeles färska s. k. affär: Har Olle Svensson några upplysningar att lämna till riksdagen redan i dag om vad som verkligen har förevarit i denna uppmärksammade historia?

Anf. 5 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Konstitutionsutskottets granskning tenderar att öka i omfattning, vilket flera talare redan har påpekat. I början av 1970-talet omfattade betänkandena på ett par hundra sidor, men nu har utskottet lagt ett betänkande på närmare 700 sidor på riksdagens bord. Vad ligger bakom denna utveckling? Är granskningen grundligare nu än förr? Är det flera fall än förut som påkallar granskning? Förmodligen är det en kombination av dessa frågor.

En annan iakttagelse kan också göras. Vissa frågor återkommer år efter år i granskningen. Jag avser då inte de mer rutinmässiga, såsom propositionsavlämnandet och liknande. Det handlar om större frågekomplex som krigsmaterielexporten, utlänningspolitiken, åsiktsregistrering osv.

Herr talman! Eftersom detta är den sista granskningsdebatten som jag deltar i kan det vara naturligt om jag gör en återblick på granskningsarbetet under de 15 år jag har följt frågorna.

Det är naturligtvis inte bara volymmässigt som man kan mäta ökningen under denna tid. Det gäller också intresset kring frågorna. Det skulle vara intressant att göra en jämförelse avseende hur stor plats granskningsarbetet fick i massmedia för 15 år sedan och den plats det har i dag. Det är naturligtvis bra att intresset och uppmärksamheten ökar. KU:s och riksdagens granskning av regeringens och enskilda statsråds verksamhet bör ses som en del i den allmänna granskning som måste förekomma i samhället.

Det finns anledning att varna för en övertro på att när en rapport läggs fram då är allt klarlagt. Så enkelt är det inte. Det finns alltför många dolda kort. Det må gälla KU:s granskning, medborgarkommissioner eller andra organ. Jag tror det är klokt att säga: Detta är så långt vi kunnat komma just nu. I hög grad gäller detta vapenhärvan.

Det kan heller inte vara önskvärt att samhällsdebatten stannar av i en fråga. Kanske just den öppna debatten ger nya uppslag och uppgifter för att gå vidare. Även de som granskar behöver i sin tur granskas. Detta ökar möjligheterna att skapa klarhet i frågorna.

Naturligtvis finns gränsdragningsproblem mellan den formella granskning som konstitutionsutskottet är ålagd att göra och det politiska nagelfarande som skall ske i andra debattsammanhang. Jag vet inte om jag blir emotsagd av företrädare för andra partier när jag hävdar, att partier i opposition är mer benägna att anmäla frågor till granskning än regeringspartier och att dessa

senare partier visar en benägenhet att söka förmildrande omständigheter för de egna statsrådets handlande. Genom de regeringsskiften som förekommit har detta illustrerats. Med detta påpekande har jag dock inte påstått att regeringspartier avstår från att kritisera sina egna statsråd. Det förekommer mer eller mindre vid varje granskningstillfälle.

Det bör också sägas att det inte finns någon knivskarp gräns mellan den konstitutionella granskningen och den politiska, även om man söker skilja på frågorna. Regeringsärendenas handläggning kan rymma både konstitutionella brister och andra brister värda att notera vid en granskning.

Vi har ibland en debatt inom utskottet om var gränsen för vårt granskningsarbete går. Det är regeringen och statsråden vi skall granska, heter det. Kan vi då befatta oss med olika myndigheters göranden och låtanden? Detta har exempelvis gällt säpos roll i olika sammanhang. Avgränsningar måste göras, men man kan uttrycka saken så, att bakom varje statligt organ står ett statsråd som bär det yttersta ansvaret för vad som sker.

Skall granskningsarbetet bedrivas på samma sätt i fortsättningen som hittills? Årets, liksom förra årets, granskning ger anledning att ifrågasätta detta. Med den dominerande plats krigsmaterielexporten med all rätt har fått finns risk för att andra granskningsuppgifter trängs undan, framför allt i massmediabevakningen. Vi har från vpk aktualiserat frågan om att utskottet borde kunna företa en särskild granskning och särskild redovisning av ett större frågekomplex. Det kan inte vara nödvändigt att i ett och samma betänkande redovisa utskottsgranskningen av den stora frågan om krigsmaterielexporten, beslut om Hornborgasjöns vattennivå, kungörandet av beslut om förbud mot stråförkortningsmedel osv. Våra tankegångar har ännu inte tagits upp på allvar av övriga partier; möjligen snuddade Birgit Friggebo, vid tanken. Talar ändå inte årets granskningsarbete för en annan ordning i fortsättningen? Det ingår för övrigt i konstitutionsutskottets uppgifter att iakttagelser vid granskningen skall delges riksdagen minst en gång årligen, inte bara en gång.

Som redan konstaterats har årets granskningsarbete för första gången skett bl. a. genom öppna utskottsutfrågningar. Ännu torde det vara för tidigt att dra tvärsäkra slutsatser av detta. Ett par saker kan dock noteras. En positiv sida är att intresset för granskningsarbetet ökat, liksom att utskottsarbetet i riksdagen blivit mer synligt. En negativ sida med öppna utfrågningar är att det blivit lättare för statsråd och andra att hänvisa till sekretessen för att slippa svara på frågor.

En erfarenhet av granskningsarbetet – inte minst i år – är att det är svårt att få fram uppgifter som behövs för att belysa en fråga. Man skall nästan i förväg veta vad dokumenten skall ge svar på för att kunna begära de rätta uppgifterna. Man får dra fram uppgifterna. Detta är inte bra.

Undvikande svar eller minsta möjliga av sanningen är heller inte bra. Det leder lätt till uppfattningen att vederbörande vill dölja något.

Under en särskild rubrik kommer vi att behandla krigsmaterielexporten och de många märkliga turerna i denna fråga. Redan nu vill jag dock göra ett par noteringar.

Allra först något om hur denna fråga blivit den framträdande i granskningsarbetet. Till en början var det endast vpk som tog upp frågor kring den

svenska krigsmaterielexporten. Vi behöver inte gå särskilt många år tillbaka i tiden för att i betänkandena finna att endast vpk-reservationer fogats till dessa. Övriga partier fann allt gott och väl.

Först sedan Bofors polisanmälts av Svenska freds- och skiljedomsföreningen och sedan uppgifter strömmade till om att svenska vapen fanns i länder där de inte borde finnas började man intressera sig på allvar för frågorna. Debatten kom att kretsa kring vilken regering – socialdemokratisk eller borgerlig – som kunde ha ansvaret. Det stod dock snart klart att ingen regering kunde svära sig fri från ansvar. Ingen regering hade reagerat på larmsignalerna.

Trots två års omfattande granskningsarbete tror jag att vi befinner oss långt från slutet på denna härva. Det är betecknande att nya uppgifter ständigt löper in och att lämnade uppgifter korrigeras. Ett nytt avsnitt i följetongen svenska vapenaffärer har publicerats med dagens betänkande. Flera följer, och ännu vet ingen hur slutet kommer att bli.

Utrikesminister Sten Andersson har utlovat ordentlig och offentlig tvätt av byken. Men ännu finns säkert många trasor i den byken som inte plockats fram.

Den märkliga bilden av dessa affärer är att svenska vapen finns i en rad länder där de inte skall finnas men tydligen ingen har begått några fel! Krigsmaterielindustrins företrädare framställer sig som ädla, laglydiga personer, myndighetpersoner och statsråd bedyrar sin oskuld – och ändå är svenska vapen spridda över hela världen.

Det blir tillfälle att under dagens debatt mer i detalj behandla vapenaffärerna, och jag skall därför inte nu gå in ytterligare på dessa.

Herr talman! Precis till granskningsdebatten dyker en ny märklig affär upp. Jag syftar på Ebbe Carlssons roll i Palmeutredningen. Tydligen finns också Hans Holmér någonstans i kulisserna.

Holmérs fixering vid det s. k. huvudspåret har blivit skarpt kritiserad. Det är allvarligt om man fortsätter efter samma spår och därtill i tveklaktiga former.

Har det inte varit nog med oklarheter i denna utredning? Nu kan man inte längre skylla på den ovisshet som rådde strax efter mordet på Olof Palme. Tid har funnits för att korrigera missgrepp, men nu ser det ut som om man gör nya sådana.

Rikspolischefen Nils Erik Åhmansson säger att kontakterna mellan Ebbe Carlsson och Hans Holmér är en belastning. Ja, det kan man nog säga!

Det är ytterligare en belastning att just dessa båda agerade i samband med den skandalösa sjukhusaffären i Göteborg i mitten av 1970-talet, som KU en gång tidigare har granskat, då en omfattande åsiktsregistrering förekom. Holmér och Carlsson företog en utredning om vad som förevarit och skrev en promemoria som omedelbart hemligstämplades. De många oklarheterna i den affären är en belastning för samtliga inblandade.

Det finns flera frågor att klara ut rörande Palmeutredningen. Nya har nu tillförts. Även detta ärende förefaller bli en följetong i KU:s granskningsarbete.

Vi har vid flera tillfällen haft anledning att ta upp frågan om socialdemokraternas roll i vissa affärer. Nyligen diskuterade vi här i riksdagen den

åsiktsregistrering som bedrevs under krigsåren och som fortsatte länge därefter och kanske fortfarande pågår. Om man skall tala om belastning så gäller det i hög grad belastningen för socialdemokraterna av att inte klart redovisa vad som varit och göra rent hus med företeelser av detta slag.

Herr talman! Av det trettiotal reservationer som fogats till KU:s betänkande står vpk för åtta och har därtill tillsammans med företrädare för andra partier undertecknat ytterligare fem reservationer. De flesta gäller krigsmaterielexporten, men också andra viktiga frågor berörs, såsom Berglingaffären, utlänningsärenden och säkerhetsfrågor. Dessa kommer att behandlas under särskilda rubriker.

Ett par noteringar vill jag göra till frågor som behandlas i betänkandet. När det gäller propositionsavlämnandet är det en gammal bekant. I år har efter påpekande från vpk också uppmärksammats det förhållandet att motionstiden för flera stora propositioner sammanföll med den allmänna motionstiden, då också hela budgetpropositionen skall granskas. Detta är otillfredsställande, och utskottet noterar de åtgärder talmanskonferensen vidtagit för att komma till rätta med problemet.

Låt mig också beröra den fråga som har beteckningen Utnämningsspolitik. Visserligen har den en särskild punkt, men jag ämnar inte begära ordet under denna. Där har en pikant ordväxling förekommit mellan socialdemokrater och moderater om vem som gynnats eller missgynnats vid utnämningar till olika befattningar. I iveren att bevisa hur politiskt rättvist man hanterat det hela har stundom glömts bort den grundläggande principen, att det är förtjänst och skicklighet som skall vara vägledande. Debatten har gällt fördelningen mellan socialdemokrater och borgerliga. Jag har den funderingen att det väl borde finnas personer med förtjänst och skicklighet även till vänster om socialdemokratin. Det går inte att komma förbi det faktum att utnämningsspolitiken blivit något av en politik för fördelning mellan socialdemokrater och borgerliga och att det är om rättvisor eller orättvisor i denna fördelning man tvistar.

Herr talman! Vi kommer från vpk att utveckla våra ståndpunkter ytterligare under de olika avsnitten i granskningsdebatten. Jag vill dock redan nu yrka bifall till samtliga reservationer från vpk liksom till dem som vpk tillsammans med andra partier har fogat till detta betänkande.

Anf. 6 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Det är riktigt att vi i år har haft ett långt arbetspass inom konstitutionsutskottet innan vi har kommit fram till denna granskningsdebatt. De båda aktstycken som jag nu håller i innehåller ca 700 sidor. Där finns inte bara våra slutsatser – majoritetens och reservanternas – utan också ett stort antal dokument och stenografiska uppteckningar av våra utfrågningar. Med tanke på det som Bertil Fiskesjö och Nils Berndtson sade vill jag säga att det väl räcker för den här debatten att vi behandlar vad som står i betänkandet och inte ägnar oss åt att granska vad som kommit fram i massmedierna under det senaste dygnet. Jag har inga andra informationer på det området än vad som har återgivits i massmedierna.

En nyhet för året är, som här har påpekats, att vi har hållit öppna utskottsutfrågningar. Det har skett efter de regler som konstitutionsutskottet

har föreslagit riksdagen att tillämpa och som riksdagen har beslutat om. Det handlar om att inhämta sakupplysningar för att komplettera vårt skriftliga material. Vi har haft dryga tjoget utfrågningar, och praktiskt taget alla har varit offentliga. Jag har räknat ut att vi har suttit i andrakammarsalen i drygt 20 timmar och lyssnat på de svar vi har fått.

Jag tycker på det hela taget att det har gått bra. Jag vill inte bara berömma mina utskottskolleger för väl genomfört arbete utan noterar också det fina jobb som utförts av massmedierna. Jag har hört en del suckar från våra mera stationära riksdagsreportrar över den ökade arbetsbördan, men för min del är jag beredd att intyga att ni i tidningarna och ibland också i direktsända radio- och TV-referat gett god samhällsinformation.

Det är för tidigt att utvärdera hela verksamheten, men personligen är jag positiv till utfallet av de offentliga utskottsutfrågningarna. Det erkänner jag gärna, eftersom jag från början var ganska skeptisk till offentlighet i utskottens arbete. Den som väntat sig att riksdagsledamöterna skulle uppföra sig annorlunda vid offentliga utfrågningar än i de slutna utskottsrummen har enligt min mening i stort sett fått fel. I stället har nyttig information kommit ut om hur utskotten arbetar vid insamlandet av material.

Jag beklagar att en utfrågning – den med Boforsdirektörerna Ardbo och Ekblom – på deras begäran måste hållas inför stängda dörrar. Jag anser att det hade varit värdefullt om utfrågningen även i det fallet hade varit offentlig.

Här har nu förekommit en diskussion om arbetet i konstitutionsutskottet och dess uppgifter. Det är klart – det står ju i grundlagen – att vi skall granska statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning och redovisa resultatet minst en gång om året. Jag vill gärna understryka att vi från socialdemokratiskt håll ser konstitutionsutskottets arbete som ett led i strävandena att hålla uppsikt över demokratins sätt att fungera. Det handlar framför allt om en undersökning av administrativ praxis, i ett viktigt preventivt syfte, nämligen att förebygga felaktigheter, men också att få statsråden och deras medarbetare att lära av felen, så att vi får en så kvalitativt god handläggning i kanslihuset som möjligt.

I motsats till en del debattörer tycker jag att ett partisammansatt organ kan leva upp till kravet på att vara ett effektivt kontrollorgan å det svenska folkets vägnar. Det gläder mig att mina utskottskolleger som har talat före mig här i dag har kommit till samma slutsats.

Anders Björck uppträder här i ett försök att lansera sig i rollen som "Mr Konstitutionsutskott". Till Anders Björck vill jag säga att om man anser att det är viktigt med ett partisammansatt konstitutionsutskott för den här granskningen, bör man väl också inräkna socialdemokraterna som viktiga medarbetare i det granskningsarbetet. Om vi skall få trovärdighet som granskningsutskott, måste två förhållanden gälla. Det eller de partier som befinner sig i regeringsställning bör inte släta över de fel som vi upptäcker, utan klart redovisa dem. De som befinner sig i opposition bör undvika att partipolitiserar allt och t. ex. ta repris på bråk som man haft i utskottet eller på olika meningar som man har haft i fackutskotten. Om man har principen att uppfylla dessa förutsättningar, tror jag att man kan komma långt i den här verksamheten.

Vad gäller historien så började den ju inte först 1974 när Anders Björck

kom hit och ingrep med svärdet. Åren 1976–1982 hade vi borgerliga regeringar. Var det Anders Björck eller Olle Svensson som var den mest aktiva i Telub-affären? Var det socialdemokraterna eller de borgerliga som begärde att man skulle redovisa protokoll från utfrågningarna? När infördes de stenografiska uppteckningarna? Jo, det var under den socialdemokratiska tiden.

Låt oss vara generösa mot varandra. Vi måste skapa trovärdighet för vår uppgift att granska. Man skall då inte – och nu vänder jag mig till Birgit Friggebo – bli så besviken om man lägger märke till att det i betänkandet finns ganska få reservationer som är fördelade efter ett tuschstreck mellan borgerligheten och socialdemokratin. Det är positivt att vi kan ha olika kombinationer och komma fram till olika grupperingar i våra diskussioner om olika frågor. Det finns nu en enda borgerlig trepartireservation. Den handlar om stråförkortningsmedel. Jag vägrar att uppfatta den som annat än en tillfällighet. De borgerliga har här inte sökt gemensamt gripa efter ett halmstrå, utan de försöker utföra granskningen objektivt och undviker att göra den till en blockpolitisk arbetsuppgift.

Liksom tidigare har vi bemödat oss om att från samtliga partier bli ense om beskrivningen av vad som har förevarit i de ärenden som vi har granskat. Vi har därvidlag eftersträvat största möjliga öppenhet, som Bertil Fiskesjö var inne på, inte minst när det gäller redovisningen av våra iakttagelser rörande vapenexporten.

Den kritik som här tidigare har riktats mot regeringen – den antyddes i varje fall av Anders Björck – för bristande samarbete när det gäller att leverera begärda handlingar till oss tycker jag är orättvis. Vi kom i gång litet sent, men det berodde även på oss själva. Vi måste behandla andra frågor, och de öppna utskottsutfrågningarna kunde enligt de regler som vi fastställde inte starta förrän i februari. Sammanfattningsvis kan man understryka att det hör till utskottets viktigaste uppgifter att skaffa fram offentliga redovisningar som underlag för väljarnas bedömning av regeringens arbete. Från vårt skickliga kansli har omvitnats att samarbetet med kanslihuset i det avscendet har fungerat utmärkt.

När det gäller granskningen av administrativ praxis kan jag hänvisa till ett nyupprättat register som finns i betänkandet. Det redovisar de ärenden vi har tagit upp sedan 1971. När man studerar registret finner man att det är några frågor som ständigt kommer tillbaka. Det gäller remittering av lagförslag till lagrådet, utgivning av författningssamlingen, SFS, propositionsavlämnandet till riksdagen och regeringens utövning av normgivningsmakten. I den mån kritiska bedömningar har förekommit i dessa ärenden, har i allmänhet hela utskottet stått bakom – så har också skett i år.

Jag vill peka på en sak. Lagen om arvs- och gåvoskatt publicerades först den 29 december 1987, dvs. tre dagar före ikraftträdandet. Det finner utskottet helt otillfredsställande. Vi hoppas nu på en förbättring av arbetsförhållandena här i riksdagen, dels genom regeringens åtgärder, dels genom att riksdagen visar förmåga att anpassa sig till detta arbete och får bättre arbetsformer.

Jag instämmer med Bertil Fiskesjö när han säger att även de andra utskotten har en viktig granskningsuppgift. Det är min uppfattning att

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Allmänt

riksdagen och särskilt riksdagens utskott bör ägna mer uppmärksamhet åt att värdera resultaten av riksdagens beslut. Denna utvärdering bör vara framtidsinriktad. Det är knappast ökade resurser eller organisationsförändringar som behövs, utan det handlar mer om ändringar i arbetssätt och prioriteringar.

Med detta vill jag redan nu yrka bifall till utskottets anmälan i dess helhet och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 7 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Jag tycker att det är typiskt för Olle Svensson att karakterisera en del av arbetet i utskottet som bråk, och bråk i repris. Mycket av det som Olle Svensson och socialdemokraterna kallar för bråk är en arbetsmetod för att få fram material för att komma vidare, eftersom socialdemokraterna sätter sig på bakhasorna. Jag är stolt över att jag har medverkat till bråk i olika sammanhang. Om det inte hade förekommit bråk, hade utskottet inte fått den roll som det faktiskt har i dag.

Bråk i detta avseende är inget att skämmas för. Vi känner till spelreglerna. Socialdemokraterna har tillsammans med vpk, som normalt stöder socialdemokraterna, majoritet i utskottet. Om inte socialdemokraterna går med på det, kan vi från oppositionen således inte av egen kraft få igenom förslag om s. k. prickningar eller kritik. Det är därför viktigt med öppenhet. Skall vi vara ärliga, herr talman, är det inte kammaren här i dag som dömer i KU-tvister. Det gör allmänheten, utifrån den bild som den har fått via massmedia. Massmedias bevakning är därför viktig. Det är viktigt med öppna utskottsutfrågningar och annat. Då kan media och allmänheten bilda sig en uppfattning. Sedan spelar det faktiskt en mindre roll – låt mig gärna erkänna det – hur voteringen utfaller litet senare här i dag.

Vi hämtar mycket av vårt arbetsmaterial från tidningarna. Det är inte så, att vi sitter och hittar en mängd s. k. affärer, utan vi följer upp det som massmedia har kommit fram med. Det enda som är förutsägbart när det gäller massmedia – och det gäller alla dechargedeletter och allt utskottsarbete – är ju att tidningen Folkets ledarsida, vars politiske redaktör heter Olle Svensson, i morgon kommer att ha en sedvanlig ledarartikel, som höjer Olle Svenssons insatser till skyarna samtidigt som det framhålls vilka släta figurer oppositionsföreträdarna gjorde, i synnerhet Anders Björck. Det är ju bara att gå tillbaka till facit, herr talman. Så står det alltid på Folkets ledarsida dagen därpå.

Sedan till frågan vem som har gjort vad. Herr ordföranden nämnde Telub. Vem anmälde Telub? Det gjorde faktiskt Anders Björck. Något är senare hakade Olle Svensson på. Men det var faktiskt jag som tog upp den frågan, trots att jag visste att den kunde vara känslig för en borgerlig regering. Så jag betackar mig för kritiken. Kanske speglar den en inre upplevelse hos socialdemokraterna: att man aldrig får anmäla någonting som skulle kunna vara känsligt för den egna regeringen.

Olle Svensson har rätt på en punkt. Han sade att det under perioden 1976–1982 hände mycket i KU. Då blev det fler utfrågningar och då togs de upp stenografiskt. Ja, tacka för det, det var ju borgerlig majoritet i KU under de åren. Bertil Fiskesjö och Karl Boo satt som ordförande. Är det någon i

denna kammare som tror att denna utveckling hade skett, om det hade varit en socialdemokratisk majoritet under den tiden? Sanningen är att socialdemokraterna har pressats framåt, mer eller mindre motvilligt. Jag vill dock gärna ge Olle Svensson en eloge: han har inte tillhört de allra värsta bromsklossarna i det här sammanhanget. Han har ofta förstått vad öppenhet betyder, därför att hans erfarenhet som tidningsman har gett honom en del lärdomar. Men han har haft partivänner, både på ledarsidorna och i kammaren, som har haft en helt annan uppfattning.

Jag tycker, herr talman, att det är viktigt att det här med bråk avdramatiseras. Talet om bråk är den typ av argumentation som används av dem som rent allmänt är politikerfientliga, som vill svärta ned demokratin. De sätter alltid stämpeln bråk på allting.

Självfallet har vi gjort många fel och misstag i konstitutionsutskottet. Det sade jag också i min inledning, men jag tycker ändå att den utveckling som har skett har varit till gagn för svensk demokrati. Så var det inte när vi började diskutera de här förändringarna. I detta land, herr talman, där man doktorerar på städning av toaletter och på var varenda blåsippa i landet växer kunde det faktiskt vara ett uppslag att se litet på debatten om KU:s roll. Man kunde gå igenom en och annan ledarsida under de senaste 10–15 åren. Då skulle man se att det sannerligen inte har varit en process som ens massmedia, i synnerhet icke en viss del av den svenska pressen, på något sätt har drivit fram, utan tvärtom motarbetat, förklenat och förhånat.

Anf. 8 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Det räcker att granska vad som redan finns utan att ta upp det som hänt de senaste dagarna, anförde Olle Svensson. Förvisso räcker det långt, men som exempel på hur ständigt nya uppgifter tillförs kan det inträffade vara värt att notera. Jag vill gärna knyta an till vad Bo Hammar, vpk, skriver i ett särskilt yttrande om just Palmeutredningen. Han skriver: "Trots de utredningar som gjorts är många frågor om det s. k. huvudspårets ursprung och bakgrund obesvarade. Det kan enligt min mening bli anledning att återkomma till dessa frågor." Så till vida finns det. Olle Svensson, ett klart samband mellan det senaste dygnets händelser och vår granskning. Det framstår som helt klart att det finns anledning att återkomma till frågorna.

Samtliga talare har gett en bild av granskningsarbetets utveckling som jag tycker överensstämmer med de iakttagelser som jag har försökt redovisa. Men ingen, inte heller Olle Svensson, har tydligen kommit fram till några idéer om hur man skall kunna dela upp granskningen på det sätt vpk har förespråkade, så att även de andra frågorna blir bättre belysta i debatten än vad som sker i dag. Om vi redovisade granskningen av vapenexporten i ett särskilt betänkande och de övriga ärendena i ett annat, borde dessa övriga ärenden få en bättre behandling, inte minst i massmedia. Den andra vinsten skulle, enligt min mening, bli att ledamöter och utskottskansli skulle få en bättre arbetssituation. Man skulle inte som nu behöva ha alla bollar i luften samtidigt.

Vilka resurskrav skulle det då ställas på utskottet? Det borde man

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Allmänt

undersöka, och skall utskottet fullgöra sina granskningsåligganden måste erforderliga resurser ställas till förfogande.

Jag vill också gärna ha sagt att KU:s personal gör en enastående insats och är värd allt erkännande. Jag har haft tillfälle att säga detta i annat sammanhang, men jag ser gärna att det också kommer in i riksdagens protokoll.

Får jag också, herr talman, säga att riksdagens kontroll av regeringen naturligtvis skall utövas av ett politiskt sammansatt organ. Det har tagits upp till diskussion, men jag anser att detta är självklart. Vi kan företa den mer konstitutionella granskningen samtidigt som vi anlägger politiska synpunkter på det hela.

Här har det då diskuterats vilka som har anmält mest vid olika tidpunkter, men ingen har ändå kunnat påstå att de borgerliga partierna gick i spetsen när det gäller anmälningar under de borgerliga regeringsåren och ingen kan väl heller påstå att socialdemokraterna gör motsvarande i dag. Redan detta tycker jag visar att det hela beror på positionen i riksdagen. Det är väl inte heller onaturligt att oppositionspartierna skall vara särskilt vaksamma när det gäller vad regeringen gör och inte gör. Man kan invända att detta kan den säga som företrädare ett parti som aldrig har haft regeringsansvar, eller som det hette i en visa häromkvällen: "men en enda, blott en enda alltid kunnat va' kavat, han har aldrig i regeringen haft nån partikamrat". Till detta kan möjligen sägas att härigenom ökas också möjligheterna att göra iakttagelser av det slag som jag har redovisat.

Anf. 9 BIRGIT FRIGGEBÖ (fp):

Herr talman! Olle Svensson berörde reservationerna och välkomnade att det inte finns något tuschstreck mellan borgerligheten och socialdemokraterna. Men nu finns det faktiskt ytterligare ett parti i kammaren, nämligen vpk.

När det gäller vapenembargot gentemot Australien och Sven Anderssons eventuella inblandning i denna affär befinner sig ju socialdemokraterna i minoritet. Det föreligger alltså en majoritet som intar en annan ståndpunkt. På grund av arbetets uppläggning är det ofta i reservationerna – när det finns flera reservationer – mer fråga om nyanser än om klara åsiktsskillnader. Här vill jag faktiskt skylla på uppläggningsen av arbetet inom utskottet. Jag uppskattar mycket vår ordförande Olle Svensson och hans strävan efter objektivitet också när det en eller annan gång gäller att ge regeringen en känga.

Men samtidigt vill jag nog påstå att arbetet inte drivs fram med den kraft som skulle behövas för att vi skulle få en ordentlig planering och kunna gå djupare i granskningen. Det sägs inte nej när vi vill ta upp frågor och det sägs inte nej när vi vill få tillgång till papper, men arbetet drivs heller inte fram. Vi har ingen plan för hur utfrågningarna skall gå till och vilken tidsföljden skall vara m. m. Det gjorde att det blev en förskräcklig hets de sista dagarna när det gällde huvudbetänkandet i sig och framför allt när det gällde reservations-skrivningarna. Detta kan naturligtvis ge en onödigt rörig bild av vad utskottet har kommit fram till.

Sedan skulle jag något vilja beröra frågan om regering och opposition, som har varit uppe här, och kanske se den med en något annorlunda vinkling. Jag

har själv suttit i en regering tidigare. Vi hade i utskottet att granska frågor, där jag varit med om att fatta kollektiva beslut. Jag hade inte haft ett direkt eget ansvar, t. ex. när det gällde vapenexportfrågor. Då jag har ställt kritiska frågor i utskottet för att få en belysning av vad som hände även under de borgerliga regeringsåren, så har vissa personer gjort den här kommentaren: Du satt ju med själv. Varför ställer du sådana här frågor?

Slutsatsen av den attityden skulle bli att f. d. regeringsledamöter aldrig någonsin skulle kunna sitta i konstitutionsutskottet. Jag skulle önska att de som gör sådana här kommentarer drar konsekvensen och lägger fram förslag i denna kammare om att f. d. regeringsledamöter inte har i konstitutionsutskottet att göra.

Jag för min del tycker att denna roll, innebärande kontroll, granskning, insyn, öppna dörrar, är så oerhört viktig för demokratin att jag även om jag har haft andra funktioner tidigare vill försöka fylla min nya roll. Det innebär att man kan, om man har denna principiella uppfattning, delta i en granskning av regeringar som man själv har suttit med i. Då tycker jag inte att några skall försöka utnyttja situationen för misstänkliggörande.

Jag tror att f. d. regeringsledamöter – det gäller inte bara mig själv utan även andra – kan ha något att tillföra i granskningsarbetet, eftersom de känner till den miljö som de olika besluten fattas i.

Med talmannens medgivande skulle jag bara vilja informera Nils Berndtson om att det förra sommaren lades fram ett skriftligt förslag i konstitutionsutskottet om att vi skulle ha ett kontinuerligt arbete när det gäller granskning och inte bara koncentrera granskningen till våren. Därmed skulle vi kunna lägga fram flera granskningsbetänkanden. Brevet härom från mig, som var ställt till konstitutionsutskottet, innehöll också andra förslag för att vi skulle få en bättre tingens ordning när det gäller vårt arbete. Och min förhoppning är att Nils Berndtsons efterträdare i konstitutionsutskottet tillsammans med mig verkligen skall driva fram en behandling av denna skrivelse.

Anf. 10 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Det har ju varit en ganska trivsamt inledningsomgång, och Anders Björck fick verkligen anstränga sig för att hitta möjligheter att polemisera mot min syn på granskningsarbetet. När jag talade om bråk och bråk i repris syftade jag närmast på frågor som egentligen inte har konstitutionell karaktär utan borde, som jag sade, i stället kunna behandlas i sakutskotten. Jag har ingenting emot bråk – sådant förekommer ju ibland mellan oss, och det får man acceptera.

Jag ber att få tacka för reklamen för tidningen Folket. Jag brukar, när jag talar med min kollega i Eskilstuna-Kuriren, hänvisa till regeringsformens 1 § och säga att all makt utgår från Folket. Men så lyckligt är det inte. Jag vill emellertid gärna framhålla att jag aldrig skriver ledare om konstitutionsutskottets debatter, utan det svarar andra skribenter för.

Annars har vi kommit fram till att vi gemensamt skall försöka få en ordning som skapar trovärdighet kring ett granskningsarbete av ett partisammansatt utskott. Då bör man inte så mycket hurra för sig själv, utan då måste vi respektera varandra. Jag vill också säga att det är självklart att vi kan komma att ha olika roller vid olika tillfällen. Men årets betänkande, som bl. a.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

handlar väldigt mycket om vapenexporten, följer ingalunda ett blockpolitiskt schema. Vpk är den hårdaste motståndaren till försäljning av vapen till andra länder, vilket framgår av betänkandet. I övrigt formerar sig partierna litet här och tvärs. Så det är inget exempel på att man har fått en blockpolitisk uppdelning. Det tycker jag i och för sig kan vara bra.

Sedan tycker jag inte som Birgit Friggebo och Nils Berndtson, att vi skall gå ifrån att redovisa alla ärenden i ett stort betänkande. Jag tror att det skapar större tyngd åt granskningsarbetet att vi samlar allt vi iakttagit i ett stort betänkande. Det kan någon gång behövas ett delbetänkande, men i stort sett tycker jag att vi skall följa den nuvarande ordningen.

Vi måste dock komma ihåg att konstitutionsutskottet även har andra uppgifter än granskningen. Vi får inte slarva med grundlagarna, kommunal- lagstiftningen, kyrkolagstiftningen, presstödet, yttrandefriheten osv. Vi kan inte ägna oss bara åt granskningsarbetet.

Jag vill uttala min glädje över att ha fått debattera många gånger med Nils Berndtson, som alltid på ett sakligt sätt tagit upp konstitutionella frågor. Detta är hans sista granskningsdebatt, och jag ber att få tacka för det goda samarbete som vi haft, även om vi naturligtvis ofta har kommit fram till olika bedömningar och haft olika åsikter.

Anf. 11 TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Allmänt anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Regeringens åtgärder i anledning av mordet på statsminister Olof Palme.

Anf. 12 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Spaningarna efter Olof Palmes mördare pågår fortfarande. Dessa spaningar har varit föremål för ett antal utredningar. Åtskillig kritik har riktats mot det sätt varpå de sköts.

KU granskade förra året spaningsverksamheten och särskilt regeringens roll. Socialdemokraterna i utskottet fann allt vara i sin ordning – som vanligt, frestas man säga.

Vi förutsatte förra året att KU skulle fortsätta sin granskning. Så har inte skett. Endast moderata samlingspartiets representanter i utskottet har velat gå vidare. Vi har reserverat oss såväl i betänkandet som i utskottets protokoll för en fortsatt utredning och bl. a. krävt att Sten Wickbom, Claes Zeime och Ingvar Carlsson skulle utfrågas. Detta har förvägrats oss, trots att utskottet beslutade, och ordföranden lovade, att utfrågningar skulle ske.

Taktiken har varit klar. Från moderat håll ville vi redan från början ha en parlamentarikerkommission. Men regeringen tvingade fram en juristkommission under ledning av dåvarande chefs-JO, Per-Erik Nilsson. Det innebar att parlamentarikerkommissionen – detta har vidimerats när vi haft kontakt med dess ordförande – tvangs vänta ett bra tag innan den kom i gång. Därigenom kunde socialdemokraterna i utskottet hävda att parlamentarikerkommissionen måste inväntas innan KU kunde behandla ärendet.

Då fanns det på grund av tidsbrist ingen möjlighet för KU att göra annat än att i stort sett instämma i vad kommissionen hade sagt. Det handlade i

praktiken om bara några dagar på grund av den, lät mig säga, förutsedda förseningen.

Det är intressant att se hur vpk i utskottet traskar patrullo efter socialdemokraterna också i år. Förra året hade man inte ett ord av kritik utan friskrev tillsammans med socialdemokraterna helt regeringen från alla fel och misstag när det gällde mordutredningen. De borgerliga partierna riktade då gemensamt kritik men vpk räddade regeringen.

Inte heller i år finns någon reservation från vpk, blott ett till intet förpliktigande särskilt yttrande. Det finns en betydande skillnad mellan den kritik som från vpk-håll offentligen riktats mot regeringen och hur vpk uppträder i konstitutionsutskottet. Där är vpk som så ofta annars socialdemokraternas svans. Var vpk som parti egentligen står i dessa frågor är det faktiskt svårt att få någon klarhet i med tanke på de olika ståndpunkter som intas. Den tolkning som måste göras av partiets officiella inställning genom avsaknaden av vpk-reservationer i år och föregående år är att vpk helt stöder regeringens version av vad som hänt.

Herr talman! Nu riktade faktiskt den parlamentariska kommissionen enhälligt kritik mot regeringen och självfallet också mot andra. Utskottets majoritet instämmer pliktskyldigast i denna kritik. Men man gör inte något försök att tänka själv, att göra egna utredningar, att ta ett eget ansvar.

Det är ett bekvämt sätt att komma ur en besvärlig situation. Men det är inte rakryggat. Spaningarna efter Olof Palmes baneman har på en rad sätt skötts klandervärt. Ansvar för detta vilar ytterst på regeringen, på en svag justitieminister och på en auktoritär polischef.

Det finns anledning till att instämma i mycket av den kritik som framförts i den parlamentariska utredningen, dock inte i allt. Den kritik som riktas mot åklagarna framstår som överdriven med tanke på det läge som de befann sig i, nonchalerade av Hans Holmér och utan stöd från regeringen.

Herr talman! Egentligen upphör man aldrig att förvåna sig när det gäller handläggningen av spaningarna efter Olof Palmes mördare. Men uppgifterna att bokförläggare Ebbe Carlsson, med regeringens goda minne, har fått specialuppdrag av polisen att utföra vissa utredningar är ändå uppseendeväckande. Jag tillhör dem, herr talman, som gärna ser en privatisering av stora delar av den offentliga sektorn, men jag tycker nog att det är väl häftigt att börja med polisen genom att städsla Ebbe Carlsson.

Först skall det sägas att det är av största vikt att Olof Palmes mördare grips. Därom är vi självfallet ense. Just därför är det viktigt att spaningarna bedrivs effektivt och under vedertagna former så att inte minst rättssäkerhetskraven tillgodoses.

Härvidlag har vi dåliga erfarenheter, och stark kritik har riktats i sammanhanget. Så sätts Ebbe Carlsson in som polisens hemliga vapen.

Herr Carlsson är inte obekant för konstitutionsutskottet. Han har varit inblandad i flera socialdemokratiska s. k. affärer, inte minst historien med den s. k. sjukhusspionen i Göteborg och anklagelserna mot socialdemokraterna för att hålla sig med en egen säkerhetstjänst.

Om Ebbe Carlsson kan bidra till att Palmemordet klaras upp är vi självfallet tacksamma, men jag tillåter mig tvivla. I stället symboliserar affären Ebbe Carlsson en företeelse som vi blivit alltmer vana vid: kanaler vid

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

Granskning av statsrådens tjänsteutövning m. m.

Regeringens åtgärder med anledning av mordet på statsminister Olof Palme

sidan av de officiella, specialuppdrag, åsidosättande av normal handläggning, hemlighetsmakeri, en regering som inte vill säga vad den vet, utnyttjandet av pålitliga socialdemokratiska partivänner.

Herr talman! Det är just denna typ av kontakter med regeringen som utskottet skall granska. Här är förklaringen till att KU:s ordförande varit så ivrig att under våren förhindra utfrågningar i ämnet. Men socialdemokraterna skall inte få styra utskottets granskning på det sätt som nu har skett. Hade moderaternas förslag om diverse utfrågningar på detta område kommit till stånd hade detta med Ebbe Carlsson och hans uppdrag i dag varit känt. Det hade varit föremål för en granskning. Det var naturligtvis inte utan orsak, herr talman, som vi så starkt drev på för att få utfrågningar på detta område. Det var ingen slump.

Självfallet skall konstitutionsutskottet återkomma och granska affären. Vi måste få besked om vad regeringen har vetat, vad den medgivit, vilka hemliga handlingar som ställts till Ebbe Carlssons förfogande och mycket annat. Det är icke bara konstitutionsutskottets rätt utan det är, herr talman, också dess skyldighet.

Anf. 13 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Sedan förra året har vi fått Palmekommissionens rapport som grund för vår granskning av utredningen om mordet på Olof Palme.

Förra året avgav vi en reservation. Vi var kritiska på några punkter. Vi tyckte bl. a. att den särskilda regeringsobservatören i polisutredningen borde ha dragits in när läget stabiliserats. I år varnar visserligen majoriteten i utskottet för att ha sådana observatörer, men menar att just detta var ett exceptionellt läge och att man åtminstone under den första tiden kunde acceptera en observatör. I det ligger naturligtvis en indikation på att man borde ha dragit in den speciella observatören tidigare. Det sammanfaller alltså i stort sett med de synpunkter vi hade förra året.

I fjol var vi också kritiska till hur regeringen skötte frågan om samarbetet mellan åklagare och polisutredning. Vi skriver i år att justitieministern borde ha upplyst Holmér om att han skulle följa åklagarnas beslut och anvisningar. Jag är alldeles övertygad om att om justitieministern hade lämnat det beskedet, skulle mycket av den misstänksamhet och det bråk som fanns mellan åklagarna och spaningsledningen ha undanröjts på ett tidigare stadium.

Detta innebär, herr talman, att socialdemokraterna har ändrat sig i förhållande till förra årets granskning. Vi är i år från vår sida något hovsammare i språkbruket än vad vi var förra året när vi reserverade oss. Vi är det därför att vi har tyckt att det var bra att komma fram till en gemensam uppfattning. Det förtar ändå inte den kritik som framförs mot regeringen i årets granskningsbetänkande.

Så någon kommentar till affären Ebbe Carlsson, som vi ju inte granskar nu.

Jag är av den uppfattningen att polisen självfallet måste ha möjlighet att använda okonventionella spaningsmetoder, inte minst när det gäller en så viktig utredning som den vi nu diskuterar. Samtidigt är det litet oförsiktigt att använda just den mannen för detta slags uppgifter. Det har inte varit okänt

att Ebbe Carlsson och Hans Holmér är något av ett radarpar i svenskt samhällsliv. De kontakter som tidigare har funnits mellan dessa två personer och deras inblandning i den s. k. spionaffären i Göteborg borde ha fått en och annan att tänka till.

Det är något av en kontrast att se de kontakter som förre justitieministern hade med åklagarna, som ju nästan inte var några alls, och de kontakter som den nuvarande justitieministern tycks ha haft med Ebbe Carlsson. Han har tydligen haft en rejäl access till Anna-Greta Leijon flera gånger. Jag tror också att många av dem som lämnat in tips till polisen och som senare inte har hörts av polisen och vars uppgifter uppenbarligen inte har blivit granskade och upptagna förrän sent i mordutredningen tycker att det är märkligt att vissa personer tas ad notam ordentligt och snabbt.

Det finns ingen anledning att avge något slutomdöme i denna fråga nu. Däremot finns det av konstitutionella skäl anledning för konstitutionsutskottet att senare ta upp denna fråga till behandling.

Anf. 14 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Jag kan fatta mig mycket kort om den förnyade granskning som vi nu har gjort – det är tredje året i rad – av vad som förekom på regeringsplanet med anledning av mordet på Olof Palme.

Det var ju så – det bör Anders Björck kanske komma ihåg – att utskottet förra året enhälligt uttalade att det kunde finnas anledning att återkomma i ärendet sedan både juristkommissionen och den parlamentariska kommissionen slutfört sitt arbete. Det ställningstagandet står samtliga partier utom moderaterna för. Moderaterna är alltså ensamma om att inte ha godtagit den behandlingsordning som vi bestämde oss för föregående år.

Vi träffade också en uppgörelse med Edenmankommissionen om att få del av de utfrågningar som de båda kommissionerna genomförde, och vi har också haft det materialet till vår disposition. Det gäller även materialet från utfrågningarna med Claes Zeime, som Björck gärna ville höra.

När vi efter denna parlamentariska kommissions arbete – även moderaterna har haft en representant i kommissionen – uttalar oss är vi eniga utanför moderaternas krets. Det framgick också av Birgit Friggebos anförande.

Utskottet ställer sig alltså bakom de påpekanden Edenmankommissionen gjort. För min del fann jag det ganska barnsligt att strida om i vad mån dessa slutsatser tillgodoser majoritets- eller reservationsståndpunkter i förra årets betänkande. Man vill gärna visa att man haft rätt – litet av det framskyntade också i Birgit Friggebos anförande.

Jag tycker att Edenmankommissionens ståndpunkter ligger ungefär mitt emellan vad som framfördes i majoritetsskrivningen och i den borgerliga reservationen förra året. Jag vill hävda – det påpekade också Dagens Nyheter då – att skillnaderna i själva verket inte var så stora mellan de båda ståndpunkter som redovisades i förra årets betänkande.

Det kompletterande material som kommissionerna redovisar gäller för det första den roll justitiedepartementets s. k. observatör i polisens ledningsgrupp spelade. Ingen av de båda kommissionerna anser att justitieministern handlade partiskt då han till övervägande delen hämtade sin information om brottsutredningen från polisen. För detta fanns goda skäl, eftersom informa-

tionen berörde säkerhetsfrågor. Det understryker båda kommissionerna.

Men de understryker också – och det har vi från utskottets sida förstäelse för och ställer oss bakom – att metoden endast bör användas för mycket speciella situationer. Vi tycker att de preciseringar som gjorts genom kommissionens påpekanden är värdefulla.

Regeringens kontakter med polis och åklagare diskuterades mycket under vår granskning förra året. Ingen av kommissionerna anser att justitieministern handlade partiskt då han till övervägande del hämtade sin information hos polisen. Det hade dock varit av värde om regeringen sökt förekomma missförstånd om anledningen till att kontakterna skedde med polisen och inte med förundersökningsledaren.

När det sedan gäller svårigheterna i samarbetet mellan polis och åklagare uttalar den parlamentariska kommissionen att justitieministern redan tidigt borde ha crinrat polisledningen, dvs. Holmér, om reglerna i rättegångsbalken om ledning av förundersökning. Utskottet ställer sig nu bakom uppfattningen hos den parlamentariska kommissionen att man från justitiedepartementets sida under de diskussioner som föregick beslutet om en omorganisation borde ha förklarat för länspolismästaren att han var skyldig att följa förundersökningsledarens beslut och anvisningar.

Till de beredskaps- och säkerhetsfrågor som har aktualiserats av de båda kommissionernas arbete finns det anledning för utskottet att återkomma sedan rekommenderade åtgärder har vidtagits.

Så bara ett par ord om det som det står så mycket om i dagens tidningar men som vi av naturliga skäl inte har kunnat granska. Jag vill göra följande kommentar till vice ordförandens anförande här i dag: Är det nödvändigt att alltid litet insinuant och i förväg dra slutsatser om vad som kan ha inträffat? Anders Björck verkar befinna sig i sitt esse då han kan utgå från uppgifter som ännu inte har kunnat granskas.

För min del vill jag understryka vad jag har läst ut av detta, nämligen att de första kontakterna från Ebbe Carlssons sida togs med polisen. Polismyndigheten hade då att bedöma om uppgifterna är intressanta eller ej, om de kan ligga till grund för ett fortsatt spaningsarbete eller inte. Man kan tycka att det verkar osannolikt att dessa uppgifter har någon starkare grund, men det är ju polisens sak att avgöra – det är inte KU:s bord. Men skulle det visa sig att obehöriga kontakter har tagits mellan regering och myndigheter i den här frågan får vi naturligtvis granska det. Jag har ingenting emot att ärendet anmäls för ytterligare granskning nästa år.

Anf. 15 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! När jag redan i februari krävde att vi i konstitutionsutskottet skulle granska spaningarna efter Olof Palmes mördare var det bl. a. därför att jag ville ha en redovisning av vad som hade skett sedan Hans Holmér lämnat sin post som spaningsledare, hur arbetet hade bedrivits och hur kontakterna med regeringen hade varit under perioden därefter, alltså sedan februari förra året. Hade den granskningen beviljats – det var bara moderaterna som ville göra den – hade detta kommit fram. Och, herr talman, hela sanningen i den här affären är ju ännu inte avslöjad. Andra uppgifter hade också kommit fram. Det ville alltså inte socialdemokraterna, med stöd av de andra

partierna. Kanske tyckte man att kvoten av socialdemokratiska affärer före valet var fylld – vad vet jag?

Det är självklart att en utskottsmajoritet i ett sådant läge skall vara generös. Det är möjligt att Olle Svensson har rätt i att det här inte är någonting att bry sig om. Okej, men det är väl ändå utskottets ansvar att granska och ta fram fakta.

Så till historiebeskrivningen. Det är riktigt att vi sade här i kammaren i maj förra året att vi skulle avvakta arbetet i jurist- och Edenmankommissionerna. När vi sade detta trodde vi att Edenmankommissionen skulle vara klar tills vi började vårt granskningsarbete. Så visade det sig inte vara på det sättet, och då förrycktes planläggningen.

Men vi är inte underställda någon Edenmankommission – vi kunde självfallet ha arbetat med utfrågningar och annat parallellt. Rydbeckskommissionens arbete när det gäller vapenaffärerna har ju, herr talman, inte hindrat konstitutionsutskottet från att parallellt göra ett stort antal egna utfrågningar på den punkten.

Jag vill än en gång säga, herr talman, att det som Expressen kunde publicera i går är utomordentligt intressant. Med all säkerhet finns ytterligare information att hämta som är av intresse för konstitutionsutskottet, helt enkelt därför att olika former av kontakter och annat har sanktionerats av den svenska regeringen.

Vad jag nu sagt innebär inte att jag utan vidare tar avstånd från att Ebbe Carlsson har fått det här uppdraget. Det är möjligt att han kan göra nytta, det kan jag inte bedöma. Men just händelseförloppet är faktiskt någonting som utskottet borde ha tittat på. Om sedan regeringen vill utse Ebbe Carlsson, tar man en stor politisk risk, men den risken har naturligtvis regeringen rätt att ta.

Anf. 16 OLLE SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Jag vill bara rätta till ett missförstånd som kunde ha uppstått efter Anders Björcks anförande. Det var ju ingalunda så att Anders Björck anmälde någonting om Ebbe Carlsson. Han kände ingenting till om den saken, utan vad han föreslog var att vi skulle ha utfrågningar i februari, då vi visste att kommissionen skulle bli färdig i april.

Det finns ingenting som säger att konstitutionsutskottet alltid skall agera hare och gå före. Vi kan mycket väl avvakta de slutsatser en kommission, som är brett sammansatt, kommer fram till och sedan efteråt göra våra bedömningar. Vi bestämde oss under föregående år för att ha den behandlingsordningen. Däremot har vi inte alls velat nonchalera ärendets vikt. Säkerligen kan vi få anledning att återkomma.

Anf. 17 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! Konstitutionsutskottet är inte underställt några av regeringen utsedda kommissioner. Vi kan ha anledning att samarbeta med dem, att utbyta material och mycket annat, men vi skall självständigt göra vår granskning.

Sedan vet Olle Svensson inte vilka informationer jag har om olika skeenden. Jag begärde att statsminister Ingvar Carlsson, när han ändå var i

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

utskottet, skulle få några frågor om regeringens kontakter med spaningsledningen. Ingvar Carlsson har känt till att Ebbe Carlsson har använts i sammanhanget.

Hade dessa frågor fått ställas, hade vi redan då kunnat få information. Vi hade också kunnat göra en granskning på det här området som jag tror hade varit nyttig, även ur socialdemokratisk synpunkt. Nu kommer frågetecknen att kvarstå under tiden fram till valet, och fler frågetecken kommer att dyka upp.

Anf. 18 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Utredningen om mordet på Olof Palme kom att skaka den svenska rättsordningen. Reglerna för förundersökning i brottmål åsidosattes grovt. Enskilda tillfogades onödigt lidande. De professionella mordutredarna vid polisen fick sina arbetsförutsättningar störda.

Den omedelbart ansvarige för detta var Hans Holmér. Han tillvällade sig en maktposition han enligt lag inte skulle ha. Han trampade rättegångsbalken under fötterna och hindrade behöriga instanser i deras arbete.

Frågan i dag gäller: Var fanns justitieministern, som ytterst skall vaka över att rättegångsbalken följs? Vilken hållning intog justitiedepartementet till den Holmérska maktpositionen?

Frågan måste granskas utifrån de båda begreppen ministerstyre och ministeransvarighet. Så länge en underställd myndighet fungerar i enlighet med gällande regler, kan en minister inte ingripa i handläggningen av ett enskilt ärende. Det är ministerstyre och otillåtet i svensk författningsordning. Men när regelsystemet sätts åsido, är det i motsvarande mån ett statsråds oavvisliga skyldighet att aktivt ingripa för att återställa regelsystemets funktion.

Att Sten Wickbom underlät att ingripa mot de grova missförhållandena är helt uppenbart. Redan detta är anmärkningsvärt, med tanke på den fortlöpande information justitiedepartementet fick om förhållandena. Redan i slutet av mars 1986 kände Wickbom till konflikten mellan åklagaren och Holmér. Ändå fick Holmérs förvända rättsordning bestå i ytterligare elva månader. Det var alltså ingen vanlig passivitet justitieministern visade, utan snarare en flödande tolerans gentemot det Holmérska maktimperiet.

Nästa fråga är: Var det i själva verket så, att Holmér kunde agera, därför att han hade justitiedepartementets stöd? Det är ju alltför tydligt – det kan man se redan från början – att relationen mellan departementet och Holmér hela tiden var en helt annan än mellan departement och åklagare. Betyddes det, att man från departementet agerade till stöd för Holmér?

Av förhören inför parlamentariska kommissionen med den dåvarande statssekreteraren i justitiedepartementet framgår åtskilligt. Vid tvisten om 33-åringen fick departementet missnöjesyttringar från Holmér. Man borde då omedelbart ha sagt, att här är det åklagarens beslut som skall gälla och dina klagomål kan vi inte ta upp. Men det gjorde man inte. I stället gav Sten Wickbom order till statssekreteraren att kontakta riksåklagaren. Man agerade alltså till stöd för Holmér och mot förundersökningsledaren. Riksåklagaren har inför Edenmankommissionen klart sagt, att han uppfatta-

de samtalet med statssekreteraren som en propå om att åklagaren enligt Holmérns önskemål skulle bytas ut.

En avslöjande bakgrund till detta agerande får man när man läser statssekreterarens uttalande om den svenska rättegångsbalken. På min fråga om inte departementet bort påminna Holmér om att åklagarens ledarskap skall gälla, svarade statssekreteraren: "Formellt kan man säga att det är åklagaren som bestämmer, men jag tror inte det hade förbättrat samarbetsklimatet. Vår ambition var att få arbetet att löpa så smidigt som möjligt."

Det är en märklig inställning. Rättegångsbalkens bestämmelser betecknas som en formalitet. Denna formalitet kan man skjuta åt sidan för att herr Holmér skall få det samarbetsklimat som han vill ha. För att tillgodose Holmér kan vi alltså avsätta åklagaren från den ledande ställning han enligt lagen skall ha.

Statsrådet Wickbom är naturligtvis ansvarig för vad hans statssekreterare i detta fall gör och säger. Statsrådet visste i detta fall vad statssekreteraren hade för sig. Sekreteraren handlade på statsrådets uppmaning. Men det finns mer detaljer än så.

Sten Wickbom själv var inte överksam när det gällde att påverka åklagarna att böja sig för Holmér. Wickbom har själv uppgivit att han vid den första tvisten tillsade sin statssekreterare att tala med riksåklagaren för att denne "skulle få klart för sig vilken syn polisen hade".

Detta är också ytterst uppseendeväckande. Wickbom reagerar inte så, som han borde reagera, nämligen att säga till polisen att ordningen kräver att åklagaren bestämmer. Han ber sin statssekreterare aktivt gå in i saken och via riksåklagaren påverka den ansvarige åklagaren. Riksåklagarens uttalanden i saken bekräftar helt att det var detta det handlade om.

Wickbom har alltså utan att det funnits grund gått in i ärendet i syfte att understödja ena parten i tvisten – och därtill fel part, eftersom åklagaren är förundersökningsledare. Och vad som ytterligare är försvårande – ingripandet från Wickbom och statssekreteraren sker utan att man dessförinnan inhämtat åklagarämbetets åsikt. Wickbom får Holmérns syn sig förelagd – och det låter han sedan styra sig av. Han ingriper aktivt för att genom riksåklagaren angripa den åklagare som Holmér vill ha bort. Detta är egentligen ett oerhört övergrepp.

Hur i grund fel Wickbom såg på hela saken visas också av ett yttrande i förhöret inför parlamentariska kommissionen. Han säger: "Jag var angelägen om att de samarbetade i stället för att ägna sig åt inbördes bråk."

Detta visar att Wickbom på ett egendomligt sätt såg Holmér och åklagarna som likvärdiga tvistande parter. Han kallar tvisten för inbördes bråk, denna tvist som gällde huruvida rättegångsbalken skulle gälla eller inte. Han sluter ögonen för det faktum, att ordningen föreskriver, att det inte är någon tvist mellan parter.

Det är åklagarens bedömning som skall gälla, och det är Wickboms skyldighet att stödja åklagaren i hans lagenliga roll. I stället agerar Wickbom aktivt för att underminera den rollen. Han talar inte ens med åklagaren om saken. Han talar bara med Holmér.

När det gällde den organisation som gav Holmér hans maktposition framträder också märkliga uttalanden från Wickbom. Under nära elva

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

månader underlät Wickbom att ifrågasätta denna organisation, som ju inte var regelmässig. När det gällde att stödja Holmér mot åklagarna var Wickbom aktiv redan i slutet av mars 1986. Men när den alltmer orimliga koncentrationen på PKK-spåret växte fram: när klyftan mellan åklagare och Holmér blev allt djupare, då var Wickbom passiv. Och han förklarar detta i förhören med att han ansåg, att så länge arbetet med s. k. huvudspåret pågick ville han inte ingripa. Då var det plötsligt inte lämpligt att försöka ta sig an samarbetsproblemen, som annars bekymrade herr Wickbom så mycket. Då var det väsentliga att Holmér fick ostört fortsätta att driva utredningen mot det lysande fiasko, som den mycket riktigt resulterade i.

Det är alltså klart att Sten Wickbom inte bara visade partiskhet – han var partisk till förmån för fel part, och han tog ingen hänsyn till vad gällande ordning föreskriver om hur en förundersökning skall gå till.

Det står också klart, att den kritik av Wickbom som framförs i utskottets majoritetsbetänkande i och för sig är riktig, men samtidigt helt otillräcklig. Ju mer material som kommit fram, och det har kommit mycket sedan vi sist diskuterade den här saken i kammaren, desto klarare har det framstått att Sten Wickboms agerande måste granskas grundligare än vad utskottet hittills hunnit med. Kravet i den moderata reservationen är i det avseende helt riktigt. Man kan till nöds förstå, att eftersom kommissionernas material kommit fram relativt sent, har inte utskottet hunnit göra den granskning som varit nödvändig. De svåra frågorna om vapenexporten har ju också gett utskottet en tung arbetsbelastning. Det må man acceptera. Men underlåtenheten måste repareras – och detta redan i höst. Det är också tanken i det särskilda yttrande som vpk-ledamoten i utskottet fogat till betänkandet.

Det kan också i förbigående nämnas att utskottet i så fall, om jag får komma med en liten vördsam anhöllan – jag kommer inte att vara riksdagsledamot själv vid det tillfället – inte bör nöja sig med att läsa de tryckta kommissionsbetänkandena. De är som många sådana texter en aning, om inte friserade så i alla fall utslätade. Det finns mycket mellan raderna som inte syns, men som finns i underlaget. Det finns 4 000 sidor förhörsprotokoll, så man har en hel del att göra.

Jag kan t. o. m. avslöja att man också kan rikta viss kritik mot en del av ledamöterna i Edenmankommissionen. Det var uppenbart att några inte läste särskilt mycket och någon inte alls i de omfattande protokoll som finns från juristkommissionens förhör. Man bör således inte heller när det gäller kommissionernas slutsatser helt lita på den tryckta texten utan göra en självständig källgranskning. Det tror jag skulle vara givande för det kommande konstitutionsutskottet.

Nästa riksdag har också anledning att granska vad den nu sittande justitieministern haft för roll i relation till herr Holmérs fortsatta aktiviteter på det område vi diskuterar. Det må vara nog med att nu konstatera, att Anna-Greta Leijon verkligen anstränger sig för att skaffa sig en framtida plats på konstitutionsutskottets dagordning.

När man organiserar arbetet framöver är det viktigt att man söker skapa klarhet i vilken roll justitiedepartementet spelade för att stödja Holmér i hans jakt på kurder. Här finns flera märkliga ting att notera.

Man kan verkligen fråga sig hur detta s. k. huvudspår kunde uppstå och få

den plats det fick. Och man kan fråga sig varför inte justitiedepartementet reagerade, när man hade ett ständigt flöde av information från Holmér i saken.

En mycket säregen omständighet är Holmér's promemorior rörande det s. k. PKK-spåret, avgivna under sommaren 1986. I en av dessa står följande: "PKK ligger också bakom mordet på Olof Palme". Vad säger oss detta yttrande? Det säger, att långt innan Holmér genomfört sitt jättelika tillslag mot kurderna, långt innan han hunnit förhöra några gripna, långt innan man över huvud kunde göra någon bedömning av bevisläget, har Holmér sin åsikt klar – det är i PKK man har de skyldiga. De är dömda på förhand. Den skyldige är redan utsedd, långt innan utredningsarbetet i egentlig mening påbörjats. Detta visste man i justitiedepartementet. Varför lät man det pågå?

En viktig och brännande detalj är också frågan om gärningsmannens utseende. Detta är ting som hittills inte ventilerats i offentliga sammanhang. Men det är nödvändigt att i dag göra så. Här har en utredning under nära ett år sysslat med misstänkta ur en viss etnisk grupp, som har speciellt utseende vad gäller hår och ögonfärg, och som i detta hänseende skiljer sig markant från vad vi brukar kalla nordiskt utseende.

Nu är det märkliga att man i månadsvis jagat folk ur en viss etnisk grupp, och att man fortsätter på sina håll att spekulera över kurder och iranier. Men de detaljer – och det är poängen – som genom vittnen är kända om gärningsmannens utseende ger inget stöd åt sådant. Vi har visserligen bara fragmentariska detaljer, men så långt vi vet hade gärningsmannen alls inget utseende som för tanken till turkiskt, kurdiskt eller allmänt sydländskt ursprung, och inte heller något speciellt nordiskt eller skandinaviskt. Och då kommer frågan: Varför fabricerade man en fantombild av mannen som gav helt felaktiga associationer? Alla har ju sett bilden och vet vad man kommer att tänka på när man ser den.

Och än märkligare: Varför koncentrerade man sig så ensidigt på människor ur en etnisk grupp i ljuset av vad man visste om gärningsmannens utseende? Dessa upplysningar hade ju också regeringen från sin speciella förtrogne Holmér och från sin observatör.

Hade Holmér stöd för sin förhandsinställning om kurderna hos justitiedepartementet – och har han det fortfarande?

Och vad skulle denna förhandsinställning, detta utseende av en syndabock, tjäna till? Skulle den skydda någon? Var man rädd att en mer förutsättningslös utredning skulle leda i en riskabel riktning? En så uppenbar förhandsinställning är ju inte resultatet av ett misstag eller av någon omedveten psykologisk fixering. Den måste vara medveten.

Frågan står öppen vem som var upphovet till den och varför den också emot erfarna mordutredares bedömningar kunde drivas så hårt.

Anf. 19 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Vad gäller utredningen om mordet på Olof Palme konstaterade vi i utskottet förra året att det hade begåtts felaktigheter. Särskilt underströk vi detta i reservationen, och den kritik vi den gången framförde står naturligtvis fast. Den bestyrks i allt väsentligt av de kommissioner som sedan dess har arbetat med frågan.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

Vi skall naturligtvis gå vidare med denna fråga. Jag har dock den uppfattningen att vi har fått en ganska bra bild av vad som har hänt när det gäller regeringens ansvar fram t. o. m. dåvarande justitieministerns avgång. Vad som är av särskilt intresse för oss som granskar regeringen är att se vad som har hänt därefter.

Inte minst den fråga som nu aktualiseras i pressen är, som jag sade redan i mitt inledningsanförande, utomordentligt intressant.

Det är inte tillfredsställande om regeringen har något slags parallell spaningsorganisation vid sidan av den ordinarie. Hur det förhåller sig med den saken får vi naturligtvis undersöka mycket noga.

Man blir ju litet misstänksam när man upptäcker att Ebbe Carlsson är inblandad även i denna affär. Han var en gång i tiden justitieminister Lennart Geijers informationssekreterare. Han hade vissa uppgifter i samband med den, vill jag påstå, ännu inte utredda sjukhusaffären i Göteborg. Han författade bl. a. en promemoria om vad som hade tilldragit sig vid sjukhuset. Denna promemoria krävde vi från centerpartiet och folkpartiet att få utlämnad till utskottet för en genomgång. Jag vill erinra om att detta den gången förhindrades av moderaterna och socialdemokraterna tillsammans.

Jag har dock tolkat yttrandena här i dag så, att både socialdemokrater och moderater nu är intresserade av att även hemliga promemorior som har upprättats av Ebbe Carlsson skall komma under KU:s granskning.

Anf. 20 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Jag vill ställa några frågor till Anders Björck med anledning av den i hans anförande något säregna beskrivningen av partiernas position i utskottet. Förra året fanns det t. ex. en gemensam borgerlig reservation som vpk inte stödde. Jag uppfattar Anders Björck så, att han menar att vpk därmed skulle ha stött regeringen.

Anders Björck säger att vpk i år bara har ett särskilt yttrande till det ärende som vi nu diskuterar och att vpk därmed tydligen också nu stöder regeringspartiet. Men, Anders Björck, vart tog då de borgerliga kolleger vägen som i fjol stödde Anders Björcks reservation men som inte gör det i år? De har inte ens avgivit något särskilt yttrande. Stöder inte också de regeringen, med Anders Björcks synsätt? Eller vilka mått använder Björck för att mäta vem som stöder regeringen?

Att bilda majoritet i utskottet är för övrigt inte samma sak som att stödja regeringen, det vet naturligtvis Anders Björck.

Anf. 21 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Jag vill börja med att yrka bifall till reservation 1, den moderata reservation som alltså redovisar en annan syn än majoriteten när det gäller regeringens åtgärder med anledning av Palmemordet.

Det är med stor förvåning som jag hör Bertil Fiskesjö upprepa ett direkt lögnaktigt påstående, nämligen att moderaterna skulle ha förhindrat att KU fick tillgång till dessa promemorior i sjukhusaffären.

En annan ledamot av utskottet pratade förra året vitt och brett om detta i TV. Jag begärde då att KU:s kansli skulle kontrollera exakt hur det röstades i utskottet vid de två tillfällen som denna fråga var uppe. Utskottets kansli

fullgjorde uppgiften och kunde konstatera att vi moderater vid båda tillfällena stödde kravet på att promemoriorna skulle komma ut. Detta har jag meddelat ett antal gånger, inkl. vid ett utskottsförhör där tredje vice talmannen var närvarande.

Jag förstår inte varför Bertil Fiskesjö gång på gång återkommer med detta dravel. Det är lögn. Gå och läs protokollet och stå inte här och prata smörja!

Herr talman! Anledningen till att jag här tidigare tog upp vpk:s särskilda yttrande och underlåtenhet att stödja dem som vill ha till stånd en ytterligare utredning i KU, Nils Berndtson, är att just vpk, genom bl. a. Jörn Svensson, har drivit denna fråga på ett mycket effektivt sätt. Många har säkert fått intrycket att de ståndpunkter som Jörn Svensson har framfört är representativa för vpk. Det är därför med viss förvåning som jag har konstaterat att vpk:s representanter i KU inte med någon effektivitet har drivit dessa frågor.

Vi brukar visserligen skämtsamt säga att Nils Berndtson är utskottets mest sympatiska socialdemokrat, men någon måtta bör det väl vara också på anpassligheten till socialdemokraterna i denna fråga.

Anf. 22 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Visst anför vi kritik – mycken kritik, och den har Jörn Svensson alldeles nyligen redovisat.

Även centern och folkpartiet har ju anförts kritik, bl. a. i förra årets reservationer. Ändå har de ställt upp för majoritetens skrivning. Därför är Anders Björcks beskrivning av positionerna i utskottet inte riktig.

För övrigt är vpk:s särskilda yttrande inte så betydelselöst som Anders Björck ville göra gällande i sitt första inlägg. I detta yttrande pekar vi på oklarheter beträffande det s. k. huvudspåret, alltså samma sak som Jörn Svensson här har redogjort för. Vi anser att det kan finnas anledning att återkomma till dessa frågor.

Anf. 23 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag vill bara tala om för Anders Björck att jag råkade vara med vid båda de tillfällen då den här frågan avhandlades i utskottet. Jag minns mycket väl hur resonemangen och omröstningarna gick vid dessa båda tillfällen.

Anf. 24 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! För att det inte skall råda några missförstånd när det gäller vpk:s hållning vill jag här markera att den formella enighet som råder kring majoritetens skrivning i just i detta avsnitt alltså begränsar sig till exakt den kritik som där framförs. Det innebär inte att vpk inte har mer att framföra.

Såvitt jag förstår råder det också en allmän enighet i utskottet om att denna granskning skall fortsätta. Man har haft för litet tid för den. Denna granskning kräver faktiskt en avsevärd grundlighet, och det är arbetsmässigt i och för sig ingen nackdel att den får företas under kanske litet lugnare omständigheter.

En sak som jag gärna skulle vilja lägga konstitutionsutskottet på hjärtat, om jag får ta mig denna frihet, är att ni som efter valet ingår i utskottet inte skall nöja er med bara det material som finns hos kommissionerna, vare sig

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av
mordet på statsminister
Olof Palme*

förhörsprotokollen eller de tryckta texterna. Var också observanta på att det på vissa avsnitt kan vara nödvändigt att även gå in i delar av förundersökningsmaterialet. En kritik som jag har mot den Edenmankommission som jag fram till slutskedet var representant i är nämligen att denna faktiskt inte på det sätt som jag ansåg vara motiverat gick in i de delar av förundersökningsmaterialet som var relevanta för bedömningen av viktiga ansvarsfrågor. Exempelvis ville man inte, trots min inrådan, ta upp de promemorior där Holmér redovisade sin egenartade inställning. I förundersökningsmaterialet kan finnas ting som är av betydelse också för bedömningen av statsrådets ansvarighet.

Anf. 25 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Medan jag väntade på att få ordet kontrollerade jag än en gång med den person i KU:s kansli som har utrett hur det röstades när det gällde att få ut handlingarna i den s. k. sjukhusaffären. Samtliga moderater som var närvarande röstade vid båda tillfällena för att handlingarna skulle komma ut. Påstår tredje vice talmannen Bertil Fiskesjö att protokollen ljuger?

Inte någon av oss vet hur valet kommer att gå. Vi vet inte vilka som kommer att sitta i riksdagen och inte heller vilka som kommer att ingå i konstitutionsutskottet. Om jag efter valet återfinns i riksdagen och i konstitutionsutskottet, kommer i alla fall jag att göra det som bl. a. Jörn Svensson här pläderade för, nämligen att se till att man fortsätter denna utredning på ett så tillfredsställande sätt som möjligt.

Jag kan inte utlova att jag skulle komma till samma slutsatser som Jörn Svensson. Jag kan i alla fall lova att jag, om jag är kvar, skall medverka till att denna utredning fortgår på det sätt som jag tycker är nödvändigt för att konstitutionsutskottet skall anses ha fullgjort sin uppgift.

Anf. 26 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Observerade kammaren Anders Björcks formulering? Han sade att de moderater som *var närvarande* röstade för att handlingarna skulle komma ut.

Jag tillhörde också utskottet vid denna tidpunkt och kan säga hur det låg till: Anders Björcks stol stod tom! En förklaring som gavs var att det hade uppstått något missförstånd mellan Anders Björck och hans suppleant.

Senast i går, när jag började rensa i mina hyllor, hittade jag faktiskt en tidningsartikel från denna tidpunkt. Där uppgavs att Anders Björck hade sagt att han inte ville medverka till att hemliga handlingar kom på utskottets bord när kommunisterna deltog i utskottsarbetet. Jag skall gärna förse Anders Björck med denna artikel, om han har glömt den.

Anf. 27 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Efter Nils Berndtsons anförande är det egentligen överflödigt med ytterligare inlägg från min sida. Min minnesbild bestyrker helt de uppgifter som Nils Berndtson gav.

Anf. 28 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Vid ett tillfälle var en moderat icke närvarande, en moderat hade inte undertecknat protokollet. Vi kunde emellertid ha klarat av att få ut dessa handlingar med en gång, om inte en vpk-representant hade stött det socialdemokratiska yrkandet om bordläggning. Personen i fråga hette Bertil Måbrink. Det är i så fall honom som herrar Fiskesjö och Berndtson skall kritisera.

De moderater som var närvarande stödde kravet vid båda omröstningarna. Mycket mera kan man faktiskt inte göra. Jag förstår inte varför Bertil Fiskesjö försöker göra affär av detta. Han kunde ha varit med och sett till att vi under våren hade fått granska spaningarna efter Palmes mördare. Men då var moderaterna ensamma. Det är bara att läsa protokollet.

Anf. 29 TALMANNEN:

Den handling som nu diskuteras har mycket litet att göra med det fall som diskuteras här.

Anf. 30 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Jag vill bara med anledning av Nils Berndtsons sätt att beskriva vad utskottets betänkande innehåller påpeka att det inte innehåller något stöd för regeringen, tvärtom. Det innehåller nämligen kritik mot regeringen vad gäller dess sätt att sköta handläggningen av Palmeutredningen.

Anf. 31 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Det är just detta som jag har markerat i mina repliker till Anders Björck. Att bilda majoritet är alltså icke detsamma som att stödja regeringen. Jag tror att Birgit Friggebo inte har uppfattat vad jag har sagt.

Anf. 32 TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Regeringens åtgärder i anledning av mordet på statsminister Olof Palme anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnittet Krigsmaterielexport.

Anf. 33 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Svensk krigsmaterielexport kan sammanfattas i två ord: hyckleri och dubbelmoral. Inte i någon annan fråga har det ljugits så friskt, bortförklarats så mycket och hycklats så ofta. Sverige behöver en vapenexport. Den är nödvändig bl. a. för att upprätthålla det svenska försvarets standard. Alla regeringar har gett tillstånd till vapenexport. Inte alla har däremot varit villiga att ta ansvaret.

Stora hyckleripriset i guld går till socialdemokraterna. Under decennier har man försökt sitta på två stolar samtidigt. Partiledningar har insett att vapenförsäljning är nödvändig. Det svenska försvarets behov på området har kanske inte tillmätts samma vikt av socialdemokraterna som av andra partier. Men vapenförsäljning har varit bra för sysselsättningen i Sverige. Därför har man sålt.

Problemet har varit att en stor del av partiet faktiskt är emot vapenförsälj-

Prot. 1987/88:132

2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

ning. Därför har tekniken "gömma undan och skylla ifrån sig" använts.

En ledstjärna har varit att det skulle vara så litet papper som möjligt. Många kontakter har skötts muntligt, särskilt när det har varit känsligt.

En annan ledstjärna har varit att tona ned. Färdiga vapen har blivit reservdelar. Direktexport har blivit licensavtal. Beslut som man inte har velat kännas vid har pådyvlats borgerliga regeringar.

Det mest effektiva vapnet i den socialdemokratiska dementimaskinens arsenal har varit hemligstämpeln. Vi i KU har tagit del av tusentals sidor hemligstämplat material. Det är regeringen eller regeringskansliet som har fattat beslut om hemligstämplandet. Favoritargumentet har varit att offentlighet skulle skada Sveriges förhållande till främmande makt. Men sanningen är den att den snarast skulle skada den socialdemokratiska regeringens trovärdighet. Det bästa sättet att skapa klarhet i vapenaffärerna är *inte* att tillsätta fler utredningar utan att frisläppa fler dokument.

Men – hör jag – fattar inte Anders Björck att vi måste hemligstämpla känsliga dokument? Jo, visst fattar jag det. Men det får inte röra sig om hur många som helst.

Utrikessekreteressen var självfallet väl känd för utrikesminister Sten Andersson när han den 1 maj förra året utslungade: "Byken skall tvättas offentligt och ordentligt." Han hycklade när han stod i talarstolen, ty han om någon borde ha vetat att utrikessekreteressen – med hans egen tolkning, som han så flitigt gjort bruk av senare – skulle lägga hinder i vägen för en offentlig granskning. Men Sten Andersson ville ha en poäng i sitt förstamajtal. Han bör tilldelas stora hycklarpriset i silver.

Regeringen har ett enormt överläge när det gäller granskningen av vapenaffärerna. KU har inte hunnit höra mer än en del av de personer som skulle kunna kasta ljus över skeendet. Vi har inte kontrollerat i regeringskansliets diarium, hemliga eller öppna, för att se om vi verkligen har fått in allt material som behövs. Vi har heller inte tagit del av allt förundersökningsmaterial.

Bofors haubitsorder från Indien hälsades med stor glädje i Karlskoga med omnejd. Affären med Indien är laglig, och självfallet betyder en sådan order mycket för sysselsättningen.

Hur har då denna affär genomförts? Redan när Kockums hade missat sin ubåtsorder från Indien fick Sverige en ordentlig vink om att tåget inte hade gått för svensk vapenexport till Indien. Det gällde bara att spela sina kort väl.

Olof Palme blir 1982 uppvaktad av hela Boforsledningen och försäkrar att Indien är klart ur svensk politisk synpunkt som mottagarland. Ulf Larsson, den sedermera så berömde statssekreteraren och senare även chefen för kriminalvårdsstyrelsen, var närvarande. Men det var ingalunda klart att det skulle bli just Bofors haubitsar som Sverige skulle komma att leverera. I ett brev till Indira Gandhi föreslår Palme såväl högteknologiska vapen som traditionella sådana. Dessa bör Indien köpa, enligt Olof Palme. Han engagerar sig hårt i affären. Hans handgångne man i dessa exportansträngningar blir statssekreteraren Carl-Johan Åberg. Han bedöms som pålitlig.

Problem tillstöter emellertid. Olika vapen utvärderas. I dokumenten understryks att den indiska armén, åtminstone i inledningsskedet, vill ha ett franskt vapen och inte ett svenskt.

Men denna svårighet övervinns. Det råder inget tvivel om – fortfarande enligt dokumenten – att avgörandet ligger hos Rajiv Gandhi, som visar ett stort intresse för affären.

Men vapenaffärer förutsätter krediter. Olof Palme går in och lovar starkt finansiellt svenskt stöd. Subventionens storlek går inte att exakt beräkna. Ett försök görs emellertid i industridepartementet. Min bedömning är – och den motsägs icke i någon av de handlingar som vi har tagit del av – att det handlar om en bra bit över en halv miljard svenska kronor.

Slutligen är affären i hamn. Men den svenska regeringen tycker att den har något att fordra från Bofors. Överläggningar sker om en donation till den s. k. Bergslagsfonden. Industriministern, under vars departement kreditfrågor ligger, överlägger med Bofors, och som tack för hjälpen överlämnas 50 milj. kr. från Bofors. Jag återkommer gärna till den frågan och jag presenterar också gärna citat, om någon tvivlar på denna beskrivning.

Under hela affärens gång håller Olof Palme fredstal, kräver nedrustning och flörtar ivrigt med svenska och internationella freds rörelser. Inom hans parti arbetar nedrustningsambassadör Maj Britt Theorin, som för resten har varit knäpptyst i debatten om Indienordern, ivrigt med att utmåla socialdemokratien som ett nedrustningsparti.

När sedan debatten – efter avslöjandena om s. k. avvecklingskostnader på 319 milj. kr. – börjar ta fart, försöker socialdemokraterna utmåla det hela som en affär mellan företaget Bofors och det indiska försvaret. Utrikesminister Sten Andersson finns med när det gäller att teckna den bilden. Man vill plötsligt inte kännas vid de egna insatserna, som jag här blott har gett några mycket små glimtar av.

KU:s hemligstämplade handlingar innehåller en rad uppgifter som ger en annan bild av affären än den som officiellt har förmedlats. Säkert följer förhandlingarna gängse mönster vad gäller vapenaffärer. Men socialdemokraterna hycklar och försöker utmåla sig som fredsvänner, nedrustare och fiender till svensk vapenexport för att dels fånga upp en del av den svenska opinionen, dels lugna den halva av det egna partiet och av opinionen som har en annan uppfattning. Utan skam eller rodnad försöker man samtidigt tillfredsställa dem som vill sälja vapen, dem som är försvarsvänner och dem som kräver en god sysselsättning här hemma – detta alltså samtidigt som freds rörelsen och de pacifistiska strävandena måste få sitt.

Detta är naturligtvis dubbelmoral. Det är samma sak som om den moderata partiledningen ertappades med att kräva löntagarfondernas snäbba avskaffande samtidigt som den hade omfattande privataffärer med dessa. Vilket liv hade det då inte blivit på t. ex. Sten Andersson! Han hade säkert överträffat sig själv när det gäller indignation – och detta med all rätt. Men det som är förbjudet för andra partier är tillåtet för socialdemokraterna.

Vapenaffärerna handlar i hög grad om moral. För oss som vill ha en svensk vapenexport, och t. o. m. kan tänka oss att öka den, är det självklart att de som medverkar också måste ta ansvaret.

Ta nästa affär, med FFV och dess export av ammunition till Vietnam via Australien under Vietnamkriget! Nog måste var och en som läser materialet och lyssnar på utfrågningarna komma fram till att Sven Andersson med till visshet gränsande sannolikhet visste något om detta.

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Men rörelsens helgon får icke profaneras. De frikänns av utskottets ordförande innan utredningen ens igångsatts av utskottet, inte på grund av klara fakta utan för att undvika repor i den socialdemokratiska lacken.

Är det verkligen någon som tror att folk skulle bli särskilt upprörda över att få veta att t. ex. Torsten Nilsson för över 20 år sedan lät sälja ett mindre antal granatgevär till Zambia, som var granne med Rhodesia? Jag tror faktiskt inte, herr talman, att någon i dag skulle bli särskilt upphetsad över detta. Jag tror att socialdemokraterna i stället skulle vinna sympati om de sade sanningen och tog ansvaret, med tanke på Zambias läge vid det tillfället. Jag tror att socialdemokraterna går för långt, att de gör en felbedömning, när de till varje pris vill försöka hävda att ingen visste någonting.

Utskottet kritiserar krigsmaterielinspektionen, KMI. Vi säger att olika regeringar borde ha varit mera observanta. Det är ett mildt påpekande. Sanningen är ju att man inte alltid har velat vara observant, om vi skall tro dokumenten. Erbjudanden och förfrågningar om köp av svenska vapen direkt i stället för via Singapore är ändå en tankeställare därvidlag.

Sverige har sålt vapen till Indonesien i många år. När utskottet tidigare granskade sade Mats Hellström först att det bara var reservdelar. Det visade sig vara hela kanoner. Sedan hävdade han att det var ett åtagande som borgerliga regeringar hade gjort. Så var det inte. Det var nya åtaganden, som man inte vågade redovisa därför att man riskerade att råka i gräl med partiets nedrustningsopinion.

Mats Hellström blev prickad av KU förra året. Det är värt att påminna om det nu, när socialdemokraterna hävdar att deras folk ingenting felaktigt gjort.

Men när man var i opposition var det annat ljud i skällan. 1981 reserverade sig socialdemokraterna och vpk i KU mot att export skedde till Indonesien. Medlem av konstitutionsutskottet då var Sten Andersson.

Herr talman! Det finns dock något som är ännu värre än smygförsäljningen av vapen, hemligstämplandet och att man skyller på de borgerliga. Det är attityden gentemot dem som granskar.

Jag har flera gånger sagt att vi skall sälja svenska vapen, och jag kan t. o. m. tänka mig en ökning av den svenska vapenexporten. Men jag vill samtidigt kunna kontrollera att den sker i enlighet med de beslut som fattats av riksdagen. Jag håller på konstitutionsutskottets rätt att snabbt få in handlingar. Jag vill att de som säljer vapen skall ta ansvaret och inte skylla ifrån sig.

Då möts man av en opinion som är djupt avslöjande. Sällan har Sten Andersson avslöjat sig så som när han gång på gång försöker sprida budskapet att de som vill granska och håller på lag och rätt – han pekar direkt ut mig – är personer som just därför inte vill ha vapenexport.

Den person som utropade att byken skall tvättas offentligt och ordentligt gör vad han kan för att misstänkliggöra dem som följer denna uppmaning. Det är avslöjande, men knappast förvånande.

Herr talman! Vapenbyken är långt ifrån tvättad ännu. Vi har bara börjat blötläggningen. Det kommer att dröja länge innan byken är ren.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna 3, 7 och 9.

Herr talman! För några år sedan läste jag en bok av Frederick Forsyth som heter Krigshundarna. Den handlade om en man som hade fått i uppdrag att skrapa ihop en legostyrka och beväpna den för att sedan göra en statskupp i ett litet land. Vad som var särskilt spännande i boken var mannens resor över hela världen när han skulle köpa vapen och hans kontakter med olika, skumma vapenhandlare. Detta var en beskrivning av småhandlare.

När jag läste medborgarkommissionens rapport fick jag faktiskt associationer till Forsyths bok. Men nu handlade det om människor på mycket högre nivå i samhället; det var stora företag, statliga och privata, som hade många kontakter, ända in i regeringskansliet.

Läsningen av medborgarkommissionens rapport var för mig oerhört spännande, trots att jag redan visste det mesta. Kommissionen har nämligen beskrivit saker och ting mycket mer tydligt och detaljerat än vad vi har gjort i vårt betänkande. Här finns också en lista på fiffel och små skumraskaffärer.

Man myglar med reseräkningar för att dölja i vilka länder personalen på vapenföretagen egentligen befinner sig, förfalskar och använder slutförbrukarintyg, för regeringar bakom ljuset, kallar leveransavtal för licenser och intygar att ingenting har hänt trots att man har vetskap om att saker har hänt. Man säger alltså lögnen rakt i ansiktet på statsråd. Man försöker smutska döda människor, och det förekommer också ständiga signaler om att svenska vapen finns i länder där de är otillåtna. Dessa signaler har ofta mötts med enbart axelryckningar.

Jag skulle vilja rekommendera svenska folket att läsa medborgarkommissionens rapport, som heter SOU 1988:15 och som finns i bokhandeln.

Varför har bubblan då inte spruckit tidigare? Det har, som jag redan varit inne på, funnits indikationer gång på gång. Att England sålde svensktillverkade vapen till tredje land har det funnits indikationer på åtminstone 1965 och även senare.

Det har förekommit rapporter om att svenska vapen har funnits i Thailand. KMI har fått brev både från thailändska företag och från myndighetspersoner i Thailand.

Regeringar har tillåtit export till Grekland under den tid då det var ett vapenembargo gentemot Grekland.

Det har förekommit indikationer via den s.k. Australienaffären på att England har varit ett försäljningskontor för svenska vapen.

Hur har detta egentligen kunnat hända, och varför har bubblan inte spruckit tidigare? Ja, det kanske är så, som i de flesta sammanhang inom olika organisationer, att det utvecklas olika kulturer. Trots att regeringar gång på gång hårdnackat har sagt nej till företagen till att bevilja export till vissa länder har oegentligheter i alla fall förekommit.

Kan det bero på godtrogenhet när det gäller kontrollen? Det gick år efter år och ingenting hände. Kan det ha givits signaler när regeringen t.ex. beviljade vapenexport till Grekland trots att det fanns ett vapenembargo? Kan Australienaffären ha spelat någon roll? Kan hyckleriet vara en orsak? Människor har alltså uppfattat att Sverige har ett förbud mot vapenexport men att det i verkligheten handläggs på ett sätt som förutsätts i lagstiftningen, nämligen så att det ständigt ges dispenser, vilket har inneburit att vapenex-

porten från Sverige har ökat kraftigt under det senaste årtiondet. Det har getts signaler av undfallenhet där andra skäl än de som finns i våra riktlinjer, nämligen sysselsättningsskäl och handelspolitiska skäl, har godtagits för att acceptera export. Medborgarkommissionen har i ett långt stycke beskrivit de här signalerna som kan ha getts från KMI och regeringskansliet gentemot företagen och som kan ha utvecklat en kultur som inte har varit önskvärd.

Bubblan skulle ha kunnat spricka i ett avseende om man hade tillämpat 1971 års riktlinjer när det gäller slutförbrukarintyg. År 1971 uttalade riksdagen att man normalt borde använda slutförbrukarintyg. I verkligheten har detta tillhört undantagen. Engelsaffärerna hade troligen kunnat stoppas flera år tidigare om man bara hade använt de riktlinjer som riksdagen har fastställt.

Vi har fått oss beskrivet och vi har fått fram otroliga interiörer när det gäller krigsmaterielinspektionens sätt att arbeta. Och detta har framgått tydligt under utskottsförhören. Det har i mycket varit fråga om muntliga besked. Med tanke på den viktiga uppgift som KMI har haft har man haft en underbemanning. Man har tidigare i stort sett haft bara en man. Vapenhandlarna har, mer eller mindre, indirekt suttit i knät på regeringen, eftersom KMI:s verksamhet är så direkt involverad i regeringskansliet. Normalt sett har vi i Sverige myndigheter som filtrerar olika förslag innan de kommer upp till behandling i regeringen. Så är det inte när det gäller krigsmaterielinspektionen.

Vi konstaterar i betänkandet att regeringarna inte har varit tillräckligt observanta på hur krigsmaterielinspektionens verksamhet har skötts. En del har tolkat detta som att vi vill skjuta över skulden på KMI. Så är naturligtvis inte fallet. Det är naturligtvis regeringen som har det yttersta ansvaret för hur dess egen beredningsorganisation och dess egen myndighet fungerar.

Från folkpartiets sida menar vi att det behövs ytterligare förändringar av krigsmaterielinspektionens organisation för att det skall bli en bättre tingens ordning. Vi tycker inte att de förändringar som hittills har genomförts är tillräckliga. I fråga om detta har vi stöd från medborgarkommissionen.

Vi säger i betänkandet att det inte finns några tecken på att regeringar har varit informerade om eller deltagit i några oegentligheter. Och för min personliga del vill jag konstatera att jag under granskningens gång har blivit alltmer övertygad om att så är fallet. Jag tror inte att det finns något statsråd som vare sig har varit informerad eller har deltagit i detta. Det är lätt att i efterhand tycka att verksamheten har skötts litet godtyckligt och att statsråden har varit blåögda och godtrogna. Men det är en helt annan sak.

Ett annat utslag av den organisationskultur som jag tidigare var inne på är affären med Indien. Vår statsminister Ingvar Carlsson sade under utskotts-förhören att man inte kan sälja vapen i så stor omfattning som det var aktuellt att göra, om man inte skickar med något slags leveransgaranti av något slag, dvs. om man inte också garanterar att vapen kan säljas även i krig. För att åstadkomma detta har man tänjt riktlinjerna till bristningsgränsen. I riktlinjerna står det att det skall vara ett samarbete mellan företag och att det skall handla om en gemensam utveckling och produktion av vapen. I de tre fall där vi har s. k. samarbetsavtal handlar det om överenskommelser mellan ett företag i Sverige och regeringar utomlands. I Indienfallet handlar det inte

om något slags gemensam utveckling och produktion av vapen utan mer om att Indien skall informera och rapportera till Sverige hur användningen av vapnen påverkar vapnens prestanda, m. m.

Nu har denna granskning redan lett till förändringar när det gäller samarbetsavtal. Som jag sade tidigare fattade vi i måndags här i riksdagen beslut om att det i avvaktan på att vi får en utredning om hur denna verksamhet skall skötas i framtiden är stopp för den här typen av samarbetsavtal.

Medborgarkommissionen använder ganska hårda ord i sin beskrivning av hur vapenexporten sköts här i landet. Man använder ord som hyckleri, bristande öppenhet, bristande stadga i tillämpningen och hänsynstaganden till andra faktorer än dem som finns i riktlinjerna. Jag tycker att kommissionen är välgörande i sin tydlighet, och jag delar kommissionens bedömning. Intrycket från vår egen granskning förstärks när man läser medborgarkommissionens rapport. Kommissionen för också fram ett förslag om att riktlinjerna borde lagregleras. Jag tror att de flesta svenskar tror att vapenexporten regleras av en lag. Så är inte fallet. Det handlar om riktlinjer som har sitt ursprung i ett uttalande av Tage Erlander i riksdagen i mitten av 1950-talet. Sedermera, i början av 1970-talet, lade regeringen fram en proposition där regeringen i den allmänna texten upprepade dessa riktlinjer som man gav riksdagen möjlighet att ha synpunkter på. Men än i denna dag finns reglerna om vapenexport inte lagreglerade. Från folkpartiets sida föreslog vi för några månader sedan, när propositionen om en ökad kontroll av vapenexport lades på riksdagens bord, att dessa riktlinjer skulle lagregleras. Utrikesutskottet har nu föreslagit detta, och riksdagen har fattat beslut om att en utredning skall tillsättas.

Jag skall inte gå in djupare i alla detaljer och turer när det gäller vapenaffärerna. Det finns mycket skriftligt material att ta del av för dem som är intresserade. Dessutom diskuterades ju vapenexporten i sak i kammaren i förra veckan.

Jag skulle vilja avsluta med att säga att jag tror att svenska folket har krav på oss politiker att det skall bli en bättre överensstämmelse mellan de ord och de regler som vi har för vapenexporten och det som svenska folket ser i handling. Det tror jag gäller oavsett om man accepterar den ökade vapenexport som vi har sett under det senaste decenniet eller om man är tveksam till om Sverige över huvud taget skall fortsätta med denna vapenexport. Det är min förhoppning att den utredning som nu är tillsatt skall ha modet att våga skapa sådana lagregler om vapenexporten att de stämmer överens med flertalets önskemål om hur vi skall ordna vapenexporten i Sverige för framtiden.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationerna 2, 4, 10 och 15.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Anf. 35 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Det är tredje gången på ganska kort tid som frågor av det här slaget och angränsande frågor diskuteras i kammaren. Vi hade en debatt med anledning av utrikesutskottets betänkande rörande förslaget till skärpning av lagstiftningen på området, och vi hade en debatt i förrgår med anledning av försvarsutskottets betänkande.

Vår uppgift i konstitutionsutskottet skiljer sig en hel del från de uppgifter som de andra utskotten har haft i den här frågan. Vår uppgift har varit att kontrollera om de bestämmelser som finns om vapenexport har följts, och då naturligtvis alldeles särskilt om de har följts av sittande regeringar och av den i regeringen inbyggda krigsmaterielinspektionen.

Mycket har under ärendets gång uppdagats. Vi skall väl erkänna att det som fick alla dessa snöbollar att rulla var modiga och förhånande insatser från en anställd vid Bofors och energiska insatser från Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen. På grund av detta blossade en intensiv pressdiskussion upp. Så småningom kunde vi ta tag i frågan, få fram dokumentation – i den mån sådan har funnits – och ringa in de uppgifter som konstitutionsutskottet bör ha i ärendet. Det är inte vår uppgift att utreda kriminella handlingar begångna av företagare av olika slag. Vår uppgift i första hand är att se i vad mån regeringen eller regeringen närstående tjänstemän har haft kännedom om vad som skett och om vederbörande begått klandervärda handlingar.

Det skall gärna sägas att det har varit en rätt svår uppgift, och vi har naturligtvis inte kommit till botten i fråga om vapenaffärerna. På många punkter står uppgift mot uppgift. Företagsledare vid Bofors säger en sak, företrädare för regeringen och krigsmaterielinspektionen säger en annan. Det är inte alltid särskilt lätt att värdera de uppgifter som ges. Vi kan möjligen i utskottet klandras – vi har också blivit klandrade i tidningarna – för att vi inte utpekar enskilda personer inom regeringskretsen eller i krigsmaterielinspektionen som ansvariga i konkreta ärenden.

För min del känner jag inte dåligt samvete därvidlag, eftersom jag tycker att det är väldigt viktigt att vi i konstitutionsutskottet är försiktiga med omdömen och att vi noga värderar det material som vi får in och inte enbart faller för antydningar av olika slag. En grundläggande brist i ärendets behandling har varit att det på vissa punkter varit väldigt dålig dokumentation. Det är alldeles uppenbart att kontakterna mellan krigsmaterielinspektionen och producerande företag i rätt stor utsträckning skett muntligt. Man har inte gjort de uppteckningar som man borde ha gjort. Man har inte författat de formella dokument som man borde ha författat. Jag tycker att vår granskning och de påpekanden vi gör borde kunna leda till att man framöver är mycket noga med att se till att man verkligen dokumenterar de överläggningar som förekommer och de resultat som dessa överläggningar leder fram till. Om man inte gör detta, är granskning i efterhand – det kan gälla för både regeringsföreträdare och konstitutionsutskottet – väldigt svår att genomföra på ett rättvisande sätt.

I hela den här i så många komponenter sönderfallande historien har gjorts alla möjliga värdeomdömen. Det har talats – talaren före mig var inne på det – om hyckleri och underlåtenhet att ta ställning på ett klart och distinkt sätt.

Jag kan gärna instämma i dessa omdömen. Sådana förekommer också i kommissionens rapport i riklig mängd. Det är alltså en lång rad underlåtenhetssynder som uppenbarats. Till detta kommer – det skall vi naturligtvis inte glömma bort – att man uppenbarligen från säljande företags sida har haft en direkt ambition att gå förbi gällande bestämmelser och att på krokvägar ordna export till länder som inte har rätt att ta emot svenska vapen.

Anklagelserna för bristande vaksamhet gäller naturligtvis både krigsmaterielinspektionen och olika företrädare för olika regeringar. Förra året aktualiserade jag den starkt expanderande exporten till Singapore, detta lilla halvörike som rimligen inte kan ha användning för så förfärligt många kanoner längs sina kuster. Jag talade då om att en väckarklocka borde ha ringt hos dem som observerade denna starkt stegrande export. Denna väckarklocksringning borde ha lett till att man hade gjort mycket ingående undersökningar om vad som verkligen hade förevarit. Då försökte man bortförklara det hela med att säga att man i Singapore skjuter mer än vad vi gör här och att man framför allt skjuter mer skarpt. Man har en ambition där att få en verkligt fin försvarsmakt.

Det har visat sig att de varningar som jag då framförde var väl berättigade. Vi vet att vapen på allehanda krokvägar, bl. a. över Singapore, har kommit dit där de inte bör finnas. Det har alltså brustit i kontrollen från krigsmaterielinspektionen och från regeringen. Man kan naturligtvis säga att det hade varit trevligare för allmänheten och för massmedia om vi hade utpekat enskilda personer för hängning, men jag refererar till vad jag sade tidigare i detta avseende. Vi har inte kunnat på ett övertygande sätt visa – nu talar jag om 70- och 80-talen, inte om 60-talet – att statsråd har varit involverade i olaga export av något slag. Det tycker jag att man ärligt skall tala om.

Som Birgit Friggebo var inne på finns det naturligtvis brister som vi egentligen har all anledning att även lasta oss själva här i riksdagen för. Det gäller de brister som funnits i lagstiftningen på området. Jag har vid de utfrågningar som vi haft i detta ärende ägnat särskild uppmärksamhet åt detta. Det är alldeles uppenbart att vi inte har haft en klart riktningsgivande lagstiftning. Vi har allmänna uttalanden i regeringens propositioner och i utskottsutlåtanden. På grundval av dessa utlåtanden skall regeringen agera vid sin bedömning av om en export kan tillåtas eller ej. Det är naturligtvis en djupt otillfredsställande ordning. Att vi har en sådan ordning är ju inte särskilt smickrande för oss i riksdagen. Det borde vi ha satt tummen på betydligt tidigare. Det är min förhoppning att det utredningsarbete som nu initierats på grund av, skulle jag vilja säga, vår granskning i KU skall leda till att vi får en lagstiftning som ordentligt lyfter upp i ljuset de regler som skall gälla för vapenexport samt att vi som nästa led får en kontroll, som gör det möjligt att på ett rimligt och rättvisande sätt avgöra om de principer som vi lagt fast i lagstiftningen verkligen följs. De utskottsutfrågningar som ägt rum har visat att man har haft en vacklande inställning till vad riktlinjerna egentligen innebär. Ibland har man talat om att politiska hänsyn skall tas. Ibland har man sagt att arbetsmarknadspolitiska hänsyn skall tas. Ibland har man t. o. m. sagt, som kommissionen också påpekar, att det gäller att balansera exporten. Om vi exporterar t. ex. till Pakistan, bör vi exportera till

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Indien. Egentligen är inga sådana här överväganden, vilket också kommissionen konstaterar, förenliga med de gällande riktlinjerna.

Vapenexport är förbjuden. Vi skall inte exportera vapen – detta är grundregeln. Sedan kan regeringen ge tillstånd. Tillstånd skall dock inte ges då det gäller ett land som befinner sig i krig eller där man har inre oroligheter eller där man kan befara att ett krig står för dörren eller allvarliga oroligheter kan bryta ut. Man skall inte heller exportera till länder som undertrycker de mänskliga fri- och rättigheterna.

Detta är de grundläggande kriterierna. Samtidigt innebär dessa kriterier att man, om man har tecknat avtal och de förhållanden som jag har räknat upp inträffar, skall kunna avbryta leveranserna till vederbörande stat.

Beträffande tillämpningen av dessa bestämmelser har de utfrågningar som vi haft och de ytterligare genomgångar som vi gjort visat på mycket allvarliga brister och tvivelaktiga handlingsmönster.

Indienavtalet har blivit något av ett testexempel, även om det i och för sig inte är det enda exemplet. Indien är en stat som ideligen har varit inblandad i allehanda väpnade konflikter med Bangladesh, Pakistan och t. o. m. Kina. Indien är en stat där man haft allvarliga inre oroligheter – oroligheter som blossar upp då och då och kräver människoliv.

Det är alltså från början ganska tveksamt om man med utgångspunkt i huvudkriterierna kan bevilja export till Indien av svenska vapen. Om man ändå gör det i ett läge som är förhållandevis lugnt – där man också säger att Indien är en neutral stat och att det är bra om Indien kan köpa vapen från Sverige och därmed slipper köpa från stormaktsblocken – bör man naturligtvis kunna göra det förbehållet att om allvarliga inre oroligheter utbryter eller Indien råkar i väpnad konflikt med en granne, skall vapenexporten kunna avbrytas.

Nu kan vi inte det, i enlighet med det mönster om avtal som har tecknats med Indien. I botten finns ett s. k. samarbetsavtal som är slutet mellan Bofors och den indiska staten, egentligen. På grundval av detta avtal slöts det ett avtal mellan svenska staten och indiska staten som innebär att Sverige förbinder sig att exportera under alla omständigheter enligt det avtal som har ingåtts.

Var och en som funderar litet grand över hela detta problemkomplex måste komma fram till att detta är en mycket tvivelaktig ordning. Sedan kan man naturligtvis säga att även samarbetsavtalet som sådant med Indien kan diskuteras. Det finns ju angivet vad som skall vara syftet med ett samarbetsavtal. Det skall vara ett samarbete för utveckling av vapenprodukter. Det skall alltså vara en ömsesidighet, som gör att både det svenska företaget och det utländska företaget har intresse av denna samverkan. Jag har upprepade gånger i utfrågningarna ställt frågan vilka tekniska finesser det är som testningen i Indien kommer att tillföra svenska vapensystem men inte fått några svar på det.

Det går alltså inte att undvika misstanken att orsaken till att man har gått den här vägen är att man därigenom funnit en möjlighet att utfärda de garantier för långsiktig leverans som gjorde att avtalet blev möjligt.

Man kan säga att det är ett bra avtal för Sverige – Bofors får arbete för dem som jobbar där, och svenska staten tjänar pengar. Man kan säga att Indien är

ett land som kanske skall ha vapen även om man råkar i besvärigheter.. Allright – men då får vi diskutera de sakerna!

Det bedrövliga i hela den här härvan är att man ständigt har diskuterat sådant som inte är relevant enligt den lagstiftning och de riktlinjer som har funnits, utan att man har diskuterat andra ting: sysselsättningen i Karlskoga, nödvändigheten av långsiktiga avtal för att över huvud taget kunna få några avtal på den internationella vapenmarknaden osv.

Utöver vad utskottet har sagt har Bengt Kindbom och jag berört dessa ting ytterligare i reservation 8, som jag ber att få yrka bifall till, tillsammans med de övriga reservationer i det här avsnittet som vi har avgett ensamma eller tillsammans med andra partiers företrädare, dvs. reservationerna 4 och 11.

Prot.: 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Anf. 36 NILS BERNDTSON (c):

Herr talman! Redan i det inledande avsnittet av debatten har jag pekat på några märkliga omständigheter i vapenaffärerna. Svenska vapen finns i en rad länder där de enligt gällande regler inte borde finnas. Likväl är det svårt att fastställa ansvaret för hur de har kommit dit. Vidareexport har förekommit, men i vilken omfattning har detta skett med svenska myndigheters vetskap?

Vid förra årets granskning talades om väckarklockor som hade ringt när det gällde vidareexporten från Singapore. I år har vi haft att granska uppgifter som inte längre gäller bara bristande uppmärksamhet på larmsignaler utan också påståenden om vetskap om och medverkan i vidareexport av svenska vapen. Man behöver inte vara benägen att använda starka ord för att beteckna vad som kommit fram i vapenhärvan som en skandal.

Smuggling av vapen har förekommit. Om detta pågår rättsliga undersökningar, och det blir strax ett hinder för KU:s granskning. Boforsdirektörerna framställer sig på ett sätt som nästan ger känslan av att renare varelser knappast någonsin stått inför skranket. De har allt intresse av att hävda att vad de gjort har skett med myndigheternas vetskap – det ligger i sakens natur, liksom myndigheterna har behov av att hävda att de inget vetat om vad Bofors haft för sig.

De många utredningarna som korsar varandra utgör ett särskilt problem i granskningsarbetet. KU skall inte gå in på vad polis och åklagare sysslar med. En medborgarkommission har arbetat jämsides med KU, men vi har arbetat oberoende av varandra. En rad andra utredningar har sysslat med frågorna. Detta leder lätt till att fakta döljs genom hänvisning till olika utredningar.

Vapenaffärerna omfattar flera skilda frågor. Jag har för avsikt att beröra de olika avsnitten med anknytning till reservationerna. Först vill jag dock ta upp en fråga som inte kunnat behandlas i sak. Det gäller Iran.

Det finns larmsignaler om svenska vapen i Iran. För att få klarhet ställdes från vpk ett antal frågor, som utskottet snabbt vidarebefordrade till statsrådsberedningen. Detta skedde den 17 februari, men först den 29 april och efter åtskilliga påminnelser inkom svaren, dvs. efter 72 dagar. Då var granskningsarbetet i slutskedet. Alla utfrågningar var slutförda. Det fanns inga möjligheter att granska och följa upp svaren. Därför fick vi från vpk nöja oss med att anmäla frågan för granskning på nytt. Därmed finns redan uppgifter för nästa granskningsarbete.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Handläggningen av denna fråga är från regeringens sida upprörande. Även om frågorna var många är tiden för svaren orimligt lång. Varför visar man Iranaffärerna så ringa intresse? Anser man frågan ointressant, eller döljer sig så hett stoff bakom den att man söker hålla den borta från debatten? På goda grunder anser jag att den sistnämnda förklaringen är den mest troliga. Skall Iran bli nästa spännande avsnitt i följetongen om svensk vapenexport?

Konstitutionsutskottet noterar den förskjutning som har skett från strikt tillämpning av gällande restriktioner till ökat hänsynstagande till industrins exportintressen. Detta synsätt kommer till uttryck i flera avseenden. Det gäller bl. a. vad som klassas som krigsmateriel. I reservation 13 har Ingela Mårtensson, folkpartiet, och jag pekat på två fall. Det gäller dels exporten till USA av kranar som specialkonstruerats för att lyfta kärnvapenmissiler men ändå inte klassificerats som krigsmateriel, dels de s. k. Boghammarbåtarna, som kommit till användning i kriget mellan Iran och Irak.

Hänsynstagandet till exportintressena kommer också klart till uttryck i de s. k. samarbetsavtal som sluts och som Bertil Fiskesjö utförligt har tagit upp. Det mest uppmärksammade är avtalet mellan Bofors och indiska staten. Regeringen har aktivt verkat för att få avtalet till stånd. Med samarbetsavtal av detta slag sätts gällande restriktioner ur spel.

Vapen skall som bekant inte levereras till stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat, stat som är invecklad i internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt med annan stat, stat som har inre väpnade oroligheter eller stat som kan komma att använda materielen för att undertrycka mänskliga rättigheter. Hur kan då regeringen medverka till att avtal sluts som kan sätta dessa restriktioner ur spel? Avtalet skall gälla även om en konfliktsituation utvecklas till en blodig konflikt, såvitt inte FN beslutar om sanktioner. Avtalet mellan Bofors och Indien har uppenbarligen som främsta, och kanske enda, syfte att kringgå gällande restriktioner.

När man från regeringen söker likna vapenexport vid annan export, som regeringar brukar stödja, är detta allvarligt. Det är ju ingen tillfällighet att förbud mot vapenexport varit gällande sedan första världskriget. De undantag som regeringen utifrån olika riksdagsbeslut kan göra är tydligen inte längre undantag utan regel.

Beträffande Indien har vpk till skillnad från övriga partier ifrågasatt lämpligheten av export. Situationen är sådan att restriktionerna bör tillämpas. Särskilt allvarligt anser vi det vara att man sluter avtal, som innebär att restriktionerna inte kommer att tillämpas ens i en allvarlig konfliktsituation.

Exporten till Indonesien granskades förra året. Även i år har frågan tagits upp. Vpk anser nu som då att export av vapen till detta land inte står i överensstämmelse med gällande bestämmelser. Nu som då applåderar moderaterna vapenexporten till Indonesien. Det som moderaterna betecknar som en reservation i denna fråga avviker inte från regeringens syn utan snarare understryker denna. Det kan utgöra en illustration till moderaternas allmänna hållning. Anders Björck bullrar i massmedia under granskningens gång, men i själva verket vill han sälja mer vapen. Ju reaktionärare regim, desto bättre för moderaterna.

En fråga som tilldragit sig särskild uppmärksamhet i granskningen gäller vidareexporten från England till Australien, trots detta lands deltagande i Vietnamkriget. Vem visste vad? Det har angetts att dåvarande försvarsminister Sven Andersson haft vetskap om verksamheten. Den dokumentation som finns är bristfällig, och berörda personer har gått ur tiden.

Det finns vissa redovisade minnesbilder från anställda inom FFV som jag anser inte kan lämnas utan avseende. Därtill finns ett brev från dåvarande generaldirektören Gunnar Svärd till Sven Andersson. Socialdemokraterna i utskottet anser inte att brevets avfattning kan tas till intäkt för att embargot kringgåts av regeringen. Är inte detta en något för tvärsäker uppfattning? Visserligen kan brevet tolkas på olika sätt, men klart är att Svärd sökte måla upp allvarliga följder, därest leveranserna till Australien inte kunde ske.

I medborgarkommissionens rapport finns avsnitt refererade ur en PM från den 15 juni 1966 för förhandlingarna i London, undertecknad av Svärd. Där talas om att fabriksverket är berett att göra allt för att "fullfölja våra åtaganden gentemot Australien." Kommissionen anser att Svärd undvek att tala klarspråk i korrespondensen med försvarsministern, men man vill inte utesluta att Sven Andersson kan ha varit medveten om affären. Dilemmat är att dokumentationen är otillräcklig för ett slutomdöme. Jag utesluter inte att ytterligare material kan komma fram i denna affär. Utan ytterligare dokumentation kommer oklarheter att kvarstå. Detta kan inte vara önskvärt ur någons synpunkt.

Därmed är jag inne på den allmänna frågan om regeringars vetskap, som jag tagit upp i en reservation. Den bristande dokumentationen – som är påfallande i dessa frågor och som säkert inte beror på någon tillfällighet utan är en metod som använts – försvårar bedömningen av vilken vetskap som funnits i kretsen av regeringsledamöter vid olika tillfällen. Detta kan dock inte innebära att man utesluter att sådan vetskap funnits. De som tar så lätt på frågan kan få bekymmer i framtiden. Ett utmärkande drag är nämligen att sanningen undan för undan kryper fram. Allt som sades i förra årets granskning står sig inte i dag. Tvärsäkra påståenden om att regeringar inget veta om olagliga vapenaffärer kan snart nog bli motbevisade. Tendensen att i kritiken stanna vid krigsmaterielinspektionens brister kan heller inte godtas. Även om KMI varit slapp i kontrollen eller t. o. m. agerat aktivt för vissa affärer, vilket påståtts, fritar detta inte regeringarna från ansvar. KMI är ett regeringens organ, och det yttersta ansvaret för dessa frågor faller på regeringen. Detta har jag också markerat i en reservation.

Herr talman! Jag har redan pekat på svårigheter att komma till klarhet genom bristande dokumentation, hänvisningar till olika utredningar och motsägelsefulla uppgifter. Om därtill ansvariga personer inte talar om hela sanningen eller t. o. m. ger en delvis oriktig bild av ett händelseförlopp, blir svårigheterna ännu större. Dessa frågor hade viss plats i förra årets granskning, där just gjorda uttalanden kunde ifrågasättas.

Det är mycket sannolikt att vi ännu inte sett alla grenar av den svenska vapenhandeln. Vaksamheten har dock ökat, och det torde komma nya avslöjanden. De som haft ansvarsställning hukar sig för varje avslöjande. Sådana kan vara smärtsamma, men mycket nödvändiga. Det har med trovärdigheten i svensk utrikespolitik att göra hur vårt land sköter dessa

frågor. En hel del skada har redan skett, men det allvarligaste är om man söker dölja något av vad som förekommit. Löften om att byken skall tvättas måste leda till att alla papper läggs på bordet. Det behövs en vitbok om de svarta vapenaffärerna.

Herr talman! Jag har redan i mitt första anförande yrkat bifall till samtliga de reservationer som undertecknats av vpk. Jag avstår därför nu från att särskilt yrka bifall till vpk:s reservationer i detta avsnitt.

Anf. 37 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Vi har från socialdemokratisk sida i utskottet gjort den uppdelningen att jag främst kommer att beröra de avsnitt inom ärendet Krigsmaterielexport som avser Indienordern och utskottets sammanfattande bedömning av regeringars eventuella vetskap om olaga vapenaffärer samt kontroll av krigsmaterielinspektionen. Kurt Ove Johansson kommer senare att beröra de s. k. Engelsavtalen, vapenembargot mot Australien, krigsmaterielexport till Indonesien och krigsmaterielbegreppet.

Vid granskningen har Indien som mottagarland för svensk krigsmateriel samt samarbetsavtalet och den mellanstatliga överenskommelsen tilldragit sig ett särskilt intresse. Under utfrågningarna med Carl Johan Åberg, Ingvar Carlsson, Anita Gradin och Sten Andersson har beskrivits hur Indien alltsedan sin självständighet förvärvat svensk krigsmateriel. Det har därvid erinrats om att Alva Myrdal argumenterade för Indien som mottagarland. En avgörande omständighet har varit att stödja Indiens alliansfrihet.

Låt mig i detta sammanhang anknyta till den debatt som här tidigare förts om riktlinjerna, samarbetsavtalen m. m. Här har ju Bertil Fiskesjö nyss särskilt berört de samarbetsavtal som går tillbaka till 1971 års riksdagsbeslut om riktlinjer för vapenexporten. Här talas om att dessa riktlinjer satts ur spel, såsom Nils Berndtson uttryckte det, av olika regeringar under 1970- och 1980-talen. Utskottsmajoriteten har ingalunda kommit fram till denna slutsats. Däremot säger vi i utskottets uttalande att en förskjutning har ägt rum i synen på samarbetsavtal i samband med stora vapenexportaffärer. Det har alltså skett under årens lopp. Det har sålunda i förhållande till 1971 års riktlinjer lagts mindre vikt vid kravet på tekniskt produktionssamarbete mellan företag i Sverige och i andra länder, medan en större vikt har lagts vid önskemålet att säkra leveranser av krigsmateriel även om berört land skulle komma i en konfliktsituation. De överväganden som olika regeringar har gjort alltsedan 1970-talet har präglats av att stor hänsyn från svensk sida måste tas till ett köparlands önskemål om säkra leveranser.

Vad var då innebörden i riksdagens beslut?

Jag citerar direkt ur propositionen 1971:146: "Vid samarbetsavtal mellan företag i Sverige och i andra länder om gemensam utveckling och produktion av krigsmateriel bör sådan utförelse till det andra landet som föranleds av avtalet medges oavsett förhållanden som tidigare angivits som hinder för krigsmaterielexport. Dock gäller även i detta fall de tidigare angivna ovillkorliga exporthindren. Avtal av detta slag förutsätter en mycket restriktiv prövning vid val av utländsk samarbetspartner."

Man förutsatte också att det skulle finnas full insyn i samarbetspartners verksamhet.

Vid riksdagsbehandlingen år 1971 utgick utrikesutskottet från att möjligheterna skulle tillvaratas för att förhindra att avtal om produktionssamarbete utnyttjades för att kringgå gällande förbud mot krigsmaterielexport.

Vad konstitutionsutskottet här har sagt om en förskjutning av synsättet i förhållande till 1971 får dock enligt min mening inte tolkas som att vi vill hävda att kravet på samarbete i fråga om vapenutveckling m. m. inte upprätthållits. Vad som enligt utskottets mening inträffat sedan år 1971 – det gäller alla de samarbetsavtal i samband med stora vapenaffärer som varit aktuella – är att anspråk har rests från köparländerna om säkerhet i leveranserna. Detta gällde i lika mån planer på avtal om Viggen med länder i Europa 1974 under Olof Palmes regering, Viggensförhandlingar 1978 med Indien under borgerliga handelsministrar och förhandlingar 1980 med Indien om ubåtar med Thorbjörn Fälldin som statsminister i den regering som handlade den frågan. Jag vill fullfölja uppräknningen med att nämna de tre med Australien träffade avtal om robotar och ubåtar som regeringen Palme godkände 1985 och avtalet med Indien från 1986, som vi nu så mycket diskuterar, om fälthaubitsar.

Det Memorandum of Understanding som Bertil Fiskesjö omnämnde i fråga om Indienordern har sin motsvarighet i överenskommelser av samma slag som träffats i samband med de två Australienavtalen. Syftet med den mellanstatliga överenskommelsen med Indien har bl. a. varit att tillgodose kraven på insyn i hur köparlandet använder vapnen i fråga. Sålunda har Indien försäkrat att vapnen inte skall föras vidare till tredje land utan den svenska regeringens medgivande.

Sammanfattningsvis visar vår granskning att det rätt bred enighet inom den svenska riksdagen om att Indien är ett godkänt mottagarland. I ca 30 år har vapen sålts till detta land utan att det förts någon omfattande debatt i frågan. Vad gäller ett samarbetsavtal som medger export om inte ovillkorliga hinder rests skall vid val av mottagarland restriktivitet iakttas. Mot bakgrund av vad jag har sagt har den politiska bedömning som gjorts av olika regeringar utgått ifrån att Indien tillhör en länderkategori som kan accepteras. Samma inställning synes ha redovisats då utrikesnämnden har hörts.

Det är viktigt att komma ihåg att konstitutionsutskottets granskning omfattar tillämpningen av vad som gällt i det förflutna enligt riksdagens beslut och uttalanden. Utgångspunkten har därvid varit de konkreta fall som anmälts för vår bedömning.

Den framtida lagstiftning som aktualiserats utifrån vunna erfarenheter ligger främst inom utrikesutskottets beredningsområde. Från konstitutionsutskottet har vi emellertid velat understryka vårt intryck från förra året, som har förstärkts, nämligen att den rådande ordningen inom detta lagstiftningsområde bör ses över från grunden. Regeringens åtgärder och riksdagsbeslutet häromdagen går i den riktningen. Därvid har vi efter årets granskning särskilt poängterat behovet av att utreda formerna för samarbetsavtal och frågan om leveransgarantier.

Jag finner hos Anders Björck en viss spänning mellan retorik, som litet är präglad av anti-socialdemokratiskt komplex, och handling när han tar

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

ställning till frågor i utskottet. Det finns inte så många moderata reservationer till detta betänkande, men i en av dem pekas på att regeringens stöd till Bofors försäljningsansträngningar varit betydande. Det har skett bl. a. genom skriftliga hänvändelser och vid sammanträffanden mellan regeringsföreträdare för de båda länderna. Det förvånar mig att dessa synpunkter förs fram i en reservation. Anders Björck är ju mycket mån om svensk försvarsindustri och att den ges möjligheter att sälja vapen till Indien och många andra länder. Ingen har heller förnekat att regeringen inom ramen för regleringen av exportkrediter och exportgarantier fattat beslut om sådant stöd när det gäller Indien. Vad är då vitsen med reservationen, eftersom ju ingen förnekat detta uppenbara förhållande?

Utskottet har konstaterat att regeringen, som på grund av ärendets stora omfattning prövat såväl garanti- som kreditfrågorna, har följt principen att man även åt en affär som gäller vapen för vilka utförseltillstånd beviljats i laga ordning skall kunna ge stöd från statens sida i form av exportkrediter och garantiåtaganden. Riksdagen har ju angett ramarna för det regelsystem som skall tillämpas i sådana fall, och de åtgärder som har vidtagits har enligt vad utskottet kunnat finna stått i överensstämmelse med detta regelsystem. Det har väl inte heller förnekats av Anders Björck. Något annat har heller inte hävdats i reservationen. Då frågar jag: Vad är moderaterna under sådana förhållanden missnöjda med i fråga om regeringens handlande i den del som täcks av reservationen?

Anders Björck återkommer ofta till Palme och att denne som statsminister lämnat sin medverkan till att Indienordern kom till stånd. Jag har förgäves försökt få en förklaring till vad som skulle vara det märkliga i denna insats i denna affär. En sådan skulle väl varje statsminister stödja om det vore värdefullt för näringslivet i landet. Det gäller ju ändå en tillåten försäljning av vapen till ett land som vi har accepterat som köpare. Då kan jag inte förstå varför Anders Björck uttrycker sig såsom han gör.

Likaså säger Anders Björck att Sten Andersson är en stor hycklare. Vad menar Anders Björck med det? Menar han att det finns en motsättning mellan att å ena sidan över huvud taget gå med på krigsmaterielexport och å andra sidan visa engagemang i nedrustningsfrågor? Jag fick i alla fall det intrycket av hans anförande. Jag tycker att det är egendomligt. Jag trodde att även moderata samlingspartiet i sin säkerhetspolitik ville stödja Sverige då landet verkar för nedrustning ute i världen. Varför då säga att det är hyckleri? Sten Andersson har ju aldrig förnekat att vi behöver en försvarsindustri. Han sade ju inför utskottet att vi behöver en sådan. Därför kan jag inte finna att han på något sätt har hycklat i denna fråga.

Jag skall inte tala så utförligt om utskottets sammanfattande bedömning, även om jag rekommenderar er att läsa den i betänkandet på s. 42 och 43. Det är ett ganska genomtänkt avsnitt i betänkandet. Den viktigaste slutsats som vi har dragit är densamma som medborgarkommissionen och Birgit Friggebo också dragit men som Nils Berndtson i viss del ifrågasätter, nämligen den att granskningen inte gett belägg för att det i kretsen av regeringsledamöter skulle ha funnits vetskap om oegentligheterna på det här området. Däremot anser vi – i likhet med medborgarkommissionen – att regeringarna inte varit tillräckligt observanta på hur krigsmaterielinspektio-

nen utövat sin verksamhet. Jag håller med Birgit Friggebo i hennes konstaterande att det inte är att skjuta över ansvaret på någon annan, på pianisten eller så. Det är att påpeka att den funktion som berör inspektion och revision inte har fungerat, Nils Berndtson.

Utskottet säger ju att det ankommer på regeringen att se till att respekten för lagar och förordningar återställs samt att samhällets kontroll får en sådan utformning att detta syfte tillgodoses. Jag tror att vi i utskottet är eniga i den bedömningen. Detta är en ganska frän kritik, det medger jag gärna, samtidigt som den naturligtvis framförs litet efterklokt när vi nu har facit i hand. Det ändå vår uppgift att på detta sätt redovisa våra iakttagelser för att därigenom kunna få en bättre ordning till stånd.

Jag gör ett tillägg, och det kan utsägas även efter det att vi har hört Boforsdirektörerna och deras bortförklaringar till medverkan i vapensmuggling. Det är smugglarna som är bovarna. De som ligger bakom dessa olagligheter har åsamkat både sina företag och sitt land stor skada. Det är därför dessa personer får ta ansvar för sina oegentligheter och olagligheter. Det är så ett rättssamhälle skall fungera.

Anf. 38 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Herr talman! Från centerns sida har vi uttryckt förhoppningar om att det här landet skall föra en restriktiv vapenexportpolitik. Vi kan inte komma ifrån att vi i fall efter fall drabbas av allehanda moraliska dilemman. Inriktningen av vapenexporten bör totalt sett vara sådan att antalet dylika fall reduceras så mycket som möjligt. Ett utslag av vår syn härvidlag är att Bengt Kindbom och jag i år i en reservation till utskottets betänkande kräver att Sverige skall sluta exportera vapen till Indonesien, som ju uppenbarligen sedan länge har varit invecklat i ett hårdhänt förtryck av en del av den befolkning som nu lyder under indonesiskt territorium. Jag yrkar bifall till reservationen i denna fråga, nr 11.

Jag vill också understryka att jag i mitt inledningsanförande inte alls berörde de s. k. affärerna på 1960-talet. Detta innebär inte att jag inte tycker att de är intressanta, men de ligger kanske litet mer fjärran från vad som kan vara av särskilt intresse för KU att granska än det som händer i dag. Det förefaller mig – vilket jag har sagt offentligt tidigare – att de uppgifter som vi fick av t. ex. Sigfrid Akselson var mycket trovärdiga. Jag har blivit klandrad för att jag har sagt detta offentligt, men jag vidhåller detta konstaterande. Jag har inte ägnat frågan särskilt stor energi, eftersom jag tycker att saker som har hänt för 20 år sedan kan vara av mindre intresse att nu debattera och penetrera i detalj.

Olle Svensson är undanglidande i fråga om huvudprinciperna för vår svenska vapenexport. Han tycks mena att det är i sin ordning att träffa långsiktiga avtal med en annan stat på det sätt som har skett med avtalet med Indien. Det är absolut inte tillfredsställande! Om den svenska regeringen skulle komma fram till att Indien är ett land som vi skall exportera vapen till och att vi skall göra detta oavsett vilka krig och inre oroligheter som Indien blir inblandat i, då skall regeringen också stå för den åsikten. Regeringen skall inte gå vägen över ett s. k. samarbetsavtal som ju i grunden skall vara ett

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

avtal mellan företag som har intresse av varandras verksamheter för att vidareutveckla en produkt.

Jag hoppas verkligen, i enlighet med den reservation som Bengt Kindbom och jag har avgivit på den här punkten, att detta blir en viktig fråga att ta ställning till för den utredning som skall studera hur man skall åstadkomma en striktare lagreglering, en större ärlighet, hederlighet och öppenhet såvitt gäller de vapenavtal som kommer att slutas.

Anf. 39 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! Utskottets ordförande beskyller mig för att ha antisocialdemokratiska komplex. Ja, åtminstone det sistnämnda kan vi väl stryka. Att jag inte är socialdemokrat är väl knappast någon hemlighet. Uppgiften för oss, herr talman, är ju att granska vad som har hänt i dessa frågor. Eftersom det är den socialdemokratiska regeringen som har haft huvudansvaret för Indienorden såvitt gäller regeringens medverkan, är det alldeles självklart att vi försökt få fram sanningen.

Utskottets ordförande frågar: Vilken är meningen med Anders Björcks reservation tillsammans med de moderata ledamöterna i utskottet? Anders Björck vill ju inte stoppa vapenexporten till Indien, säger Olle Svensson. Nej, det vill jag inte. Jag tycker att vi skall exportera till Indien, men vi skall granska regeringens roll av följande skäl. När det började blåsa snålt kring Indienorden, när det började avslöjas oegentligheter, då ville man från socialdemokratiskt håll inte kännas vid de massiva insatser som man hade gjort. Där hade Olof Palme helt och fullt engagerat sig. Och visst har regeringen varit inblandad!

Låt mig bara ge ett exempel. För att visa vad jag menar skall jag citera ur en handling som finns hos konstitutionsutskottet. Det gäller den s. k. Bergslagsfonden. En hög företrädare för Bofors får frågan vilken avsikten var med denna fond. Svaret lyder ordagrant:

”Det har ju att göra med Indien. Det är klart att vi blev tvingade att göra detta för att få de krediter vi ville ha, även om det sedan naturligtvis står någonting annat i pressen.” Jag skulle kunna citera mera.

När man läser sådant, får man åtminstone klart för sig att det föreligger ett utomordentligt nära samband mellan den socialdemokratiska regeringens engagemang i Indienorden och vissa motprestationer. Det är bara detta jag vill konstatera. Det sägs också i den moderata reservationen när det gäller kreditfrågorna att här har regeringen haft stora möjligheter att påverka.

Detta är, herr talman, saker som hör samman med en sådan här granskning.

Till Olle Svensson måste jag säga att när utrikesminister Sten Andersson ropar ut på första maj att byken skall tvättas offentligt och ordentligt, då måste ett sådant uttalande ha någon täckning i verkligheten. En förnyad utredning på det här området kommer att ge mycket mera stoff till en debatt om regeringens roll.

Anf. 40 NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag kanske inte precis sade att restriktionerna vid den eller den tidpunkten hade satts ur spel, utan det är mera den principiella konsekvensen av dessa samarbetsavtal som jag har aktualiserat. Jag tycker att Olle Svensson med sitt citat om att export medges oavsett hindren styrker de farhågor jag har framfört.

Man kan säga så här: Om blodiga sammandrabbningar förekommer mellan två stater eller inom en stat, skall exporttillstånd inte beviljas om restriktionerna tillämpas. Men om samma situation uppstår under den tid avtalet löper, då skall alltså leveranserna fortsätta. Detta anser jag strider mot gällande regler. Och även denna iakttagelse bör, menar jag, redovisas vid granskningen, även om regeringen skulle kunna åberopa att den har stöd för sitt ställningstagande i ett riksdagsbeslut, i en riksdagsmajoritet.

När det gäller Indien räcker det heller inte med att exempelvis Alva Myrdal har förespråkat export dit eller att man vill främja landets neutralitet och hålla det utanför blocken – allt detta är vällovligt, men de fastlagda riktlinjerna måste ändå gälla. Man kan inte sluta avtal som upphäver restriktionerna, menar jag – det är liksom det som är poängen i mitt resonemang.

Så helt kort om Australienaffären: I min reservation pekar jag på oklarheter som kvarstår såvida inte ny dokumentation framkommer, och det kan ju inte vara önskvärt för någon. Vis av erfarenheten om hur dokumentation undan för undan har fått dras fram tycker jag nog att osvuret är bäst i denna fråga. Det kanske ändå kommer material som slutligt ger svar på frågan vad som har hänt där.

Jag vill också påpeka att vpk länge var ensamt om att driva kritik mot vapenaffärerna. I 1982/83 års betänkande hade jag en reservation som berörde DIVAD-systemet i USA. I 1983/84 års betänkande hade jag en reservation om krigsmaterielexport till Burma, som vi menade inte borde komma till stånd, men vpk var ensamt och övriga partier tyckte tydligen att den var i sin ordning.

Därför är det ju bra att en större debatt nu har uppstått i hela samhället, vilket kan innebära att vaksamheten och kritiken mot verksamhet av detta slag ökar.

Anf. 41 BIRGIT FRIGGEBO (fp) replik:

Herr talman! Jag tyckte mig märka att Olle Svensson ville förringa det som utskottet säger när det gäller samarbetsavtalen. Vi konstaterar ju att det har skett en förskjutning i förhållande till 1971 års riktlinjer och att man har använt samarbetsavtal mer som leveranssäkringsavtal och mindre för rent tekniskt samarbete. För min del tycker jag att det är en mycket allvarlig kritik som har riktats – inte bara mot socialdemokratiska regeringar, vill jag framhålla – mot hur man har använt denna undantagsregel i lagstiftningen. Olle Svensson polemiserar mot Bertil Fiskesjö och Nils Berndtson, som säger att riktlinjerna har kringgåts eller att det som har skett har skett i strid med riktlinjerna.

Någon kanske frågar sig: Hur kan man föra en sådan här debatt? Jag har inte i utskottet, och heller inte nu, velat ta upp en diskussion om huruvida

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänstutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

detta direkt strider mot riktlinjerna eller inte, därför att riktlinjerna är så allmänt hållna att det då blir en strid om ord. Det finns så oerhört mycket av värderingar som skall anläggas när man tar ställning i olika ärenden med ledning av riktlinjerna.

Jag skulle här vilja ta fram och peka på det som medborgarkommissionen skriver om riktlinjerna. Från början, när Tage Erlander 1956 som svar på en fråga i riksdagen drog upp dessa riktlinjer, var det ju inte fråga om normgivning utan mera en avsiktsförklaring från regeringens sida. År 1971, när riksdagen gavs möjlighet att lämna sina synpunkter på riktlinjerna, gällde fortfarande att riksdagen inte i detalj skulle ta ställning till riktlinjerna, utan grundsatsen skulle fortfarande vara att Kungl. Maj:t skulle besluta om regleringen av export och import. När vi sedan kommer fram till 1982 års lagstiftning, blev dessa riktlinjer att anse som förarbeten till utförsellagen. Det framgår av ordalydelsen, säger medborgarkommissionen, att de inte blev bindande normer utan behöll sin ställning som vägledande anvisningar.

Detta gör att en person kan ställa sig upp och säga att den här affären strider mot riktlinjerna, och ha rätt. En annan person kan ställa sig upp och säga: Det här strider inte mot riktlinjerna – och han kan också ha rätt. Här tror jag ligger mycket av bakgrunden till diskussionen om dubbelmoral, hyckleri osv.: man kan göra en mycket vid tolkning och utvärdering av vad som faktiskt står i riktlinjerna.

Anf. 42 OLLE SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Jag skall försöka fatta mig kort.

Vad jag har påstått är att om man ser på konstitutionsutskottets granskning av tillämpningen av vad som gällt i det förflutna, enligt riksdagens beslut, måste man – även om de uttalanden som riksdagen har gjort kan vara luddiga; Bertil Fiskesjö kritiserar ju delvis riksdagen – ändå erkänna att olika regeringar har försökt tillämpa riktlinjerna. De har tydligen även fått godkänt av riksdagen, i varje fall via utrikesnämnden, så från den synpunkten kan man väl säga att det inte kan riktas någon anmärkning mot de här avtalen eller mot det memorandum som här har diskuterats.

För Bertil Fiskesjö och Nils Berndtson vill jag poängtera att konstitutionsutskottets uppgift är att granska tillämpningen i det förflutna. Där har vi kommit fram till att det har skett glidningar, och jag har redovisat vad vi menar med detta, på ett så objektivt sätt som möjligt, tycker jag.

Sedan är det en annan sak – och då kommer vi in på utrikesutskottets arbetsområde – vilka slutsatser som skall dras av de erfarenheter man vunnit under denna tillämpning. På den punkten kan man självfallet mena, som Bertil Fiskesjö och även jag har sagt, att det bör ses över närmare. Jag sade just att det efter årets granskning finns särskilt behov av att utreda formerna för samarbetsavtal och frågan om leveransgarantier. Och mycket riktigt: detta kommer att ske i utredningen.

Nils Berndtson hade jag faktiskt tänkt ställa en fråga till, när han nu skall avgå ur riksdagen. Han har ju varit här i 18 år. Är verkligen Nils Berndtsons erfarenhet av svenska politiker sådan att han inte vill utesluta att de har medverkat till smuggling av vapen, eller i varje fall känt till sådan? Jag har en motsatt åsikt, liksom Birgit Friggebo och andra här, nämligen att det material

vi har fått in tyder på att statsråden möjligen uppträtt aningslöst och hade bort underrätta sig bättre, men de har inte haft vetskap om det här. Det är en väldigt viktig slutsats av granskningen.

Sedan till Anders Björck: Det är ändå så att vad vi har granskat är om de kreditgarantier som lämnats och alla de utfästelser som gjorts är i enlighet med de svenska reglerna. Det hävdas inte i reservationen på denna punkt att så ej skulle vara fallet, och då tycker jag att man kan instämma i majoritetens uttalande, att det regelsystem som riksdagen fastställt har tillämpats. Sedan kan Nils Berndtson vara kritisk i olika avseenden, men det finns ingen anledning till anmärkning utifrån konstitutionella synpunkter.

Anf. 43 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Herr talman! När det gäller KU:s uppgifter är vi naturligtvis överens om att vi skall granska vad som har hänt och att vi skall se efter var ansvaret ligger i olika frågor. Men en lika viktig uppgift är ju att vi meddelar riksdagen de iakttagelser vi har gjort under granskningens gång vad gäller inte bara tillämpningen av de lagar som finns utan också lagbeståndets kvalitet. Det tycker jag är en väldigt viktig uppgift för konstitutionsutskottet, och jag kan inte förstå varför Olle Svensson är kritisk mot att vi också tar upp frågan om hur lagstiftningen på det här området skall se ut.

Det är ju ganska principvidrigt, måste man säga, om vi inte följer de grundläggande principer för den svenska vapenexporten, vilka vi talar om vitt och brett och berömmar oss för: vi skall inte leverera till länder i krig, vi skall inte leverera till områden där man slår ner inre uppror, vi skall inte leverera till sådana som förtrycker mänskliga fri- och rättigheter, och vi skall avbryta leveranserna om sådana här tillstånd uppstår.

Detta är så att säga den höga fina moral vi har och den grundläggande principen för vapenexporten. Men på andra vägar, genom att man sluter s. k. samarbetsavtal och på grundval därav upprättar långsiktiga avtal sätter man – ja, jag skall säga vi, för inga av oss skall undandra sig ansvaret – de höga principerna ur spel. Det är detta jag har velat fästa knappålarna i.

Oavsett hur vi vill ha det med vapenexporten skall det vara klara rejäla regler. Man skall med en gång kunna bestämma att ett sådant här avtal vill vi sluta med t. ex. Indien – man skall inte behöva gå en mängd konstlade omvägar för att komma till denna slutsats, för då måste ju i alla fall hos den oinitierade allmänheten den uppfattningen uppkomma, att man predikar en sak och praktiserar en annan. Det är inte bra för tilltron till vare sig den svenska vapenexporten eller det svenska rättssystemets sätt att fungera över huvud taget.

Anf. 44 BIRGIT FRIGGEBO (fp) replik:

Herr talman! Jag tror att Olle Svensson var litet oförsiktig när han sade att han inte vill rikta någon *anmärkning* mot regeringarna. Jag tolkar det som att han inte ens kan läsa sitt eget betänkande, för jag tycker att det finns mycket allvarliga anmärkningar.

Först och främst sägs att regeringar och riksdag borde på ett tidigare stadium ha behandlat frågan om s. k. leveranssäkringsavtal, vilket man alltså inte tidigare har gjort. De nämns över huvud taget inte i riktlinjerna.

Dessutom sägs att det har skett en förskjutning i förhållande till 1971 års riktlinje, och den startade redan 1974. Detta tycker jag *är* en anmärkning. Någon konstitutionell prickning kan vi inte åstadkomma, för det institutet finns inte längre.

Jag hoppas att Olle Svensson inte vill springa ifrån de formuleringar som vi faktiskt har kommit fram till gemensamt. Jag vet att det satt hårt inne. När det gäller de flesta av de skrivningar som ändå andas något av kritik vill jag säga att folkpartiet lade fram förslag i slutskedet.

Jag påpekar att de här anmärkningarna, och den erfarenhet vi har fått under granskningen just på denna punkt, har lett till att riksdagen har fattat beslut om att regeringen inte får träffa denna typ av avtal under den tid som utredning pågår. Det måste väl ändå innebära att det rör sig om ett anmärkningsvärt förhållande.

Anf. 45 NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag är väl inte, Olle Svensson, beredd att på tre minuter göra upp facit över 18 års verksamhet – vare sig att ge fribrev eller att fälla domar. Jag har faktiskt inte varit tvärsäker i mina bedömningar, och det har ju också medborgarkommissionen kommit fram till att man inte kan vara.

Vad jag har sagt i min reservation är att utan ytterligare dokumentation kvarstår oklarheter om vad som har förekommit, och det kan inte vara önskvärt för någon. Jag tycker inte att man kan vara lika tvärsäker som socialdemokraterna, när de säger att det ifrågavarande brevets avfattning inte kan tas till intäkt för ett påstående att någon har kringgått embargot. Det är där jag vill har ytterligare material för att få klarhet i vad som har hänt, och därför sade jag att jag tycker att osvuret är bäst.

Det finns naturligtvis nyanser i de här frågorna, som vi har stött på i olika sammanhang. Det är vanligtvis inte så att en ämbetsman eller en politiker har suttit i ett rum och fattat ett beslut och sedan gått till ett annat ställe och intagit en helt motsatt ståndpunkt. Det kan väl också vara så att man har avstått från att agera, även om man anat eller misstänkt något. I en reservation har det ju också gjorts påpekanden om vetskapen i olika regeringar.

Jag tror att vi skall vara klara över att det finns en skala av omständigheter som har kunnat påverka ett statsråds beslut. Kommissionen påpekar för övrigt att Svärd tydligen inte var helt klar i sina beskrivningar i skriftväxlingen med statsrådet Sven Andersson. Jag tror alltså att det kan finnas en rad nyanser när man skall bedöma den här frågan. Tvärsäker bör man ännu inte vara.

Anf. 46 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! Olle Svensson påstod sig ha svårt att följa tankegångarna i den moderata reservationen och de moderata synpunkter som nu framförs. Jag beklagar om vi har uttryckt oss otydligt, men vår kritik går i huvudsak ut på följande:

Vi tycker att socialdemokraterna i vapenexportaffärerna har tagit sig väldigt stora friheter. Man har försökt att samtidigt uppträda som fredsänglar och som vapenhandlare. Eftersom man har tvingats tillfredsställa två

opinioner inom partiet, så har man försökt tona ned den ena delen, nämligen vapenhandlaraktiviteten, och i stället försökt framträda som fredsduvor. Det här har skett på högsta nivå, och det har varit systematik i det hela.

Därför är det så, herr talman, att den diskussion som vi för i dag och som vi förde förra året handlar ytterst om att det har varit svårt att få fram dokumentation, att det är oklarheter, att det saknas en hel del viktiga pusselbitar.

Olle Svensson har uppenbarligen svårt att förstå att vi vill granska detta. Jag menar att det är vår skyldighet. Och det finns ingen motsättning, herr talman, mellan att vilja sälja vapen och att vilja ha en ordentlig kontroll över vapenexporten. Jag prenumererar inte på tidningen Folket, men jag skulle aldrig drömma om att därav dra slutsatsen att några tidningar inte skulle få komma ut i Sverige.

Jag förstår att socialdemokraterna är irriterade över det som har hänt, men de har ju sig själva att skylla. Hade man tagit ansvar för vapenaffärerna, så hade vi inte varit i den här situationen. Men man har velat fira triumfer på hemmaplan – i Bergslagen och överallt annars – genom att vapenaffärerna ger sysselsättning. Sysselsättning är bra. Det är vi väl alla överens om. Men då får man också redovisa medaljens baksida, Olle Svensson, och inte skylla ifrån sig. Jag vill peka på att det faktiskt är så att ju mer vi har granskat, desto mer har kommit fram. Förra året prickade en enhällig riksdag Mats Hellström. Glöm inte bort det nu när ni försöker friskriva olika ministrar från vad de har gjort.

Anf. 47 OLLE SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Jag vill påpeka för Anders Björck att vi har gjort en mycket noggrann kontroll av om regeringen har följt reglerna när det gäller finansieringshjälp till den här Indienordern. Vi har kommit fram till att det inte har kunnat upptäckas att det begåtts något fel. Det blev resultatet av vår granskning, och inte heller moderaterna kom fram till någon annan slutsats. Det är därför som jag frågar mig om de politiska synpunkterna inte kan sparas till något möte ute bland moderata väljare. Det där har i varje fall inte med den konstitutionella granskningen att göra. Vi har alltså gjort en noggrann kontroll och funnit att reglerna har följts, det är vår slutsats. I reservationen hävdas det inte heller något annat.

Sedan vill jag säga till Nils Berndtson att Nils Berndtson nog missuppfattade det hela. Jag syftade på reservation 16, där det skrevs om krigsmaterielexport såvitt avser regeringens vetskap om oegentligheter. I reservationen står det bl. a.: "Även om belägg saknas går det inte att utesluta att sådan vetskap kan ha funnits." Den andra frågan kommer vi ju att diskutera senare i samband med Engelsaffärerna.

Till Birgit Friggebo: Jag står för vartenda ord i betänkandet. Jag skryter inte över vad som kan vara mina insatser i det här betänkandet och recenserar inte andras bedrifter. Men jag står för majoritetsskrivningen. Bakom den står både Birgit Friggebo och jag. Om Birgit Friggebo läser protokollet, kommer hon att finna att jag har försvarat vad vi gemensamt har kommit fram till.

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

Andre vice talmannen anmälde att Nils Berndtson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 48 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 49 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Vid förra årets granskning av krigsmaterielexporten handlade mitt anförande om en mängd oklarheter och motsägande uppgifter. I dag tänker jag knyta an till oklarheterna, men framför allt tänker jag uppehålla mig vid de förklaringar som regeringen har gjort beträffande oklarheterna.

Först vill jag beröra frågan om huruvida det var rimligt att ett litet land som Singapore inom det egna försvaret verkligen hade behov av alla de vapen som Singapore hade köpt från Sverige. Jo då, försäkrade Mats Hellström och Carl Johan Åberg. Statsrådet förklarade varför Singapore behövde all denna krigsmateriel. Bl. a. vecklade han in sig i en målande beskrivning av hur mycket ammunition som åtgår för en singaporian som gör värnplikten.

Vid årets granskning har vi fått en hel annan förklaring. KMI har gjort en undersökning av tillverknings- och sammansättningslicenser. Det visar sig att det under 70- och 80-talen har förekommit vidareexport av svenskkonstruerad materiel från Singapore till andra länder i Sydostasien på basis av dessa licenser. Som regel har materielen bearbetats eller förädlats i Singapore, innan en export skett enligt singaporienska regler. Sedan kan man diskutera vad som kan anses vara förädling eller ej.

En annan fråga som jag ställde mig förra året var varför man från UD:s sida var så angelägen om att inte redovisa uppgifter om FFV:s export. I dag kan vi konstatera att även FFV:s vapen och ammunition har vidareexporterats till förbjudna länder. Utskottsmajoriteten försöker göra gällande att regeringen och dess företrädare inte har haft anledning att misstänka att det förekommit oegentliga vapenaffärer från FFV:s sida, utan att det sedan länge funnits licensavtal mellan FFV och England och att de granatgevär som dykt upp i förbjudna länder har tillverkats i England.

Det är möjligt, och även troligt, att vissa ministrar har trott detta, men det är också uppenbart att ministrar och departementstjänstemän har haft kunskap om de s. k. Engelsavtalen. Det finns dock inga bevis för att regeringen i samband med att avtalen ingicks var införstådd med avtalens verkliga innebörd. Det finns dock handlingar från 1965 som visar att ministrar och tjänstemän inom UD fick kunskap om avtalen vid ett tillfälle då en brittisk diplomat tog kontakt med UD för att diskutera tre affärer med svenska vapen. Av de promemorior som upprättades vid UD vid det här tillfället framgår att ärendet gäller export av viss svensk krigsmateriel via Storbritannien. Bl. a. hänvisar man till kontrakt mellan FFV, Bofors och England, kontrakt som medger vidareexport av svensktillverkade vapen till vissa angivna länder. De aktuella affärerna avsåg länder som enligt den svenska regeringen inte accepterades som köpare av svensk krigsmateriel. Därför avrådde regeringen från affärerna, men man insåg också att man rent juridiskt inte kunde stoppa affärerna. Britterna meddelade senare att de

avstod från två av affärerna, men att de avsåg att genomföra en affär med Zambia. Inom parentes sagt framgår det också av handlingarna att Zambia ett halvår tidigare hade begärt att få köpa vapen direkt från Sverige men fått avslag.

Både utrikesministern och handelsministern blev informerade om innehållet i promemoriorna, och det framhålls i svaret till britterna att det skulle vara besvärande för den svenska regeringen, om den brittiska regeringen beslöt att genomföra affären med Zambia. Det framgår också av handlingarna att man tidigare inte hade vetskap om leveransavtalen mellan Storbritannien och de svenska företagen. Samtidigt framgår det att kunskap om avtalens innebörd fanns inom regeringskansliet hösten 1965.

Nästa gång avtalen dyker upp är i samband med att slutförbrukarintyg krävs av alla köpare fr. o. m. 1983. Då inser man att FFV:s försäljning av granatgeväret Carl Gustaf via England inte längre går att genomföra såsom tidigare. Det framgår att KMI vid det här tillfället känner till avtalen. Trots att KMI avstyrker en mjuk övergång införs inte slutförbrukningsintygen för England förrän 1985. I januari 1983 meddelar dock utrikesministern vid utrikesnämndens sammanträde att obligatoriska krav på slutförbrukningsintyg införts enligt vissa formuleringar i enlighet med krigsmaterielkommitténs förslag som riksdagen antagit.

Förra året fick jag av en tillfällighet reda på att ambassadör Jean-Christophe Öberg hade skrivit en rapport till UD om att Thailand önskade köpa vapen direkt från Sverige i stället för att köpa via Singapore till 15 % högre pris. Jag konstaterade i förra årets dechargedebatt att det var en slump att rapporten kom till utskottets kännedom och att vi inte visste hur många sådana rapporter som faktiskt finns. Jag framhöll då att jag ville återkomma med frågan till nästa års granskning, och det gjorde jag. Resultatet blev en mager PM från UD, där man kort beskrev tre exempel. Medborgarkommissionen har däremot på ca 100 sidor beskrivit misstänkta fall av vidareexport och olagliga krigsmaterielaffärer. Såvitt jag vet berörs inte de exempel som vi fick av UD. Däremot fick jag på annat håll höra att det finns ytterligare en rapport när det gäller Thailand. Thailand hade fått ett erbjudande av AOS att via Singapore köpa begagnade svenska kanoner, men av etiska och ekonomiska skäl föredrog Thailand att köpa direkt från Sverige.

Närmare en vecka efter det att kansliet skrivit första utkastet till vårt betänkande fick vi en hög med nytt material. I högen fanns en skriftväxling om Bofors export till Grekland via England. Den dåvarande handelsministern hade godkänt detta arrangemang. Vi har inte hunnit få med den affären i vårt betänkande, men jag tänker ta upp den nu eftersom den har uppmärksamats en hel del i massmedia den senaste tiden. Jag kan inte förstå annat än att hela arrangemanget går ut på att kringgå svensk lagstiftning. Det står klart att Bofors inte får sälja direkt till Grekland och inte heller direkt till det engelska företaget Marconi, som är huvudleverantör till Grekland. Därför medger handelsministern att Bofors får sälja till engelska regeringen, som fritt får förfoga över krigsmaterielen.

Regeringen har förklarat denna affär med att juntan hade fallit och att de svenska materielen ingick i ett större system. Varför gav man då inte i stället tillstånd för att exportera direkt till Grekland? Varför angav man inte att

materielen var avsedd för Grekland? Varför skrev svenska arméattachen i London att Bofors inte hade tillåtelse att exportera direkt till Grekland? Ja, det finns många frågor som fortfarande är obesvarade i det sammanhanget.

Jag har till årets granskning anmält två fall när det gäller regeringens klassificering av krigsmateriel. Det gäller HIAB-FOCO:s kranar till USA, vilka har specialkonstruerats för att lyfta kärnvapen. HIAB-FOCO har fått patent för denna konstruktion. Det är minst sagt anmärkningsvärt att regeringen inte har klassificerat kranarna som krigsmateriel. I bestämmelserna för klassificering står uttryckligen att för militärt bruk utformade apparater och andra anordningar för bl. a. hantering av robotar och raketer är att anse som krigsmateriel. Jag tycker att det hade varit rakare av regeringen att i samband med att patentet tillkom konstatera att kranarna borde klassas som krigsmateriel. I stället vecklar Carl Johan Åberg in sig i ett resonemang om andelen av det som är specifikt knutet till att man lyfter kärnvapenladdningar.

Det andra exemplet gäller Boghammarbåtarna till Iran. I det fallet kan jag förstå att det är svårare att klassificera dem som krigsmateriel. Exemplet får snarare belysa bristen i definitionen av krigsmateriel. Regeringen blev 1984 medveten om att båtarna användes i kriget i Persiska viken. Irak väjdade då om att få ett slut på exporten. Det var emellertid först när USA tryckte på som regeringen krävde att Boghammar skulle upphöra med exporten. Det är enligt min mening märkligt att regeringen på det viset kan kräva att ett företag skall upphöra med export av civila varor till specifika länder.

Regeringens olika ministrar har gått ut och ondgjort sig över ett visst företags skumraskaffärer. Inte minst Sten Andersson har broderat ut texten kring detta och sagt att byken skall tvättas. Han har bl. a. talat om "Bovfors". Vad gör han emellertid själv för att få klarhet i dessa frågor? Mina erfarenheter efter tre års granskning i konstitutionsutskottet är att regeringen tyvärr inte bidrar särskilt aktivt för att klargöra bilden. Alla uppgifter får dras fram. Ända tills regeringen blir överbevisad försöker den sig på invecklade förklaringar till olika affärer för att ge sken av att det inte finns anledning att misstänka att några brott har förekommit. Hur blåögda får vi antas vara? Nu gäller det att återskapa ett förtroende hos allmänheten och vårt anseende ute i världen. I den processen bör regeringen inte underskatta människors egen slutledningsförmåga.

Jag yrkar bifall till reservationerna 2, 4, 10, 13 och 15.

Anf. 50 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Konstitutionsutskottets granskning av krigsmaterielexportfrågorna har varit mycket komplicerad. Under arbetets gång har ständigt nya uppgifter framkommit. Beskyllningar har riktats mot olika regeringar och enskilda statsråd om att de skulle ha haft vetskap om mutor och smuggling i samband med export av vapen.

Det måste kännas tryggt för var och en att veta att trots det omfattande granskningsarbete som skett på olika nivåer under en mycket lång period, så har ingenting framkommit som ger belägg för att någon regering eller något enskilt statsråd skulle ha varit involverad i några oegentligheter. Jag noterade med tillfredsställelse att även Birgit Friggebo starkt underströk

denna uppfattning. Efter att ha lyssnat till Ingela Mårtensson måste jag ställa frågan om inte också hon delar denna uppfattning.

I årets granskning har utskottet särskilt penetrerat FFV:s s. k. Engelsavtal. När man granskar dessa avtal och regeringarnas eventuella roll i detta sammanhang är det viktigt att komma ihåg att granskningen görs i ljuset av den lagstiftning som gällde vid den aktuella tidpunkten. Gör man inte det riskerar man att komma snett. Det kan vara en förklaring till att de s. k. Engelsavtalen i massmedia stundtals givit ett litet förvirrat intryck.

Som framgår av utskottets utfrågning av bl. a. KMI:s generaldirektör Sven Hirdman var det fråga om tre avtal mellan fabriksstyrelsen och det brittiska arméministeriet. De ingicks 1963. Avtalen har uppfattats som licensavtal. Enligt Sven Hirdman utgjorde de till 75 % leveransavtal och till 25 % licensavtal.

Det var således, om man läser avtalen, en försäljning till den brittiska försvarsmakten av materiel att användas i Storbritannien och ute i världen. Detta är delvis också en förklaring till att svenska vapen kan dyka upp i länder där de inte borde finnas.

Regeringsformen säger att det ankommer på regeringen att träffa avtal med främmande makt. Vi har kunnat konstatera att de avtal som jag nu har berört har undertecknats av dåvarande generaldirektören Gunnar Svärd och den dåvarande brittiska arméministern. Britterna torde, som utrikeshandelsministern har uttryckt det, ha betraktat avtalen som regeringsavtal, av skäl som redovisats i KU:s bilaga B 15. KMI:s chef Sven Hirdman har inför utskottet redovisat sin uppfattning att avtalen är av sådan karaktär att de borde ha underställts Sveriges regering.

Detta har tydligen inte skett. Det finns inte något konseljbeslut. Man har inte ansökt om något formellt godkännande, och det finns inget godkännande. Sven Hirdmans personliga slutsats inför utskottet blev att man från fabriksstyrelsens sida överskred sina befogenheter när man ingick i ett sådant här arrangemang med en främmande makt och en främmande regering.

Folkpartiet har som enda parti reserverat sig såvitt avser Engelsavtalen. Reservanterna för i långa stycken ett riktigt resonemang, men lyckas ändå till sist göra en logisk kullerbytta och komma till slutsatsen, att det inom regeringskansliet hösten 1965 fanns kunskap om avtalens verkliga innebörd.

Fakta är emellertid följande. Den information som vid beredning inom regeringskansliet lämnades, gick ut på att brittiska vapenproducerande företag hade rätt att tillverka på licens inom det område förfrågan från brittisk sida gällde. Exporten i övrigt omfattade vapen som Storbritannien tidigare förvärvat för eget behov och inte själv hade användning för. I det svenska svaret på den förfrågan som gjordes avrådde man från export till länder beträffande vilka exportförbud från svensk sida förelåg. Utrikesdepartementet ansåg att denna åtgärd var så långtgående som det var möjligt enligt dåtidens riktlinjer för vapenexport. Däremot kopplades inte svaret på den brittiska hänvändelsen till de överenskommelser mellan Sverige och det brittiska arméministeriet som omnämndes i UD-handlingarna. Därför begärdes avtalen inte in för närmare studium inom regeringskansliet, vilket naturligtvis med den kännedom vi nu har i efterhand är att beklaga.

När det gäller vapenembargot mot Australien ser bilden mera splittrad ut

än den i verkligheten är. Det föreligger tre reservationer. Moderaterna går längst och hävdar att ammunitionsexporten till Australien i mitten av 60-talet skulle ha skett med försvarsdepartementets goda minne. Det är en uppfattning som utskottsmajoriteten bestämt avvisar.

Folkpartiet och centern vill endast tillföra majoritetsskrivningen att man för närvarande varken kan bevisa eller dementera att kännedom funnits i regeringskansliet om ett eventuellt kringgående av vapenembargot. Vpk slår i sin reservation fast att den dokumentation som funnits tillgänglig inte kan anses styrka misstanke om att vidareexport från Storbritannien till Australien initierats av företrädare för regeringen.

Utskottsmajoriteten hävdar också att granskningen inte utvisat att något statsråd i strid mot ett vapenembargo godkänt vapenexport via Storbritannien. Jag har mycket svårt att se någon egentlig skillnad mellan denna formulering och den som i denna del återfinns i vpk-reservationen.

Vi understryker vidare att myndigheternas roll i sammanhanget är föremål för justitiekanslerns utredning. Dessutom har en rättslig undersökning inletts. Den totala bilden är således fortfarande inte helt klar. Därmed är inte heller steget så långt till folkpartiets och centerns reservation.

Påståenden har framförts under utfrågningarna om att regeringen trots rådande embargo uppmanat till brott genom att initiera vidareexport via Storbritannien till Australien. Detta är självfallet en allvarlig anklagelse. Jag konstaterar därför med stor tillfredsställelse, efter att noggrant ha läst igenom reservationerna, att en mycket bred majoritet i Sveriges riksdag avvisar sådana anklagelser.

Exporten av krigsmateriel till Indonesien har tidigare varit föremål för konstitutionsutskottets prövning. Vid årets granskning har fyra reservationer fogats till utskottets betänkande. Här kan man verkligen tala om splittring.

Vpk anser att vapenexport till Indonesien står i strid med riktlinjerna för svensk vapenexport. Moderaterna anser motsatsen. Centern menar att man inte skulle ha givit tillstånd 1986, och folkpartiet anser numera, vilket är särskilt intressant att notera, att det var ett misstag att återuppta krigsmaterielexporten till Indonesien i slutet av 70-talet. Vad anser t. ex. Anders Björck om detta, kan man fråga.

För att göra en lång historia kort vill jag emellertid understryka att regeringen bedömt situationen i Indonesien sådan att den krävde stor återhållsamhet med krigsmaterielexport. Utförsel av nya vapensystem tilläts därför inte till detta land. Jag vill påpeka att utskottet vid en tidigare granskning funnit, vid en sammanvägning av samtliga omständigheter, att beslutet i februari 1986 inte kunde anses stå i strid med riktlinjerna. Det är en bedömning som också riksdagen ställde sig bakom. Någon konstitutionell kritik kan därför på denna punkt inte riktas mot regeringen. Det bör stå klart för alla.

Bakom reservation nr 13, slutligen, står en ohelig allians mellan vänsterpartiet kommunisterna och halva folkpartiet i konstitutionsutskottet.

Man gör gällande att det är anmärkningsvärt att inte regeringen klassat HIAB-kranarna som krigsmateriel. I samma reservation berörs också Boghammarbåtarna.

Som framgått av utskottets utfrågningar har de s. k. klassningsbesluten

tagits utifrån konstruktionsprincipen. När det gäller HIAB-kranarna är det bara att konstatera att tre krigsmaterielinspektörer var för sig kommit fram till exakt samma slutsats.

Boghammarbåtarna har bedömts utifrån samma princip. Vad som hänt är att regeringen har gjort klart för envar inkl. tillverkaren av dessa båtar att det ligger i Sveriges intresse att man inte vidtar några handlingar som kan leda till ökad spänning mellan Irak och Iran. Det är ett uttalande som tar sikte på det pågående kriget mellan Iran och Irak. Det borde regeringen berömmas för. Såvitt jag förstår har tillverkaren av båtarna tagit till sig regeringens uttalande på denna punkt.

Dessutom är ju reservanternas krav på en översyn av krigsmaterielbegreppet tillgodosett. Det är utrikeshandelsministerns ambition att presentera direktiven för en sådan översyn före semestern i år.

Herr talman! Så sent som i tisdags biföll riksdagen en proposition som bl. a. innebär en kraftfull skärpning av kontrollen över krigsmaterielexporten. Man kan på goda grunder anta att den utvecklingen kommer att fortsätta. Detta kan emellertid inte ske utan en ingående prövning. Därom tycks enigheten vara ganska stor i riksdagen. Under tiden är det viktigt att se till att de förhållandevis stränga regler som för närvarande gäller verkligen efterlevs. En stark svensk opinion har upprörts över att fog finns för misstanke att välrenommerade svenska företag gått vid sidan om exportreglerna och att svenska vapen finns i länder där de inte borde finnas. Det måste vi sätta stopp för.

Anf. 51 INGELA MÅRTENSSON (fp) replik:

Herr talman! Först vill jag säga till Kurt Ove Johansson att jag delar utskottets uppfattning att det inte finns några bevis för att ministrar skulle ha deltagit i olaga vapenaffärer. När det däremot gäller frågan om någon har haft kunskap om att det har förekommit ett visst kringgäende av bestämmelserna, t. ex. när det gäller FFV:s avtal med England, hävdar vi från folkpartiets sida att det har funnits kunskap i regeringskansliet. Det har också redogjorts för olika ministrar att denna typ av avtal förekom, och det borde dessa ha reagerat på.

Kurt Ove Johansson påstår att jag gör en kullerbytta här, men jag tycker nog att han själv står för den kullerbyttan. Hur kan han annars få det till att det gäller licensavtal när det klart framgår av ingressen på promemorian att saken gäller reexport av viss svensk krigsmateriel levererad till Storbritannien? Då kan man väl inte få det till att det är materiel tillverkad i Storbritannien! Detta framgår av många formuleringar i promemorian och av tjänstemannens förvåning över att detta slags avtal har slutits, eftersom det knappast kan stämma överens med de regler som gällde 1965.

När det gäller Australien finns det inga belägg för att ministrar skulle ha uppmanat till direkt kriminella handlingar. Däremot finns det ett brev från Gunnar Svärd till Sven Andersson, där det klart framgår att Gunnar Svärd har tagit kontakt med kunderna i Australien och att han försöker att rädda vad som räddas kan.

Kurt Ove Johansson förvånade sig över att folkpartiet tar avstånd från leveranserna av vapen till Indonesien. Jag tycker att det är en fjäder i hatten

**Prot. 1987/88:132
2 juni 1988**

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

för folkpartiet att vi kan göra en omvärdering och överge en tidigare ståndpunkt; det är inte någonting vi bör kritiseras för. Jag tycker att även socialdemokraterna borde ha kunnat reagera och, som man gjort tidigare, ta avstånd från vissa saker.

När det beträffande t. ex. kranarna framkom att de är specialkonstruerade för att lyfta kärnvapen och har patentsökts som sådana, borde man också ha omvärderat klassificeringen.

När det gäller båtarna känner jag fortfarande tveksamhet över att man på det här sättet går in i enskilda fall och kräver att ett enskilt företag skall stoppa export av vad regeringen har klassificerat som civila varor.

Anf. 52 NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Om man kan sälja kranar som är specialkonstruerade för att lyfta kärnvapen utan att de klassas som krigsmateriel tror jag att det som den enligt Kurt Ove Johansson oheliga alliansen kommer fram till är riktigt, nämligen en begäran att man skall analysera krigsmaterielbegreppet och ge det en så entydig definition som möjligt. Det var tydligen ett bra krav, för nu säger Kurt Ove Johansson att en sådan analys av begreppet redan är på gång. Det tycker jag är bra.

En del av de frågeställningar som Kurt Ove Johansson reste om reservationerna när det gäller Australienfrågan har jag redan besvarat, eftersom jag uppfattade en tidigare fråga från utskottets ordförande så, att den gällde detta. Men oavsett om det gäller reservation 16 eller Australienfrågan är min mening den, att man inte skall vara tvärsäker om det föreligger bristande dokumentation.

Skillnaden i skrivningarna är inte alldeles obetydlig. Vad jag har sagt i min reservation är att utan ytterligare dokumentation kvarstår oklarheterna om vad som har förekommit i Australienfrågan. Det kan väl ändå inte vara önskvärt.

Jag har alltså inte tyckt att den dokumentation som finns ger besked i frågan, men jag tycker att man behöver få fram besked, medan socialdemokraterna i utskottet bara konstaterar att bristen på dokumentation inte kan tas till intäkt för ett påstående om att embargot har kringgåtts. Det är en viss skillnad, om man slutligt sätter punkt med det. Jag vill att det skall bringas fullständig klarhet i den frågan. Det tror jag är angeläget för alla som har tagit befattning med den. Däri ligger skillnaden mellan utskottets skrivning och reservationen.

Anf. 53 BENGT KINDBOM (c) replik:

Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av vad Kurt Ove Johansson sade om reservationerna när det gäller Indonesien, nämligen att det var fråga om en splittring. Nej, de här reservationerna har litet olika karaktär.

Kurt Ove Johansson ville också göra gällande att den konstitutionella delen av frågan om export till Indonesien inte var något problem. Den diskuterade vi ingående förra året. Då var vi helt överens om att kritisera Mats Hellström.

Kanske har frågan om vapenexporten till Indonesien något kommit i bakvatten för en del andra, större och mer spektakulära vapenexportaffärer.

men jag vill ändå klargöra att vi från centerns sida inte gör samma bedömning som socialdemokraterna. Kurt Ove Johansson ville släta över och påstod att det inte finns någon annan utgångspunkt än att det är riktigt att exportera vapen till Indonesien. Den uppfattningen har inte centern. Under fjolårets granskningsarbete klargjordes detta tydligt.

Centern har redovisat detta, bl. a. i den rådgivande nämnden. Vi har vidare framfört det på annat sätt i den offentliga debatten; och vi hade i fjolårets granskningsbetänkanden likadan reservation som den vi har i årets. Det är viktigt att det också kommer fram i den här diskussionen.

Anf. 54 KURT OVE JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Jag har tidigare redovisat att det finns ett helt spektrum av åsikter när det gäller frågan om Indonesien. Men vad jag tycker är egendomligt är den reservation som finns från vänsterpartiet kommunisterna, där man hävdar att exporten 1986 till exempelvis Indonesien skulle stå i strid med de regler som gäller. Jag förstår uppriktigt sagt inte hur man kan komma till en sådan ståndpunkt när riksdagen vid två tillfällen under senare tid ändå har prövat denna fråga och kommit till en helt annan uppfattning. Jag har svårt att förstå att det kan finnas någon som bättre än riksdagen kan tolka de vapenexportregler som gäller; det är ju ändå riksdagen som fattat beslut om dessa regler.

Jag är glad att Ingela Mårtensson ställde sig bakom den deklaration som både Birgit Friggebo och jag har gjort. Men då måste väl denna deklaration i rimlighetens namn gälla också för statsrådet Sven Andersson, som skötte vissa av de här frågorna i mitten av 1960-talet. Jag tolkade först Ingela Mårtensson så, att det inte skulle vara på det sättet, men nu har jag förstått att hon ställer sig bakom uttalandet att inget statsråd begått några oegentligheter såvitt vi kunnat finna i de utredningar som hittills har gjorts. Då måste detta rimligtvis gälla också Sven Andersson.

Den logiska kullerbyttan består i följande. Ni säger i er egen reservation att statsråden har uppfattat avtalen som licensavtal och inte som leveransavtal. Ni säger vidare att uppfattningen att det rört sig om licensavtal har bestyrkts av den omständigheten att det är denna beteckning som fabriksstyrelsen – numera affärsverket FFV – har använt sig av såväl internt inom verket som vid kontakter med regeringskansliet. Det måste till en logisk kullerbytta för att man sedan skall kunna komma till slutsatsen att kunskap om avtalens verkliga innebörd skulle ha funnits inom regeringskansliet hösten 1966. Däri ligger den logiska kullerbyttan.

Anf. 55 NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Inte kan Kurt Ove Johansson känna så stor förvåning över reservationen när det gäller Indonesien! Mer insatt än så är han ju i debatten från förra året om just vapenexporten till Indonesien, hela frågan om Östtimor, osv. Vapenexporten till Indonesien måste anses stå i strid med de restriktioner som gäller. Vi skall ju inte leverera vapen till krigshärdar eller till länder som förtrycker andra.

Det är en konsekvent linje vpk här följer – vi har hela tiden drivit kritiken mot vapenaffärerna med Indonesien.

Anf. 56 INGELA MÅRTENSSON (fp) replik:

Herr talman! Om Kurt Ove Johansson – för att återgå till kullerbyttan – läser vår reservation skall han finna att där står: "Enligt de statsråd som utskottet utfrågat – nuvarande och tidigare med ansvar för krigsmaterielexport – har avtalen uppfattats som licensavtal – –." Jag betonar att vi skrivit "de statsråd som utskottet utfrågat".

De ministrar som blev införstådda med innehållet i promemoriorna 1965 har vi däremot inte utfrågat. Därför uttalar vi oss på ett annat sätt om dem: De har fått föredragningar av innehållet i promemoriorna. Vi tycker inte att de avtalen kan uppfattas som licensavtal, utan det är klart att avtalen gäller krigsmateriel som är producerad i Sverige och levererad till England för vidare export.

Sedan försöker majoriteten också få det till att det skulle vara något slags överskott av vapen som man skeppar vidare. Men det framgår också av handlingarna att Zambia ville köpa direkt från Sverige ett halvår tidigare och då fick avslag på den förfrågan. Därefter kom en ny propå, via England, att leverera de vapnen. Det kan ju knappast uppfattas som att det är fråga om något slags överskottslager.

Jag vill också passa på att säga ytterligare några ord om kranarna och att man nu skall se över krigsmaterielbegreppet. Vid debatten här för några dagar sedan blev jag litet tveksam när Anita Gradin sade att det handlar om att fylla på den förteckning som gäller och som exemplifierar vilka typer av försvarsmateriel som skall klassificeras som krigsmateriel.

Det gäller inte bara att komplettera en förteckning utan att se över innehållet i definitionen av krigsmateriel. Med utgångspunkt i de två fallen med båtarna och kranarna finns det all anledning att göra en omvärdering.

Anf. 57 BENGT KINDBOM (c) replik:

Herr talman! Kurt Ove Johansson hänvisar till att riksdagen två gånger har gjort uttalanden om vapenexporten till Indonesien. Jag tycker att det finns anledning att påpeka att riksdagen har fått revidera sina ställningstaganden när det gäller vapenexportaffärer. Inte minst i fråga om Indonesien blev det ju så i fjol – då gällde det Mats Hellström och hans olika turer i den affären. Därför kanske det är bra att inte göra alltför kategoriska uttalanden.

Vad beträffar de regler som är tillämpliga i Indonesienaffären har vi att göra en bedömning bl. a. om de inre väpnade konflikterna. Det är från de utgångspunkterna som vi från centerpartiets sida har kommit fram till att man inte bör tillåta export till Indonesien.

Anf. 58 KURT OVE JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Centerns reservation om Indonesien gäller det regeringsbeslut som fattades den 20 februari 1986. Det har prövats i konstitutionsutskottet och också här i kammaren, och man kom fram till att det inte stred mot de riktlinjer som gäller. Jag menar att det inte kan finnas någon högre instans än Sveriges riksdag när det gäller att avgöra vad som är rätt och fel på denna punkt.

I fråga om Indonesien vill jag också säga några ord till Nils Berndtson. I november 1986 avstyrkte utrikesutskottet ett motionsyrkande om att alla

leveranser av krigsmateriel till Indonesien skulle stoppas. Det blev sedan också riksdagens beslut. Samma sak gäller här. Jag frånhänder naturligtvis inte vpk att tycka att det här borde man inte tillåta, men när vi ur konstitutionell synpunkt skall bedöma huruvida regeringen har gjort rätt eller fel, måste ju riksdagens ställningstagande vara avgörande och inte ett tyckande från vpk. Det är den konstitutionella frågan vi diskuterar i dag och inte vad vi tycker om krigsmaterielexport över huvud taget.

Sedan vill jag än en gång understryka att det skall tillsättas en utredning om krigsmaterielbegreppet. Direktiven kommer före semestern – det är i alla fall utrikeshandelsministerns ambition.

Diskussionen med Ingela Mårtensson blir faktiskt roligare och roligare. I folkpartiledamöternas egen reservation talas det om "de statsråd som utskottet utfrågat", och där har man inte funnit något. Då återstår de statsråd som vi inte har utfrågat, och då blir det ju verkligen roligt. Då har Anders Björck, Ingela Mårtensson och andra som suttit i utskottet och krävt att vi skall höra den och den begärt att få fråga ut fullständigt fel personer!

Om Ingela Mårtensson eller någon annan hade trott att det funnits något statsråd utöver dem vi har hört som haft kunskaper i ärendet, borde man i rimlighetens namn ha bett oss att kalla in dem, och då hade vi naturligtvis gjort det.

Det är en krystad argumentation som Ingela Mårtensson för fram på den här punkten.

Andre vice talmannen anmälde att Ingela Mårtensson och Nils Berndtson anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 59 ALF SVENSSON (c):

Herr talman! Enligt regeringsformen åligger det konstitutionsutskottet att granska statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning. I grunden har KU sin uppgift sig given av svenska folket. Det är åt och inför svenska folket som KU skall utföra sitt granskningsuppdrag.

Men hur reagerar svenska folket när KU:s granskningsbetänkande eller undersökningsresultat redovisas? Ja, det har det inte gjorts någon vetenskaplig granskning av, men när man talar med folk på gatan, som det brukar heta, eller när man tar del av mediernas spontana enkäter angående inslag eller frågeställningar som KU sysselsatt sig med, blir reaktionerna och svaren väldigt ofta tydliga. Många tror att det dribblas med sanningen. Man vägrar att tro att så mycket under så lång tid kunnat ske i skuggorna utan att någon ansvarig känt till det.

Fyra månader före valet kommer KU:s rapport efter hela serier av minst sagt häpnadsväckande avslöjanden och sedan, som det synes, omfattande lögnhärvor dragits fram, om inte i ljuset så i alla fall i grå dager. Finns det någon som inbillar sig att KU:s socialdemokrater inkl. dess ordförande skulle vara benägna att pricka eller peka ut statsråd i sin egen regering fyra månader före ett val?

Jag påstår nu inte att socialdemokraterna håller inne med uppgifter och

**Prot. 1987/88:132
2 juni 1988**

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Krigsmaterielexport

kunskaper, men jag kan omöjligt tycka att det är rimligt, principiellt sett, att de som kontrolleras, skall kontrolleras av sina egna.

Men oppositionen då? Den finns ju i konstitutionsutskottet. Man kan konstatera att ordvalen även från det hållet bör vara något försiktiga. Det är ju ett faktum att "affärerna", som det brukar heta, inte uppstått under *en* regering utan under regeringar. Notera pluraländelsen! Även den borgerliga oppositionen har ju haft att inkalla och förhöra sina egna om deras fögderi.

Herr talman! Nu skulle det med fog kunna hävdas att två kommissioner under kort tid haft regeringens uppdrag att granska och rapportera, dvs. att regeringen själv har utvidgat kontrollfunktionen. Därmed skulle rättfärdigheten väl vara uppfylld. Jag syftar på Edenmankommissionen, som hade att rapportera och yttra sig över utredningen om statsministermordet, och Rydbeckskommissionen som skulle granska vapenexportaffärerna.

Jag vill inte här och nu betygsätta dessa kommissioners insatser. Jag tror mig för övrigt heller inte vara kompetent att göra det. Kommissionerna hade extremt svåra arbetsuppgifter. Faktum är likväl att båda kommissionerna tillsattes av regeringen och rapporterade till regeringen, som efter diverse presskonferenser kan lägga alltsammans till handlingarna och som kan hemligstämpla vad man vill.

Herr talman! Jag tror att det är viktigt att ta upp en debatt *hur* man skall granska en regerings ansvar och arbetssätt utöver det rent parlamentariska arbetet. Vi behöver onekligen en juridisk institution som kan ges en oberoende och hög status. En författningsdomstol behövs i flera avseenden: för att garantera att de medborgerliga fri- och rättigheterna efterlevs av rättsväsendet, att det politiska systemet inte korrumpas och – vilket vi debatterar i dag – som kan juridiskt granska en regerings handlande utifrån ett grundlagsperspektiv.

En sådan funktion skulle naturligtvis inte utan vidare kunna garantera absolut sanning, men den skulle avsevärt förstärka granskningsinstrumentet. Och framför allt skulle den kunna agera fristående och självständigt från partipolitiken.

Herr talman! Det har här under debatten framskyntat åsikter om att det inte skulle vara bättre med en författningsdomstol än ett konstitutionsutskott. Jag kan inte riktigt begripa varför man måste antyda ett antingen–eller. Jag tycker att det skulle gå alldeles utmärkt med både–och.

Det kan inte framstå som annat än mycket märkligt att det efter år av utredande och förhör ter sig så omöjligt att finna en ansvarig för de gångna årens vapensmuggling. Jag sade i mitt anförande i debatten om den svenska krigsmaterielexporten som hölls här i kammaren häromdagen, att det inte tycks finnas ett levande statsråd, en levande tjänsteman, ja inte en människa som kan pekas ut som ansvarig, trots den härva och den mängd brott som begåtts mot gällande vapenexportregler.

Man må ha vilket uppfattning som helst om hur kontrollen skall ordnas och rättssäkerheten upprätthållas; KU:s betänkande är under alla omständigheter ett bevis för att nuvarande tingens ordning inte fungerat på ett tillfredsställande sätt. Rättsstaten Sverige mäktar inte vaska fram någon som bär det politiska ansvaret för vapenbyken. Tvätten är så automatiserad och fylld med hemlighetsmakeri att ingen vet och ingen kan ta reda på vem som

levererat trasorna till den. Detta skapar ingalunda respekt för vare sig rättssäkerhet eller politiskt etablissemang.

Konstitutionsutskottet har inte minst ägnat uppmärksamhet åt Bofors affärer med Indien. Det är alldeles uppenbart att Indienaffären gett Sverige ett skamfilat internationellt rykte och dessutom försvårat för svensk exportindustri.

Herr talman! Till viss del, det är min uppfattning, skapar regeringen sina egna problem med vapenexporten. Det blir etiskt ohållbart och obegripligt att med ena handen vifta med fredsduvor och proklamera fredsparoller och så med andra handen sälja vapen t. o. m. med hjälp av statliga exportgarantier.

I utredningen om samband mellan nedrustning och utveckling, SOU 1985:43, påtalas sambandet mellan utvecklingsländernas vapenimport och en försenad ekonomisk och social utveckling. Och det kan inte vara så svårt att inse det sambandet. Det blir självfallet inkonsekvent när Olof Palme och regeringen beviljar exportlicens för kanoner till Indien för ca 8 miljarder kronor, och som sagt, dessutom beviljar statliga exportgarantier, som av riksdagen anslagits för "garantigivning vid export av betydelse för utländernas ekonomiska utveckling".

Herr talman! Jag vill härmed uttala stöd för reservationerna 6, 12, 14, 20, 24, 28, 29 och 30.

Anf. 60 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Krigsmaterielexport anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Berglingfallet.

Anf. 61 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Spionen Berglings avvikande från den svenska rättvisan kan inte kallas flykt. På grund av det svenska systemets otroliga slapphet kunde han helt enkelt promenera i väg, lugnt och stilla.

Men Stig Bergling är långt ifrån ensam om att på grund av myndigheternas slapphet kunna försvinna. Vi läser dagligen om brottslingar som avviker under permission eller t. o. m. bedriver brottslig verksamhet innan de – vilket faktiskt händer – återvänder till anstalten. I mina bygder har en s. k. svindlarpräst under permissioner kunnat fortsätta sin bedrägliga verksamhet. Han släpptes ut, bedrev sin verksamhet och kom tillbaka. Några gränser för den svenska kriminalvårdens naivitet finns uppenbarligen inte.

En storspion har alltså kunnat promenera i väg. Egentligen borde ingen vara förvånad. De permissioner han beviljades, den bristfälliga övervakning han utsattes för, ja allt gav honom klara besked om att det bara var att ta sitt pick och pack och ge sig i väg.

Kanske trodde han inte att – när detta väl hade upptäckts – polis och övriga ansvariga så totalt skulle tappa fattningen att försprånget blev ointagbart. Litet större respekt hade han nog för sina motståndare.

Från början till slut är spionen Berglings flykt ett under av svensk godtrogenhet. Det gäller från den ansvarige justitieministern till dem som hade hand om den rent fysiska bevakningen.

Intressant ur KU-synpunkt är bl. a. att statsministern omedelbart slog in på

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988.

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Berglingfallet

den traditionella ofelbarhetslinjen. Han strödde uttalanden omkring sig som gick ut på att justitieministern inte hade gjort något fel. Han skulle minsann stanna kvar och hade fullt förtroende. En socialdemokratisk minister är som bekant ofelbar.

Till slut tvingades Wickbom avgå tillsammans med hela departementsledningen. Att erkänna att det var på grund av försummelser gick naturligtvis inte. Man ger en specialversion avsedd att blanda bort korten. Wickbom, som alltså är oskyldig och felfri, enligt statsministern, avgår för att det skulle ta för mycket tid från hans ordinarie arbete att förklara sin oskuld!

Utgångspunkten tycks vara att alla utgår från att försummelser av allvarligt slag föreligger. Varför skulle han annars behöva ägna sin dyrbara tid åt bortförklaringar?

Bergling var en farlig spion, som gjort Sverige svår skada. Det är faktiskt justitieministerns ansvar att noga hålla reda på hur en sådan person övervakas. Också statsministern har ett ansvar. Det finns en särskild tjänst inrättad i statsrådsberedningen för "säkerhetsfrågor". Den ansvarige säger sig dock inte ha en aning om vad som hänt. Det är allvarligt, för det visar att det system som i dag finns inte är tillräckligt effektivt för att vi skall ha en ordentlig överblick över hur farliga spioner övervakas och vilka friheter de tillåts ha.

Bergling visade klart sin rymningsbenägenhet. Han gav t. o. m. skriftligt på den i ett utsmugglat brev. Men varningsklockorna ringde förgäves. Varken inom statsrådsberedningen eller inom justitiedepartementet uppfattades varningssignalerna.

Ingen vill ta det politiska ansvaret. För det har inte Sten Wickbom gjort. Det är av rent "tekniska" skäl han avgått. Han menar med statsministerns goda minne att han är oskyldig.

Men avgått har han. Det är ett spel för galleriet. Socialdemokrater som avgår behöver inte vara oroliga. Rörelsen tar visserligen inte hand om de sina, men regeringen låter de svenska skattebetalarna göra det. Herr Wickbom blev snabbt landshövding och hans statssekreterare ambassadör. Inte ens en passande karenstid iaktogs.

Någonstans sitter Stig Bergling och ler. Förmodligen får han en videokopia av den här debatten av sina uppdragsgivare. Han följer säkert debatten noga i svenska media. Han har anledning att vara nöjd. Han har inte bara kommit i väg från fängelset, han har lyckats bevisa för sina spionkollegor som verkar runt omkring oss att Sverige är godtrogenhetens och slapphetens land.

Tar vi då någon lärdom, herr talman, av Berglingfallet? Jag tillåter mig betvivla detta. Det gäller i varje fall så länge socialdemokraterna har regeringsansvaret. Detta partis kriminalpolitik präglas av den mest otroliga optimism om att varje brottsling skall kunna återanpassas, visa god vilja och sköta sig. Vi kommer snart ha motsvarande rymningar igen.

Spaningarna efter Olof Palmes mördare visade på rent kaos när det gällde att snabbt vidta nödvändiga åtgärder. Ansvarig justitieminister var Sten Wickbom. Efter Berglings flykt var det likadant. Ansvarig justitieminister var Sten Wickbom. Han har haft chanser att skapa ordning och effektivitet – men försuttit dem.

Regeringens utnämningsspolitik är en garanti för att ingenting positivt sker.

Varför skall ämbetsmän skärpa sig när de vet att de ändå är garanterade höga reträttposter? Händer en olycka är det inte så farligt, man kanske t. o. m. får den eftertraktade reträttposten snabbare än beräknat.

Kombinerar man sedan detta med justitiedepartementets sölande när det gäller att återinföra tjänsteansvaret så fullkomnas bilden. Passiviteten som är justitiedepartementets främsta kännemärke sedan ett antal år tillbaka bidrar i hög grad till att sådant som Berglings rymning kan ske.

Herr talman! Det föreligger anledning till kritik mot regeringen i frågan. Jag ber att få yrka bifall till reservation 17.

Anf. 62 BIRGIT FRIGGEBÖ (fp):

Herr talman! Det är klart att Berglinghistorien är en skandal, det tycker alla. Det kanske inte behöver upprepas så många gånger. Vad vi nu skall ägna oss åt är att granska regeringen och dess ansvar.

Regeringen är ju totalt sett ansvarig när det gäller att uppmärksamma brister och missförhållanden av olika slag i samhället och har även ansvar för att lägga fram olika förslag till åtgärder för att undanröja dessa brister och missförhållanden. I konstitutionsutskottets betänkande slås också fast att regeringen har många instrument till sitt förfogande för att göra detta. Man har utnämningsspolitiken, där man kan tillsätta och avsätta generaldirektörer. Regeringen kan vidare ägna sig åt omorganisation av myndigheter som inte fungerar. Man kan också komma till riksdagen med förslag till ändring av lagstiftningen, om det är där som det brister.

I fallet Bergling har det uppmärksammats en mängd missförhållanden. Det har visat sig finnas betydande brister inom kriminalvårdsstyrelsen, bl. a. vad beträffar beslutstraditionerna. Det är naturligtvis fråga om förhållanden som har växt fram under en följd av år. Att jag tar upp detta här beror på att regeringen, som sagt, har utnämningsspolitiken i sin hand. Det är inte säkert att det var den nye generaldirektören som i huvudsak var ansvarig för framväxandet av den tradition som fanns på kriminalvårdsstyrelsen. Men det är han som har fått bära hundhuvudet för detta.

Det har också uppdagats betydande brister när det gäller samarbetet mellan myndigheter av olika slag. Regeringen borde naturligtvis också här på ett tidigare stadium ha kunnat uppmärksamma denna typ av brister.

Regeringen har också lagstiftningsinstrumentet i sin hand. Det är klart att vi i riksdagen långt tidigare skulle ha kunnat ta emot ett förslag om att regeringen skall få utfärda föreskrifter beträffande permissioner också i fråga om spioner. Sådana föreskrifter fanns tidigare bara när det gällde narkotikabrottslingar. Det är naturligtvis lätt att vara klok i efterhand. Jag har inte sett att någon här i riksdagen i form av förslag i motion eller på annat sätt har velat ändra på denna lagstiftning. Därför får vi kollektivt ta ansvar för att det fanns en sådan lucka i lagen.

Vi från folkpartiet har i en reservation pekat på att Bergling ju redan tidigare hade haft olika typer av obehövade permissioner. Det har också framgått att Bergling var rymningsbenägen. Han gjorde ett försök en gång, en förberedelse för rymning. Detta skulle naturligtvis ha lett fram till att man både från myndigheternas och från regeringens sida borde ha varit uppmärksam på frågan om permissioner. Men trots att man både beredde frågan om

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Berglingsfallet

nåd för Bergling och frågan om ändring av föreskrifter beträffande telefonavlyssning, brevcensur etc., kom alltså frågan om permissioner inte upp. Det är en brist att så inte har skett. Regeringen har inte ägnat denna fråga tillräcklig uppmärksamhet.

Jag tycker att fallet Bergling beskriver en del generella drag i våra myndigheters sätt att fungera. Det finns en tendens till ett minskat personligt ansvarstagande för det man håller på med. Jag tror att borttagandet av tjänsteansvaret i viss mån har bidragit till detta. Jag sade redan i morse att också det faktum att den offentliga verksamheten har svällt ut så våldsamt under de senaste decennierna kan ha bidragit till detta. Det vore enligt min mening mycket välgörande om vi åter fick någon sorts tjänsteansvar, vilket skulle kunna medföra en bättre stringens i verksamheten på den offentliga sidan.

Jag tillhör de personer som har varit utomordentligt kritiska till Sten Wickboms fögderi som justitieminister och har tidigare framfört denna kritik här i kammaren. Jag tillhör också de personer som inte tror att justitieministern avgick på grund av Berglingaffären, utan att det var det sammantagna betyget som Wickbom fick under sin tid som gjorde att han avgick. Enligt min mening motiverade det som hände när det gäller Bergling inte i sig att justitieministern skulle avgå. Justitieministern har inte att – och skall inte – lägga sig i enskilda fall när det gäller myndighetsutövning. Jag tycker att det i den här frågan är viktigt att markera denna gräns.

Trots att jag tycker att det var bra att Sten Wickbom avgick och att vi fick en annan justitieminister, vill jag framhålla att han var en bra chef för lantmäteriverket – det kan jag betyga, eftersom jag då var chef för bostadsdepartementet. Jag tror att han också blir en bra landshövding i Växjö och önskar honom lycka till i sitt nya arbete.

Anf. 63 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! De stora spionskandalerna i Sverige under de senaste decennierna har handlat om personal inom polisen eller militären. Det kan ge anledning till en del reflexioner om hur personalkontrollen i vårt land fungerar, men det skall jag återkomma till i nästa debattomgång.

Omständigheterna kring spionen Berglings flykt är helt igenom farsartade. Som så ofta överträffar verkligheten dikten. Om en satirisk roman hade skildrat svensk säkerhetspolis såsom den faktiskt agerade i samband med Berglingflykten, skulle väl satiren ha uppfattats som alltför grov för att vara riktigt rolig. Men nu har, som sagt, allt detta faktiskt inträffat, och särskilt lustigt är det ju inte. Jag skall inte strö ytterligare salt i sårén genom att här rekapitulera hela händelseförloppet. Men låt mig påminna om att det enligt justitiekanslerns utredning fanns följande instruktion för säkerhetspolisen i fråga om Bergling:

”I uppdraget ingick att gripa Bergling därest han skulle försöka lämna landet samt att göra iakttagelser beträffande besökare till Bergling i den mån detta var möjligt.” Detta uppdrag fullföljde säkerhetspolisen hjälpligt under dagtid. Men spioner är som bekant inte aktiva bara under dagtid. I nattens mörka timmar var Bergling ofin nog att schappa och göra vår säkerhetspolis till ett åtlöje i hela världen.

Konstitutionsutskottets uppgift är inte att granska säkerhetspolisen, utan regeringen. Vi i vpk finner därvidlag – och det är inte första gången, herr talman – att regeringen har otillräcklig kontroll över och insyn i säkerhetspolisens arbete. De bristande kontakterna mellan regeringen och säkerhetspolisen har för övrigt också konstaterats av Carl Lidbom i hans utredning. Om nu Bergling verkligen är så farlig för landets säkerhet som det har sagts – en del experter anser ju att han är en småhandlare i branschen och ganska ofarlig – borde regeringen självfallet ha varit noga informerad om säkerhetstjänstens åtgärder i samband med permissionerna. Det är den slutsats som vi kommit fram till och som vi ger uttryck för i reservation 19, vilken jag yrkar bifall till.

Herr talman! Det finns däremot en annan slutsats som vi absolut inte tycker att man bör dra av Berglings flykt, nämligen att den visar att det behövs en allmän skärpning av permissionsbestämmelserna inom kriminalvården. I vpk oroas vi över alla de röster som nu höjs för hårdare tag och hårdare straff.

Skärpta regler då det gäller permission har införts. Interner på våra fängelser har kollektivt bestraffats för spionen Berglings flykt. Det är oacceptabelt, och jag hoppas verkligen att Anna-Greta Leijon inte kommer att fortsätta att göra eftergifter för reaktionära ställningar och strömningar i fråga om kriminalpolitiken.

En spions flykt får inte leda till en hårdare kriminalpolitik. En humanisering av kriminalvården är alltså en oerhört angelägen uppgift, och den uppgiften tänker vi i vpk inte svika därför att en spion har lyckats fly på grund av säkerhetspolisens försummelser.

Anf. 64 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Stig Bergling dömdes 1979 till livstids fängelse för grovt spioneri mot Sverige. Han avvek i oktober 1987 i samband med en permission som var obevakad. Konstitutionsutskottet har mot denna bakgrund i årets granskningsbetänkande tagit upp frågan om regeringens roll och ansvar.

Vänsterpartiet kommunisterna, folkpartiet och moderaterna i utskottet har var för sig och på delvis olika grunder reserverat sig i detta ärende mot utskottets majoritetsskrivning. Innan jag närmare kommenterar reservationerna vill jag redovisa några allmänna synpunkter.

Enligt 1974 års lag om kriminalvård i anstalt är det kriminalvårdens organ som beslutar om de intagnas permissioner. Regeringen har inga som helst befogenheter att besluta i dessa ärenden. JK har i sin utredning riktat skarp kritik mot det sätt på vilket permissionerna handlades. Det gäller särskilt kontakterna mellan kriminalvårdsstyrelsen och rikspolisstyrelsen. Vidare har ambassadör Carl Lidbom i sin utredning bl. a. kritiserat säkerhetspolisen för bristande samarbete både med försvarsstaben och i kontakterna med regeringen.

Att en för spioneri livstidsdömd person kan rymma på det sätt som skedde i Stig Berglings fall är naturligtvis djupt otillfredsställande. Jag tror att samtliga partier är eniga på den punkten. Något sådant får helt enkelt inte inträffa. Vi konstaterar därför med tillfredsställelse att regeringen snabbt har föreslagit lagändringar, som bl. a. innebär att regeringen skall få rätt att i

särskilda fall – om det t. ex. är påkallat, med hänsyn till rikets säkerhet – pröva frågan om den intagnes vistelse utom anstalt.

I samband med justitieminister Sten Wickboms avgång ställdes frågan om han infört en ny praxis grundad på det faktum att det före Berglings rymning fanns vissa uppgifter inom departementet som departementschefen inte kände till. Jag uppfattade Birgit Friggebo så, att hon antog att det inte bara var på grundval av Berglingfallet som justitieministern lämnade sin post. Men Sten Wickbom har ju själv infört utskottet som svar på frågan om sitt beslut att avgå som justitieminister uttryckt sig på bl. a. följande sätt.

”Jag såg framför mig betydelsefulla arbetsuppgifter där jag skulle bli starkt kringskuren av att jag skulle behöva förklara och reda ut förhållandena i Palme- och Berglingaffärerna. Därtill kom att jag blev utomordentligt obehagligt berörd av att det före rymningen fanns uppgifter inom mitt departement som jag inte kände till.” Det fanns alltså mer än en förklaring till att Sten Wickbom begärde att få bli entledigad.

Det kan ur konstitutionell synpunkt vara av intresse att klart konstatera att Sten Wickbom genom sin avgång inte befriade någon myndighet från dess uppgift att självständigt och på eget ansvar hantera sina ärenden. Wickboms avgång grundades på, som han själv uttryckte det, en personlig bedömning. Någon ny praxis som innebär att ett statsråd måste känna till vilka papper som finns i departementet har inte införts, vilket för övrigt vore helt orimligt. Det är viktigt att slå fast detta.

För att på ett adekvat sätt kunna bedöma regeringens roll och ansvar i fallet Bergling är det viktigt att utgå från regeringsformens regler. Jag tänker då i första hand på 1 kap. 6 § och på 11 kap. 6 och 7 §§ RF, varav det bl. a. framgår vad som är regeringens ansvar och styrande funktion.

Av grundlagsbestämmelserna följer vidare att de statliga myndigheterna lyder under regeringen, men också – och det är mycket viktigt – att ingen myndighet, inte ens regeringen, får bestämma hur en förvaltningsmyndighet i särskilt fall skall besluta i ärende som rör myndighetsutövning mot enskild eller som rör tillämpning av lag. Jag syftar här på den s. k. begränsningsregeln 11 kap. 7 § RF.

Det är ett otvetydigt rättssäkerhetsintresse att myndigheterna i sin myndighetsutövning mot enskild är självständiga i förhållande till överordnade organ. Regeringsformens 11 kap. 7 § lägger ett absolut hinder för regeringen att bestämma hur en förvaltningsmyndighet i särskilt fall skall besluta i ärende som rör myndighetsutövning mot enskild. När det gäller handläggningen i fallet Stig Bergling kan det därför inte riktas någon kritik mot regeringen utifrån konstitutionella utgångspunkter eller mot justitieministern, som har det övergripande ansvaret för kriminalvården och polisväsendet.

Moderaternas reservation i Berglingärendet är en, med förlov sagt, beklämmande läsning. Ändå är reservationen väsentligt bättre än det anförande som Anders Björck här presterade och som egentligen inte var någonting annat än ett raskäll riktat mot den socialdemokratiska regeringen. Det är uppenbart att man är mer intresserad av att kritisera regeringen än av att pröva sakfrågan utifrån konstitutionella utgångspunkter. Regeringen skyller ifrån sig på en släpphänt kriminalvårdsstyrelse, säger moderaterna i

sin reservation. Det förefaller mig närmast som om utskottets granskning i sak helt har gått moderaterna förbi.

Att regeringen bedömde Stig Bergling som en säkerhetsrisk är helt klart. Det hade ju kommit till uttryck i ett regeringsbeslut 1980 och i samband två avslagna nådeansökningar – den sista så sent som i augusti 1987.

Sten Wickbom har infört utskottet understrukit att han, för det fall han känt till de anmärkningsvärda förhållandena, hade kunnat meddela myndigheterna regeringens syn på hur permissionerna borde anordnas. Efter att ha lyssnat på vad moderaternas talesman här har anfört till försvar för den moderata reservationen måste jag, herr talman, få ställa följande fråga:

Delar inte moderaterna den uppfattning som utskottsmajoriteten och Sten Wickbom inför utskottet har givit uttryck för, nämligen att man från regeringens sida måste vara utomordentligt återhållsam med att utan förekommen anledning gå in i enskilda ärenden? Det skulle vara bra om Anders Björck kunde ge ett svar på den frågan.

Folkpartiets reservation är mycket mera nyanserad än moderaternas. Man kommer fram till att permissionerna inte har ägnats tillräcklig uppmärksamhet. Det faktum att Stig Bergling kunde avvika ger naturligtvis belägg för ett sådant påstående. Om det bara är det som reservanterna vill understryka, finns det ingen anledning för mig att polemisera. Även om jag inte instämmer i allt det som Birgit Friggebo framförde i sitt anförande från talarstolen nyss, måste jag medge att hon i långa stycken försökte vara konstruktiv i sitt resonemang. Uppriktigt sagt tror jag att Anders Björck har litet grand att lära av Birgit Friggebo. Han borde alltså vara litet mera konstruktiv i sitt agerande här i riksdagen i stället för att bara hänge sig åt raskäll, som egentligen inte leder någon vart när det gäller att försöka åstadkomma en bättre tingens ordning.

Eftersom regeringen genom sina beslut hade markerat att Stig Bergling betraktades som en säkerhetsrisk borde Bergling inte ha getts permission på det sätt som skedde.

I vpk:s reservation riktas stark kritik mot säkerhetspolisen. Kritik i den riktningen får i viss mån också stöd i ambassadör Carl Lidboms utredning. Han har, utan att lägga något formellt ansvar på säkerhetspolisen, kritiserat denna för att ha brustit i samarbetet med försvarsstaben och kontakterna med regeringen. Däremot vill jag tillstå att jag har mycket svårt att förstå att vpk i sin reservation motsätter sig den lagskärpning som regeringen föreslår när det gäller brott mot rikets säkerhet.

Anf. 65 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! Vi har säkert anledning att lära av varandra här i kammaren. Den som brukar vara minst mottaglig för sakargument, åtminstone i utskottet, är annars Kurt Ove Johansson, som det inte precis är lätt att rubba, särskilt när frågor om partiloyalitet är på tapeten.

Här sägs att ingen hade varnat i förväg för vad som kunde komma att ske. Det är totalt fel.

Denna rymning beror med all säkerhet bl. a. på att kriminalvårdspolitiken har varit för slapp. Moderata samlingspartiet har gång på gång kritiserat den, från "batongmormors" tid och framåt. Den ytterst ansvarige är en f. d.

socialdemokratisk gruppleddare i andra kammaren, som har burit ansvaret för utvecklingen i sin egenskap av chef för kriminalvårdsstyrelsen. Det har vi kritiserat gång på gång. Om detta har undgått Kurt Ove Johansson är det bara att beklaga.

En annan orsak till att rymningen kunde ske är att tjänsteansvaret avskaffades. Vi moderater har gång på gång krävt ett återinförande, då det var ett misstag att avskaffa det. Det var moderaterna som i samband med JO-reformen tog initiativ till att det skulle återinföras. Vad har då hänt, herr talman? Ja, tjänsteansvaret har fortfarande inte återinförts, trots att vi hade räknat med att det skulle kunna träda i kraft den 1 juni. Det förslag som det sölige justitiedepartementet har fått fram möter på intet sätt de krav som måste ställas på ett bra tjänsteansvar.

Därför måste den socialdemokratiska regeringen generellt sett ta ett ansvar, Kurt Ove Johansson, men också direkt i sak, som framgår av den moderata reservationen. Trots vetskap om permissioner och annat inom justitiedepartementet tog ministern inte sitt ansvar. Jag tycker att det är beklämmande. Utlandet skrattar åt oss nu. Det mest beklämmande är kanske att man skyller ifrån sig. Statsministern går ut och förklarar att Sten Wickbom är omistlig i regeringen och att han inte har gjort något fel. Sedan avgår Sten Wickbom, och då säger man att det berodde på helt andra saker än det som det verkligen handlade om.

Anf. 66 BO HAMMAR (vpk) replik:

Herr talman! Kurt Ove Johansson säger att vpk inte skulle vara intresserat av skärpta bestämmelser vad gäller spioner. Självfallet kan vi vara det, men jag tror också att alla intagna på fängelserna skall ha rätt och möjlighet till permissioner och att den möjligheten inte skall begränsas. Däremot vill jag gärna ha en polis, en kriminalvård och en säkerhetstjänst, som ser till att spioner som Bergling inte kan sjappa. Jag tror inte att det är så svårt att organisera något sådant.

Det handlar framför allt om att Berglingaffären har lett till allmänna krav på att kriminalpolitiken nu skall skärpas. Anders Björck sade alldeles nyss att kriminalpolitiken generellt sett har varit alldeles för slapp. Det handlar inte om spioner, utan över huvud taget om intagnas möjligheter att få permissioner och att rehabiliteras i fängvårdsanstalterna. Det är utvecklingen mot en skärpt kriminalvårdspolitik som vi är oerhört oroliga för att Berglingaffären skall leda till. Vi är beredda att vidta åtgärder när det gäller spioner på alla möjliga sätt, men vi är inte beredda att gå i reaktionär riktning vad gäller kriminalvårdslagstiftningen.

Anf. 67 KURT OVE JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Det som gjorde att jag reagerade mot Anders Björcks huvudanförande var att det innehöll blott och bart kritik och skäll på en socialdemokratisk regering och att det saknade en konstruktiv anda att försöka åstadkomma en bättre tingens ordning.

Vi har i utskottet både anordnat utfrågningar och skaffat oss ett fylligt underlagsmaterial för att kunna bedöma denna problematik. Jag tänker på såväl JK:s som Carl Lidboms utredning, som båda pekar på brister i

handläggningen av Berglingärendet, men som kommer fram till att det inte på de grunder som de har kunnat finna går att rikta någon kritik mot regeringen och justitieministern. Det är alltså med utgångspunkt i det material som utskottet har samlat in som bedömningen bör göras, och Anders Björcks huvudanförande rimmade alltså mycket illa med detta.

Jag är inte ute efter att hitta en syndabock, men man skall ändå veta att de särskilda restriktionerna för Bergling utarbetades 1980 av en borgerlig regering. Där föreskrevs t. ex. inte något samråd med försvarsstaben. Men oavsett om det fanns föreskrifter eller inte, borde ett samråd mellan säkerhetsavdelningen och försvarsstaben ändå ha skett. Då skulle måhända utvecklingen i Berglingfallet ha blivit en helt annan än den som vi nu här fått uppleva och som vi alla naturligtvis är upprörda över.

Jag vill bara till sist understryka för Bo Hammar att man av den proposition om lagändringar som regeringen har lagt fram inte kan utläsa att ett genomförande av dess förslag skulle försvåra kriminalvårdens humanisering. På denna punkt förblir alltså vpk:s reservation obegriplig för mig.

Anf. 68 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! Jag vill inte peka ut någon syndabock, säger Kurt Ove Johansson. Nej, tacka för det! Ansvarig i regeringen är ju en socialdemokratisk justitieminister. De två generaldirektörer som är berörda är båda goda socialdemokrater. Hur skulle Kurt Ove Johansson i ett sådant läge, herr talman, kunna peka ut en enda syndabock?

Kurt Ove Johansson tyckte att mitt inledningsanförande inte var konstruktivt. Det innehöll två saker, och det ena var att kraven skulle skärpas när det gällde övervakning av grövre brottslingar, vilket skulle ha gett effekt. Det andra var att tjänsteansvaret – ett reellt sådant – skulle återinföras så snabbt som möjligt. Det skulle också ha gett effekt, herr talman.

Anf. 69 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Centerpartiet har inte avgivit någon reservation i detta ärende, men med den vändning debatten här har tagit vill jag ta tillfället i akt och deklarera att vi inte gillar att Bergling flydde. Det är naturligtvis en rättslig skandal att han kunde komma undan och att han kunde göra det under de omständigheter som rådde. Det går inte att prata bort.

Sedan är det emellertid en annan fråga var man skall lägga ansvaret för att detta kunde ske. Här har vi att granska regeringen, och i detta ärende tycker jag att vi har balanserat på en knivsudd. Hur man ställer sig i fråga om detta beror litet grand på vilken inställning man har till regeringens rätt och sätt att styra förvaltningen.

Vi hade en ganska lång debatt, som dock inte uppmärksammades, när vi fattade beslut om den nya lagen om verksamhetsordningen. Det fanns då vissa personer, särskilt från socialdemokratisk och folktopartistisk sida, som menade att regeringen skulle ha större möjligheter att styra ämbetsverkens verksamhet. Jag för min del opponerade mig mot detta. Jag tycker att den uppdelning som vi har i vårt land är bra. Den gör att det finns flera självständiga aktörer på arenan och att fler initiativ kan tas. Men då får man

också ta konsekvenserna av detta och försöka lägga ansvaret för misshäligheter som uppkommer där det rätteligen bör ligga.

Det är alldeles uppenbart att de som var huvudansvariga för att Bergling kunde fly var kriminalvårdsstyrelsen och säkerhetspolisen tillsammans. I detta fall kan man anklaga båda dessa myndigheter för att de inte har hållit regeringen orienterad på det sätt som de borde ha gjort med hänsyn till att nådeansökningarna hade avslagits.

Sedan uppkommer frågan om man kan lägga ansvaret på justitieministern för att Bergling kunde fly. Det tycker jag faktiskt är mer tveksamt om man vill hålla en sansad ton i debatten. Man kan naturligtvis efteråt säga att justitieministern kontinuerligt borde ha orienterat sig om vad som hände med Bergling, eftersom han var en så viktig fånge på grund av att han hade begått ett så allvarligt spioneribrott. I betänkandets majoritetsskrivning uttrycker man också att detta var en brist. Det är en av anledningarna till att vi från centerns sida har anslutit oss till majoritetsskrivningen. Jag uppmanar därför dem som studerar detta ärende närmare att inte bara läsa reservationerna utan också vad utskottet skriver. I sådana här debatter blir det gärna så att man läser reservationerna och argumentationen i anslutning till dem och inte vad utskottet skriver.

I dag skall vi emellertid inte ha någon allmän rättspolitisk debatt, men jag vill erinra om att vi från centern länge har drivit kravet på att tjänsteansvaret i någon form skall återinföras. Men det är ganska uppenbart att detta arbete har gått mycket segt. Eftersom jag arbetat en del med dessa frågor vet jag att det inte är helt enkelt att klara av detta på ett juridiskt tillfredsställande sätt. Det finns också ett motstånd från personalorganisationer och liknande. Men dessa hinder bör vi naturligtvis klara av och se till att vi får ett väl avgränsat och preciserat tjänsteansvar som ökar möjligheterna för ett ansvarsutkrävande på myndighetsplanet både vid rent rättsliga processer och vid den granskning som JO har att utföra.

Anf. 70 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Berglingfallet anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnittet Vissa säkerhetsfrågor.

Anf. 71 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Konstitutionsutskottet granskade även förra året personalkontrollen. Den dåvarande justitieministern uttryckte då en förvissning om att det någonstans fanns uppgifter om antalet skyddsklassplacerade tjänster. I årets granskning har den nuvarande justitieministern medgett att det varken i regeringskansliet eller inom rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning finns uppgifter om det totala antalet tjänster i skyddsklass 2. Anna-Gréta Leijon har också framhållit att sådana uppgifter bör finnas i regeringskansliet, så att personalkontrollverksamheten kan följas. Det betecknar jag som ett fall framåt.

Förra året liksom i år har vi i folkpartiet bett att få ta del av några uppmärksammade fall av personalkontroll. Det gällde fyra olika personer som blivit av med sina arbeten eller inte kommit i fråga för vissa arbetsuppgifter på grund av att det har funnits anteckningar om dem i polisens

spaningsregister. Vad som är skrivet om dem vet varken de själva eller deras ombud. Utskottet har inte heller fått ta del av uppgifterna.

I ett fall fanns handlingarna på regeringskansliet på grund av att just det fallet behandlats av Europadomstolen. Utskottet fick ta del av en mängd handlingar. Det var en diger hög som hade klassificerats som hemliga och som därför låstes in i utskottets kassaskåp. Men just den bilaga som innehöll ett utdrag ur spaningsregistret och som låg till grund för att personen ansågs vara en säkerhetsrisk fanns inte med. Bilagan var fogad till överbefälhavarens skrivelse i ärendet. Samma material som var så hemligt att det måste vara inlåst på utskottet, så att vi var tvungna att gå till kansliet för att ta del av handlingarna, står i en bokhylla i ett tjänsterum på Göteborgs universitet. Materialet tillhörde den berörda personens juridiska ombud, Dennis Töllborg. Han har inte heller fått ta del av bilagan till ÖB:s brev. Däremot har Dennis Töllborg i ett medborgarskapsärende fått ett utdrag ur spaningsregistret. Den ena handen tycks inte veta vad den andra gör. I båda fallen gäller det ju att bedöma säkerhetsrisker.

Vid årets granskning har vi dock fått en redovisning av säpochefen, vilket är en framgång jämfört med tidigare år. Vid utfrågningarna av justitieministern och säpochefen har det framkommit att enskilda personer har drabbats orättvist på grund av misstag som har begåtts: Att bli stämplad som en säkerhetsrisk utan att veta varför är bland det värsta som man kan utsättas för, åtminstone tycker jag det och säkert många med mig. Därför får inga misstag göras. Vi måste försäkra oss om den enskildes rättssäkerhet. Från folkpartiets sida har vi både i utskottet och i en motion i riksdagen framhållit att kommunikationsprincipen skall gälla och att man i största möjliga utsträckning skall låta den det berör ta del av uppgifterna som ligger till grund för bedömningen. I undantagsfall skulle t. ex. en fristående grupp jurister kunna bedöma ärendet.

Anna-Greta Leijon har framhållit att det i rikspolisstyrelsens register finns sekretessbelagt material av två slag, dels uppgifter om begångna brott, dels uppgifter av betydelse för säkerhetsbedömning som grundas på t. ex. spaningsarbete. De första delges i princip den enskilde när det gäller anställningsfrågor. Men enligt Anna-Greta Leijon ligger det i sakens natur att uppgifterna i spaningsregistret inte kan delges den som är föremål för en personalkontroll. Justitieministern framför sedan folkpartiets förslag om prövning av ett fristående organ som en möjlighet att lösa kommunikationsproblemet och att öka rättssäkerheten. Dessutom drar hon slutsatsen att problemet med att anställningsmyndigheten inte gör någon självständig bedömning av rikspolisstyrelsens uppgifter skulle kunna lösas genom ett sådant organ. Vi i folkpartiet anser att det vore en mycket olycklig utveckling av personalkontrollen. Vi hade aldrig tänkt oss att ett fristående prövningsorgan helt skulle ersätta kommunikation med den det berör och att man dessutom skulle slopa kravet på självständig bedömning av anställningsmyndigheten. Vi får hoppas att Lidbom i sin utredning inte drar samma slutsatser som Anna-Greta Leijon.

Det är inte bara myndigheter som har skyddsklassplacerade tjänster. Även företag som säljer varor eller tjänster till försvaret berörs av personalkontroll. Förutom s. k. SUA-företag kan även underleverantörer till dessa

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Vissa säkerhetsfrågor

omfattas av personalkontroll. Hur många som på detta sätt är utsatta för personalkontroll har vi inte fått svar på. Regeringen ger bemyndiganden till företag och myndigheter att själva bedöma vilka tjänster som skall kontrolleras. Enligt personalkontrollkungörelsen får till klass 2 endast hänföras "tjänst vars innehavare medverkar eller får insyn i totalförsvarsverksamhet av hemlig natur".

DAFA har skyddsklassplacerat alla tjänster inom företaget, vilket har uppmärksammat inte minst av TCO-tidningen. Den säkerhetsansvarige på DAFA, Arvid Melin, har i en artikel i tidningen sagt att "det är en del av vår policy gentemot kunderna". På det viset har man förklarat varför man skyddsklassplacerat tjänsterna. Det är ett häpnadsväckande påstående. I efterhand har man från DAFA:s sida kompletterat svaret med att kundernas intresse sammanfaller med samhällets intresse för rikets säkerhet. Den förklaringen har Anna-Greta Leijon accepterat – något lättsinnigt, måste jag säga. Hur kan alla tjänster på ett dataföretag vara av betydelse för rikets säkerhet?

Vi måste ha en personalkontroll som fungerar i det här samhället. I dag finns alltför många brister både när det gäller att effektivt bevaka rikets säkerhet och när det gäller enskildas rättssäkerhet.

Jag yrkar bifall till reservation 20.

Anf. 72 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! I förmiddags kom Anders Björck med det lögnaktiga påståendet att vpk i konstitutionsutskottet traskar patrull efter regeringspartiet. Det är ju bara att läsa hur många reservationer i betänkandet som förordar skärpt kritik av regeringen på olika områden för att finna att vpk svarar för fler än något annat parti. I stället är det ju så att moderaterna ofta efter Anders Björcks alla verbala turbulenser till sist väljer att gå i armkrok med Olle Svensson och hans socialdemokrater. Så var det förra året när moderaterna förhindrade en hårdare kritik mot regeringen i fråga om vapenexporten. Så var det också då det gäller vårt egenartade personalkontrollsystem, som släpper igenom spioner men ofta hårt drabbar oskyldiga och oförvitliga medborgare.

Vpk, centern och folkpartiet förenades förra året i en gemensam reservation. Anders Björck och hans moderater slöt upp till regeringens försvar. Elisabeth Fleetwood kände sig tydligen litet skamsen över detta, för i förra årets dechargedebyt förutskickade hon bot och bättring och anmälde på stående fot personalkontrollen till KU:s förnyade granskning. Men nu är vi där igen – samma konstellation som förra året.

Vpk, folkpartiet och centern riktar i en gemensam reservation stark kritik mot den bristande rättssäkerheten. Vi konstaterar också att misstag begåtts som drabbat enskilda, och vi kräver avgörande förändringar och förbättringar. Men moderaterna sluter sig till socialdemokraterna, obekymrade om de tragedier som drabbar enskilda människor. Symtomatiskt nog var också moderaterna totalt ointresserade när vi hade säpochefen Sune Sandström på utfrågning i utskottet om de här frågorna.

En del kanske förvånas över att KU haft Sune Sandström på utfrågning. Vi har ju haft öppna utfrågningar. Men när säpochefen kom lästes dörrarna.

vilket jag i och för sig kan ha en viss förståelse för. Men det hela var till den milda grad hemligt att t. o. m. vår förträfflige stenograf kördes på porten. Så nu har vi inte ens ett sekretessstämplat utfrågningsprotokoll. Jag måste säga att om jag blir omvald till riksdagen och till konstitutionsutskottet är det sista gången jag kommer att acceptera en sådan ordning i konstitutionsutskottet.

Herr talman! Utan att avslöja några statshemligheter från talarstolen vill jag ändå säga att Sune Sandström hade en sympatiskt kritisk inställning till hur personalkontrollen fungerar, vilket jag tycker delvis bekräftar vår kritik i reservationen. Mer antar jag att jag inte får säga med hänsyn till rikets säkerhet. Annars tycker jag att rikets säkerhet inte ökar genom personalkontrollen.

Vi har nyss diskuterat Berglingfallet. Genom personalkontrollens nät slinker de fula fiskarna, och det är allvarligt. Vi måste ha ett personalkontrollsystem som befrämjar rikets säkerhet. I nätet fastnar i stället fullständigt oförvitliga och hederliga medborgare, såsom Torsten Leander, som inte fick arbete på Marinmuseet i Karlskrona därför att han hade haft ett förflutet inom vänstern för många år sedan. Nyligen belyste jag här i riksdagen ett fullständigt skandalöst fall på statliga DAFA, där en fläckfri person efter många års oförvitlig tjänst fick sparken helt enkelt därför att han har palestinsk bakgrund och därmed naturligtvis, i likhet med vår egen regering och riksdagens majoritet, sympatiserar med det palestinska folkets nationella strävanden. Orsaken tycks dessutom, som Ingela Mårtensson var inne på, vara att DAFA av kommersiella skäl skyddsklassat alla tjänster, vilket är något alldeles oerhört. Så här kan det inte fortgå. Åsikts- och yttrandefriheten får inte bli en chimär.

Jag skall inte nu upprepa alla de absurditeter i personalkontrollsystemet vilka jag belyste vid förra årets dechargedebatt. Kommunikationsprincipen, t. ex. att man skall meddela den som blir föremål för kontroll, fungerar över huvud taget inte trots bestämmelserna. "En teoretisk rättighet", förklarade dåvarande justitieminister Sten Wickbom när han förra året utfrågades inför konstitutionsutskottet. Det är bra att han inte längre är justitieminister. Ingen som helst kontroll finns hos regeringen eller säkerhetspolisen över antalet tjänster som finns i skyddsklass 2, något som är fullständigt häpnadsväckande med tanke på dels rikets säkerhet, dels rättssäkerheten.

Nu har regeringen tillsatt en utredning som skall se över bl. a. personalkontrollsystemet. Det är bra. Direktiven är inte heller så dåliga. Men det är faktiskt ynkligt att vpk ställs utanför utredningen. Det är ju ändå ingen hemlighet att vänstern varit särskilt utsatt för säkerhetstjänstens närgångna intresse, vilket belyser nödvändigheten av en annan rekrytering till säpo och högre kompetens inom myndigheterna, så att vi kan få fast spionerna och lämna oskyldiga hederliga medborgare i fred. Men när nu vänstern varit så utsatt, skulle det onekligen ha befrämjat utredningens trovärdighet om vpk hade fått representation i utredningen.

I detta sammanhang vill jag hänvisa till det Ingela Mårtensson tidigare sade om Dennis Töllborg, som under mycket stora svårigheter och trakasserier – såvitt jag förstår – doktorerat på personalkontroll. Han kan mer om hur personalkontrollen fungerar i det verkliga livet än alla justitieministrar, statssekreterare och departementssekreterare jag har träffat. Om nu inte

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Vissa säkerhetsfrågor

vänstern får vara med i utredningen, anlita åtminstone en expert i utredningen som kan dessa frågor!

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 20.

Anf. 73 ELISABETH FLEETWOOD (m) replik:

Herr talman! Mitt namn stod först på talarlistan i det här ärendet. Jag strök mig på grund av att kammaren har så ont om tid men faktiskt också i den fasta förvisningen att Bo Hammar skulle ge mig chansen att säga vad jag tänker.

Jag anmälde personalkontrollen till granskning förra året tillsammans med flera andra i utskottet. Det är alldeles riktigt. Sedan utskottet granskade personalkontrollen förra året har faktiskt positionerna flyttats framåt en bra bit. Det har också Bo Hammar och Ingela Mårtensson vitsordat.

Anna-Greta Leijon sade vid utskottsutfrågningen att hon instämmer i vad vi har hävdad om de svåra avvägningarna mellan å ena sidan rikets säkerhet och å andra sidan den kontrollerades självklara intresse att få ta del av de uppgifter som belastar honom eller henne och som kan lämnas ut. Det gäller självfallt vederbörandes rättssäkerhet. Men det är också här svårigheten ligger. Hur skall man finna den rätta avvägningen?

Den utredning som också Bo Hammar nämnde och som tillsattes 1987 – en parlamentarisk utredning under Carl Lidbom – skall se på de här frågorna. Man skall göra en översyn av säkerhetspolisens inriktning och organisation. Man skall utvärdera organisation för personalkontrollen och lägga fram ett förslag om den framtida utformningen. Jag har, Ingela Mårtensson, den bestämda uppfattningen att den fristående nämnden handlar om en kompletterande institution och inte innebär något ersättande av kommunikation. Vi moderater är av uppfattningen att nämnden kommer att kunna kontrollera och skall underställas beslut som har fattats i säkerhetsfrågor.

Vi tycker att positiva åtgärder har vidtagits. Situationen är, Bo Hammar, en annan än förra året, och det är därför som vi inte har sällt oss till reservanterna. Vi har avstått från det – vi inväntar utredningens förslag.

Med förlov sagt måste jag säga att folkpartiet, centern och vpk i sin reservation till stor del slår in öppna dörrar. Ni har ju i era anföranden också upprepat vad Anna-Greta Leijon har skrivit i sina direktiv osv. Ni tar upp vad som står i majoritetsskrivningen. Jag måste säga att det kanske finns andra avsikter, spektakulära sådana, som har legat bakom reservationen – inte ett erkännande av att det har skett någonting sedan förra året.

Anf. 74 BO HAMMAR (vpk) replik:

Herr talman! Jag såg också att Elisabeth Fleetwood var upptagen först på talarlistan och insåg att det måste vara ett misstag, eftersom moderaterna inte har reserverat sig och över huvud taget inte sagt ett knäpp i den här frågan. Därför fanns det ju ingen anledning till att en representant för moderata samlingspartiet skulle vara första talare i den här debatten.

När vi har behandlat de här frågorna i utskottet har ni moderater inte gjort ett dyft. Men jag förstår er. Detta är väl inte så publika frågor. Här handlar det ju om enskilda människor, många enskilda människor, som har drabbats hårt. Jag har gett ett exempel, men det finns många andra som har kommit till

min kännedom och som jag skulle kunna ta upp. Jag fruktar också att det finns ytterligare många andra.

Beträffande enskilda människor kanske man inte kan göra den typ av spektakulära utspel som moderaterna ofta älskar att göra i konstitutionsutskottet i andra frågor, även om det sedan ofta blir platt fall när det kommer till skrivningar i betänkandet och eventuella reservationer.

Vi slår inte in några öppna dörrar. Hur tror Elisabeth Fleetwood att vi skulle ha kunnat få till stånd den här utredningen, vilket är ett fall framåt, om inte vpk och för den delen också – det noterar jag med stor tacksamhet – folkpartiet och centern agerat hårt i den här frågan? Framför allt tycker jag att man från folkpartiets sida har gjort mycket fina insatser som jag högeligen respekterar.

Det är tack vare detta tryck som vi har fått till stånd den här utredningen. Men ni har ju inte gjort någonting från moderata samlingspartiets sida för att hjälpa till! Ni låtsas att vara den enskilda människans parti, ett parti för de människor som inte har starka organisationer bakom sig och som inte kan försvara sig. Men här har vi människor när de är som mest utsatta i vårt samhälle – och ni gör ingenting för att hjälpa dem, utan det är andra partier som får kämpa.

Jag beklagar också att socialdemokraterna – för jag tycker verkligen inte att de skall fritas – inte tar mer allvarligt på den här frågan. Men jag är glad därför att Anna-Greta Leijon ändå har tillsatt den här utredningen.

Som jag sade i mitt första anförande: Det är ytterst märkligt att det parti som i många år har drivit den här frågan och varit mest aktivt och mest konsekvent inte får någon representation i denna utredning. Det är tråkigt – inte för vpk men för utredningens trovärdighet.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 75 ELISABETH FLEETWOOD (m) replik:

Fru talman! Det var naturligtvis inte jag som hade placerat mig först på talarlistan – jag hade bara anmält mig till debatten.

Det är riktigt. Bo Hammar, att när debatten i utskottet ägde rum var jag inte närvarande. Jag var sjuk då, men jag stod i telefonkontakt. Bo Hammar har inte en aning om vilka diskussioner som vi förde inom vår grupp – jag förbehåller mig rätten att redovisa det själv, om så behövs.

Vi står aldrig upp till den enskilda människans stöd, säger Bo Hammar. Låt mig säga att jag är tacksam för att det inte är Bo Hammar som avgör det utan de enskilda människorna själva. De avgör om vårt engagemang står för dem eller för några organisationer. Jag tror att jag kan invänta den domen med lugn och gott samvete.

Anf. 76 BO HAMMAR (vpk) replik:

Fru talman! Jag vet inte vad som pågår inom moderata samlingspartiets riksdagsgrupp, och jag är inte särskilt intresserad av det heller. Men nog tycker jag att det förhållandet att en ledamot i konstitutionsutskottet är sjuk inte skall förhindra att man kan driva en viktig principiell fråga.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Vissa säkerhetsfrågor

Det handlar inte om ett enskilda fall, utan det är ständigt på detta sätt. Ni är inte intresserade av de här frågorna. Ni bryr er inte om dem.

När vi t. ex. hade en mycket intressant utfrågning med säkerhetspolisens chef där jag, Ingela Mårtensson, Birgit Friggebo och andra ställde många frågor, då satt ni tysta som möss. Sedan ryckte ni på axlarna och sade att frågan inte var intressant. Ni visste om allt redan, sade en av ledamöterna efteråt till mig. Det är också märkligt. Om ni visste om det hela tycker jag att ni borde ha reagerat ännu starkare på det system som vi har.

Sedan förstår jag fuller väl att inte enskilda människor som drabbas av det här systemet kontaktar er. Om människor som inte har gjort någonting brottsligt utan skött sitt jobb men kanske har en viss åsikt och kanske sympatiserar med ett folks befrielsekamp får sparken från sitt jobb och kanske drabbas av en livslång tragedi, då förstår jag fuller väl att det inte är moderata samlingspartiet som de i första hand kontaktar i sådana tragiska situationer.

Förste vice talmannen anmälde att Elisabeth Fleetwood anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 77 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Fru talman! Efter det att de stora elefanterna har dansat hela dagen sedan kl. 9 i morse, är det nu dags för oss andra granskare i konstitutionsutskottet att förkorta våra taletider. Vi bör ju se till att vara klara på den tid som vi har fått oss tilldelad, för att inte störa kammarens arbetsrytm.

Jag vill dock, fru talman, understryka att denna och efterföljande frågor inte är mindre viktiga än de frågor som vi har behandlat tidigare. Det handlar om rikets säkerhet och enskilda människors rättssäkerhet.

Utskottet har även i år granskat regeringens befattning med vissa säkerhetsfrågor och då i första hand tillämpningen av den s. k. personalkontrollen.

Ett inslag i skyddet för landets yttre och inre säkerhet är den polisiära säkerhetstjänstens förebyggande verksamhet. Den sker bl. a. i form av s. k. infiltrationsskydd, och ett viktigt led i den verksamheten är personalkontrollen.

Utskottet är i år, i likhet med förra året, enigt om att vi måste ha en säkerhetskontroll och att det ligger i sakens natur att en sådan verksamhet måste omges med sekretess. Anställningar som är av betydelse för totalförsvaret eller rikets säkerhet i övrigt placeras i särskild skyddsklass enligt personalkontrollkungörelsen. Det måste enligt denna kungörelse säkerställas att endast personer som är pålitliga ur säkerhetssynpunkt får sådan anställning.

Den myndighet som företar personalkontroll skall självständigt pröva betydelsen av den uppgift man erhåller från rikspolisstyrelsen. Man skall också kunna besluta om kommunikation med den som uppgiften berör. Rör det sig om tjänst i skyddsklass 1 A eller 1 B får rikspolisstyrelsen lämna ut alla uppgifter som finns i rikspolisstyrelsens olika register för den person det gäller. Avser begäran tjänst i skyddsklass 2, som gäller mindre känsliga

tjänster, får rikspolisstyrelsen endast lämna ut uppgifter ur det särskilda registret.

Utskottet har granskat denna fråga i år och föregående år på grund av att det finns risk att oskyldiga människor kan komma i kläm utan att veta vad de beskylls för och därför inte ha möjlighet att försvara sig.

Hösten 1987 tillsatte justitieminister Anna-Greta Leijon en parlamentärisk utredning, som tidigare har sagts här, med Carl Lidbom som ordförande, med uppgift att bl. a. förutsättningslöst utvärdera den nuvarande ordningen för personalkontroll. Utredningen skall lägga fram förslag om hur systemet för denna kontroll bör vara utformat i framtiden.

Vid en utfrågning vi hade i konstitutionsutskottet med Anna-Greta Leijon framhöll hon att systemet i vissa enskilda fall inte har fungerat tillfredsställande och att det kan föreligga svårigheter för en myndighet att göra en självständig bedömning i förhållande till rikspolisstyrelsens uppgifter. Som tidigare har sagts finns det varken i regeringskansliet eller inom rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning uppgifter om det totala antalet tjänster i skyddsklass 2.

Enligt Anna-Greta Leijon är en av utredningens viktigaste frågor just avvägningen mellan å ena sidan den kontrollerades intresse att få del av uppgifter om vad han beskylls för, å andra sidan kravet på sekretess beträffande dessa uppgifter.

Nu säger Bo Hammar och även Ingela Mårtensson att socialdemokraterna och moderaterna gemensamt försvarar regeringen. Bo Hammar säger: Så här kan det inte få vara, det system vi har. Vi har nu detta system, Bo Hammar. Jag vill erinra om att riksdagen avstyrkte motionsyrkanden om översyn och nyreglering av personalkontrollen. Det framgår av justitieutskottets betänkande 1987/88:23. Vi granskar om regeringen handlägger frågorna på det sätt som föreskrivs i de lagar vi har och enligt personalkontrollsystemet. Det har regeringen gjort. Däremot har Anna-Greta Leijon nu tillsatt en utredning i syfte att komma till rätta med detta mycket svåra problem. Vi i utskottsmajoriteten har i år en kritiserande skrivning om systemet som sådant. Det hade vi även förra året. Men vi kan inte kritisera regeringens handläggning av frågan.

I reservation 20 av folkpartiet, centern och vpk läser jag att man anser det värdefullt att systemet ses över och att man i likhet med utskottsmajoriteten förutsätter att dessa frågor kommer att omfattas av förestående överväganden i utredningen och i regeringskansliet. Vi är alltså i denna fråga i stort sett överens.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till vad utskottet ger riksdagen till känna under punkt 10 och avslag på reservation 20.

Anf. 78 BO HAMMAR (vpk):

Fru talman! Jag tycker att det hade varit bra och klädsamt om socialdemokraterna i utskottet hade intresserat sig mer för dessa frågor. Wivi-Anne Cederqvist. Det gäller nämligen väldigt viktiga rättssäkerhetsfrågor. Wivi-Anne Cederqvist säger att detta inte är regeringens ansvar, för riksdagen har beslutat si eller så.

Faktum är, vilket också är ganska förvånande, att det inte finns någon

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

Vissa säkerhetsfrågor

lagstiftning på detta område, utan personalkontrollen baseras på en kungörelse, personalkontrollkungörelsen, från regeringen, som riksdagen inte har tagit ställning till. Det är en anomali, som vi snarast måste ändra på. Vi måste ta upp frågan under nästa riksmöte så att vi kan få en lagstiftning om detta. Vi måste lagreglera. Vi kan inte ha detta system som faktiskt är ett rättslöst system, med ett lösligt spaningsregister där alla möjliga konstiga uppgifter kastas in och sedan skickas kors och tvärs över landet till olika myndigheter och företag och leder till att enskilda människor drabbas. Det är sorgligt.

Det handlar inte om rikets säkerhet. Den måste vi skydda på ett annat sätt. Jag är den förste att vilja ha ett effektivt personalkontrollsystem när det gäller vilka chaufförer som skall köra vår statsminister och våra statsråd och vilka som skall sitta på höga poster inom militär och polis. Vi har, som jag sade tidigare, bittra erfarenheter av att vi har ett personalkontrollsystem som inte fungerar. Det fungerar tydligen på ett fullständigt perverst sätt när det gäller människor som arbetar som snickare, brevbärare eller dataoperatörer. Det är det jag inte kan acceptera. Det är det vi måste intressera oss för. Riksdagen måste intressera sig för detta.

Nu finns alltså en kungörelse som regeringen har ansvar för. Vi har granskat regeringens befattningsmed dessa frågor, regeringens kontroll och kontakt med säkerhetspolisen. Därför har vi reserverat oss.

Anf. 79 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Fru talman! Wivi-Anne Cederqvist påstod att jag hade anklagat moderaterna och socialdemokraterna för att inte intressera sig för dessa frågor. Jag tror inte att jag uttryckte mig så i mitt anförande, men tolkningen var ändå riktig. Jag instämmer helt i Bo Hammars påstående om att moderaterna och socialdemokraterna inte alls har intresserat sig för denna fråga i utskottet. Förra året var det rent bedrövligt. Vi fick över huvud taget inte tillstånd någon debatt. Nu välkomnar vi Elisabeth Fleetwood att delta i debatten. Men vi hade, efter hennes anmälan i förra dechargedebatten, hoppats på att moderaterna skulle ha deltagit aktivt i årets granskning. Det har de tyvärr inte gjort.

Wivi-Anne Cederqvist försöker framhäva justitieministerns initiativ i denna fråga. Jag skulle snarare vilja påstå att det är folkpartiets motion och konstitutionsutskottets granskning förra året som har lett fram till att vi nu har en utredning om personalkontrollen. Vi väckte vår motion redan för ett och ett halvt år sedan. Den har behandlats nu i år.

Jag skulle vilja fråga Wivi-Anne Cederqvist om hon delar justitieministerns uppfattning att det ligger i sakens natur att man inte kan kommunicera de uppgifter som finns i spaningsregistret och som ligger till grund för bedömningen av huruvida en person är en säkerhetsrisk eller ej.

Anf. 80 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Fru talman! Jag vill svara Ingela Mårtensson på en gång på den sista frågan. Det kommer att ingå i den utredning som Anna-Greta Leijon har tillsatt att man skall se över i vilken mån man kan kommunicera dessa sekretessbelagda uppgifter.

Mitt minne säger mig att vi som deltar i debatten här också deltog i debatten om säkerhetskontrollen förra året, alltså även Elisabeth Fleetwood. Vi har minst lika mycket som vpk och folkpartiet agerat och intresserat oss för dessa frågor. Jag vill påstå att den här utredningen har tillsatts på grund av vår debatt och på grund av konstitutionsutskottets granskning. Därmed har vi ju kommit ett steg på vägen. Sedan får vi se vad vi, när utredningen är klar med sitt arbete och betänkandet har remissbehandlats och behandlats av regeringen, kan få ut av det. Då har vi möjlighet att än en gång säga vad vi avser.

Anf. 81 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Fru talman! Det är knappast på grund av moderaternas eller socialdemokraternas insatser som personalkontrollen nu blir föremål för utredning. Vi är glada för att justitieministern har tagit intryck av folkpartiets motion och av vad vi som reserverade oss vid förra årets granskningsarbete då framförde och har framfört även i år, så att personalkontrollverksamheten kommer att ses över.

Anf. 82 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Vissa säkerhetsfrågor anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnittet Utlänningsärenden.

Anf. 83 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Fru talman! Enligt utlänningsförordningen är det i princip förbjudet att ta barn under 16 år i förvar. Vid utskottets granskning förra året framkom att relativt många barn trots detta tagits i förvar. Vid en utfrågning i mars 1987 anförde invandrarministern att man bör "genom en ändring av förordningen kunna åstadkomma en skärpning för att tillgodose behovet av ökat skydd för barn". Regeringen fattade en månad senare beslut om en ändring av förordningen, som trädde i kraft den 1 juni 1987 och innebar en skärpning.

Folkpartiet kritiserade i en reservation till förra årets granskningsbetänkande regeringen för att inte ha följt riksdagens beslut 1984 om att man skulle följa upp och kontrollera besluten om tagande i förvar. Bl. a. skulle uppföljningen redovisas genom statistik. I år kan vi konstatera att förhållandena i stort sett är oförändrade. Det saknas kontinuerlig statistik över hur många barn som tas i förvar. Det är inte på det här området som statistiken har varit bristfällig när det gäller flyktingarna.

Invandrarministerns skärpning av reglerna förra året innebar att barn inte fick lov att sättas i fängelse eller polisarrest. I stället placeras barnen på Vistagården eller Carlslund. Invandrarministern ville vid årets utfrågning inte tillstå att det också i dessa fall är fråga om fängsligt förvar, trots att lokalerna är låsta, trots att de intagna medges och erbjuds vistelse ute på speciella tider, trots att förvarstagen när han eller hon vistas ute alltid skall åtföljas av vaktpersonal, trots att bevakningen över huvud taget sköts av ett vaktbolag och trots att besök medges endast under vissa tider av dagen. Den beskrivning som socialstyrelsen gör av de aktuella institutionerna måste enligt mitt sätt att se betyda att förvaring där är likvärdig med fängsligt förvar.

Socialstyrelsen har låtit göra en utredning av flyktningbarnens situation och framför allt belyst deras sociala och psykologiska situation i samband med det första mottagandet i Sverige. Enligt socialstyrelsens rapport kan tagandet i förvar få så allvarliga konsekvenser för barnen att det enligt socialstyrelsens uppfattning helt bör förbjudas. Denna synpunkt har framförts till regeringen. Socialstyrelsen har också framfört klagomål när det gäller statistiken över förvarstagandet.

Det är mycket angeläget att förvarstagande av barn inte sker i större utsträckning än som förutses i utlänningslagen. Tyvärr fick vi inga svar på våra frågor i anmälan om hur många barn som togs i förvar 1987. Trots att regeringen redan 1984 lovade att återkomma med föreskrifter för uppföljning av förvarsinstitutets tillämpning har någon sådan uppföljning inte skett. Bl. a. justitiekanslern har konstaterat att någon rättvisande statistik med avseende på förvarstagande inte går att få fram. Den enda statistik som finns är en specialundersökning från tiden maj till september 1987, men vi har inga belägg för att den statistiken avspeglar de faktiska förhållandena och är representativ för hela året. Men om undersökningsresultaten är representativa innebär det att ett sjuttiotial barn tas i förvar varje månad.

Justitiekanslern konstaterar att det för tillämpningen av reglerna om förvarstagande även kunde ha varit av intresse att med statistiskt material åskådliggöra den bedömning som slutligen görs av de asylsökandes framställningar. Inte heller sådana uppgifter går att få fram. Det finns således stora brister i redovisningen av förvarstagande, brister som inte har åtgärdats av regeringen sedan vi senast hade detta ärende uppe.

Utöver detta finns också mycket att säga om de organisatoriska förhållandena vid Arlanda polisdistrikt och frånvaron av beslutsmotiveringar. Trots att det i enkäten förra året ingick att redovisa motiven för förvarstagande har sådana uppgifter inte lämnats av Arlandapolisen.

Undersökningen ger vid handen att omfattningen av förvarstagande av barn knappast kan stå i överensstämmelse med riksdagens beslut, att barn under 16 år endast om synnerliga skäl föreligger skall kunna tas i förvar. Denna uppfattning styrks av uppgifterna att endast 30 % av de förvarstagna barnen senare utvisats.

Fru talman! Jag yrkar bifall till den reservation i detta ärende som folkpartiet har ställt sig bakom.

Anf. 84 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Fru talman! Vänsterpartiet kommunisterna har i två reservationer, nr 22 och 23, vad gäller utlänningsärenden riktat allvarlig kritik på två områden.

Vi anser att regeringen otillräckligt har tagit hänsyn till de förhållanden som de utlänningar ställs inför i det land till vilket de återvänder när de utvisas från Sverige. Självklart, fru talman, har vi förståelse för att regeringen ställs inför svåra överväganden vid bedömning av utlänningsärenden. Lika självklart har vi förståelse för att det inte säkert kan förutses, vilket konstitutionsutskottet har påpekat tidigare, vilken situation de utvisade personerna kommer att hamna i i det land till vilket de återvänder. Men just därför att osäkerhet föreligger om de utvisade personernas fortsatta öden, borde man tillämpa en generösare praxis. När man inte säkert vet hur de

utvisade personernas situation kommer att gestalta sig, borde man, inte minst av just den anledningen, vara mer generös i sin praktiska tillämpning av utlänningslagen.

Detta gäller i särskilt hög grad de palestinska flyktingarna. Därför anser vpk att det är angeläget med en betydligt generösare praxis gentemot de palestinier som söker tillstånd att stanna i Sverige.

I reservation 23 kräver vänsterpartiet kommunisterna att den för länge sedan aviserade översynen av terroristbestämmelserna snarast bör genomföras. Det är helt uppenbart, inte enbart för vpk numera, att de nuvarande terroristbestämmelserna inte är förenliga med rättssäkerheten. Den nuvarande tillämpningen av terroristbestämmelserna som lett till kommunarrest för en grupp kurder innebär ett groteskt åsidosättande av rättssäkerheten för en viss grupp människor, som inte har anklagats för någonting och ännu mindre har dömts för någonting. De har inte ens fått reda på orsakerna till det tidsmässigt obegränsade frihetsberövande som de utsatts för och den terroriststämpel som de fått.

Fru talman! De grövsta brottslingar här i landet döms till varierande men tidsbestämda frihetsberövanden, beroende på brottets omfattning och efter en noggrann granskning, där den anklagade har chans att försvara sig. De mest bloddränkta nazistiska krigsförbrytarna, som hade hundratusentals, ja, miljontals liv på sina samveten, dömdes vid Nürnberggrättegångarna till varierande straff beroende på omfattningen av deras brott. Enligt den svenska terroristlagen räcker det däremot med att ha samröre med en organisation som av säkerhetspolisen klassas som terroristisk för att man skall utsättas för trakasserier, för förnedring – som den s. k. blåslampan som praktiseras gentemot kurderna – och för visserligen begränsade men omfattande och i tiden obegränsade frihetsberövanden. Jag vill diskutera detta närmare, fru talman!

Vad betyder samröre med en organisation? Man behöver inte vara medlem i organisationen, inte ens sympatisera med organisationens metoder eller dela dess program i dess helhet. Trots detta kan man i dag enligt den svenska terroristlagen kollektivt dömas till obegränsat frihetsberövande.

Alla som har någon som helst organisationserfarenhet vet att det inte finns något politiskt parti, någon organisation eller någon sammanslutning över huvud taget där alla medlemmar till hundra procent sympatiserar med organisationens metoder, principer eller mål. Självfallet finns det också i socialdemokratiska partiet, som utskottets talesman tillhör, personer som har en annan åsikt än majoriteten, kanske starkt avvikande sådana. Enligt den svenska terroristlagen döms man till frihetsberövande om man har samröre med en organisation, oavsett graden av samröret, oavsett graden av individens samstämmighet med organisationens idéer. Man döms godtyckligt, framför allt av säkerhetspolisen som inte är skyldig att redovisa orsakerna till sina ställningstaganden under hänvisning till sekretessen. Detta är möjligt i dag i Sverige och med den rättsuppfattning som råder i dagens Sverige! Det är inte möjligt att svenska politiker med bibehållen självrespekt kan acceptera detta!

Hur skulle det se ut om vi använde oss av samma utgångspunkter för att döma exempelvis de nazistiska krigsförbrytarna eller dem som hade samröre

med nazisterna? Jo, då skulle ju alla, alltifrån dem som applåderade under de nazistiska demonstrationerna till dem som över huvud taget var positivt inställda till de nazistiska organisationerna, kollektivt fördömas. Det är i stort sett halva det tyska folket. Hur kan det vara möjligt att i dagens Sverige praktisera denna rättsvidriga lagstiftning, att åsidosätta vissa personers eller grupper rättsäkerhet på detta grova sätt och samtidigt kalla sig för demokrat? Jag har mycket svårt att förstå detta. Jag skulle väldigt gärna få svar på dessa frågor från Wivi-Anne Cederqvist.

Anf. 85 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Fru talman! Till punkten 11 – Utlänningsärenden – finns fogat fyra reservationer. De två första, nr 21 av folkpartiet och nr 22 av vpk, gäller båda praxis i utlänningsärenden. Reservation nr 21 tar upp dels den långa väntetiden för tre asylsökande från Bangladesh, dels förhållandet att en begäran om kompletterande utredning inte blivit tillgodosedd. Invandrarminister Georg Andersson sade vid utskottets utfrågning om utlänningsärenden:

”Här vill jag kort säga att grunden för de utvisningarna anser jag vara mycket väl dokumenterad. Invandrarverket gjorde ett stort antal efterforskningar med hjälp av ambassaden i Dhaka för att kontrollera ingivna handlingar. Man gick inte mindre än tre gånger till ambassaden för att få uppgifter om de handlingar som hade lämnats. Ambassaden i Dhaka svarade och lämnade rapporter inte mindre än sju gånger till invandrarverket. Det visade sig då att de handlingar som hade lämnats in var falska. När man gjorde anspråk på att ytterligare handlingar skulle granskas konstaterades att man någon gång måste sätta punkt. Eftersom de handlingar som tidigare hade redovisats inte var äkta, fanns det inte anledning att fortsätta och ytterligare granska de nya handlingarna.

Regeringen avslag överklagandet i de här tre fallen, och utvisningarna verkställdes.”

Detta står på s. 57 i konstitutionsutskottets betänkande 40 bilagedel B.

Utskottsmajoriteten delar den bedömningen och har inte funnit anledning att rikta någon kritik mot regeringens handläggning av de granskade utvisningsärendena.

Fru talman! Jag yrkar avslag på folkpartireservationen nr 21.

I vpk-reservationen nr 22 hänvisas till utskottsmajoritetens skrivning att det inte säkert kan förutses vilka förhållanden som de utlänningar som inte får stanna här ställs inför i det land till vilket de återvänder. Det nämns att detta i särskilt hög grad gäller de palestinska flyktingarna – vilket också Alexander Chrisopoulos påpekade – och att en generösare praxis bör tillämpas gentemot de palestinier som söker tillstånd att stanna i Sverige.

Utskottsmajoriteten vill inte peka ut en speciell grupp eller ett speciellt land. Alla flyktingärenden skall handläggas och grundas på en säker bedömning oavsett om flyktingarna är palestinier eller tillhör något annat folkslag.

Det är självfallet av stor betydelse att regeringens bedömningar sker i generös anda. Jag yrkar avslag på reservation nr 22.

I reservation nr 23 anser vpk att de nuvarande terroristbestämmelserna

inte är förenliga med rättssäkerheten och att det inte är tillfredsställande att de som ansetts som terrorister inte på ett godtagbart sätt har fått del av motiven för besluten.

Utskottet har vid några tillfällen vid granskningen uttalat att terroristbestämmelserna kan ge upphov till svåra intressekonflikter och att det är av största betydelse att rättssäkerhetsfrågorna bevakas kontinuerligt.

Vid årets utfrågning av invandrarminister Georg Andersson sade han att en översyn av terroristbestämmelserna kan övervägas när den parlamentariska kommission som tillsattes med anledning av Palmemordet har lämnat sin rapport. Den bör alltså snart komma till stånd.

Han framhöll också att den kommunarrest, som i vissa fall förekommer, fortflöpande omprövas och att vissa lättnader också har medgetts.

Vi diskuterar ju i dag inte en ändring av terroristlagen, Alexander Chrisopoulos. Vi granskar regeringens handlande och tar ställning till om den har följt gällande lagar. Vi har emellertid fått Georg Anderssons ord på att en omprövning skall genomföras. Utskottet avser att även i fortsättningen följa den här frågan. Därmed yrkar jag avslag på reservation nr 23.

Vid punkten 11 Utlänningsärenden såvitt avser förvar av barn föreligger en reservation av centern, folkpartiet och vpk som Ingela Mårtensson här har talat för. Man torde kunna säga att reservationen har en något starkare skrivning än den skrivning utskottsmajoriteten har. För övrigt skiljer inte mycket.

Utskottsmajoriteten anser det mycket angeläget att förvarstagande av barn inte sker i större utsträckning än som förutsetts i utlänningslagen. Den tidigare nämnda utredningen av JK visar att så inte heller varit fallet.

Däremot har JK påtalat vissa brister när det gäller lagstiftningen, de organisatoriska förhållandena vid Arlanda vaktdistrikt och frånvaron av beslutsmotiveringar när det gäller förvar av barn. Här delar utskottet JK:s synpunkter. Det är bra att dessa brister blir föremål för utredningar, och vi vet att det för närvarande inom regeringskansliet pågår förberedelser för lagrådsremiss i frågan.

Något uttalande för övrigt gör inte utskottet, och jag vill därför yrka bifall till utskottets skrivning på samtliga avsnitt under punkten 11 och samtidigt yrka avslag på reservationerna 21–24.

Anf. 86 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk) replik:

Fru talman! Wivi-Anne Cederqvist yrkar avslag på reservation 22. Det ni från utskottets sida säger är att det inte går att med visshet fastställa de förhållandena som flyktningarna möter i det land de utvisas till. Men just därför är det ju angeläget att få en ännu generösare flyktingpolitik! Det är just för att man inte vet hur deras öden kommer att gestalta sig som det är nödvändigt med en generösare flyktingpolitik vad gäller palestinier, en politik som hellre garanterar att de inte utsätts för trakasserier, hamnar i fängelse eller dödas än att skicka dem tillbaka till deras hemland.

Vi har inte föreslagit att riksdagen i dag skall ändra terroristlagstiftningen. Däremot har vi föreslagit i en reservation att den översyn av terroristlagstiftningen som tidigare aviserats skall påskyndas. Den reservationen avstyrks av utskottsmajoriteten.

Då vill jag fråga Wivi-Anne Cederqvist: Vad är det de personer som har kommunarrest personligen anklagas för? Vad är det de har gjort? Hur länge kommer kommunarresten eller det begränsade frihetsberövandet att pågå? Hur länge skall de här personerna alltså finna sig i en situation med inskränkta demokratiska fri- och rättigheter, med begränsad rörelsefrihet, trakasserier och stämpel som terrorist? Vad finns det för tidsgräns för detta?

Vad anser Wivi-Anne Cederqvist är lämpligt? Och vad anser regeringen? Och vad är det de anklagas för att ha gjort?

En annan viktig fråga: Vad är det de bör göra för att rehabilitera sig? Finns det någonting som är möjligt för de här personerna att göra för att få bort den stämpel som säkerhetspolisen har satt på dem, på grund av samröre med en viss organisation?

Att detta är möjligt i dag på grund av den terroristlagstiftning vi har är en skamfläck för det svenska rättsväsendet. På den punkten borde Wivi-Anne Cederqvist och hennes partikamrater skyndsamt få till stånd en översyn.

Anf. 87 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s) replik:

Fru talman! Jag vill helt kort till Alexander Chrisopoulos svara att här, i dag, i den konstitutionella granskningen, är det inte fråga om vad jag eller Alexander Chrisopoulos tycker är lämpligt, utan vi granskar om regeringen har följt lagstiftningen, och vi har funnit att så är fallet. Däremot har vi aviserat att det behövs en ändring av lagstiftningen.

Anf. 88 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk) replik:

Fru talman! Jag vet inte hur många gånger jag skall behöva säga det, men här i kammaren i dag behandlas en reservation från vänsterpartiet kommunisterna där vi kräver en skyndsam översyn av terroristlagstiftningen enligt den avisering som invandrarministern har gjort tidigare. Och den reservationen avstyrker ni i utskottsmajoriteten!

Anf. 89 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s) replik:

Fru talman! Då upprepar jag för Alexander Chrisopoulos vad jag tidigare sade här i dag och vad som även står i betänkandet, att Georg Andersson har aviserat en översyn av terroristbestämmelserna.

Anf. 90 MARGITTA EDGREN (fp):

Fru talman! Folkpartiet vill slå fast att det är en mänsklig rättighet att fly, och en rättighet som inte upphör om man tvingas be om hjälp för att ta sig ur sitt hemland. Vi vill också slå fast att enligt Genèvekonventionen "välgrundad fruktan för förföljelse" skall tolkas så att tyngdpunkten ligger på den asylsökandes egen, subjektiva uppfattning. Vidare är det så att myndigheterna skall följa den s. k. officialprincipen, dvs. själva utreda alla omständigheter som behövs för att fatta ett väl grundat beslut. Myndigheterna skall också beakta principen om "the benefit of the doubt", dvs. hellre fria än fälla, vilket innebär att i brist på bevis skall den asylsökandes uppgifter godtas.

Utlänningslagen är inte en avvísningsslag utan en lag till skydd för människor som förföljs och som söker vårt stöd.

Hela granskningen när det gäller fallet med pojarna från Bangladesh står

och faller med att ambassaden i Dacca har gjort bedömningen att pojkarnas handlingar är falska. Vore jag Wivi-Anne Cederqvist, skulle jag nog vara litet mer nyanserad i bedömningen av att ambassaden alltid har rätt.

Den här ambassaden skrev nämligen – som ett exempel – i juni 1987 hem att de dåvarande utvecklingstendenserna beträffande iakttagandet av de mänskliga rättigheterna var positiva och att utvecklingen i Bangladesh gick mot demokrati. En månad senare lamslås landet av strejker och protester mot den sittande regimen. Folk river upp järnvägsspår, säkerhetspolisen företar massarresteringar, människor dör på gatorna i Bangladeshs städer. BBC rapporterar, The Observer och The Guardian rapporterar, och under november kunde vi också i svenska media i stort sett dagligen finna rapporter om oroligheter och arresteringar i Dacca.

Det är helt på denna ambassads bedömningar som Georg Andersson baserar sitt beslut att pojkarnas handlingar är falska!

Samtidigt vet jag att han hade fått hemliga brev från svenska missionärer direkt till sig redan i mars 1987, som i detalj beskriver läget och det dagliga livet i Dacca för den som är i opposition, hur man trakasserar och torterar, som berättar om nattliga raider, om syrakastning mot småflickor, framför allt systrar till oppositionella studenter, och om våldtäkter mot döttrar och systrar.

De här pojkarna kom till Sverige i september 1984. SIV fattade ett gruppbeslut i oktober 1986. Deras advokat överklagade och begärde en ny utredning på basis av nya uppgifter för att styrka deras trovärdighet. Sedan utvisar regeringen dem i augusti 1987 på *samma* uppgifter. Jag vill alltså mycket klart markera att detta är ett felaktigt handlande. Dessutom har man förlängt handläggningstiden och därmed utsatt pojkarna för ännu mer psykisk tortyr här i Sverige.

Som avslutning vill jag säga att regeringen skapar sin egen flyktingpolitik, som på vissa punkter strider mot riksdagens intentioner. Jag menar att denna blir skönjbar i allt tydligare mönster av hårdnande praxis och nonchalans mot andan i vår lagstiftning – en praxis som vi fortfarande inte sett dokumenterad, trots att KU tidigare har beställt och begärt en sådan dokumentation.

Jag vill ha ett bifall till reservationerna 21 och 24.

Anf. 91 KJELL-ARNE WELIN (fp):

Fru talman! Den svenska utlänningslagen vilar ju på FN:s flyktingkonventionen av 1951. Det är en bra lag och en bra flyktingkonvention som på ett riktigt sätt tillvaratar flyktingarnas intressen.

Problemet i Sverige, som jag uppfattar det, är att man inte lever upp till den egna lagstiftningen. Jag har av det skälet anmält sex ärenden till konstitutionsutskottet för granskning av regeringens handläggning. Konstitutionsutskottet har, precis som när det gällde en liknande anmälan 1983/84, kommit fram till att man bör noga följa upp utvisade flyktingars öde i hemländerna, om man får uppgift om att det inte har gått bra för dem. Om regeringen följt konstitutionsutskottets besked från 1983/84 så hade i de sex ärenden som jag har anmält, regeringen och kanske även vi här haft mycket större kännedom om vad som hände.

Jag vill i korthet, fru talman, beskriva det här ärendet.

Det första ärendet gäller en palestinier som utvisades den 17 maj 1985. Han utvisades till Libanon, där han var född och hade levat under sina första 19 år. Han flögs till Beirut och tog en taxi för att fara till sitt föräldrahem i flyktinglägret Shatila. På vägen till flyktinglägret stoppades bilen, och han dödades direkt på platsen.

Jag har vid flera tillfällen talat om för Georg Andersson hur han kan få viktig information om detta. Det händer ibland att de här flyktingarna har släktingar i Sverige som också kan skaffa fram en bra dokumentation från hemländerna. Jag har uppgivit en person i Västra Frölunda som kan vidimera saken och kan ge adress och telefonnummer till den här utvisade palestinierns föräldrahem i det nämnda flyktinglägret.

Det andra fallet gäller en annan palestinier som utvisades vid samma tidpunkt, också till Beirut. Hans föräldrar bor på en gata som heter Mishat Bacab i Beirut. Han har släktingar som bor i Uddevalla, vilka mycket väl kan vidimera vad som hände honom vid utvisningen. Han lyckades ta sig från flygplatsen till sina föräldrar på den adress som jag uppgav. Han tvingades precis som andra palestinier att delta i PLO:s kamp nere i Libanon. Efter någon vecka avrättades han på en plats som heter Hamra och ligger i västra Beirut, tillsammans med en kamrat. Hans släktingar i Uddevalla kan också förmedla kontakt med hans föräldrar på den adress som jag uppgivit, och man kan få en exakt beskrivning av vad som hände honom.

En tredje utvisad som också avrättades strax efter ankomsten till Libanon var i och för sig inte palestinier – han var född syrier. Han tjänstgjorde åt den mördade presidenten Gemayel och utvisades från Sverige i maj 1986. Han har väldigt många släktingar som bor inte långt härifrån, i Upplands Väsby. De kan mycket väl redogöra för vad som hände honom efter utvisningen, när han kom till Libanon. Han har en änka och en dotter som bor i Damaskus, vilka man kan nå genom släktingarna i Upplands Väsby. De kan också i detalj redovisa vad som hände. Han sköts och kastades i havet, och man hittade hans lik på stranden utanför Beirut.

Det fjärde fallet gäller en person som tillhör de statslösa syrianerna. Han utvisades 1986 efter att ha hållit sig gömd i ungefär ett år. Han fängslades direkt när han kom tillbaka till Beirut, och han torterades mycket svårt. Bl. a. hängdes han upp i fötterna, och man slog honom över halsen. Han har i dag mycket stora problem att tala. Nu lever han i Borås, så om man är intresserad av vad som hänt honom kan man åka dit och tala med honom och se de fysiska skadorna. Man kommer även att märka de själsliga skador han åsamkats genom en fullständig onödig fängelsevistelse i Libanon.

Det femte fallet gäller en bengal från Bangladesh som utvisades 1986 och som fängslades direkt efter återkomsten till Bangladesh. Han torterades svårt, bl. a. genom att man fyllde flaskor med varm sand och slog överallt på kroppen, framför allt under fotsulorna. Han lyckades ta sig till Singapore, och där togs han om hand på FN:s flyktingförläggning. Han blev s. k. konventionsflykting i Norge och lever i Oslo i dag. Man kan besöka honom i Oslo och få en exakt beskrivning av vad som hände honom.

Det sjätte fallet har jag tagit med därför att jag tycker att det så väl beskriver den undersökning som Georg Andersson hävdar att han har gjort när det gäller de fall där jag framhåller att det har gått illa för utvisade

personer. Jag uppgav i det första materialet till Georg Andersson exakt datum för utvisningen och angav varifrån vederbörande utvisats. Jag redovisade exakt vad som hände denna person när han kom till Turkiet och meddelade att han efter 33 dagar i fängelse skrev ett brev till polisen i Ystad. Vidare meddelade jag vilken dag detta brev kom till Ystad samt att det var diariefört.

När Georg Andersson och hans medarbetare översände svaret angående den här listan till mig stod det att denna person inte kunde identifieras. Men det var inte speciellt svårt att identifiera honom, för man kunde ha ringt ner till polismästare Kaj Hansson i Ystad och utifrån de uppgifter jag hade lämnat få en kopia på det brev som skrivits från Turkiet. Personen i fråga skrev bl. a. att han skulle ha utvisats, naturligtvis tillbaka till Iran. Vad som har hänt honom senare är det ingen som vet.

Jag tycker att detta visar något av ointresset för de anklagelser som jag framfört mot regeringen när det gäller utredningen av vad som hänt utvisade flyktingar.

Med tanke på framför allt det besked som konstitutionsutskottet gav regeringen 1983/84 att man skulle följa upp utvisade fall borde regeringen mycket väl ha känt till detta. Thord Palmlund, den tidigare chefen för statens invandrarverk, har också i brev till mig och i massmedia sagt att väldigt mycket av det material som jag lämnat är viktigt. Bl. a. framgår att människor som blivit utvisade från Sverige har dödats. Jag anser att svensk utlänningslag inte ger utrymme för att utvisa flyktingar från det här landet som fängslas, som dödas och som torteras efter återsändande. Men det är vad vi gör, och jag tycker att regeringen har ett utomordentligt stort ansvar för detta.

Anf. 92 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Utlänningsärenden anmällda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Regeringens beredning av frågan om lokaliseringen av det nya plan- och bostadsverket.

Anf. 93 HANS NYHAGE (m):

Fru talman! Regeringens handläggning av frågan om lokaliseringsort för det nya plan- och bostadsverket vittnar om att regeringen i denna som i så många andra frågor har varit djupt splittrad. Den i ärendet ansvarige fackministern, bostadsminister Hans Gustafsson, blev alldeles uppenbart överkörd av en majoritet av sina regeringskolleger med statsministern i spetsen. Av utfrågningen med bostadsministern i KU framgår med all tydlighet att han ansåg att Stockholm skulle vara lokaliseringsort, dvs. någon utlokalisering borde ej komma i fråga. Vid propositionsavlämnandet var detta också hela regeringens officiella ståndpunkt. Att det i verkligheten förhöll sig på ett något annorlunda sätt ger emellertid handlingarna i ärendet klart belägg för.

Statsministern åter har spelat en föga heroisk roll i sammanhanget. Trots att han på ett tidigt stadium låtit förstå att en utlokalisering skulle komma till stånd, valde han att gömma sig bakom sin riksdagsgrupp vad gäller själva beslutsfattandet. Inför KU förkunnade han högtidligt att det minsann inte

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens beredning
av frågan om lokalise-
ringen av det nya plan-
och bostadsverket*

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens beredning
av frågan om lokalise-
ringen av det nya plan-
och bostadsverket*

var statsminister Ingvar Carlsson som var ansvarig för beslutet, det var partiordföranden Ingvar Carlsson som var det, och den socialdemokratiska riksdagsgruppen får inte granskas av KU – i sanning en präktig socialistisk kluvenhet, som gör att den omtalade liberala motsvarigheten kraftigt förbleknar.

Trots att det sedan länge pågått diskussioner inom regeringen om Karlskrona som lokaliseringssort, behandlades lokaliseringsfrågan över huvud taget inte i propositionen, vilket vittnar om det dilemma som regeringen befann sig i. Detta medförde mycket allvarliga brister i beredningen av ärendet. I sammanhanget nödvändiga upplysningar och yttranden från bostadsstyrelsen och planverket inhämtades inte. Några reella möjligheter för dessa att ge synpunkter till känna före beslutet om utlokaliseringen gavs inte. Ej heller de fackliga organisationerna blev erforderligt informerade eller gavs några möjligheter att lämna synpunkter. Regeringen har således allvarligt brustit i sina grundlagsreglerade skyldigheter.

Bilden av en regering utan vare sig plan eller hushållning förstärks ytterligare av att lokaliseringsfrågan inte ingick i uppdraget för den organisationskommitté som tillsattes för att utforma det nya plan- och bostadsverkets organisation. Detta innebar givetvis att kommittén förutsatte att någon utlokalisering ej skulle komma i fråga och beredde ärendet i enlighet härmed. För att ytterligare understryka detta uttalade kommittén att den bedömde det som helt nödvändigt att det nya verket skulle vara lokaliserat till Stockholm.

Reaktionerna från de direkt berörda människornas sida över regeringens handläggning av detta ärende har sannerligen inte uteblivit. Kritiken över den ansvarslösa och nonchalanta behandling de utsatts för av regeringen är massiv. De anställda accepterar inte att vara brickor i ett planlöst regionalpolitiskt spel. En överväldigande majoritet vägrar att bli utflyttad och säger därför upp sina tjänster.

Mot den bakgrunden – att huvuddelen av de anställda alltså inte tänker flytta till Karlskrona – finns det anledning att begrunda statsministerns uttalande att han inte i första hand kan tänka sig att beslutet har drivits fram av bostadspolitiska motiv, utan "frågan har gällt om det är möjligt att utan men för detta verk låta det lokaliseras till Karlskrona". "Utan men" säger statsministern i full vetskap om att det är endast ett litet fåtal som följer med till Karlskrona av de anställda som har kunnighet och erfarenhet inom området. Statsministerns värdering och betygsättning av de anställda är talande nog och typisk för alla klantigheter från regeringens sida i detta ärende.

Fru talman! Med det anförda yrkar jag bifall till reservation 25.

Anf. 94 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Fru talman! Det finns anledning att rikta en mycket kraftig kritik mot både statsministern och bostadsministern för deras hantering av frågan om flyttning till Karlskrona.

Det har tydligt framgått av vårt beredningsarbete och vid utskottsförhören att regeringen inte har vetat vad den vill göra, vilket har drabbat personalen och verksamheten hårt.

Men det är inte bara från oss reseranter som kritik kommer att anföras. Jag är alldeles övertygad om att många statstjänstemän i Stockholm har noterat vad som nu är i gång, och det blir också ett utslag i form av väljarnas dom i valrörelsen här i Stockholm i höst.

Det här tycks inte heller vara någon engångsföreteelse. Med tanke på hur man har skött förberedelsen för utflyttning av delar av SJ till Borlänge verkar det vara fråga om en helt ny princip. Man skall över huvud taget inte förbereda sådana här viktiga beslut.

Nu är ju också utskottets majoritet mycket kritisk. Majoriteten säger att den beslutsprocess som regeringen valde fick en negativ följd och att verk och anställda därmed inte fick anlägga synpunkter på hur det skulle gå till. Detta innebär i klartext att regeringen har hanterat frågan så, att det står i strid mot grundlagens regler om beredningstvång. Därför är det i dag en samlad riksdag som sätter sig till doms över regeringen, särskilt över statsministern och bostadsministern.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 25 och också till reservation 18 om Bergling, vilket jag glömde förra gången.

Anf. 95 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! Jag vill inleda med att säga att centern inte har någonting emot lokaliseringsbeslutet som sådant, dvs. valet av plats och sammanslagningen av de två verken. Detta framgår också av att centern genom sin representant i organisationskommittén yrkade på en utlokalisering från Stockholmsområdet. Hans Gustafsson uttalade vid utfrågningen i konstitutionsutskottet den 22 mars att han mot bakgrund av vad han då visste fann det självklart att organisationskommittén borde ha haft uppdraget att ta ställning i lokaliseringsfrågan. Han medgav alltså att det var brister i beredningen.

Nu blev det inte så. Det var formellt riksdagen som diskuterade en annan lokalisering på grundval av bl. a. motioner. Det hade också varit i sin ordning, om Hans Gustafssons version hade gällt. Då hade centern kanske kunnat nöja sig med den kritik som majoriteten nu framfört. Sedan kom statsminister Ingvar Carlsson till utskottet den 5 april och lämnade en annan beskrivning. Han sade att regeringen hade behandlat frågan. Det var inte klart när propositionen lades fram, men vid regeringens lunchberedning någon vecka senare kom man fram till att en utlokalisering till Karlskrona var att föredra, och därmed var det hela ett regeringsärende.

Vi har därför i vår reservation framhållit att regeringen har lagt fram ett förslag som inte fick den sedvanliga beredningen, innan man vidtog åtgärder. Det som statsministern sade vid utfrågningen i konstitutionsutskottet, att han agerat i egenskap av partiordförande i det socialdemokratiska partiet, är inget försvar. Jag hoppas att Ulla Pettersson nu inte upprepar detta och försöker göra en sådan gränsdragning. Det finns inte någon konstitutionell grund härför, utan regeringen har i detta fall det hela och fulla ansvaret. Regeringen har alltså brustit när det gäller beredningen. Därför yrkar jag, fru talman, bifall till centerns reservation i fråga om lokalisering av det nya plan- och bostadsverket.

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens beredning
av frågan om lokalise-
ringen av det nya plan-
och bostadsverket*

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens beredning
av frågan om lokalise-
ringen av det nya plan-
och bostadsverket*

Anf. 96 ULLA PETTERSSON (s):

Fru talman! Lokaliseringen av plan- och bostadsverket här tidigare förorsakat en livlig debatt här i kammaren. Det är naturligt, det gör alla utlokaliseringsfrågor. Det handlar om svåra avvägningar. Det skulle förmodligen finnas bränsle för en ny debatt i den frågan, men den skall vi inte ha här i dag.

Jag skall mycket kort redogöra för vad som har hänt i ärendet. Redan under riksmötet 1986/87 när riksdagen beslutade om en sammanslagning av dåvarande bostadsstyrelsen och planverket, uppmanade man regeringen att komma tillbaka till riksdagen och redogöra för resultatet av den tillsatta organisationskommitténs arbete och de slutsatser man därav kunde dra. Riksdagen ville således påpeka att den ville vara med och bestämma om detta. Kommittén ansåg att det nya verket borde ligga kvar i Stockholm. När regeringen lade fram sin proposition den 4 november 1987 föreslogs ingen utlokalisering. Det hade naturligtvis delvis sin bakgrund i organisationskommitténs arbete. Riksdagens ledamöter visade däremot ett avsevärt intresse för att framställa ett flertal orter som förträffliga lokaliseringsplatser för det nya verket. Det togs också initiativ utanför riksdagen i det avseendet.

Den parlamentariska situationen här i kammaren känner vi alla väl till. Det stod alltså klart för regeringen och alla andra att starka krafter ville verka för en utlokalisering. Det är väl helt naturligt att riksdagen diskuterar frågan på nytt i det läget. Det skulle vara märkligt annars.

Statsministern har vid utfrågningen i utskottet deklarerat att han personligen beslutade sig i denna fråga ungefär tre veckor efter det att propositionen hade framlagts och efter det att han hade fått kännedom om hur det såg ut på motionssidan, nämligen den 26 november.

Mot bakgrund av vad han visste om hur majoriteten såg ut, förordade han en utlokalisering till Karlskrona. Detta framfördes för den socialdemokratiska riksdagsgruppen den 2 december. Det blev också gruppens beslut. Eftersom centerns riksdagsgrupp hade fattat ett likartat beslut blev det därmed majoritet i kammaren för en utlokalisering till Karlskrona. Det blev även riksdagens beslut.

Birgit Friggebo har här tidigare redogjort för den kritik som framförts av utskottets majoritet. Jag skall således inte upprepa den. Birgit Friggebo glömde emellertid att säga att det inte står i majoritetsskrivningen att det är beslutsprocessen i regeringen man kritiserar, utan det handlar om riksdag och regering. Utlokaliseringsbeslutet har fattats av riksdagen.

Fru talman! Jag vill gärna upprepa de formella beslut som har fattats i detta ärende, förutom beslutet om sammanslagning. Det finns ett regeringsbeslut av den 22 oktober om att man skall framlägga en proposition utan något förslag om utlokalisering. Den 16 december fattade riksdagen ett beslut om att återremittera ärendet till bostadsutskottet. Det finns ett riksdagsbeslut av den 17 december om att man skulle sammanlägga bostadsstyrelsen och planverket till det nya plan- och bostadsverket samt att det nya verket skall förläggas till Karlskrona.

Jag vill därmed, fru talman, yrka bifall till utskottets skrivning i detta avseende.

Anf. 97 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Fru talman! Jag vill bara bekräfta att det står att det handlar om regeringens och riksdagens beslutsformer. I detta avseende är det emellertid ingen större skillnad, eftersom regeringen leds av statsministern och eftersom beslutet i riksdagen kom att bli sådant på grund av att statsministern fick sin hird att ändra ståndpunkt i förhållande till propositionen. Den kritik jag framförde och tolkade från majoritetens sida står sig.

Anf. 98 ULLA PETTERSSON (s):

Fru talman! Jag hör med stor förvåning att en medlem av konstitutionsutskottet säger att det inte är någon större skillnad mellan riksdag och regering. Det var ju regeringen som fattade beslutet om att lägga fram propositionen utan förslag om utlokalisering och riksdagen som fattade beslutet om utlokaliseringen.

Anf. 99 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Regeringens beredning av frågan om lokalisering av det nya plan- och bostadsverket anmällda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Regeringens utnämningsspolitik.

Anf. 100 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Det finns olika typer av korruption. Vänskapskorruption är en typ. Det är en företeelse som för tankarna till den socialdemokratiska utnämningsspolitiken.

Enligt grundlagens 11 kap. 9 § skall avseende fästas endast vid förtjänst och skicklighet vid statliga utnämningar. Så är det inte i dag. Det brukar visserligen hävdas att grundlagen är lättast att bryta mot av alla svenska lagar, men det får finnas mått. Socialdemokraterna har sedan återkomsten till regeringsmakten 1982 systematiskt gynnat de sina, gjort partiboken till den tyngst vägande meriten och försett partitablissemangen med gyllene fall-skärmsavtal.

Förra året tog jag upp utnämningsspolitiken i KU. När statsministern då utfrågades var jag ensam om att ställa frågor i ämnet. Jag och mina partikamrater var ensamma om att reservera oss.

Nu är det annorlunda. Det finns ett särskilt yttrande från folkpartiet. När statsministern var hos KU i år ställde inte mindre än sex utskottsledamöter frågor i ämnet.

Jag kunde förra året räkna upp ett tjugotal socialdemokrater som fått verkschefsposter sedan 1982 då regeringen Palme tillträdde. Ambassadörer och landshövdingar är då *inte* inräknade.

Några borgerliga utnämningar har skett på sistone. Det innebär emellertid ingen omvändelse från socialdemokratiskt håll till att följa *grundlagen*. När man väl försökt avleda allmänhetens och massmedias uppmärksamhet, genomförs nya partiboksutnämningar. Statssekreteraren i kommunikationsdepartementet blev chef för ett av våra största statliga affärsverk. Hans företrädare, före detta socialdemokratisk riksdagsman och statsråd, utsågs till arbetande styrelseordförande.

När spionen Bergling promenerade i väg blev proteststormen så stark att

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens utnäm-
ningspolitik*

justitiedepartementets ledning fick gå. Det var en allmänt omvittnad svag departementsledning som fick tåga i väg med statsministerns goda minne. Men tåga i väg till vad? Departementschefen blev landshövding, och hans närmaste man blev ambassadör. Rörelsen går till de sina i bästa bananrepublikstil.

Samma dag, i torsdags i förra veckan, som KU presenterade det betänkande som vi diskuterar i dag utnämndes en annan socialdemokratisk statssekreterare till att bli generaldirektör och chef för försvarets materielverk. För några dagar sedan utnämnde regeringen en före detta socialdemokratisk statssekreterare till ordförande i en av våra hypoteksbanker, trots protester från banken i fråga.

Fru talman! Det finns en mångfald exempel. Exempelen gäller inte bara hur statliga verk, landshövdingeposter och ambassader utnyttjas som politiska belöningar för lojala partiboksinnhavare och som avstjälpningsplats för förbrukade socialdemokratiska politiker. Statliga företag används också i samma syfte. Om inte tiden vore så knapp skulle jag, fru talman, kunna rabbla upp långa listor som visar missbruket i hela dess omfattning. Jag skall avstå från det, bara på grund av tidsskäl.

Vilka slutsatser skall då dras av det socialdemokratiska missbruket av utnämningsspolitiken? Jag tror att det är för sent att återgå till en balanserad utnämningsspolitik, där förtjänst och skicklighet är utgångspunkten och där, i den mån det sker, politikerrekryteringar sker från båda de politiska blocken i samma utsträckning.

Det är faktiskt bättre att konstatera att den socialdemokratiska utnämningsspolitiken inneburit att vi fått en politiserad ledning av den svenska förvaltningen och dra slutsatserna därav. Det innebär att en kommande borgerlig regering bör göra sig av med många socialdemokrater, som annars skulle kunna sabotera en sådan regerings självklara ambitioner att snabbt och effektivt genomföra förändringar.

Vi får, fru talman, motvilligt och med beklagande konstatera att detta är ofrånkomligt efter vad som har skett. Det är ingen önskvärd utveckling, men den är nödvändig. Den kommer att innebära förändringar i vår traditionella syn på hur förvaltningen skall ledas. Skulden till de förändringar som kommer att bli nödvändiga ligger emellertid helt på socialdemokraterna.

Att en borgerlig regering skulle behålla merparten av de socialdemokratiska utnämningarna och dessutom inleda sin mandatperiod med att ta hand om ett stort antal socialdemokratiska statsråd, statssekreterare och andra partiboksinnhavare vore djupt olyckligt.

Fru talman! Låt oss tänka oss vad som kommer att hända om socialdemokraterna vinner höstens val. Är det någon som tror att de då inte skulle fortsätta, ja intensifiera partiboksutnämmandet. Självfallet kommer de att göra det. Hur många löften, fru talman, har inte i smyg utfärdats, hur många planer finns det inte i Ingvar Carlssons huvud, hur många propäer kommer inte att komma från dem som känner sig berättigade att dela bytet!

Sverige får aldrig av en regering, av en politisk majoritet, betraktas som ett erövrat land som kan behandlas hur som helst. Sedan 1982 har socialdemokraterna vad gäller utnämningar ansett sig ha fullmakt att låta partinyttan gå före statsnyttan. Man har satt vänskapskorruptionen i system. Av dagens alla

granskningsärenden är detta det som gör mig mest upprörd. Det är svenska folket, de anställda i statens tjänst, som är de största förlorarna genom att de inte får de kvalificerade chefer som behövs inom den offentliga sektorn. En borgerlig regering får inte tveka att ta i med hårdhandskarna på detta område.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 27.

Anf. 101 SÖREN LEKBERG (s):

Fru talman! Konstitutionsutskottet har under de senaste två åren ägnat sig åt att studera regeringens utnämningsspolitik vad gäller verkschefer och andra högre befattningshavare på det statliga området. Utskottet har därvidlag samlat in ett omfattande material i form av listor på utnämningar av verkschefer, externa ambassadörer etc. Ett omfattande bilagematerial är fogat till utskottets betänkande.

Utskottet har också hållit utfrågningar med statsminister Ingvar Carlsson. Det har gällt utnämningsspolitiken i allmänhet. Vi har också haft en utfrågning med justitieminister Anna-Greta Leijon då det gäller utnämmandet av ledamöter i högsta domstolen och regeringsrätten.

Vi har med andra ord fått frågan väl belyst, vilket också vidimerades i Anders Björcks inledningsanförande, där han talade om att många frågor hade ställts under dessa utfrågningar. Utskottet har alltså ett mycket grundligt material till sitt förfogande som det har haft att utgå ifrån vid sin bedömning i denna fråga.

Enligt regeringsformen skall regeringen, när den utnämner chefer i den statliga förvaltningen, fästa avseende endast vid sakliga grunder såsom förtjänst och skicklighet. Statsministern har också vid utfrågningen betonat att regeringen har fäst vikt endast vid kompetensen hos de personer man har utnämnt. Vid utfrågningen förde statsministern fram att det ligger i regeringens eget intresse att få kompetenta chefer inom statsförvaltningen. Det är ändå regeringen som har det politiska ansvaret för hur välskött och framgångsrik en statlig förvaltning är, och skulle den ledas av en dålig chef slår det tillbaka på regeringen. Därför ligger det i regeringens intresse att se till att hela tiden ha kompetenta och duktiga chefer inom statsförvaltningen.

Utskottsmajoriteten, dvs. alla partier utom moderaterna, konstaterar också att regeringen har följt bestämmelserna i regeringsformen. Ordagrant säger utskottet i sina avslutande slutsatser följande:

”Utskottet hänvisar i sammanhanget till den av riksdagen godtagna propositionen om ledningen av den statliga förvaltningen. I denna framhålles betydelsen av att regeringen vid tillsättningar av t. ex. verkschefer fäster särskild vikt vid vederbörandes kompetens för uppgiften. Någon bedömning utifrån partipolitiska utgångspunkter är inte förutsatt och inget talar heller för att regeringen vid aktuella utnämningar beaktat annat än lämplighet och kompetens.”

Det säger utskottsmajoriteten, som alltså består av samtliga partier utom moderaterna.

Vi kan alltså konstatera att moderaterna har valt att ställa sig vid sidan. Vad jag kan förstå betyder det att moderaterna har velat aktualisera en klassisk högerfråga. Man vill odla myten om att socialdemokratin politiserar

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Regeringens utnäm-
ningspolitik*

statsförvaltningen. Det har också framgått, inte bara av reservationen utan också av Anders Björcks inlägg här, att man vill odla myten att det fordras partibok för att få anställning och befordran.

Man kan bara beklaga att Anders Björck och moderaterna har valt att isolera sig och i stället för en alternativ utskottsskrivning har författat en politisk pamflett. Jag beklagar också att moderaterna inte har utnyttjat möjligheterna att diskutera utnämningsspolitiken t. ex. mot bakgrund av hur väljaren kommer in i sammanhanget, hur väljaren har möjlighet att påverka statsförvaltningens verksamhet. Jag tänker närmast på ansvarskedjan med väljare som röstar och utser riksdag, och riksdag som sedan utser statsminister.

Fru talman! Med det sagda yrkar jag bifall till utskottets hemställan i detta avseende.

Anf. 102 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Jag har bara en fråga till Sören Lekberg. Om det nu är som han säger, att ingen mannamån har begåtts, hur kommer det sig då att det går fem socialdemokratiska utnämningar på en borgerlig?

Anf. 103 SÖREN LEKBERG (s):

Fru talman! Vi har i betänkandet en omfattande förteckning över utnämningar som har ägt rum under de senaste 12–15 åren. Går man igenom denna förteckning kan man konstatera att där finns personer som man kan säga har anknytning till vissa politiska partier, men det finns också oerhört många som inte går att knyta till något politiskt parti. Den utfrågning vi har haft av exempelvis statsministern och justitieministern har klart och tydligt visat på att det är kompetensen man utgår från och att det är det enda vägledande. Där har också statsministern själv vidimerat att han vill ha kompetenta verkschefer, för det har regeringen nytta av eftersom det är regeringen som skall stå till svars inför väljarna för hur statsförvaltningen fungerar.

Anf. 104 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Det innebär alltså att socialdemokrater är fem gånger så kompetenta som borgerliga. Jag tvivlar på att någon tror på sådana sador.

Anf. 105 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Regeringens utnämningsspolitik anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Tillståndet för Saab-Scania AB att anlägga en bilindustri på Kockumsområdet i Malmö.

Anf. 106 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Dagen lider och detta ärende kommer en bit på sladden i granskningsdebatten. Frågan har också kommit en bit på sladden, skulle jag vilja säga, vid utskottets granskning. Företrädare för övriga partier har inte visat den något större intresse. Annars är det en fråga som är mycket intressant och som medför komplikationer åt många håll och kanter. Det gäller en stor industripolitisk fråga, som även är intressant från miljösyn-

punkt. Det är en fråga som är intressant om man vill studera beslutsprocessen i Sverige i stora och viktiga frågor.

Nu har ärendet som helhet tillsammans med andra ärenden tagits upp som granskningsärende hos riksdagens revisorer. Det kommer väl så småningom en utförlig rapport från dem.

Vad det gäller är alltså regeringens tillstånd den 9 maj 1987 att ge grönt ljus för Saabs etablering i centrala Malmö. Det är tydligen ett beslut, som i mycket gick över huvudet på många som trodde sig medverka i beslutet. Sydsvenska Dagbladet har gjort en initierad redovisning av hur beslutet kom till. Jag skulle kunna hänvisa till den – i Sydsvenska Dagbladet av den 13 mars 1988 och följande nummer. Den 13 mars görs en sammanfattande konklusion. Det heter där: På några minuter var principöverenskommelsen klar – ett gentlemen's agreement som egentligen gjorde alla diskussioner, alla överklaganden, protester, politikerutfall och skriftväxlingar fullständigt onödiga. – Det är alltså en från beslutsprocesssynpunkt mycket intressant fråga. Även detta borde naturligtvis ha föranlett konstitutionsutskottet att ägna den betydande uppmärksamhet.

Det är många som under hand har ångrat att de medverkat i den här processen, särskilt när man har fått reda på att koncessionsnämndens beslut när det gäller miljöskadliga utsläpp i allra högsta grad påverkar t.ex. bostadsplaneringen i Malmö. Man kan inte bygga bostäder nära den nya industrietableringen. 2 000 lägenheter inom en femårsperiod hade man planerat – hur man skall göra med dem står i vida fältet. Man har planerat ytterligare bebyggelse under en tioårsperiod – det har uppgivits att man hade siktat in sig på 5 000 lägenheter. Det faktum att man etablerar en industri och ger den generösa villkor när det gäller miljöutsläpp av olika slag påverkar alltså hela bebyggelsesituationen.

Jag hoppas för min del att det här skall vara ett av de sista exemplen på i grunden mycket oförnuftiga industriplaceringar. Det har i vårt land gjorts så väldigt många misstag på det här området, misstag som vi nu får lägga ned stora summor på att nödortfigt reparera, i den mån det går att reparera dem. Sådana misstag bör inte få ske i framtiden.

Jag är väl medveten om att den kritik som jag här framför inte påverkar den beslutade etableringen som sådan, men jag hoppas att just det faktum att ärendet har tagits upp i konstitutionsutskottet skall vara ett memento för framtiden. Socialdemokraterna har ju medverkat till många beslut som har väckt stor opposition hos en bred opinion inom miljörörelser och bland allmänhet. Utöver det här kan jag erinra om det konstiga beslutet att dra en motorväg rakt igenom Ljungskile.

Vi måste i framtiden – det är min absoluta övertygelse – väga samman alla faktorer när det gäller beslut av det här slaget, alltså inte se enbart till arbetsmarknadsmässiga eller företagsekonomiska faktorer eller till industrins önskemål. Vi måste se till att vi inför det slutliga beslutet om etablering får en samlad värdering av alla faktorer som kan spela in.

I det här ärendet finns många särskilda egendomligheter, som jag inte skall fördjupa mig i, t. ex. att man fattar beslutet i två etapper. Det innebär att det beslut som kommer att föranleda de största utsläppen och föroreningarna kommer att fattas i en andra etapp. Visserligen säger man att man är obunden

att ta ställning till det när den frågan kommer upp, men det är man naturligtvis inte. Genom att man har givit Saab det här tillståndet är man i själva verket bunden även för framtiden. Vi kan då vänta oss att vi får detta fabrikskomplex i de centrala delarna av Malmö med alla de nackdelar det innebär.

Fru talman! Jag lovade att inte använda hela den tid jag hade angivit på talarlistan – det skall jag heller inte göra. Jag vill till sist bara framhålla att vi från centerpartiet i en reservation, som också vpk:s representant i utskottet har anslutit sig till – reservation 28 – angivit att vi inte anser att regeringen har tagit den hänsyn till miljön som hade varit befogad innan etableringsbeslutet fattades. Jag ber att få yrka bifall till reservation 28.

Anf. 107 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Fru talman! Jag måste säga att jag är något förvånad över Bertil Fiskesjö. Jag har känt honom i tolv år nu och alltid ansett att han varit en kunnig, förständig och även trevlig meddebattör, men nu får jag känslan att det är så att han inte tycker om det här beslutet. Han talar om hur beslutet kom till, om beslutsprocessen och om egendomligheter. Men vi granskar om regeringen har handlagt frågorna konstitutionellt riktigt, och i det här ärendet har vi funnit att så är fallet.

Handlingarna i det här ärendet finns på s. 233–248 i betänkandet. Man kan av dem utläsa att ärendet har handlagts på rätt sätt.

I reservationen klagar Bertil Fiskesjö m. fl. över att det inte har gått rätt till, men ändå anför man inga fakta. Det hade jag väntat mig att Bertil Fiskesjö skulle kunna plocka fram, åtminstone i sitt anförande.

Under beredningen av ärendet om Saab-Scanias tillstånd har man inhämtat yttrande från ett tjugotal remissinstanser, bland dem koncessionsnämnden för miljöskydd, statens naturvårdsverk, statens planverk, socialstyrelsen, länsstyrelsen i Malmöhus län och fiskeristyrelsen. En majoritet av remissinstanserna tillstyrkte eller lämnade utan erinran att tillstånd enligt 136 a § byggnadslagen lämnades. Malmö kommun tillstyrkte ansökningen under vissa förutsättningar.

Det regeringsbeslut som finns med i handlingarna handlar till största delen om miljöskyddsaspekterna. Jag har därför svårt att förstå reservationen, och det beklagar jag.

Eftersom detta troligen är sista gången jag talar i kammaren vill jag passa på tillfället att tacka Bertil Fiskesjö för våra många och trevliga debatter. Jag vill även passa på att tacka talmännen och kammarkansliet för mycket bra service och ett gott samarbete. Tack!

Anf. 108 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Fru talman! Jag vill gärna kvittera orden till mig från Wivi-Anne Cederqvist med att säga att det alltid har varit trevligt och intressant att debattera med Wivi-Anne Cederqvist. Det har dessutom varit utomordentligt angenämt och trivsamt att umgås med Wivi-Anne Cederqvist inom och utanför utskottets väggar. Tack för detta!

Sedan säger dock Wivi-Anne Cederqvist att hon är förvånad över mig, och det kommer nog också nästa talare att säga, om jag inte gör en felbedömning.

Ja, det här är naturligtvis en fråga som på sätt och vis anger svårigheten att avgränsa uppgifterna för konstitutionsutskottet men också svårigheterna att avgränsa vilket beslutsunderlag som en regering bör ha när det gäller en så pass komplicerad fråga som denna.

Vad vår kritik riktar sig mot är ju att man inte har gjort den sammanvägning av olika aspekter som det finns skäl att kräva i det här ärendet. Wivi-Anne Cederqvist sade att den och den instansen har tillstyrkt. Ja, men hur ser de på det nu? Jag kan citera ett par saker som sades av ledande Malmöpolitiker när koncessionsnämndens tillstånd för utsläpp av lösningsmedel blev kända.

Så här säger byggkommunalrådet Kerstin Tyrstrup, folkpartiet: "Jag känner mig lurad och förd bakom ljuset. Miljökraven på Saab måste skärpas."

Fastighetsnämndens ordförande Johan Bengt-Påhlsson, moderat, säger: "Vi accepterar det inte."

För sent och i efterhand har politiker, som ivrigt tillstyrkte av arbetsmarknadsskäl, så småningom upptäckt att detta var en större och viktigare fråga än när de ursprungligen bedömde den ur ren arbetsmarknadssynpunkt.

Anf. 109 STEN ANDERSSON i Malmö (m):

Fru talman! Orsaken till att jag begärt ordet är vad som står i reservation 28. Såvitt jag kan förstå diskuterar centern och vpk där huruvida beslutet varit baserat på rätt lagparagraf när Saab har fått tillstånd att etablera sig i Malmö.

Nu har utskottsmajoriteten klart sagt ifrån att här har inte begåtts något fel. Nåväl, det kan vi alltid diskutera. Men reservanterna skriver faktiskt så här: "Regeringens möjlighet att i detta sammanhang ändå medge tillstånd begränsas till de fall när verksamheten är av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt."

Fru talman! Låt oss då gå två år tillbaka i tiden, när det på allvar började diskuteras huruvida en stor del av Kockums varv i Malmö skulle läggas ned eller ej. Efter hand som det blev klart att en nedläggning av den stora biten skulle aktualiseras, blev det enorma protester från samtliga partier i Malmö. Den samlade pressen i Malmö ställde sig bakom protesterna, och man krävde ersättningsindustrier.

När ett företag i Malmö tvingas lägga ned stora delar av sin verksamhet som direkt och indirekt ger bärning åt tiotusentals personer, har då inte detta betydelse för orten, Bertil Fiskesjö?

Okej, det kan vi alltid diskutera fram och tillbaka. Det mest väsentliga är det faktum att när vi voterade här i riksdagen om godkännande av Saabs etablering i Malmö, röstade centern ja. Det är min fulla och bestämda övertygelse att det förhåller sig på det sättet. Jag tror t. o. m. att centerpartistiska ledamöter har deltagit i interpellations- och frågedebatter här i kammaren och krävt alternativ till Kockums och också uttryckt tacksamhet när Saab kom dit.

På grund av att vi i Malmö har fått en liten miljöopinion, utan varje spår av saklighet, har somliga blivit rädda och börjat sitta på två stolar. Det tycker jag är beklagligt.

Sedan måste jag säga att det finns ett fel i reservationen. Jag vet ju att Bertil Fiskesjö bor i en stad nära Malmö, och han bör ha varit i Malmö vid något tillfälle. Saab skall inte ligga i mitten av Malmö, ur vare sig geografisk eller befolkningsmässig synpunkt. Saab skall ligga på det gamla varvsområdet, där vi har haft en industri som släppt ut tio gånger mer lösningsmedel än Saab kommer att göra framöver.

Till sist, fru talman, måste jag återge vad centerns fullmäktige-grupp i Malmö har sagt, nämligen att man ser Saab som en utmaning och att Saab är ett företag som kommer att bli ledande ur miljösynpunkt. Jag vill fråga Bertil Fiskesjö: Har centern ändrat uppfattning i fråga om Saabs placering i Malmö eller är det bara Bengt Kindbom och Bertil Fiskesjö som står bakom reservation 28?

Anf. 110 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Vad det gäller här är inte frågan om Saab skall få etablera sig över huvud taget, utan det är fråga om företagets etablering just där det har etablerat sig.

Sten Andersson i Malmö rider på något konstigt sätt på att vi har skrivit i reservationen att etableringen skett i centrala Malmö. Alla som känner till Malmö vet ungefär var Kockumsområdet ligger.

Vad vi har granskat är regeringens agerande i frågan. Att den granskningen kommer att fortsätta hos riksdagens revisorer kan jag försäkra Sten Andersson om.

Det finns ett argument, som framförs i alla sådana här sammanhang och som jag på det bestämdaste vänder mig mot. Man säger att vi förorenar så mycket i alla fall och att vi har förorenat så mycket tidigare. Jag måste då fråga: Skall vi aldrig lära oss någonting när det gäller miljövard och miljöskydd? Skall föroreningar på ett område eller tidigare föroreningar, som naturligtvis borde ha åtgärdats, ursäktas att man startar nya förorenande industrier i centrala delar av tätorterna?

Anf. 111 STEN ANDERSSON i Malmö (m):

Fru talman! Jag har inte ursäktat Saabs etablering till Kockumsområdet genom att säga att man har förorenat så mycket tidigare. Faktum är att när etapp 1 blir genomförd, kommer vi att få bara 10 % – ja, knappt det – av det som släpptes ut när Kockums var i full produktion. Det tycker jag faktiskt är ett framsteg.

Slutligen den viktiga frågan: Kan man lita på centerpartiet? När det var känt att Saab skulle komma till Kockums, då röstade centern för etableringen. I dag har man tydligen vänt 180 grader, och det är beklagligt.

Anf. 112 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Tillståndet för Saab-Scania AB att anlägga en bilindustri på Kockumsområdet i Malmö anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Restaureringen av Hornborgasjön.

Anf. 113 STIG BERTILSSON (m):

Fru talman! Jag vill först yrka bifall till reservation 29, som handlar om regeringens handläggning av frågan om Hornborgasjöns restaurering.

En liten bakgrund. År 1977 fattade riksdagen beslut om en fullständig restaurering av den unika fågelsjön Hornborgasjön i Västergötland. Beslutet innebar höjning av vattennivån med 1,5–2 meter, och den skulle utföras med bl. a. skadeförebyggande skyddsvallar.

Det gavs klara direktiv till regeringen. Det fortsatta utredningsarbetet skulle begränsas till endast detta alternativ, sade man bl. a., och det gjorde man av den anledningen att innan riksdagsbeslutet togs hade det varit en lång diskussion där flera olika möjligheter hade presenterats.

Det blev vattendom i vattendomstolen 1982, och regeringen gav också sitt medgivande till en, som det heter, fullständig restaurering. Men nästa år, våren 1983, hände någonting. Då kom tydligen en arbetsgrupp inom naturvårdsverket på andra tankar.

Därmed startade egentligen en process som har lett fram till den nyligen avlämnade kompletteringspropositionen, i vilken regeringen förordar en begränsad restaurering – innehållsmässigt osäker är den dessutom.

För oss som har reserverat oss i det här ärendet – moderaternas, centerns och vpk:s representanter i utskottet – är det alldeles klart att regeringen har handlagt frågan på ett sätt som strider mot riksdagens beslut från 1977. Det tycker vi att regeringen bör ha ett visst klander för. Jag ville i korthet anföra ett par punkter som stöd för detta påstående.

För det första är det helt uppenbart att regeringen i strid med riksdagens beslut från 1977 tillåtit ett annat restaureringsalternativ än det som uttryckligen angavs i uppdraget från riksdagen.

För det andra har regeringen helt klart avbrutit det projekt som riksdagen beslutade om år 1977. Riksdagen har inte heller givits möjlighet att besluta om detta. Vidare tycker jag det är notabelt att det nya projektet ännu inte behandlats av riksdagen, trots att naturvårdsverket fått regeringens uppdrag att gå till vattendomstolen med det för behandling där.

Därför, fru talman, beklagar jag att utskottsmajoriteten, socialdemokraterna och folkpartiet, inte kunnat eller velat se allvarligt på bristerna i regeringens handläggning av detta riksdagens uppdrag. Vi reserverar konstaterar, som vi tycker på saklig grund, som jag nyss redovisat, att riksdagsbeslutet från 1977 har frångåtts och att man i stället inriktat sig på detta nya företag.

Bara ett par ord om konsekvenserna av detta. Det har nu gått tio år utan att någonting egentligen hänt eller något konkret resultat uppnåtts. Ändå lär det enligt uppgift ha gått åt 50 milj. kr. hittills i detta projekt.

Det har naturligtvis också blivit en betydande osäkerhet för dem som berörs av denna restaurering i och med den långa tid som gått. Först och främst är det naturvårdsintressena som inte har blivit tillgodosedda under den tid som gått. Därtill kan man lägga den rättssäkerhetssituation som uppstått. Markägare och andra har planerat utifrån 1977 års beslut, men i och med den nya infallsvinkeln har det uppstått osäkerhet om ersättningsfrågorna, översvämningsrisker, varaktigheten av det nya restaureringsförslaget osv. Alldeles klart har betydande intressen åsidosatts.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Restaureringen av
Hornborgasjön*

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Restaureringen av
Hornborgasjön*

Som bekant har restaureringen av Hornborgasjön kommit med i årets kompletteringsproposition. I dag på förmiddagen konstaterade Birgit Friggebo i ett av sina första anföranden att detta sannolikt skulle bero på att ärendet också blivit ett KU-ärende. Jag är beredd att hålla med henne om detta. Regeringen har nog fått kalla fötter och försöker skyla över tidigare missgrepp genom sitt agerande nu.

Att socialdemokraterna inte vill pricka regeringen kan jag ha förståelse för. Jag hade emellertid hoppats att folkpartisterna i KU ställt så stora krav på rättssäkerhet och på hur ett regeringsärende skall hanteras att de hade funnit det rimligt att framföra kritik när det går som det har gjort i detta fall. Jag vet inte om jag vågar tro att inställningen är en annan hos övriga folkpartiledamöter i kammaren, men jag är alldeles övertygad om och vet att den är det bland de folkpartister på det lokala och regionala planet som har satt sig in i detta ärende.

Anf. 114 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! När riksdagen behandlade frågan om restaureringen av Hornborgasjön 1976/77 uttalade man bl. a. att Hornborgasjön länge ansetts som en av de mest angelägna uppgifterna för den svenska naturvården. Det rådde en betydande enighet om detta. Man sade också att parterna hade kommit till insikt om att den fortsatta utvecklingen – om inga särskilda åtgärder vidtogs – skulle komma att innebära en total förstörelse av Hornborgasjön som fågelskyddsområde, som naturvårdsobjekt och även får antas komma att medföra svåra problem för bl. a. markägare och vattenkraftsintressenter.

Utskottet uttalade sig också ganska bestämt angående vilket alternativ för restaurering som skulle väljas. Naturvårdsverket hade arbetat fram flera alternativ. Det ena gällde restaurering av sjön i dess helhet med invallningar för att skydda markområden, det andra gällde en restaurering av halva sjön med en tvärvall över sjön. Riksdagen gick in i detalj och bestämde sig för en fullständig restaurering enligt det alternativ naturvårdsverket utrett, utan tvärvall.

Anledningen till att riksdagen fattade så detaljerade beslut var att socialdemokraterna i opposition vid det tillfället såg kanske en av sina första chanser att "fälla" regeringen, eftersom folkpartiet också hade motionerat i saken. Därmed har de delvis bundit ris åt egen rygg, med tanke på den fortsatta utvecklingen. Än mer är det viktigt att riksdag och regering visar ansvar för tidigare taget beslut. Detta är reservanternas utgångspunkt.

Regeringen har inte fullföljt 1977 års riksdagsbeslut. Man har avbrutit arbetet och samtidigt satt i gång ett annat utredningsalternativ utan att riksdagen prövat frågan. Indirekt har visserligen några anmälningar gjorts, men efter att riksdagen 1977 noggrant och detaljerat prövat ärendet och tagit ett stort ansvar för denna fråga, borde den getts möjligheter att på nytt ta upp ärendet. Så blev inte fallet.

Majoriteten är visserligen också mycket kritisk och säger att saken medfört betydande osäkerhet för berörda parter, men då är den andra huvudfrågan: Vilket ansvar skall regeringen visa parterna – jordbrukarna, vattenkraftsintressenterna, naturvårdsintressena och andra – när det en gång fattats så

bestämda beslut och man sedan inte är beredd att följa upp dem? Vi tycker i enlighet med reservationen att kritiken skall framföras till regeringen. Jag yrkar bifall till reservation 29.

Anf. 115 STURE THUN (s):

Fru talman! Frågan om restaurering av Hornborgasjön har varit föremål för många års diskussioner och olika utredningar. I begäran om granskning av detta ärende har gjorts gällande att regeringen inte handlagt frågan i enlighet med riksdagsbeslutet 1977. Vidare framhålls att det pågående projektet avbröts 1982 samt att regeringen i maj medgav naturvårdsverket att utreda ett nytt restaureringsalternativ utan att underrätta riksdagen.

I budgetpropositionen 1980/81 redogör regeringen för åtgärder som vidtagits med anledning av riksdagsbeslutet 1977. Bl. a. uppdrog regeringen åt naturvårdsverket i juni 1977 att genomföra erforderliga utredningar för att kunna inge ansökan till vattendomstolen. I varje budgetproposition sedan dess fram till årets har regeringen redovisat läget i detta ärende. Riksdagen har på så sätt hållits underrättad om vad som pågått i denna fråga.

Som tidigare framhållits har regeringen i kompletteringspropositionen lagt fram ett förslag till hur restaureringen skall ske enligt en ny plan. Efter vad jag har inhämtat här jordbruksutskottet beslutat att skjuta frågan till hösten för att kunna göra ett studiebesök på platsen. Som Bengt Kindbom sade framför utskottets majoritet en viss kritik för att det har tagit lång tid.

Med det, fru talman, ber jag att få yrka bifall till vad utskottet anmält och avslag på reservation 29.

Anf. 116 STIG BERTILSSON (m):

Fru talman! Sture Thun hävdar att regeringen underrättat riksdagen om vad man har på gång och redovisat läget osv. Det är möjligt att regeringen redovisat vilket arbete som pågått, men den har inte lagt fram något förslag till riksdagen om en ändring förrän nu. Det är först nu som ett nytt förslag kommer – det har man inte kommit med tidigare och det är detta som är underlaget för denna anmälan och för vår kritik mot regeringen.

Anf. 117 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! Vad jag sade i mitt inlägg, vilket även framgår av reservationen, är att riksdagen inte har fått möjligheter att direkt pröva ett nytt alternativ. Detta har bara prövats indirekt genom anmälningar i budgetpropositionen. Men vattenrätt är ett komplicerat lagstiftningsområde som innebär en noggrann och ingående prövning. Det är bara att konstatera att det material som naturvårdsverket nu har lagt fram är betydligt grundare än det material som låg till grund för riksdagens beslut 1976/77. Jag tycker att det också är en allvarlig punkt. När riksdagen tog ett så stort ansvar för beslutet 1976/77, mest av politiska skäl, som jag ser det, borde man från regeringens sida nu har varit lika angelägen om att riksdagen hade fått göra den nya prövningen, av den enkla anledningen att de inblandade parterna i området har rätt att kräva det.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Restaureringen av
Hornborgasjön*

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Förbudet mot stråför-
kortning*

Anf. 118 BÖRJE STENSSON (fp):

Fru talman! Beträffande ärendet om Hornborgasjön är det intressant att lägga märke till att reservanterna tydligen inte är helt överens. För folkpartiets del vill jag deklarerat att folkpartiet anslöt sig till utskottets majoritetsskrivning som finns på s. 63. Jag ber kammarens ledamöter att uppmärksamma den och jämföra den med vad som står på s. 81, där reservation 29 återfinns. Majoritetsskrivningen och reservationens skrivning är mycket lika, och även slutsatserna är lika. Jag anser därför att man har gått tillräckligt långt i majoritetsskrivningen, som folkpartiet har medverkat till.

Anf. 119 STURE THUN (s):

Fru talman! Till Stig Bertilsson vill jag bara säga att det i och med att man har tagit upp detta i budgetpropositionen, såvitt jag kan förstå, har funnits möjligheter att motionera i frågan.

Den slutliga behandlingen kommer att ske i jordbruksutskottet till hösten. Då får riksdagen möjlighet att sakpröva vilken typ av restaurering som är den bästa för Hornborgasjöns framtid.

Anf. 120 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! Jag vet inte vem Börje Stenssons replik avsåg. Men det som står i reservationen är ju det som gäller och som vi nu diskuterar.

Till Sture Thun vill jag säga att bristen här är att det inte har funnits något förslag förrän nu. Då tar regeringen snabbt med detta i kompletteringspropositionen trots att regeringen tidigare har avbrutit behandlingen av det ärende som riksdagen har fattat beslut om med avseende på inriktningen av restaureringen. Därigenom har regeringen skapat denna osäkerhet. Det har inte funnits något alternativ för riksdagen att ta ställning till. Det är detta som är den stora bristen.

Anf. 121 STURE THUN (s):

Fru talman! Till hösten får vi möjlighet att jämföra de olika alternativ som finns, både det från 1977 och det som nu finns.

Anf. 122 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Restaureringen av Hornborgasjön anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Förbudet mot stråförkortning.

Anf. 123 BÖRJE STENSSON (fp):

Fru talman! Regeringens beslut om förbud om stråförkortningsmedel synes ha initierats av miljödepartementet, troligen betingat av en stark lust att visa kraftfullhet i miljöarbetet. Men det skulle också ha medverkat till en minskning av produktionen av råg och vete. Regeringen avsåg alltså att med sin förordnandemakt medvetet slå till och överraska jordbrukare mitt i odlingssäsongen med begränsningar i brödsädesproduktionen. Man måste kunna förutsätta att det finns någon inom regeringskansliet som känner till att 1987 års brödsädesskörd i stor utsträckning planerades med utsädesköp, inköp av övriga produktionsmedel liksom sådd redan hösten 1986. Spann-

målsbondens planering liksom all annan verksamhet inom jordbruksnäringen kräver långsiktighet i så stor utsträckning som möjligt. Väderleksförhållanden och årsmån är tillräckligt osäkra inslag. Att dessutom regeringen som förhandlingspartner till svensk jordbruksnäring överlagt och medvetet brutalt ändrar på villkor är häpnadsväckande. Under alla år då socialdemokratin dominerat svensk jordbrukspolitik har effektivitet och rationalisering i jordbruksdriften fått vara vägledande. Användning av kemiska preparat har varit och är ett utslag av denna politik.

När man så vänder på klacken och intensiteten tvångsvis skall dämpas, måste ändå viss hänsyn tas till hur regeringen tidigare sett på utnyttjandet av skilda produktionsmedel. För det är fråga om ett produktionsmedel bland många andra som regeringens organ, jordbruksnämnden, under lång tid accepterat vid bedömning av det 4-procentiga rationaliseringskravet vid de årliga jordbruksprisförhandlingarna.

Omsorg om miljön då? Från folkpartiets sidan har vi starkt hävdat miljökraven i jordbruksdriften. Den omsorgen är mer nödvändig än någonsin och för viktig för att bli föremål för panikåtgärder. Det är nödvändigt med ett gott handlag vid utövandet av omsorgen om naturmiljön.

När det gäller regeringens förordnanden om förbud mot s. k. stråförkortningsmedel har miljöhänsynen kommit till korta. Förordnandet om förbud kom för sent i odlingssäsongen för att få avsedd effekt. Förordnandet om förbud åstadkom en häftig reaktion på odlarhåll.

För ett framgångsrikt arbete för en bättre naturmiljö är det helt nödvändigt med samverkan mellan olika parter som kan vara involverade i en särskild miljöfråga.

I den här frågan har regeringen skadat samverkansinslaget i miljöarbetet. Det gäller att på alla sätt söka återskapa förtroendet mellan företrädare för samhällsintresset och enskilda när det gäller miljöhänsynen i jordbruksdriften.

Anmärkningsvärt är att det synes som om det tillfälliga förbudet mot användning av tillväxtregleringsmedel ännu ej utvärderats som planerats, vilket enligt beslutet skulle ske. Inte heller har direkta besked lämnats beträffande tillåtligheten av den framtida användningen av tillväxtregulatorer.

I regeringens proposition 1987/88:128 föreslås en förlängning av förbudet mot stråförkortningsmedel i spannmål, dock ej för råg som faktiskt är det sädesslag som i större utsträckning än andra är utsatt för stråförkortningsbehandling. Det talas om en övergångstid på fem år tills sorter med större stråstyrka tagits fram genom t. ex. förädling. Den här skrivningen tycker jag andas en viss förståelse för krav på långsiktighet i jordbruksdriften, men det understryker också felaktigheten i det panikartade beslutet i april 1987 som vi kritiserar i reservation 30 i detta betänkande. Beslutet skulle alltså ge intryck av kraftfullhet i miljövårdsarbetet. Det framgår av proposition 128 och av jordbruksutskottets betänkande 24, som vi har på bänkarna, att avsikten främst har varit tvångsvis nedpressning av spannmålsproduktionen. Det var alltså ett avtalsbrott och ett brott mot tidskravet när det gäller regeringsförordnandet i tryckt skick för tillämpning.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*Förbudet mot stråför-
kortning*

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 30 i konstitutionsutskottets granskningsbetänkande.

Anf. 124 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! I majoritetsskrivningen sägs att beslutet om förbud mot stråforkortningsmedel var betingat av omsorgen om miljön. Det visade sig emellertid på hösten samma år, när det var fråga om att importera spannmål från andra länder, att det egentligen inte hade så stor betydelse. Regeringen vägrade då i stort sett att kraftfullt agera för att förhindra en import av malningsduglig råg, som var odlad med produktionsmetoder som då inte var godkända i vårt land. Sedermera har regeringen i propositionen om miljöåtgärder inom jordbruket fått gå ett steg tillbaka och konstatera att det här var ett felaktigt beslut.

Jag kan alltså, fru talman, helt och hållet instämma i det som Börje Stensson har sagt i fråga om långsiktighet och de krav som måste kunna ställas från jordbrukets sida när det gäller åtgärder från regeringen, både åtgärder som gäller avtalen och som förändrar lönsamheten i jordbruksproduktionen och åtgärder som gäller författningsfrågor. Jordbrukarna måste alltså känna till vilka regler som gäller. Dessa regler får inte förändras mitt i odlingssäsongen.

Jag vill klart deklarera att det inte gäller stråforkortningsmedlens vara eller inte vara på sikt. Vi från centern har ju krävt förbud. Det handlar om att behandla ärendet på ett rätt och formellt korrekt sätt.

Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till reservation 30. Därmed riktar jag kritik mot regeringen.

Anf. 125 TORGNY LARSSON (s):

Fru talman! Bland alla de ärenden som konstitutionsutskottet i sin granskning av regeringen har haft anledning att ta ställning är det, bortsett från de fall där ett enigt utskott har påpekat brister i regeringens handläggning, bara i ett enda fall som de tre borgerliga partierna lyckats enas i sin kritik av regeringen. Det är alltså bara i ett enda ärende de kunnat nå fram till en gemensam reservation. Jag tror inte, som det sades i förmiddags, att det bara beror på tidsbrist. Och det gäller inte en av de stora frågorna. Det gäller, som vi har kunnat konstatera, inte vapenexporten, Berglingaffären, inte heller Anders Björcks stora paradnummer regeringens utnämningsspolitik. Det gäller i stället hur regeringen har handlagt frågan om stråforkortningsmedlen.

Vad är det då frågan gäller? Jo, under några år hade användningen av stråforkortningsmedlen ökat mycket kraftigt. Av miljöskäl var det därför nödvändigt att komma till rätta med de olägenheter som detta medförde. Det kan inte vara riktigt att vi skaffar oss sädessorter och gödslar dem så kraftigt att stråna blir så långa att de inte orkar bära upp de ax som bildas. För att då komma till rätta med detta måste man använda stråforkortningsmedel. De sädessorter det här rör sig om har lägre proteinhalt, varför man måste tillsätta vissa kemikalier för att höja proteinhalten. Det handlar alltså om en rundgång, som visserligen resulterat i större lönsamhet för den enskilde lantbrukaren men som i hög grad skett på bekostnad av miljön.

Menar vi allvar med att vidta miljöförbättrande åtgärder måste beslut fattas som kan vara impopulära för vissa grupper. Menar vi allvar med vår strävan att få en ren natur, en ren skog, ett rent hav, öppna landskap så långt som möjligt befriade från gifter och föroreningar, måste sådana beslut fattas som inte alltid applåderas. Därför måste det förädlas fram spannmålssorter som klarar sig utan stråförkortningsmedel.

Det går att vara för en god miljö i princip, men det är inte samma sak som att verka för en god miljö i verkligheten.

Regeringen gjorde den bedömningen, med hänsyn till miljön och behovet av att minska överproduktionen av spannmål, att det var nödvändigt med ett snabbt beslut. Utskottet medger ju att särskilda åtgärder borde ha vidtagits för att snabbare utge författningen med hänsyn till behovet av god information. Det är naturligtvis ett riktigt påpekande att den tryckta författningen kom ut alldeles för sent, vilket också utskottet påpekat. Det hindrar inte att beslutet i själva sakfrågan var nödvändigt. Regeringen fattade sitt beslut efter det att remissinstanserna hade avgett sina yttranden. Efter en presskonferens den 10 april 1987 fick allmänheten genom pressmeddelande samma dag information om regeringens beslut, som trädde i kraft den 1 maj samma år.

Mot bakgrund härav måste det ändå anses att själva beslutet, även om det kom i senaste laget, var nödvändigt. Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Anf. 126 BÖRJE STENSSON (fp) replik:

Fru talman! Jag måste ändå till Torgny Larsson lämna den upplysningen att regeringen skrev i proposition 128 att "stråförkortningsmedel skall få användas under en övergångsperiod på förslagsvis fem år till sorter med bättre stråstyrka har tagits fram genom förädling eller på annat sätt". Det har man alltså förstått nu. Beslutet i april 1987 var ett panikbeslut för att visa kraftfullhet i miljöarbetet, ett beslut som var tämligen misslyckat.

Stråförkortningsmedel, liksom andra kemikalier, skall så långt möjligt bort från jordbruket. Det har vi i folkpartiet hävdad, och det gör vi fortfarande, men det skall gå till på ett sätt som gör att det hela är möjligt att genomföra och inte bara blir slagord.

Anf. 127 JAN JENNEHAG (vpk):

Fru talman! Det händer att beslut får verkningar som slår blint och som drabbar personer som inte fått tillräckligt rådrum för att finna alternativa lösningar. Regeringens beslut om stråförkortningsmedel var ett sådant. Utskottet säger också helt klart att så får det inte gå till.

I ett särskilt yttrande pekar vpk på att ändringar inom jordbrukspolitiken är ett allmänt problem: Lantbrukets planeringsförutsättningar, klimatets växlingar och tider för sådd och skörd låter sig inte påverkas av regeringsbeslut och Svensk författningssamling.

En större omsorg om och förståelse för jordbruksnäringen och dess villkor borde inte vara svårt att visa. Liknande beslut skall vi inte behöva uppleva i framtiden.

I övrigt kan jag i stort sett instämma i Torgny Larssons anförande.

Anf. 128 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Förbudet mot sträfkortning anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera 1985 års spannmålsbeslut.

Anf. 129 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! För att vi skall hinna votera före middagsuppehållet skall jag fatta mig mycket kort.

Det hävdas att spannmålsbeslutet inte har varit något regeringsärende och att regeringen inte hade haft för avsikt att gå ifrån 1985 års livsmedelspolitiska beslut. Jag har i min anmälan skickat med material som visar att man var på väg att upprätta en kanslipromemoria. Jag har i min hand promemorian, som alltså inte är någon promemoria och som inte är något regeringsärende men som har upprört jordbrukarna. Den visar att en förändring var på väg av 1985 års beslut som stred mot riksdagsbeslutet, att samhället skulle svara för 40 % av kostnaderna och att detta skulle gälla under en femårsperiod.

Jag vill säga till Torgny Larsson att det är viktigt att ditt tal är sådant att det som gäller i år också skall gälla nästa år.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 31.

Anf. 130 OVE KARLSSON (s):

Fru talman! Reservation 31, som rör 1985 års spannmålsbeslut, handlar ju egentligen om en hypotetisk fråga. Den har också Bengt Kindbom egentligen erkänt. Den handlar inte om något enskilt regeringsärende eller om något beslut som regeringen fattat. Den handlar om att det förts informella samtal mellan jordbruksdepartementet, Lantbrukarnas riksförbund och LO och TCO.

Vad de här informella samtalen handlade om var, som framgår av handlingarna till ärendet, olika utkast till en tänkt departementspromemoria och avsåg olika sätt att lösa problemet med spannmålsöverskottet. Promemorian färdigställdes aldrig, och frågan blev således aldrig föremål för något regeringsbeslut. Hela reservationen behandlar således om ett tänkt beslutsförhållande, som helt saknar underlag i verkligheten, eftersom frågan aldrig blev något regeringsärende.

Det som framhålls i reservationen och i Bengt Kindboms anförande om att regeringen skulle ha handlat mot riksdagens beslut är felaktigt på flera sätt. För det första är det fel av den anledningen att det aldrig blev något regeringsärende, för det andra därför att riksdagen den 4 juni 1987 gav regeringen fullmakt att utan dess hörande kunna vidta åtgärder för produktionsanpassning. De informella samtal som fördes skulle jag vilja tolka som syftande till att försöka hitta möjligheter att komma till rätta med spannmålsöverskottet. Nu resulterade inte samtalen i några åtgärder, varför reservationen helt behandlar en hypotetisk fråga.

För övrigt måste väl ändå regeringen ha rätt att föra informella samtal med olika intresseorganisationer för att komma till rätta med svårigheter som finns. Samtal som förs leder av naturliga skäl inte alltid till resultat och blir då inte heller ärenden i formell mening. Här handlar det om en fråga som aldrig

blev något regeringsärende. Således behandlar reservationen en rent hypotetisk fråga.

Jag vill, fru talman, med det anförda yrka bifall till utskottets skrivning och avslag på reservation 31.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.*

*1985 års spannmåls-
beslut*

Anf. 131 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! Vi granskar handläggningen och beredningen av ärenden i jordbruksdepartementet, och här gäller det ett ärende som beretts. Otvivelaktigt är det så, fastän ingen vill erkänna det i efterhand. Ärendet drogs tillbaka.

Jag vill också göra en rättelse. Ove Karlsson säger att regeringen överlade med LRF samtidigt som man överlade med LO och TCO. Så var ingalunda fallet. LRF som var part i ärendet stod helt utanför.

Anf. 132 OVE KARLSSON (s):

Fru talman! Jag vill rätta till det sista Bengt Kindbom sade. Jag sade inte att regeringen hade överlagt samtidigt med de här organisationerna, utan jag sade att man överlade med dem var för sig.

Regeringen måste kunna ta kontakter och föra informella samtal när man förbereder och bereder ett ärende. De förberedande kontakterna kan väl ändå inte behöva redovisas för riksdagen, även om riksdagen senare skulle behöva fatta beslut. I det nu aktuella fallet menar jag också att riksdagen hade gett regeringen fullmakt att inom ramen för de medel som står till förfogande för jordbruksregleringen fatta de beslut som kan behövas för att minska jordbrukarnas, regleringens och samhällets kostnader för spannmålsöverskottet.

Bengt Kindboms resonemang är så mycket märkligare med tanke på att i den debatt som följde här i kammaren på regeringens förslag i propositionen utskottets ordförande Karl Erik Olsson tyckte att det fanns motiv för regeringen att handla snabbt och att regeringen behövde frihet att besluta i vissa av de här frågorna utan ett långdraget parlamentärande i utskott och kammare.

Regeringen begärde och fick, som jag tidigare sagt, riksdagens fullmakt att handla i den här frågan, i samband med riksdagens beslut den 4 juni 1987. Dagens kritik gäller att man handlat utan att man egentligen har handlat. Man måste ha rätt att bereda ärenden, men när det inte blir något resultat av beredningen kan det inte finnas någon anledning att kritisera regeringen för denna.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 133 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Propositioner ställs först beträffande envar av de frågor som berörs i de reservationer som fogats till betänkandet. Därefter ställs proposition i ett sammanhang på övriga i betänkandet upptagna frågor.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m. m.

Regeringens åtgärder med anledning av mordet på statsminister Olof Palme

Beslöts med 242 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 69 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 1 av Anders Björck m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Krigsmaterielexporten såvitt avser Engelsavtalen

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 2 av Birgit Friggebo och Ingela Mårtensson, beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Krigsmaterielexporten såvitt avser vapenembargot mot Australien

Först biträdde reservation 3 av Anders Björck m. fl. med 69 röster mot 17 för reservation 5 av Nils Berndtson. 227 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter biträdde reservation 4 av Birgit Friggebo m. fl. med 84 röster mot 68 för reservation 3 av Anders Björck m. fl. 161 ledamöter avstod från att rösta.

Slutligen avgavs 150 röster för godkännande av utskottets anmälan i förevarande del och 150 röster för godkännande av anmälan i reservation 4 av Birgit Friggebo m. fl. 14 ledamöter avstod från att rösta.

Avsnittet bordlades.

Krigsmaterielexporten såvitt avser Indien som mottagarland

Beslöts med 297 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 17 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 6 av Nils Berndtson. 1 ledamot avstod från att rösta.

Krigsmaterielexporten såvitt avser regeringens stöd åt Bofors

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 7 av Anders Björck m. fl., beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Krigsmaterielexporten såvitt avser samarbetsavtal m. m.

Beslöts med 261 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 52 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 8 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom. 1 ledamot avstod från att rösta.

Krigsmaterielexporten såvitt avser Indonesien

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 9 av Anders Björck m. fl., *dels* godkännande av anmälan i reservation 10 av Birgit Friggebo och Ingela Mårtensson, *dels* godkännande av anmälan i reservation 11 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom, *dels* godkännande av anmälan i reservation 12 av Nils Berndtson beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Krigsmaterielexporten såvitt avser krigsmaterielbegreppet

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 13 av Nils Berndtson och Ingela Mårtensson beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Krigsmaterielexporten såvitt avser regeringarnas kontroll av krigsmaterielinspektionen

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 14 av Nils Berndtson beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Krigsmaterielexporten såvitt avser översyn av krigsmaterielinspektionen

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 15 av Birgit Friggebo och Ingela Mårtensson beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Krigsmaterielexporten såvitt avser regeringarnas vetskap om oegentligheter

Beslöts med 297 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 17 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 16 av Nils Berndtson.

Berglingfallet

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 17 av Anders Björck m. fl., *dels* godkännande av anmälan i reservation 18 av Birgit Friggebo och Börje Stensson, *dels* godkännande av anmälan i reservation 19 av Bo Hammar beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Vissa säkerhetsfrågor

Beslöts med 214 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 101 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 20 av Birgit Friggebo m. fl.

Utredningen i utlänningsärenden

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 21 av Ingela Mårtensson och Margitta Edgren beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Praxis i utlänningsärenden

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 22 av Bo Hammar beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Utlänningsärenden såvitt avser terroristbestämmelserna

Beslöts med 296 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 18 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 23 av Bo Hammar. 1 ledamot avstod från att rösta.

Utlänningsärende såvitt avser förvar av barn

Beslöts med 214 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 101 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 24 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m. fl.

Regeringens beredning av frågan om lokalisering av det nya plan- och bostadsverket

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 25 av Anders Björck m. fl., *dels* godkännande av anmälan i reservation 26 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Utnämningar av verkschefer, m. m.

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 27 av Anders Björck m. fl. beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Tillstånd för Saab-Scania AB att anlägga en bilindustri på Kockumsområdet i Malmö

Beslöts med 259 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 54 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 28 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m. fl.

Restaureringen av Hornborgasjön

Beslöts med 191 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 122 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 29 av Anders Björck m. fl.

Förbudet mot stråförkortningsmedel

Beslöts med 163 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 152 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 30 av Anders Björck m. fl.

1985 års spannmålsbeslut

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 31 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Övriga i betänkandet upptagna frågor

Utskottets anmälan godkändes.

5 § På förslag av förste vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av morgondagens arbetsplenum.

6 § Kammaren beslöt kl. 17.54 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

7 § Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av talmannen.

8 § Fortsattes behandlingen av näringsutskottets betänkande 1987/88:43.

Åtgärder till förmån för vattenkraftsproducerande regioner (forts. från prot. 131)

Anf. 134 PER-RICHARD MOLÉN (m):

Herr talman! Näringsutskottets betänkande om åtgärder till förmån för vattenkraftsproducerande regioner behandlar en för Norrland mycket viktig fråga, nämligen frågan om i vilken utsträckning de kommuner i Norrlandslännen som har vattenkraft inom sina gränser skall ha eller få någon glädje av denna.

Jag brukar, när Norrlands ianspråktaga älvar kommer upp till debatt, konstatera att den enda inkomst kommunerna och deras invånare har av sin vattenkraftsproduktion är den kommunalskatt som maskinisterna vid vattenkraftverken bidrar med. Det är faktiskt inget mera.

Det är här den stora orättvisan kommer in. Varför skall kommuner som har naturtillgångar i form av rinnande vatten inte få något därav, medan andra kommuner som har naturtillgångar av annat slag får glädje av dessa i form av sysselsättning, skatteinkomster och industriell verksamhet?

Kiruna har glädje av sin malm. En del kommuner har glädje av sina skogstillgångar. Stockholm har uppenbara fördelar av att som naturtillgång kunna tillgodoräkna sig ett bra geografiskt läge.

Göteborg har för sin del uppenbara fördelar av att ligga vid Västerhavet. Det skulle inte falla någon in att i någon form beskatta denna fördel.

Malmö närhet till Danmark och EG har malmöborna alldeles speciell glädje av, ty det skapar verksamhet och aktivitet.

Men de vattenkraftsrika Norrlandskommunerna blir inte rika på sitt vatten. De brandskattas på samma sätt som Visby en gång gjordes.

Regering och riksdag har under senare år beslutat att den kommunala beskattningen av juridiska personer, aktiebolag alltså, skulle slopas. Här försvann en betydande inkomstkälla för berörda kommuner. Sedan beslöt man att den kommunala garantibeskattningen på fastigheter inkl. vatten-

*Åtgärder till förmån
för vattenkraftsprodu-
cerande regioner*

kraftsanläggningar skulle bort. Vi fick en rent statlig fastighetsskatt. Här försvinner åtskilliga tiotal milj. kr. från kommuner som har vattenkraft. År 1982 beslöt den socialdemokratiska regeringen att belägga vattenkraftsanläggningar som var av äldre datum än 1977 med en ny statlig skatt, som inbringar en och annan miljard till statskassan.

Men kommunerna får inget behålla. De får, eftersom de har ett dåligt skatteunderlag, en viss kompensation i form av kommunalt skatteutjämningsbidrag. Men det räcker inte. Dessa kommuner tillhör ändå de som har Sveriges högsta kommunalskatter. Jag skulle här, herr talman, som exempel vilja anföra Sollefteå kommun.

Inom Sollefteå kommun finns 16 kraftverk. Dessa producerar totalt 8,3 tWh. För varje kWh betalas 6,2 öre i energiskatt. Det blir 500 milj. kr. till statskassan. Dessutom tillkommer 2 öre per kWh i form av den speciella energiskatten, vilket innebär ytterligare 170 milj. kr. Totalt bidrar Sollefteå kommun med 680 milj. kr. till statskassan. I återbäring får kommunen en skattereduktion i form av skatteutjämning som för år 1987 uppgick till 72 milj. kr.

Detta, herr talman, kan inte accepteras. Från alla partiers sida – inte minst från moderaterna – väcks årligen motioner med skilda förslag till berättigade kompensationer till dessa vattenkraftskommuner vilkas el varken Stockholm, Göteborg, Malmö eller svensk ekonomi skulle klara sig utan.

I samband med en framtida kärnkraftsavveckling kommer konkurrensen om vattenkrafts elen att öka. Priset stiger redan nästa år – tyvärr – på grund av att socialdemokrater och folkpartister har enats om att höja avkastningskravet på Vattenfall. Detta kommer att innebära en ytterligare brandskattning av vattenkraften från Norrland.

Jag har velat ta upp det här spörsmålet eftersom konsumenterna av el i norra Sverige i realiteten, trots 1 öre lägre elskatt per kWh, som inom parentes sagt är en droppe i havet, behöver förbruka mera el än dem som bor i södra Sverige för att kunna ha en jämförbar standard.

Av utskottets betänkande framgår det att ägare av eluppvärmda hus i norra Sverige trots 1 öre lägre elskatt får betala 1 500 kr. mer per år än sina kolleger i södra Sverige. Kan detta vara rimligt? Mitt svar måste bli ett kategoriskt nej.

Från moderat sida har vi satt ett stort värde på att näringsutskottet har kunnat enas om att låta den regionalpolitiska utredningen som för inte så länge sedan har tillsatts få studera vattenkraftskommunernas dilemma.

Det ligger ett stort ansvar på utredningen. Kommer inte några acceptabla lösningar fram, måste det bl. a. tas som belägg för att man från övriga delar av Sverige inte vill ge berörda vattenkraftskommuner en rimlig chans att överleva. Om något, herr talman, vore regionalpolitik – och en riktig sådan – borde det vara att ge varje region en chans att klara sig av egen kraft. Om det är vattenkraft, "hjärnkraft" eller datorkraft har ingen betydelse. Alla pengar skall med andra ord inte ramla in i statskassan. En del skall vara kvar i kommunerna med vattenkraft i form av, som vi moderater anser, lägre eltaxor för dessa kommuners invånare och företag.

Herr talman! Med det anförda vill jag yrka bifall till hemställan i näringsutskottets betänkande 43:

Anf. 135 LEIF MARKLUND (s):

Herr talman! I detta betänkande från näringsutskottet har man valt att behandla den motion som jag och Bruno Poromaa väckte med anledning av energipropositionen.

Motionen avspeglar den oro som finns över de troliga elprishöjningarna samt påtalar behovet av att låta länets resurser bidra till att utveckla Norrbotten.

Utskottet har ingående redovisat de direktiv som den regionalpolitiska utredningen har när det gäller kommunernas möjlighet att ta del av vattenkraftens vinster. Kommittén har senare fått utvidgade direktiv, som innebär att den även skall undersöka Jämtlands och Norrbottens läns möjligheter till utvecklingsresurser baserade på vattenkraftsvinster.

Man kan konstatera att utskottet har hänvisat till detta utredningsarbete, vilket vi motionärer naturligtvis måste godta. Men vi hade i detta läge gärna sett att ett direkt överlämnande hade gjorts till utredningen i stället för att motionen avstyrktes.

Vi förutsätter naturligtvis att motionens intentioner beaktas och kommer att avspeglas i utredningens redovisning och ställningstagande.

När det gäller möjligheten till en differentiering för Norrland redovisas att en redan en lägre energiskatt utjämnar kostnaden för uppvärmning till viss del. Detta kan naturligtvis inte ifrågasättas. Men man har då troligtvis inte tagit med den merkostnad som vi i Norrland har för tilläggsisolering av våra hus.

Utskottet har nog delvis missförstått våra funderingar när det gäller ökad differentiering av elavgifterna. Vi har naturligtvis menat att detta skulle ske i samband med de kommande höjningarna av elpriset.

Våra krav kan motiveras med att det inte kan vara rätt att vi i Norrland skall vara med och betala de överföringsförluster som görs i fråga om den ström som går söderut. I Norrland produceras ju i alla fall en stor del av den ström som går ner till Mälardalen. Vi tycker att det således är orättvist att vi skall vara med och betala dessa överföringsförluster.

Herr talman! Jag avstår från att nu framställa något yrkande, men jag räknar med att återkomma till riksdagen om frågan inte får en tillfredsställande lösning efter det att utredningen har fullgjort sitt arbete.

Anf. 136 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Den fråga som vi just nu behandlar är en oerhört viktig fråga för Norrbotten. Norrbottens län är ju det län som har de största vattenkraftstillgångarna. Dessutom svarar länet för 22,5 % av landets vattenkraftsproduktion. Det är helt riktigt och även motiverat att man, som Per-Richard Molén anförde, måste vidta betydligt kraftfullare åtgärder om man vill åstadkomma en förnyelse av regionalpolitiken. Vattenkraften kan då vara en viktig bit. Man kan nämligen låta de vinstmedel som vattenkraften skapar komma de här utsatta områdena till del.

I fjol när utskottet behandlade likartade motioner medverkade Per-Richard Molén aktivt till en skrivning i näringsutskottet om att man skall låta vinsten från vattenkraften komma resp. region till del. Det är positivt, så det har jag ingenting emot.

Däremot är jag mera förvånad över Leif Marklund, som i dag går upp i debatten och tar upp samma fråga. Socialdemokraterna i Norrbotten har ju inte på något sätt påskyndat den utveckling som går ut på att Norrbotten får del av vinsten från vattenkraften. Leif Marklund säger nu att han hade varit mera nöjd om utskottet direkt hade hänvisat hans motion till regionalpolitiska kommittén. Men, Leif Marklund, den uppgiften har inte utskottet. Utskottet överlämnar aldrig motioner till kommittéer.

Det hade varit bättre med ett yrkande om avslag från Leif Marklunds sida. Om nu Leif Marklund är otålig, kan jag ge honom rådet att – för den möjligheten finns – ansluta sig till de centerreservationer som är fogade till detta betänkande. Då får Leif Marklund möjlighet att jobba för att Norrbotten också får del av vinsten på energisidan – en fråga som, som bekant, har diskuterats i Norrbotten under många år.

Tidigare har vi centerpartister i Norrbotten varit ensamma om att kämpa för att länet skall få del av vattenkraftsvinsten. Frågan har varit uppe till behandling vid ett tiotal tillfällen här i riksdagen. Åtta gånger har vi i centern krävt votering och rösträkning, men inte vid något av dessa tillfällen har socialdemokraterna slutit upp bakom vårt krav. Det finns t. o. m. några på Norrbottensbanken som vid dessa åtta tillfällen medverkat till att centerns förslag har röstats ned.

Mot den bakgrunden, och även med tanke på den debatt som vi hade i går om behovet att få nya instrument på regionalpolitikens område, tycker jag att socialdemokraterna nu skall gå från ord till handling. Jag tycker således att socialdemokraterna skall ansluta sig till vårt krav på att Norrbotten får del av vinsten från den vattenkraftsproduktion som länet svarar för.

Leif Marklund borde visa denna fråga samma intresse som Per-Richard Molén gjort i olika sammanhang tidigare. Jag beklagar bara att Per-Richard Moléns partivän på Norrbottensbanken i dag lyser med sin frånvaro.

Anf. 137 LEIF MARKLUND (s):

Herr talman! Tror inte Per-Ola Eriksson att den parlamentariska utredningen, i vilken centern har en representant, jobbar med den här frågan? Utredningen har ju fått klara direktiv från regeringen. Dels skall utredningen jobba med frågan med utgångspunkt i strävan att kommunen blir delaktig i detta sammanhang, dels skall utredningen ta fasta på den länsresurs som här finns för tillskapandet av möjligheter inom näringslivet.

Per-Ola Eriksson säger att vi har röstat ned centerns förslag åtta gånger. Men dessa förslag från centern har vid samtliga åtta tillfällen verkligen varierat väldigt mycket, för endera har man velat sälja ut, privatisera. Vattenfall eller också har man velat bolagisera. Man följer alltså ingen klar linje. Vem kan ansluta sig till förslag som visar prov på sådan osäkerhet?

Går det att få de borgerliga kamraterna att ansluta sig till Per-Ola Erikssons förslag? Går det verkligen att få moderaterna och folkpartiet att ansluta sig till dessa tankegångar?

När det gäller Norrbotten konstaterar jag att LO och SAP är klart eniga om hur den här frågan skall drivas. Jag tror faktiskt inte att Per-Ola Eriksson och jag har skilda uppfattningar om målet. Därmed har vi nog ganska olika uppfattningar om *hur* detta kan nås. Dessutom skall man vara klar över att

det definitivt inte är samma sak att arbeta i regeringsställning som att arbeta i opposition, där man inte har något ansvar.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Åtgärder till förmån
för vattenkraftsprodu-
cerande regioner*

Anf. 138 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Leif Marklund säger att socialdemokraterna har olika arbetssätt, beroende på om de är i regeringsställning eller inte. Men såvitt jag förstår är det för socialdemokraternas del alltid fråga om ett oansvarigt arbetssätt. Det spelar alltså ingen roll om de är i opposition eller i regeringsställning. Det framgår av socialdemokraternas agerande i detta avseende. De har ju aktivt medverkat till ett nej när det gäller att låta Norrbotten få del av vinsten från vattenkraften.

Jag vill korrigerar Leif Marklund på följande punkt. Han säger att vårt krav har varierat starkt från år till år. Men Leif Marklund är ny här i riksdagen. Kanske har han inte läst alla motioner. Jag vill dock framhålla att centern alltsedan 1978/79 års riksmöte har ställt exakt samma krav som det som i dag behandlas här i kammaren.

Vi har inte talat om en förändrad inriktning, utan vi har sagt: Låt Norrbotten få ett energibolag och låt det energibolaget ta hand om vinsten från vattenkraften! Låt oss regionalisera Vattenfall!

Om socialdemokraterna och LO har den uppfattning som Leif Marklund här har gett uttryck för, nämligen att Norrbotten skall få del av energivinsten, är det en klar signal från väljarna där hemma om att de socialdemokratiska ledamöterna här i riksdagen bör driva frågan i nämnda riktning. Men det är beklagligt att frågan har mött det största motståndet bland Norrbottens socialdemokrater när den har tagits upp här i riksdagen. Sten-Ove Sundström m. fl. har vid åtskilliga tillfällen röstat mot förslaget.

Av en tidningsintervju framgår att Sten-Ove Sundström har lovat att rösta för förslaget i år. Men vi får väl se i morgon bitti när det blir omröstning, om han håller det löftet eller om han även fortsättningsvis säger nej till att Norrbotten får del av en så viktig resurs som vattenkraften för att utveckla länets näringsliv.

Anf. 139 LEIF MARKLUND (s):

Herr talman! Om centern vill privatisera – vilket man har krävt i sina motioner vid, som sagt, åtta tillfällen – måste jag fråga: Vad är det som säger att kommunerna blir delaktiga i den privatiseringen? De starka kapitalintressen som då skulle göra sig gällande skulle säkert inte ha något som helst intresse av att kommunerna blir delaktiga. Jag måste dock tillstå att den senaste motionen ligger i linje med förslaget om att kommunerna blir delaktiga i detta sammanhang – men det gäller först nu på senare år.

Sedan måste jag fråga Per-Ola Eriksson: Nils Åsling var industriminister 1979, då det hela startade, och om det nu är så enkelt att man inte skulle behöva se till konsekvenserna, varför gjorde man då inte någonting?

Jag vill ännu en gång understryka att vi nog är överens om målet. Men när det gäller sättet att uppnå detta mål har vi något skilda uppfattningar. Jag tror fortfarande att den regionalpolitiska utredningen – med tanke på de direktiv som den har fått – mycket noggrant kommer att jobba med frågan och att den kommer att belysa möjligheterna till en utveckling i nämnda riktning.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

*Åtgärder till förmån
för vattenkraftsprodu-
cerande regioner*

Anf. 140 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Jag konstaterar återigen att Leif Marklund inte har läst motionerna. Jag vill ge honom rådet att efter denna debatt gå tillbaka till motionerna och läsa dem. Han skall då finna att centerpartiet där har sagt att kommuner kan vara delägare i ett energibolag i Norrbotten. Detta är nu på väg att ske i Piteå kommun, som skall köpa in sig i Sikfors kraftverk, just i syfte att komma åt en viktig energiresurs och en ekonomisk resurs. På samma sätt skulle fältet kunna öppnas för norrbottniska kommuner att bli delaktiga i den norrbottniska vattenkraften. Den mest radikala regionalpolitiska åtgärd som skulle kunna åstadkommas är att man använder vinsterna från vattenkraften.

Under många år har människor i skogslänen från olika partier vänt sig till riksdag och regering och begärt stöd i olika former att användas i regionalpolitiskt syfte. Vi har fått det ena paketet efter det andra – det har kommit paket oavsett om regeringen har varit socialdemokratisk eller icke-socialistisk. Man skulle slippa en hel del paket och en hel del resor för att begära stöd, om Norrbotten fick använda vinsterna från vattenkraften för att investera i näringslivet, bygga upp infrastrukturen samt satsa på vägar och bättre kommunikationer.

Det kanske är den mest radikala regionalpolitiska åtgärd som riksdagen skulle kunna rösta om. Jag hoppas att Leif Marklund i morgon sluter upp bakom centerns krav, därför att då ger han väljarna i Norrbotten ett besked om att också han är beredd att kämpa för det här.

Anf. 141 LEIF MARKLUND (s):

Herr talman! Per-Ola Eriksson säger i beskrivningen av sina motioner att kommunerna "kan" vara delägare. Det är en väsentlig skillnad mellan "kan" och "skall".

Det är ett ganska ovanligt arbetssätt att direkt frågå en utredning och gå över till ett beslutsförfarande, där man helt tar avstånd från utredningens kompetens. Herr talman! Jag står fortfarande fast vid att vi skall följa utredningen på ett noggrant sätt och se vad den kommer fram till.

Anf. 142 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Till Leif Marklund vill jag avslutningsvis säga att socialdemokraterna från Norrbotten i tio års tid har motsatt sig denna reform. Vid tidigare tillfällen har de sagt att det inte är nödvändigt, därför att Norrbotten har en lägre energiskatt och ett lägre energipris, och att andra instrument skall användas. Nu gäller inte det argumentet längre, när Leif Marklund kryper bakom den regionalpolitiska kommittén. Det är bara att förhålla frågan, och det beklagar jag.

Anf. 143 LEIF MARKLUND (s):

Herr talman! Per-Ola Eriksson drar upp Piteås modell för att gå med i vattenkraftsproduktionen, men där köper kommunen in sig i en nyproduktion av vattenkraft. Per-Ola Eriksson är beredd att delta i arbetet och tillåta kommunerna att köpa in sig i nyproduktion av vattenkraft i de vattendrag

som är intressanta för utbyggnad. Jag tänker på Råneälven, som ligger närmast till hands att diskutera.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

Särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.

Anf. 144 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Leif Marklund skall inte vika från ämnet. Det gäller att kommunerna skall få del av de energitillgångar som redan finns i Norrbotten. Vad beträffar Piteå kommuns önskan att köpa in sig i Sikfors vill jag framhålla att det inte är fråga om nyproduktion. Detta kraftverk har, som Leif Marklund känner till betydligt bättre än jag, funnits i många år men är ombyggt. Där sker alltså ingen nyproduktion av vattenkraft. Det är viktigt att ta med i bilden.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

9 § Föredrogs

skatteutskottets betänkande

1987/88:43 om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m. (prop. 1987/88:86).

Särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.

Anf. 145 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! I detta betänkande om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län återspeglas en enighet om ett förslag till investeringsmedel för lokalisering av tullverkets centrala ADB-enhet till Luleå. Jag skall inte närmare gå in på den frågan.

I betänkandet behandlas en centermotion av Per-Ola Eriksson m. fl. om avdragsrätt för bidrag till viss forskning, och med anledning därav har en centerreservation fogats till betänkandet.

Det finns ett särskilt forskningsråd i Norrbotten med en fond vars avkastning används för forskningsstödjande ändamål. Grundkapitalet i fonden kommer i huvudsak från näringslivet i Norrbotten.

Forskning och utveckling är av väsentlig betydelse för det regionalpolitiska utvecklingsarbetet i länet. Näringslivet i Norrbotten ser fonden som en viktig del i hela länets utveckling och har därför ambitionen att successivt bygga upp fondens kapital. Vi i centern anser att det är mycket angeläget att underlätta denna uppbyggnad. Därför bör bidragsgivande företag ges skattemässiga fördelar för de medel de tillskjuter.

Frågan har diskuterats tidigare – senast vid den översyn av förordningen till 29 § kommunalskattelagen som gjordes 1986. Då angav regeringen ett antal institutioner till vilka bidrag kan lämnas med avdragsrätt för bidragsgivande företag. Regeringen avlog då den framställning som gjorts om att Norrbottens forskningsråd skulle infogas i denna krets.

Efter vad jag har förstått är hindret för detta den formulering i punkt 18 första stycket av anvisningarna till 29 § kommunalskattelagen, där det anges att avdrag kan medges för forskning och utvecklingsarbete som har eller kan

få betydelse för den skattskyldiges rörelse. Eftersom det här gäller en fond och ett forskningsråd som inte själva driver forskning utan planerar och finansierar sådan, kan det vara svårare att fastställa det direkta sambandet mellan bidrag och mottagare. – Må så vara.

Men när det gäller regional utveckling, herr talman, och i detta fall i Norrbotten, där de största problemen i landet finns, är det nödvändigt att vara flexibel, att se olika möjligheter och att ta vara på den kreativitet och uppfinningsrikedom som finns. Vägen mellan insats och resultat kanske kan vara krokig och svår att följa, men här gäller det att ha visioner, att se saker och ting på lång sikt.

I själva verket har varje företag i Norrbotten nytta av att länet utvecklas, att forsknings- och utvecklingsarbete bedrivs, att näringslivet i stort utvecklas samt att service och kommunikationer finns kvar och utvecklas vidare.

Det gäller att mobilisera alla goda krafter i länet så att framtidsstron stärks, så att man får större möjligheter att hjälpa sig själv.

Genom att ge möjlighet till avdrag för driftskostnader just för bidrag till den fond som är knuten till Norrbottens forskningsråd skapar man en möjlighet att åstadkomma detta. Dessutom är det en enkel och obyråkratisk möjlighet.

I majoritetsskrivningen står det att frågan har aktualiserats i regeringskansliet nu igen. Vem vet hur frågan kommer att hanteras där? Det vet i varje fall inte vi i centern.

Låt oss här i kammaren i dag göra ett tillkännagivande till regeringen om en förändring i kommunalskattelagen, så att en sådan här avdragsrätt kan medgivas!

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Anf. 146 SVERRE PALM (s):

Herr talman! I likhet med Marianne Andersson tycker jag att Norrbottens forskningsråd har en viktig funktion för forsknings- och utvecklingsarbetet i Norrbotten.

Däremot är utskottsmajoriteten icke beredd att tillmötesgå reservanternas önskemål om att bidragsgivande företag ges avdragsrätt för bidrag som lämnas via forskningsrådet. Anledningarna till detta är flera. Precis som Marianne Andersson sade prövades tanken av regeringen 1986 och avvisades då.

Det framgår av utskottsbetänkandet att frågan åter är aktuell för prövning av regeringen. Utskottsmajoriteten anser därför inte att något uttalande av riksdagen erfordras.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till skatteutskottets hemställan och avslag på reservationen.

Anf. 147 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Sverre Palms svar visar på ett socialdemokratiskt ointresse för stimulans till den utvecklingsanda som finns i Norrbotten.

Vi är vana vid att ständigt hänvisas till att frågor aktualiserats eller bereds i regeringskansliet. I de ärenden som jag har haft anledning att följa under den period jag har suttit här i kammaren har det oftast visat sig att detta inte är

någon garanti för att något positivt skall hända. I stället har fördröjning och förhållning varit det vanliga. Sverre Palm måste förstå att vi i det läget inte vågar lita på att något skall hända bara för att frågan aktualiserats.

Jag vill fråga Sverre Palm: Kommer en förändring av kommunalskattelagen att ske så att det blir möjligt att inlemma fonden i Norrbotten i den krets av bidrag för vilka företagen kan medges skatteavdrag?

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

Särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.

Anf. 148 SVERRE PALM (s):

Herr talman! Jag vill till Marianne Andersson säga följande. Förutom de skäl som nämns i betänkandet vill jag också erinra om den utredning som pågår om företagsbeskattningens framtida utformning. Målsättningen för denna utredning är att förenkla deklarationsförfarandet. Att tillmötesgå reservanternas krav på fler avdragsmöjligheter skulle strida mot denna målsättning.

Jag vill också säga till Marianne Andersson att det är samtliga partier utom centern som står bakom utskottsbetänkandet.

Anf. 149 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Sverre Palm hänvisar till företagsskatteutredningen. Jag tycker inte att det finns något skäl till att man inte skulle kunna göra en sådan ändring i kommunalskattelagen att avdragsrätt kan medges.

Anf. 150 SVERRE PALM (s):

Herr talman! Jag tycker ändå att Marianne Andersson förstorar den här frågan.

Det finns i dag en rad institutioner med forskningsinriktning som kan vara till nytta för Norrbotten, och går bidraget till en sådan institution så är det avdragsgillt.

Det finns också en säkerhetsventil för Norrbottens forskningsråd, då det kan komma att inrymmas under punkt 3 i förordningen. Jag läser upp hur den lyder:

”3. annan svensk stiftelse eller förening i vad avser kollektivt forsknings- eller utvecklingsarbete som finansieras enligt avtal med staten”. Under sådan verksamhet skulle Norrbottens forskningsråd också kunna inrymmas.

Anf. 151 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Det som Sverre Palm säger visar bara att vi har olika uppfattningar när det gäller att ta vara på privata initiativ och de enskilda människornas vilja att utveckla Norrbottens län.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

10 § Föredrogs

justitieutskottets betänkande

1987/88:46 om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.
(prop. 1987/88:86) och

kulturutskottets betänkande
1987/88:24 om åtgärder för att främja turismen i Norrbottens län m. m.
(prop. 1987/88:86).

Beträffande dessa betänkanden konstaterade talmannen att ingen talare var anmäld.

(Beslut i ärendena skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

11 § Föredrogs

utbildningsutskottets betänkande

1987/88:38 om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.
(prop. 1987/88:86).

Särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.

Anf. 152 HANS DAU (m):

Herr talman! Vi har nu begåvats med ytterligare ett s. k. paket. Det betecknas som proposition 1987/88:86 om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län.

Att arbeta med den här formen av paket är oftast tveksamt och när det, som i det här fallet, även gäller forskning direkt olämpligt.

Som vi moderater framhåller i vår motion 1987/88:Ub32 måste större konsekvens från regeringens sida efterlysas. Regeringen tycks nu frångå principen om treårsramar för forskningsanslagen. Vår uppfattning är att den principiella inriktning och de treårsramar som riksdagen antog i det forskningspolitiska beslutet 1987 skall stå fast. Vi hävdar att det bör vara möjligt att planera forskningsinsatserna på ett mer sammanhållet sätt och i ett längre tidsperspektiv.

Den inriktning som regeringens förslag i propositionen har kan vi moderater acceptera, men vi tycker det är otillfredsställande att regeringen inte klarare preciserar vad de anslagna medlen skall användas till. Med den uppläggning som propositionen har lämnas inga reella möjligheter att bedöma vilka effekter de föreslagna insatserna kan få. Regeringen tycks tro att alla problem löses, bara verksamheten decentraliseras. Några överväganden där kvalitet ställs mot värdet av en decentraliserad verksamhet görs inte.

Att avsätta medel för utrustning till gymnasieskolor samt ge teknik- och ekonomiservice till det lokala näringslivet ligger helt i linje med vad vi moderater tidigare hävdat, och därför hälsar vi det med en viss tillfredsställelse. I denna form av verksamhet engageras eleverna i ett verklighetsanknutet arbete, som ger ett positivt inslag i utbildningen.

Hur denna service till näringslivet skall gå till framgår dock inte av propositionen. Vi förutsätter att verksamheten kommer att bedrivas som uppdragsverksamhet och inte subventioneras. I annat fall kan de naturliga konkurrensförhållandena sättas ur spel, och då kan man skada de lokala serviceföretag som normalt jobbar med sådan verksamhet och göra större skada än nytta. Jag anser att riksdagen bör besluta att tillkännage regeringen den uppfattningen.

Som jag tidigare sade bör riksdag och regering vara konsekventa när det gäller principen om treårsramar för forskningsanslagen. Det borde ha varit möjligt för regeringen att planera de nu föreslagna förstärkningarna av forskningsorganisationen vid högskolan i Luleå och vid institutet vid rymdforskning i Kiruna samtidigt som övriga förstärkningar av forskningsorganisationen förbereddes. Jag förutsätter att inför kommande planering av forskningsorganisationen principen om sammanhållna treårsramar skall gälla.

Något som jag saknar i propositionen är hur regeringen ser på samverkan över länsgränserna. Det är märkligt att samverkan över länsgränserna knappt finns omnämnt i propositionen, med tanke på den verksamhet universitetet i Umeå bedriver i Norrbotten i form av decentraliserad utbildning. Universitetets omfattande kompetens rörande distansundervisning bör kunna användas för utveckling av liknande utbildning på gymnasienivå i Norrbotten. Det här är speciellt angeläget med hänsyn till de stora problemen att få ut effekterna av de positiva satsningar som universitet och högskolor gör. Vi moderater anser att det är nödvändigt att utnyttja Umeå universitet och den kompetens som finns där för att nå någonstans vid den fortsatta kompetensutvecklingen i Norrbotten, på samma sätt som högskolan i Luleå har stor betydelse för teknisk utveckling i grannlänat Västerbotten och hela Norrland.

I detta sammanhang kan jag inte heller undgå att nämna IUC, Stiftelsen Industriellt utvecklingscentrum i Skellefteå, och dess framgång i arbetet att stödja mindre och medelstora företags utveckling. IUC har nyligen etablerat en filial i Gällivare, ett initiativ som bör uppmärksammas och kanske leda till efterföljd.

Institutet för rymdfysik i Kiruna uppmärksammas i propositionen. Bl. a. anvisas medel för förstärkning av resurserna för grundforskning och rymdteknisk forskning samt för lokaler och utrustning i Kiruna. Detta är en bra satsning, som har gett god effekt. Institutet sysselsätter några hundra personer i Kirunaområdet, och det är ju inte minst viktigt med tanke på gruvnäringens utveckling och den minskning av antalet anställda som man har haft där under senare år och tyvärr kanske kommer att få se även i framtiden.

När man då i måndags av industriminister Thage Peterson fått höra att han inte har för avsikt att ta några som helst initiativ till ett svenskt deltagande i någon del av Columbusprojektet, frågar man sig därför om institutets bestånd verkligen är garanterat. Sverige kommer om industriministern får råda att ha en mycket låg deltagarandel i det framtida europeiska rymdsamarbetet.

Esrang i Kiruna skulle ha använts i samband med Columbusprojektet, och om inte regeringens politik omprövas innebär det att den fortsatta utvecklingen av rymdverksamheten i Kirunaområdet äventyras. Norrmännen är beredda att ta över en stor del av den verksamhet som hade kunnat hamna i Kiruna i anledning av detta projekt. I Tromsø ligger man i startgroparna och har all anledning att vara uppmärksam på vad som händer i Kiruna. Enligt moderata samlingspartiets uppfattning är det angeläget att riksdagen uppmanar industriministern och regeringen att ånyo pröva möjlig-

heterna för Sverige att delta i Columbusprojektet. Ett sådant förslag framförs också i en trepartireservation med Erik Hovhammar som första namn, en reservation som i går tyvärr blev nedröstad av socialdemokraterna och vpk. Reservationen återfinns i näringsutskottets betänkande 38.

I propositionen talas också om kulturen och dess betydelse för regionalpolitiken. Personligen tror jag, att även om många börjar komma till insikt om sambandet mellan kultur och regionalpolitisk utveckling, kan många andra inte inse hur viktig satsningen på kultur är för att öka en Orts och ett läns attraktionskraft. Departementschefen säger i propositionen att en god kulturmiljö bör ses som en viktig resurs i kampen mot avflyttning.

Jag tror att vi måste gå mycket längre i vår argumentering och inse att inte minst för att kunna dra till oss och behålla kompetent arbetskraft från övriga delar av landet är kultursatsningar nödvändiga. Även här är samarbetet över länsgränserna nödvändigt. Den nystartade högre konstnärliga utbildningen i Umeå måste användas för att skapa ett gynnsamt klimat för den här konstformen i hela norra Sverige, och här borde inte minst Norrbotten ligga väl till. När den konstnärliga utbildningen redan nästa år byggs ut med en designlinje, blir möjligheten till positiva effekter för det norrbottniska näringslivet än mer påtagliga.

Även på det musikaliska området finns det planer på utveckling och samarbete över länsgränserna. Det arbete som bedrivs för en högre musikalisk utbildning i Umeå skulle kunna skapa ett attraktivt komplement till den musikaliska högskoleutbildning som bedrivs i Piteå. Ett förverkligande skulle ge oss norrlänningar tillgång till helt nya och nu oanade resurser på det musikaliska fältet.

I propositionen förutsätts en fortsatt satsning på kulturprojekt. Jag har här pekat på två kulturområden, där ett samarbete över länsgränserna skulle vara positivt för att stödja den regionala utvecklingen. Men vi moderater vill givetvis, liksom tidigare, framhålla att stödet bör utformas så, att det främjar alla kulturformer, oavsett om det sker regionalt eller lokalt. Att stödet endast skall inriktas på sådan verksamhet som syftar till hög kvalitet anser vi självklart. Detta behandlas också i arbetsmarknadsutskottets betänkande. Tyvärr blev även här den moderata reservation som var fogad till betänkandet nedröstad.

Med detta yrkar jag, herr talman, bifall till reservationerna 1, 2, 4 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 153 KERSTIN KEEN (fp):

Herr talman! Lagom till påsk överlämnade industriministern och utbildningsministern en proposition, nr 86, om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län. Till största delen debatterades propositionen här i kammaren i går eftermiddag. Då gällde debatten den regionalpolitiska delen. Nu i kväll är det dags för den utbildningspolitiska delen. Att utbildning, forskning och utveckling blir alltmer betydelsefullt för den industriella utvecklingen i det s. k. K-samhället är uppenbart. Därför är det naturligt att ett regionalpolitiskt paket i dag innehåller ganska stora summor för utbildning och forskning. Men om det är någonting som inte bör ges i paket, i synnerhet inte i krispaket, är det utbildningspengar. Utbildning måste vara en långsiktig

satsning, och sedan 80-talets början har vi faktiskt treåriga perioder för forskningsanslag. Så egentligen borde vi i utbildningsutskottet inte alls ha accepterat detta Norrbottenspaket, i synnerhet inte som de 115 milj. kr. som utbildningspaketet kostar faktiskt hämtas från innevarande budgetårs tilläggsbudget. Nog kunde det ha kommit med i förra årets forskningsproposition. Vi i folkpartiet kan i dag beklaga att vi inte påpekade det märkliga förfarings sättet när vi skrev vår motion, då vi faktiskt aldrig fick det påskpaket som vi eftertraktade så mycket. I propositionsförteckningen hade det avisats ett annat påskpaket till den 30 mars, askonsdag, nämligen en speciell proposition om högskolefrågor. Den tycks vi nu inte alls få, dvs. den som handlar om styrning av högskolan. För mig hade det varit bra mycket bättre att få den påskpussen till hela högskolan och till oss i utskottet än att bara få ett påskpaket till Norrbotten. Men jag förstår att det har blivit så här: Det är naturligtvis lättare att fiska röster med hjälp av paket och pengar till en region än med hjälp av en proposition om principer. Nog är det till sist väl att utbildningsministern har fått en chans att lägga en del paket både till jul och till påsk – både till Bergslagen och till Norrbotten. Annars hade hans fögderi i utbildningsdepartementet mest bestått av propositioner som skrivits om i utskottet eller sådana som bara "bidde" en tumme eller som inte "bidde" någonting alls. Men det är ju inte mycket mening med att här och nu, i ministrarnas frånvaro, skälla på honom för vad han inte har gjort. Man måste ta upp det som han har gjort.

Låt mig då främst uppehålla mig vid forskningsdelen i det här paketet, som innehåller både forskningsmedel och pengar till gymnasieskolan. Jag vill börja med att yrka bifall till samtliga motioner som bär folkpartiets signum, men faktiskt också till reservation 4 av moderaterna. Liksom moderaterna anser vi, som Hans Dau sade, att vi bör hålla oss till treåriga perioder när det gäller forskning. Nog borde regeringen redan förra året ha kommit med förslag beträffande professurerna i Luleå, i synnerhet om de betalas med pengar från det här årets budget.

Sedan skulle jag som göteborgare vilja dra en ordentlig lans för Kiruna. Vad finns det för samband mellan Kiruna, Göteborg, Europa, världen och rymden? Det är inte bara så att jag själv har ett personligt intresse av Kiruna, därför att min egen bröllopsresa en gång gällde den staden. Jag har alltid varit fascinerad av den polära solen. Det är faktiskt så att det på rymdområdet finns ett mycket bra samarbete mellan Chalmers tekniska högskola och Kiruna. Vidare finns det ett ordentligt samarbete mellan Onsala rymdforskningsinstitution och Esrange i Kiruna. På det sättet får vi inte endast växande kunskap om rymden, utan vi deltar också i ett väl etablerat internationellt samarbete. Som lekman har jag fascinerats av naturvetenskap, i synnerhet av rymden; trots att jag inte har begripit så värst mycket av det tekniska. Men även jag har insett vad en ny teknik har betytt: för även jag vet i dag mycket mer om rymden och vårt jordklot. Tänk på alla bilder som vi har fått de senaste två decennierna på månen – dess baksida – och på vårt klot och tänk på all information som vi dagligen får genom SMHI!

Jag såg för kort tid sedan otroliga bilder, gjorda via fjärranalys, nedtagna från Esrange, över isen i Bottenhavet, över oljespill längs kusten. Tänk, att

då säger industriministern nej till ett internationellt samarbete som skulle göra det så mycket lättare för oss i framtiden!

Gång på gång har här i kammaren diskuterats det s. k. Columbusprojektet, inte minst sedan det under den allmänna motionstiden väcktes en enskild motion med bl. a. Jan-Erik Wikström som motionär. Regeringen hade i december bestämt sig för att inte gå in i Columbusprojektet. Hans Dau sade att detta projekt hade debatterats i måndags. Jag hade ställt en fråga till industriministern; och jag fick verkligen ett klart besked att han inte har för avsikt att ta några som helst initiativ till ett svenskt deltagande i någon del av Columbusprojektet. Det beskedet fick mig att undra om industriministern innerst inne begriper vad detta projekt går ut på. Begriper han vad den polära plattformen och de data som vi kan ta ned därifrån betyder för Sverige och för Kiruna? Hans Dau och åtskilliga borgerliga politiker påpekade i gårdagens debatt vikten av att vi ställer upp i Columbusprojektet – för Kirunas, för Sveriges och för världens skull. Jag förstår inte industriministern när i dag England vill delta i den polära plattformen och bara den delen av Columbusprojektet. Jag förstår inte varför det är bara industriministern som skall behandla detta projekt som till så stor del verkar höra till utbildningspolitiken.

Till sist några få ord om gymnasiesatsningarna. Reservation 3 överensstämmer med den reservation vi avgav då det gällde Bergslagspaketet. Jag behöver därför bara hänvisa till det anförande jag själv höll den 20 april då jag argumenterade för att utrustning för utbildning i större utsträckning borde samfinansieras av näringsliv och skolstyrelser och att utbildningen bör äga rum i den verkliga arbetsmiljön. Vi vet att modern utrustning för utbildning är dyr i dag och att den bör finnas på en plats, gärna då arbetsplatsen, där den kan användas både av anställda i ett företag och av eleverna. De nuvarande skattebestämmelserna, som jag flera gånger klagat på, förhindrar också att företag gör avdrag om de skänker bort utrustning till utbildning, men inte om de ger bort den till forskning. Detta förhindrar ett effektivt samarbete mellan näringsliv och skola. Varför kunde inte Norrbottenspaketet också ha innehållit möjligheter till en samfinansiering av utrustning för utbildningsändamål?

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservationerna från folkpartiet och dessutom till reservation 4.

Anf. 154 LARS GUSTAFSSON (s):

Herr talman! Jag tänker inskränka mig till några kommentarer till de reservationer som är fogade till betänkandet.

Reservation 1 gäller utrustning till gymnasieskolan. Utskottets majoritet delar motionärernas oro över kostnadsutvecklingen när det gäller utrustningen, men vi föreslår att man i första hand söker samverkan med AMU och högskolan. Det sättet att uttrycka saken betyder att vi inte utesluter samverkan med företag men vi menar att det är rimligt att gymnasieskolan, som är en samhällsinstitution, i första hand söker samverkan med andra samhällsinstitutioner, t. ex. AMU och högskolan.

Moment 2 i betänkandet behandlar teknik- och ekonomiserviceverksamhet. Moderaterna har en reservation, som går ut på att denna verksamhet

skall bedrivas som uppdragsverksamhet och därmed inte subventioneras. Vi har erfårit att skolorna tar betalt för sådan här verksamhet och att priserna inte alltid är marknadsmässiga. Det beror på att arbetena i skolan måste passa in i skolans värld, i skolans arbetsrytm och i skolans arbetsvillkor. Då är det naturligt att det blir en viss prisskillnad, dvs. att kostnadsuttaget blir annorlunda än i näringslivet i övrigt. Vi tror inte att detta kan hota företagsverksamheten. Det viktiga är att detta hjälper skolan att få realistiska och viktiga problemställningar att arbeta med. Det är huvudsaken, tycker vi.

Folkpartiets reservation i detta sammanhang går ut på att servicen enbart skall ha till syfte att ge eleverna adekvat praktik. Det är självklart att det huvudsakliga syftet skall vara att ge eleverna praktik, men om det som en bieffekt av praktiken skapas produkter eller tjänster som skolan till en del kan få ersättning för från något företag, så ser vi inte att det är till förfång för vare sig skolan eller företaget.

Hans Dau sade att det inte framgår hur teknik- och ekonomiserviceverksamheten skall gå till, men det finns ju en viss erfarenhet när det gäller den tekniska sektorn. Nu utvidgas verksamheten till att gälla även den ekonomiska sektorn, och utvidgningen gäller också den typ av linjer i gymnasieskolan som kan ägna sig åt detta. En viss erfarenhet finns faktiskt på detta område. Det är inte heller rimligt att riksdagen i detalj föreskriver hur det hela skall gå till utan man lämnar en viss frihet för gymnasieskolan att avgöra detta.

Nästa punkt som är föremål för reservation gäller förstärkning av forskningsresurserna i Luleå och Kirunå. Både Hans Dau och Kerstin Keen har med stor enfase hävdade att regeringen frångår principen om de treåriga perioderna för beslut om forskningsinsatser. Det är att övertolka utskottets skrivning. Det är inte alls så att man frångår principen. Försättningsvis kommer man att lägga fram forskningspolitiska propositioner vart tredje år. Arbetet på nästa proposition har redan påbörjats så det är ingenting konstigt med detta.

Kerstin Keen sade förresten t.o.m. att man egentligen inte borde acceptera Norrbottenspaketet från folkpartiets sida. Nej, men ni hade ju frihet att låta bli att acceptera det, ni kunde ha röstat emot det om ni hade velat. Jag vänder mig också mot sådana övertoner som att detta är att fiska röster. Det får väl stå för Kerstin Keens räkning att hon i sin iver på sluttampen överbetonar de politisk-taktiska resonemangen.

Principerna om forskningspolitiska propositioner frångås inte. Däremot kan det finnas speciella situationer då det kan vara vettigt att medge undantag. Särskilt gäller detta om – som i detta fall – forskningsinsatser skall sättas in i ett speciellt sammanhang och samordnas med åtgärder på andra samhällssektorer. Detta är ju inte bara en fråga om forskning och utbildning utan det är också en rad andra sektorer som skall samordnas. Då kan det finnas skäl för att man mitt i dessa treåriga perioder går in med satsningar. Det innebär inte att man helt överger principen om treårsbeslut.

Det verkar som om reservanterna, när de inte har något att anmärka på i sak, ger sig på proceduren. Det är inte särskilt produktivt, måste jag säga. Men ni hade ju som sagt kunnat yrka avslag om ni hade velat. Det står er fritt fortfarande att yrka avslag. Den rätten finns ju, så varför gör ni inte det om ni

tycker att förslaget kom för tidigt eller att det är obehövligt. Säg ifrån då i stället för att syssla med sådana här procedurfrågor!

Nästa punkt som är föremål för reservation gäller en speciell satsning på institutet för rymdfysik i Kiruna. I den gemensamma moderat- och folkparti-reservationen sågs att de föreslagna satsningarna i Kiruna blir helt meningsfulla först om man finner rimliga former för Sveriges anknytning till Columbusprojektet. Tydligt är satsningarna enligt reservationens formulering i alla fall inte totalt meningslösa, utan de blir delvis meningsfulla oavsett hur det går med Columbusprojektet – om man nu skall tolka ert sätt att uttrycka er i reservationen riktigt. Det är trösterikt att reservanterna hyser den åsikten.

Det är svårt att se ett så omedelbart samband mellan å ena sidan Sveriges anknytning eller icke anknytning till Columbusprojektet och å andra sidan graden av det meningsfulla i satsningarna på institutet för rymdfysik.

Det väsentliga i det sammanhang vi nu debatterar är följande: Man kan säga att forskningsmiljön i Kiruna är trång, och det är viktigt att man på ett långsiktigt sätt breddar den. Det är också viktigt att då tillföra resurser. Nu tillförs drygt 3 milj. kr. som en förstärkning av resurserna både för grundforskning och för rymdteknisk forskning. Inom denna ram skall man tillskapa en professur i rymdfysik, och den skall placeras vid institutet i Kiruna. I samband med detta gör man dessutom en investeringssatsning på 5,5 milj. kr., och detta är viktigt att betona i sammanhanget.

Om man är emot de här förstärkningarna är det fullt möjligt att också rösta emot dem och ställa yrkande om avslag. Men det finns inga sådana yrkanden i reservationen – reservanterna vill bara göra ett allmänt uttalande om att man är missnöjd med anknytningen till Columbusprojektet. Jag tror att man mycket övervärderar detta samband.

Jag tror att det var Hans Dau och möjligen också Kerstin Keen som i måndags förde en debatt med Thage Peterson om det här problemet. De refererar nu Thage Petersons svar så, att han ganska kategoriskt sade att han inte vill medverka till någon satsning här.

Men de kunde lika gärna ha tittat på hur näringsutskottet uttryckte sig i mars, och också nu i maj, när man tog upp den här frågan. Vid båda de tillfällena talade näringsutskottet om att man inte nu skall gå in i detta projekt; det sade man i mars och nu i maj. Men i maj har man därutöver uttalat: Om hindren för ett svenskt deltagande i framtiden skulle bortfalla räknar utskottet med att regeringen i samband med en ny prövning av frågan kommer att beakta bl. a. betydelsen av ett svenskt engagemang i Columbusprojektet för rymdverksamheten i Kiruna.

Det innebär att näringsutskottet för sin del vid två tillfällen uttalat att man inte utesluter en omprövning. Men det är och inte vid det här tillfället, när utbildningsutskottets betänkande diskuteras.

Herr talman! Jag tror att det räcker med de här kommentarerna till reservationerna. Jag yrkar avslag på reservationerna och bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 155 HANS DAU (m):

Herr talman! Lars Gustafssons kommentarer till reservationerna är intressanta.

När det gäller reservation nr 1 säger han att utskottet delar motionärernas oro och inte utesluter att man går den väg motionärerna föreslagit om det skulle behövas men att man i första hand skall satsa på AMU och högskola. Jag vill bara – med utgångspunkt från den erfarenhet jag har både från Västerbotten och från Norrbotten – erinra om att det ofta gäller små kommuner och små gymnasieskolor och att det kanske inte finns så många samarbetspartner som högskolan och AMU ute i de glesbygderna. Dessutom är näringslivet där ganska fattigt, och de företag som finns behöver då det stöd och de åtgärder som kan erbjudas. Är det så att utskottet delar motionärernas oro, borde utskottet också ha ställt upp på motionerna – det är absolut min uppfattning.

När det gäller reservation nr 2 sade Lars Gustafsson att teknik- och serviceverksamheten inte hotar företagen. Jag är av den motsatta uppfattningen. De här företagen är inte fler och inte större än att de behöver allt underlag de har. Att utsättas för en priskonkurrens bara för att vi tycker att praktiken är huvudsaken är kanske inte det allra bästa för dem.

Jag delar Lars Gustafssons uppfattning att riksdagen inte i detalj skall spika hur det här skall gå till. Det föreslås inte heller i reservationen. Reservanterna ville uttala att man inte skall använda sig av subventioner.

När det gäller Columbusprojektet och institutet för rymdforskning i Kiruna kan jag hålla med om att det är möjligt att institutet inte står och faller med Columbusprojektet. Men det är otvivelaktigt så att om norrmännen deltar – och det verkar det som om de skulle göra – i Columbusprojektet, är risken stor att det byggs ut en verksamhet i Tromsö, som trots allt kanske skadar Kiruna och tar en stor del av de möjligheter som Kiruna skulle ha haft. Får man det här projektet och bygger ut sin verksamhet, kanske man får möjlighet att ta åt sig fler uppdrag. Norrmännen kanske bara har väntat på det här för att få bygga ut sin verksamhet.

Lars Gustafsson vill negligera eller förringa Thage Petersons kategoriska uttalande och säger att näringsutskottet i alla fall var ganska positivt eller mindre negativt. Med Thage Petersons ställning inom det socialdemokratiska partiet väger hans ord så tungt att risken är stor att det är vad han säger som gäller och att vi inte kommer att få se något engagemang i Columbus, om Thage Peterson får råda.

Anf. 156 KERSTIN KEEN (fp):

Herr talman! Låt mig först konstatera att Lars Gustafsson nöjde sig med att kommentera reservationerna och inte sade ett ord om det andra påskpaket som jag efterlyste, nämligen propositionen om styrningen av högskolan, dvs. om principerna för hur högskolorna själva skall kunna få bestämma över sina medel, över sina professurer. Det är en mycket viktig proposition som vi förgäves väntar på.

Jag skulle inte övertolka principerna, sade Lars Gustafsson sedan. Nej, det gör jag inte heller. Men om det gäller årets pengar, 1987/88 års tillägsbudget, är det väl bra märkligt att man för de pengarna åker upp till Norrbotten

och presenterar ett paket, som innehåller professurer som lika gärna kunde ha presenterats förra året! Och nog kan vi vara överens om att professurer inte jämt och samt måste inrättas just vart tredje år. Att ha det här paketet för att presentera det ute i olika regioner tycker jag är bra onödigt.

Samtidigt vill jag påstå att jag inte alls har sagt att jag är negativ till professurerna. Jag tyckte bara att sättet att inrätta dem på var fel. Vi behöver inte vänta på samordningen av regionalpolitiska paket.

Lars Gustafsson gick också in på några av reservationerna. Hans Dau tog mycket värtaligt upp varför utskottsmajoriteten skriver att man i första hand skall använda AMU. Varför skall man krypa bakom det och inte acceptera det vi har skrivit i vår motion, A40, om samarbete mellan näringsliv och skola?

När det gäller Kiruna, forskningen och anknytningen till Columbusprojektet är det alldeles uppenbart att de beslut som skall fattas om Columbus skall fattas nu. Näringsutskottets formuleringar om vad som kan ske vid en omprövning om några år kan inte ligga accepteras. Det är nu, inför sommaren, det här beslutet måste fattas.

Oron, inte minst vid Chalmers tekniska högskola inför dess samarbete med Kiruna, när det gäller att man inte deltar över den polära plattformen är inte en fråga bara för Thage G Peterson. Det är lika mycket en fråga för utbildningsdepartementet. Frågan är om inte hela det här projektet har kommit litet snett när det köpplas ihop bara med näringsutskottet och industrin. Detta är i mycket stor utsträckning en högskolefråga.

För att öka forskningsmiljön i Kiruna så att den inte blir för liten och så att de extra resurser man nu har fått i längden blir riktigt meningsfulla, är en anknytning till den polära plattformen nödvändig. Det gäller då inte bara konkurrensen med Tromsø, utan det gäller samarbetet i hela Europa. Visst vet vi att forskningen inom rymdtekniken ökar i pengar räknat, men Sveriges andel minskar, och det är det som är oroväckande, i synnerhet som så mycket kunskap kan nås via de här fjärranalyserna när det gäller miljöfrågor, meteorologi och oceanografi.

Eftersom de borgerliga partierna är överens i näringsutskottet – tyvärr fick vi i utbildningsutskottet inte med oss centerpartiet, men centern står bakom detta i näringsutskottet – finns det all anledning att vänta på en borgerlig regering i höst, så att det så snabbt som möjligt blir en anknytning till Columbus, för Kirunas skull och för Sveriges skull.

Anf. 157 LARS GUSTAFSSON (s):

Herr talman! När det gäller frågan om utrustning till gymnasieskolan säger Hans Dau, och det är väl riktigt, att skolorna i Norrbotten är små – det gäller kanske också högskolan och AMU – och därför inte kan fungera som så bra samarbetspartners.

Utskottets uttalande gäller hela landet, och vi har därför formulerat oss så som vi har gjort och som jag har redovisat i mitt huvudanförande, att det i första hand skall ske ett samarbete med högskolan och AMU. Det utesluter inte samarbete med företag utan öppnar för variationer i olika delar av landet, beroende på hur omständigheterna är. Där det är dåligt med högskola och AMU kanske det kan bli samverkan med företag. Där det är

sämre med företag och en högskola eller AMU ligger nära till hands, kan det bli samverkan där.

Sedan till frågan om teknik- och ekonomiservicen, där Hans Dau är rädd för, om vi subventionerar den för mycket, att det finns risk för något slags priskonkurrens med företagen. Jag vidhåller att det viktigaste är att eleverna får vettiga och verklighetsanknutna uppgifter i sin praktik. Om det som en bieffekt kommer ut produkter och tjänster som företag kan köpa, tycker jag att det är bara bra.

Skolan måste i första hand jobba på sina villkor och efter sina planer. Det kan innebära olägenheter för dem som beställer tjänster och produkter, och då är det väl rimligt att man kanske får sätta ett lägre pris för de tjänsterna och produkterna, därför att kunderna inte får dem på samma prompta sätt som när det är ett strikt affärsmässigt förhållande. Det innebär inte att man konkurrerar med företagen på ett osunt sätt.

Så vill jag säga något till både Kerstin Keen och Hans Dau om Kiruna och farhågorna för satsningen där. Om man nu, som det föreslås i propositionen och utskottet biträder, gör satsningar i Kiruna med så pass mycket pengar och en professur och dessutom drygt 5,5 milj. kr. för utrustning, hur kan ni då tro att man efter ett tag skall skrota detta?

Er överbetoning av Columbusprojektets inverkan på stationen i Kiruna tycker jag är närmast grotesk.

Hans Dau säger att jag försöker förringa Thage Petersons uttalanden. Jag förringar inte alls dem. Jag konstaterade bara, vilket ni också har gjort, vad han sade här i kammaren i måndags. Men jag konstaterar också att näringsutskottet har sagt någonting, och ni borde kunna läsa vad det är. Det innebär att man kan tänka sig en omprövning, om förhållandena ändras.

Det kan väl inte vara obekant för Kerstin Keen, som ändå tycks ha trängt in i de här frågorna, att det finns problem med Columbusprojektet och Sveriges anknytning till detta. Kerstin Keen talar om att man på Chalmers känner oro för det här och att det skulle vara en högskolefråga och därmed en fråga för utbildningsutskottet lika mycket eller mer än för näringsutskottet.

Det är kanske en fråga i ett ännu vidare perspektiv, och det borde Kerstin Keen nog fundera över ett tag i stället för att begränsa perspektivet till oron vid Chalmers.

Anf. 158 HANS DAU (m):

Herr talman! Lars Gustafsson säger att det utskottet skrivit om utrustning i gymnasieskolorna gäller hela landet, och när jag nämner hur problemen är i Norrbotten tycker han nästan inte att man skall bry sig om det. Det är trots allt ett Norrbottenspaket vi behandlar, och jag talar om förhållandena i Norrbotten. Att de är annorlunda i Stockholmsregionen, där Lars Gustafsson är verksam, är jag helt på det klara med.

Med tanke på att företagsamheten är obetydlig på många ställen i Norrbotten är de få serviceföretag som finns där mycket mer sårbara än de är här, där de kan söka andra marknader. Talar vi om Norrbotten, måste vi väl också inse hur problemen är där.

Sedan säger Lars Gustafsson att det görs en stor satsning i Kiruna och att det är groteskt att tänka sig att man skulle skrota skolan efter några år. Ja, jag

har heller inte sagt något annat. Däremot har jag sagt att risken är att det byggs upp en stor verksamhet i Tromsö, och norrmännen är väl inte mindre lokalpatrioter än andra. Det är klart att får de chansen att bygga upp en verksamhet i Tromsö tack vare att de får in en fot i Columbusprojektet, kommer de även att försöka utvidga den verksamheten och kanske ta loven av Kiruna.

Jag misstänker inte socialdemokraterna och Thage Peterson för att vilja skrota verksamheten i Kiruna, tvärtom. Men det kan uppstå negativa effekter som gör att utvecklingen blir långsammare än den man annars skulle ha fått eller t. o. m. negativ, på grund av att Sverige släpper Columbusprojektet.

Anf. 159 KERSTIN KEEN (fp):

Herr talman! I likhet med Hans Dau kan jag inte förstå varför det i utskottstexten i första hand talas om samverkan med AMU över hela landet. I reservationen håller vi oss faktiskt till Norrbottenspaketet. Det måste ändå vara vi som har rätt på den punkten.

Sedan tillbaka till det här med Columbus. Lars Gustafsson hävdade att jag borde veta, som har trängt in i saken, att det också finns en annan aspekt. Jag förstår att Lars Gustafsson syftar på att en av orsakerna som tycks ligga bakom regeringens ställningstagande är risken för anknytning till SDI. Jag kan begripa den oron men inte när det gäller den polära plattformen, och det är den som är aktuell i Kiruna. Det är från den som data skall tas ner till ESRANGE. Där finns inte någon sådan anknytning som Lars Gustafsson tänker på.

Det är just för Kirunas utvecklingsmöjligheter på lång sikt som vi i reservationen har talat för att de satsningar vi nu gör skall kunna växa och bli meningsfulla på riktigt lång sikt och för att få information som är viktig för SMHI, för miljöforskning och annat. Det är inte minst viktigt sedan det visat sig hur hotat vårt hav är av både oljespill och giftiga alger.

Jag tror att det här är en fråga som går tvärs över de olika departementen, och då är det olyckligt att industriministern för sin del är absolut negativ till Columbus.

Anf. 160 LARS GUSTAFSSON (s):

Herr talman! Inte heller i Norrbotten är förhållandena lika på alla orter, Hans Dau. Det finns variationer också inom Norrbotten, som gör det möjligt att ha olika samarbetspartners allteftersom förhållandena skiftar.

Det verkar på Kerstin Keen som om Columbusprojektet är det enda projekt som över huvud taget förekommer inom rymdforskningen, men så är ju inte alls fallet. Det finns andra projekt som Sverige är med i och som kommer att utvecklas.

Sedan är det faktiskt så, Kerstin Keen, att det finns aspekter på Columbusprojektet som gör att det måste bedömas utifrån vidare perspektiv än enbart med tanke på forskning och utbildning. Kerstin Keen anser att i fråga om de polära plattformarna behöver det inte innebära någon risk att engagera sig. Jag är inte så tvärsäker på det som Kerstin Keen tycks vara. Det kanske kan vara skäl att även där vara litet försiktig.

Slutligen, herr talman, tror jag att folkpartiet och moderaterna har betydligt övervärderat Columbusprojektets direkta samband och sammanhang med utvecklingen i Kiruna. Det finns verkligen inom rymdforskningen en rad andra projekt som Sverige är med i och som Sverige kan vara med i och som kan göra att Kiruna fortsatt kommer att spela en mycket stor roll inom rymdforskningen.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

12 § Föredrogs

trafikutskottets betänkande

1987/88:26 om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m. (prop. 1987/88:86).

Särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.

Anf. 161 HUGO BERGDAHL (fp):

Herr talman! Som kammarens ledamöter väl känner till, reser riksdagen om en dryg vecka upp till Norrbotten som länets gäster. Intressanta program kommer att bjudas oss. Vi får i olika grupper se vad detta vidsträckta län har att erbjuda, inte minst ur turistsynpunkt. Bland avslutningsdagens seminarier finns ett med ämnet Turism, framtidens basindustri.

Det hade säkerligen glatt många i Norrbotten om riksdagen i bagaget haft med sig ett positivt beslut om persontransportstöd till företag inom turistnäringen. Det är någonting som vi från folkpartiets sida föreslagit flera år i följd, men vi har inte förrän i år lyckats få stöd från ett annat parti, nämligen från centerpartiet och vi är glada för det stödet. Utskottets majoritet har dock inte velat utsträcka transportstödet även till turismen, som har förutsättningar att utvecklas till en av Norrbottens viktigaste näringsgrenen.

I Dagens Nyheter i söndags stod att läsa: "Äventyrslandet Norrbotten är i sommar fyllt av aktiviteter från de fina badstränderna vid kusten, via de orörda älvdalarna till vildmarken i fjällen. Denna fjärdedel av Sverige är nu snabbt på väg mot ett internationellt turistgenombrott."

Folkpartiet har under flera år velat stödja dem som arbetar med turismen i Norrbotten genom att minska kostnaderna för resor söderut. Någon kan tycka att detta inte är något stort och viktigt område, men turism måste marknadsföras på mässor och genom direktkontakter med svenska och internationella reseorganisationer. Vi skulle från vårt håll vilja att Sverige även på detta område skulle bli rundare, och vi har därför fört fram frågan om transportstöd även till turistnäringen.

Även om utvecklingen nu låter glädjande positiv så vet vi att många företag i starten behöver den hjälp som ett transportstöd kan ge.

Folkpartiets ledamöter var enda reservanter när samma fråga behandlades i mars här i kammaren. Som grund låg en motion från Britta Bjelle i Luleå. Nu har även centern anslutit sig, och det är vi glada för. Vi kanske kan hoppas på fler partier efter besöket i Norrbotten.

Herr talman! Att starta ett eget företag och utnyttja sina kunskaper inom ett specialområde utgör ofta enda möjligheten för att kunna bo kvar i mindre tätorter och glesbygd. Detta gäller överallt i Sverige, men med Norrlands och särskilt Norrbottens stora avstånd är kontakter med andra delar av Sverige och utlandet för marknadsföring och information ofta en stor utgiftspost för ett nystartat företag. Det persontransportstöd som riksdagen inrättade 1986 hade kunnat vara till större hjälp om inte gränserna satts så snävt. I år har skett en viss uppmjukning, det kan jag gärna hålla med om, men fortfarande verkar inte utskottets majoritet av socialdemokrater, vpk och moderater vilja inse att även egenföretagare kan behöva detta stöd. Man förutsätter att företagsamhet startar med minst en anställd och att det är hans eller hennes resor som man sänker kostnaderna för. Jag tror vi kommer att kunna få se många exempel i Norrbotten på företag som arbetats upp av ägaren själv och där anställningar av ytterligare personal skett först vid en viss utvecklingsnivå.

Det är ofta yrkeskunniga arbetare, t. ex. verkstadsmekaniker, som av olika skäl – det kan vara företagsnedläggning – vill starta egen verksamhet. Man måste tycka det är egendomligt att det stora partiet i norr, socialdemokraterna, inte kan se det befogade i att stödja en sådan satsning genom att minska resekostnaderna. Socialdemokraterna brukar ju framhålla att man arbetar för ett företagsvänligt klimat. På denna punkt stämmer inte detta.

I Norrbottenspropositionen finns förslag om ett bidrag på 15 milj. kr. för flygplats i Arvidsjaur. Utskottet har enhälligt tillstyrkt detta. Vi från folkpartiet instämmer. Det vore befogat att då också medverka till transportstöd för företagare inom olika näringsgrenar, bl. a. turismen, i denna inre del av Norrbotten.

Avslutningsvis, herr talman: Kommunikationerna är av stor betydelse för ett län med Norrbottens struktur. Nu anses Norrbotten ha en ovanligt bra vägstandard jämfört med många andra län, och genom bärighetspaket kan ytterligare förbättringar ske. Folkpartiet yrkar därför bifall till betänkandet utom vad gäller reservation 7, som jag vill sammanfatta på följande sätt: Stöd turism och företagande i Norrbotten genom generösare regler för persontransportstöd!

Till den väl församlade Norrbottensbanken skulle jag vilja säga: Gör en insats för Norrbottens turism och egenföretagare, rösta på reservation 7 i morgon!

Anf. 162 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Jag vill liksom Hugo Bergdahl understrycka att bra kommunikationer är oerhört viktiga om man skall kunna utveckla näringslivet i Norrbotten, liksom självfallet också i andra delar av landet. Norrbotten utgör till ytan en fjärdedel av Sverige och har verkligen stort behov av fungerande och snabba kommunikationer för att näringslivet skall kunna vara decentraliserat och för att vi skall kunna ha industrier och verksamheter över hela länet.

Vi har i reservation 1 tagit upp frågan om flygförbindelse med Tornedalen. Norrbotten har tre flygplatser i dag. Det kan jämföras med Skåne som också har tre flygplatser, men på betydligt mindre yta. Är det någonstans man skall

ha flygplatser så är det i områden med långa avstånd. Ett sådant område är förstås Norrbotten.

Jag hälsar med tillfredsställelse att regeringen anslagit pengar till en flygplats i Arvidsjaur. Det är bra och ett steg på rätt väg. Men det vore också angeläget att tillföra östra Norrbotten en flygplats så att man skulle kunna få snabbare transporter och minska restiden för den delen av länet.

Det pågår sedan en tid tillbaka överläggningar på departementsnivå mellan Finland och Sverige för att kunna hitta en lösning. Vi tycker att det är viktigt att regeringen slutför dessa överläggningar och så fort som möjligt återkommer till riksdagen med förslag om finansiering av en flygplats i Tornedalen.

Sedan till frågan om grusvägnätet. Vi har i en reservation tagit upp frågan, och den knyter an till den trafikpolitiska debatt vi hade i riksdagen förrförra veckan då vi behandlade trafikpolitiken och anslagen till vägverket. Vi tycker att det finns skäl att genomföra ett tioårsprogram, ett offensivt program för väginvesteringar, i Norrbotten, för att belägga grusvägnätet. Vi har en stor andel grusvägar, framförallt i inlandskommunerna och de områden där det går tunga transporter. Inte minst för skogsbruket är det nödvändigt med ordentliga vägar. På många platser kan transporter inte genomföras på grund av tjällossning, på grund av dålig standard på vägen och dålig bärighet. Därför är det nödvändigt, menar vi, med ett offensivt program för investeringar i vägnätet i Norrbotten.

Jag tycker att det är beklagligt att utskottsmajoriteten har avvisat vårt förslag. Riksdag och regering har lagt ned ganska stora belopp för väginvesteringar i andra delar av landet, även i områden som har alternativ till vägtransporter – jag tänker på ställen där järnvägsnätet kan utnyttjas. I Norrbotten vore det mer angeläget att satsa på ett offensivt väginvesteringsprogram. Jag måste fråga Sten-Ove Sundström hur han känner det när han i kväll skall försvara sitt och sitt partis avslagsyrkande på vårt krav.

En annan viktig bit är förstås järnvägs kommunikationerna, och vi har tagit upp frågan om järnvägen mellan Boden och Haparanda. Den bandelen är undermålig i många avseenden. Bärigheten på sträckan är långt ifrån vad man skulle önska. Det finns skäl att göra en upprustning av den järnvägssträckan, att elektrifiera bandelen och att få till stånd en investering som även norra Finland skulle ha nytta av. Om vi, vilket vi ofta talar om, vill utveckla näringslivet och ha samverkan mellan Norrbotten och vårt östra grannland Finland, framför allt de nordligaste delarna där, betyder järnvägs kommunikationerna ganska mycket för att vi skall lyckas. En upprustning av järnvägsdelen Boden–Haparanda skulle vara en del i detta arbete.

Till sist, herr talman, vill jag säga något om persontransportstödet. Jag kan ansluta mig till Hugo Bergdahls anförande på den punkten. Han sade att han var glad över att centern har anslutit sig till folkpartiets uppfattning. Rätt skall vara rätt, Hugo Bergdahl, som själv kommer från Norrbotten. Redan den regionalpolitiska utredningen – jag var själv en av ledamöterna i den – som lade fram sitt betänkande 1984, medverkade till att ett persontransportstöd infördes. Utredningen nådde emellertid inte ända fram. Därför fick centern och folkpartiet reservera sig gemensamt i utredningen i fråga om persontransportstöd även till egenföretagarna. Tyvärr valde regeringen att

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

Särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.

utesluta egenföretagarna. Därför har centern och folkpartiet gemensamt vid olika tillfällen här i kammaren röstat för att just egenföretagarna också skall få del av persontransportstödet.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till de reservationer som centern signerat i det här betänkandet.

Anf. 163 VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Den 6 maj fattade riksdagen beslut om järnvägspolitiken inför 1990-talet. Regeringen har döpt programmet till En framtidsinriktad järnvägspolitik. Det låter bra, men hur ser möjligheterna egentligen ut för de länsjärnvägar som enligt beslutet skall försöka hävda sig i konkurrensen med bussar och landsvägstransporter? Innan jag tar fram Norrbottenexempel måste jag få påminna om de enligt min och vpk:s uppfattning felaktiga trafikpolitiska förändringar som regeringspartiet, med stöd av de borgerliga partierna, nu har drivit igenom i riksdagen.

Vpk anser att samhället skall ha ett övergripande ansvar för person- och godstransporterna i landet. Järnvägen skall utgöra basen i hela landtransportsystemet. Tillsammans med sjöfrakterna utgör det spårbundna systemet nämligen det utan jämförelse mest miljövänliga, energisnåla och trafiksäkra alternativet. Vpk har sagt nej till en uppsplittring av SJ och ansett det vara felaktigt att dela upp banorna så att länsinstanser och kommunala instanser tvingas prioritera de kortsiktigt "billigare" lösningarna. Det kommer inte att fungera som några fria val. Det heter att de länsstrafikbolag som så önskar kommer att få ta över banor. Men om de i stället väljer buss på en aktuell sträcka får de ändå driftsbidrag.

Herr talman! Hur ser då förutsättningarna i framtiden ut för järnvägen i Norrbotten? De enkätresultat som tidningen Ny Teknik redovisar i nr 21 bekräftar tyvärr vpk:s farhågor. Tidningen har ringt runt till länsstrafikbolagen från alla län för att få synpunkter. Bedömningen som Ny Teknik står för är att 50 mil järnväg troligen kommer att läggas ner inom de närmaste åren. Ytterligare 100 mil järnväg har en osäker framtid. Detta gäller hela landet. I Norrbotten handlar det om banan Boden–Haparanda och en del av banan Jörn–Arvidsjaur. Länsstrafikbolagets chef säger i tidningen:

Det är bara undantagsvis någon åker tåg mellan Boden och Haparanda. Och mellan Jörn och Arvidsjaur är det heller inga trafikvolymer för järnväg. Ekonomiskt är bussen intressantare. Vilken uppgivenhet! Då är det inte konstigt att folk inte reser med tåg i den utsträckning som alla järnvägsentusiaster och miljövänner önskar. Om banorna är dåligt underhållna handlar det varken om någon komfortabel eller om någon snabb transport.

Herr talman! Citatet visar att kortsiktiga ekonomiska resonemang kan komma att avgöra viktiga järnvägsbanors öde. Borta är Birgitta Dahls löften om att miljöhänsynen skulle styra trafikpolitiken. Borta är regeringslöften om regionalpolitiska hänsyn. Närvarande, herr talman, är däremot åratals försummelser från riksdagsmajoritet och regering. Med privatkapitalistiska lönsamhetskriterier som grund går det inte att trolla fram lönsamma, som det heter, banor som inte upprustats på decennier. Under årens lopp har vpk föreslagit generösa anslag till SJ. Skälet har varit att vi kunnat förutse vad nedskärningspolitiken skulle ställa till med – eftersläpningen i spårstandard

och bronderhåll är i dag ett faktum. Sänkta hastigheter följer som ett brev på posten. Det som länstrafikbolagets chef i Norrbotten uttalade är mot denna bakgrund förklarligt. Det behövs pengar – så enkelt är det.

I Norrbotten, med de långa avstånd som finns mellan tätorterna, är behovet av snabbare person- och godstransporter speciellt viktigt. Utan omfattande investeringar till förstärkning och elektrifiering av banorna har järnvägen ingen framtid.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till de tre vpk-reservationerna i trafikutskottets betänkande om Norrbotten. Vpk vill förutom handelen Boden–Haparanda satsa både på en upprustning av malmбанan och på snabbare tåg mellan Luleå och Kiruna. Vi kan inte med bästa vilja i världen tro på landets nye SJ-general. Med denne mans privatiseringsidéer och syn på järnvägen finns det inte mycket kvar för Norrbotten att satsa på. Därför måste riksdagen enligt min uppfattning se till att Norrlandsjärnvägarna räddas.

Anf. 164 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! I detta betänkande från trafikutskottet om regionalpolitiska insatser i Norrbotten behandlas som vanligt ett antal motioner. Dessa har resulterat i sju reservationer.

Låt mig inledningsvis nämna att jag tycker att det är märkligt att Erik Holmkvist, vår moderate vän från Norrbottensbänken, inte är närvarande i dag. Med tanke på den enorma svartmålning som han i gårdagens debatt gjorde av vårt nordligaste län, hade jag hoppats att han skulle ha sagt några positiva ord om Norrbotten i dag. Tyvärr verkar det inte vara fallet.

Jag vill emellertid konstatera att de åtgärder som har föreslagits på kommunikationssektorn för Norrbottens utveckling är mycket väl avvägda och säkert kommer att hjälpa till att ytterligare pressa ner arbetslösheten i länet. Inte minst gäller det de hundratals arbetstillfällen som posten och televerket kommer att lokalisera till Norrbotten.

I reservation 1 tas kravet på att en flygförbindelse med Tornedalen inrättas samt att regeringen snarast skall slutföra diskussionerna med det finska trafikministeriet och återkomma med finansieringsförslag till riksdagen upp.

Utskottsmajoriteten vill avvakta resultaten av diskussionerna mellan kommunikationsdepartementet och det finska trafikministeriet, eftersom dessa bl. a. rör frågor om finansiering av investeringen i Ylitornio som gäller täckning av eventuella underskott och den miljöpåverkan flygtrafiken kan ge upphov till. Därmed avstyrker utskottet centerkravet.

Om centerpartisterna verkligen hade satt sig in i den situation som gäller tror jag inte att denna reservation hade kommit till stånd. De pågående diskussionerna rör så många viktiga punkter att de måste få ta den tid som krävs. Dessutom handlar detta samarbetsprojekt om en flygplats som ligger på den finska sidan av gränsen. Och det skulle onekligen se litet märkligt ut om vi här i Sveriges riksdag skulle fatta beslut för att försöka påskynda de diskussioner som nu pågår.

I reservation 2 krävs ett program för förstärkning av grusvägarna. Det kan då noteras att betydande resurser kommer att tillföras länet genom bl. a. det bärighetspaket där över 4 miljarder skall investeras i skogslänen under en

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

Särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.

tiöårsperiod. Dessutom har trafikutskottet tillstyrkt förslaget i den trafikpoli-
tiska propositionen att anslaget för drift och underhåll av statliga vägar skall
öka med 381 miljoner under nästa budgetår. Tillskottet av medel skall i stor
utsträckning användas i skogslänen. Vidare har utskottet i samma betänkan-
de tillstyrkt förslaget att 650 miljoner skall anvisas på ett nytt anslag,
Byggande av länstrafikanläggningar. Detta anslag skall användas för bl. a.
investeringar i länsvägar.

Det investeras alltså ordenligt för att klara en tillfredsställande vägstan-
dard även i Norrbotten.

I reservationerna 3 och 4 från centern resp. vpk krävs upprustningar på
bandelen Boden–Haparanda. Det är viktigt att klara ut vilken upprustning
som bör ske efter sträckan. För att få klarhet i det måste man naturligtvis
känna till vilken trafik som skall gå efter banan – om det i fortsättningen
endast skall transporteras gods där eller om det finns intresse från länets sida
för persontrafik. Trafiken efter banan avgör alltså vilken upprustning som
skall ske. Eftersom diskussioner pågår mellan SJ och berörda regionala
intressen, skall självfallet inte riksdagen blanda sig i de överläggningarna.
Därmed avstyrker utskottet motionskraven.

Centerreservationen innehåller för övrigt en rad felaktiga påståenden,
t. ex. att det finns många tätorter efter banan som är beroende av banans
gods- och persontransporter. Så är inte fallet. Frågan om upprustning av
banan Boden–Haparanda avgörs bäst på det regionala planet när man
bestämt sig för vilken trafik som skall gå efter banan.

Den femte reservationen behandlar upprustningen av malmбанan. Vpk
vill att banan rustas upp för att bl. a. öka kapaciteten på vagnarna. Varför
denna reservation tillkommit är för mig en gåta. Som framgår av ut-
skottsskrivningen pågår redan en sådan upprustning i syfte att stärka banan
och höja axeltrycket på hela banan till 25 ton. I det syftet har flera broar bytts
ut, och andra förstärkningsarbeten pågår. I SJ:s investeringsplaner finns
stora belopp avsatta för fortsatta investeringar på banan – 230 miljoner för
perioden 1988–1993 samt 170 miljoner för perioden 1993–1997. Trots detta
har vpk reserverat sig för en upprustning av banan. Jag vill i detta
sammanhang få reda på av vpk:s representant: På vilket sätt vill vpk-arna
rusta upp banan, och vad innebär egentligen era upprustningskrav?

Reservation 6 handlar om kravet på snabbtåg efter malmбанan. Det är ett
krav som redan sedan en tid tillbaka är tillgodosett, eftersom SJ:s malmbane-
division, som engagerat sig i det hela, beslutat om en försöksverksamhet
under sommarmånaderna med s. k. regionala snabbtåg. Finns det ett verkligt
intresse för den här typen av snabbtåg talar allt för en fortsatt verksamhet
med dessa.

Slutligen behandlas i trafikutskottets betänkande frågan om persontrans-
portstödet. I reservation 7 vill folketpartiet och centern utvidga stödet till att
omfatta även egenföretagare. Frågan har nyligen behandlats av utskottet. I
denna behandling uttalade utskottet sin tillfredsställelse över att transportrå-
det nu har för avsikt att utvidga stödreglerna så att fler delbranscher inom
uppgiftsverksamheten och även anslutningsresor till utrikes avgångar blir
stödberättigade. Det är naturligtvis bra att de av riksdagen prioriterade
näringsarna, alltså industri och viss uppgiftsverksamhet, får detta stöd.

Det sker alltså förbättringar av persontransportstödet. Per-Ola Eriksson behöver inte vara orolig. När vi socialdemokrater börjar med någonting när vi alltid ända fram. Därför kommer stödet säkerligen att förbättras efter hand.

Till sist vill jag yrka bifall till utskottets hemställan i betänkande 26 i dess helhet.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

Särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.

Anf. 165 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Jag vill utnämna Sten-Ove Sundström till en av Norrbottens största nej-sägare. Han har sagt nej till att länet skall få del av energivinsterna. Han har sagt nej till en sänkning av arbetsgivaravgifterna för småföretagare. Han har sagt nej till ett särskilt åtgärdsprogram för Arjeplog och Jokkmokk. Han har sagt nej till en ökad satsning på rymdtekniken. Nu säger han nej till ett upprustnings- och investeringsprogram på kommunikationsområdet. Han säger nej till en upprustning av banan Boden–Haparanda. Och han säger nej till persontransportstödet. Uppräkningen blir ganska lång, Sten-Ove Sundström. Känns det inte litet besvärande att vara en ständig nej-sägare då det gäller dessa frågor?

Jag skall påminna Sten-Ove Sundström om de satsningar som görs på vägar runt om i landet. Man kan naturligtvis göra jämförelser på olika sätt. Det satsas 35 000 kr. per meter på att bygga motorvägar i Västsverige. Det skulle räcka till ganska många vägar i Norrbotten, om man skulle göra motsvarande satsning där.

Sten-Ove Sundström säger att trafiken på bandelen Boden–Haparanda skall avgöra vilken upprustning som skall ske. Hur skulle det vara om man vände på det hela, så att man gör en upprustning för att klara mer trafik? All erfarenhet visar att offensiva satsningar lockar företag att utnyttja banan. Det lockar människor att åka med tåg. När man inte gör några investeringar är det klart att bandelen inte används. Det tycker jag Sten-Ove Sundström borde tänka på.

Beträffande persontransportstödet säger Sten-Ove Sundström – det var rätt fantastiskt – att när socialdemokraterna bestämt sig för någonting skall de genomföra det och nå ända fram. När kommer ni fram? Vi lade fram förslaget till den regionalpolitiska utredningen 1984. Riksdagen tog ställning 1985. Därefter har ni konsekvent röstat mot att egenföretagare i Norrbotten skulle komma i åtnjutande av persontransportstödet. När tänker socialdemokraterna komma fram på denna punkt? Vore det inte skäl att ta stöd från centern och folkpartiet i denna fråga och knuffa frågan till ett avgörande redan när vi går till votering i detta ärende?

Anf. 166 HUGO BERGDAHL (fp):

Herr talman! Bara en kort fråga till Sten-Ove Sundström. Han talade med stor övertygelse om att när socialdemokraterna har bestämt sig för ett visst mål arbetar de tills de kommer ända fram. I denna fråga har man tydligen en bra bit kvar innan man når målet. Vi som driver på i det här fallet centern och folkpartiet, har anledning att ställa frågan: När ni nått ända fram, innebär det att även turistnäringen och egenföretagarna omfattas av persontrafikstödet?

Anf. 167 VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Det finns egentligen ingen anledning för mig att lägga mig i det som skulle ha kunnat bli en dispyt mellan Sten-Ove Sundström och den moderate Erik Holmkvist, som uteblir från kammaren när vi diskuterar trafikpolitiken. Men en sak kan jag inte låta bli att påminna om. När regeringen och trafikutskottets majoritet nu på många punkter dammat av gamla moderatförslag, finns det ingen anledning för moderaterna att delta i debatten över huvud taget. På trafikpolitikens område är besluten högersvridna fram tills nu. Jag gissar att moderaterna litar på regeringen också när det gäller järnvägar och vägar i Norrbotten. Det går i den riktning som moderaterna har hoppats på och beställt.

Tyvärr blir vägen i Bohuslän mycket dyrare än vad Per-Ola Eriksson sade. Man har räknat med 1,2 miljarder för 24 mil motorväg, men det har visat sig att t. o. m. den siffran slår fel åt galet håll. Sådana vägsatsningar kan man alltså göra på västkusten, som Kjell-Olof Feldt en gång förutspådde skulle bli Sveriges Ruhrområde. Man kan undra om vi inte är på väg åt det hållet.

I Sten-Ove Sundströms kommentarer till vpk:s reservationer kan jag hålla med om en sak: Det kan se ut som en överloppsgärning med den reservation som vi har avlämnat i fråga om malmbanan. Men de som har skrivit vpk:s partimotion tror jag har samma farhågor som jag har – vi litar inte riktigt på SJ:s investeringsplaner, efter den stora förändring som kommer att ske framöver i fråga om järnvägspolitiken.

Så till banan Boden–Haparanda. Det var en lustig rundgång i den bevisföring som Sten-Ove Sundström kom med. Jag sade just detta att när man nu överlåter åt kommunala myndigheter och länsmyndigheter att besluta, handlar det inte bara om vilket transportslag som de skall besluta sig för att använda. Det handlar också om den brist på upprustning som har rått under alla år. Då säger Sten-Ove Sundström att vi inte skall lägga oss i vad länsmyndigheterna beslutar om.

Jag befarade att det skulle vara en så resonemang. Just därför använde jag det tröms citat från länstrafikchefen där han säger att buss är billigare – så är det bara. Man kommer alltså inte att välja järnväg.

Herr talman! Det behövs statliga pengar för att det skall ske något bra på järnvägens område. Vi har inte fått igenom våra krav på att järnvägen skall utgöra en stomme. Men vi tycker ändå att Sten-Ove Sundström när det gäller Norrbotten inte borde ta så lätt på frågan om banan Boden–Haparanda.

Anf. 168 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Först till Per-Ola Eriksson: Han ställde en rad frågor, men jag hinner naturligtvis inte besvara samtliga. Låt mig bara konstatera, som Leif Marklund har gjort tidigare i dag, att det förslag som Per-Ola Eriksson och centern har framlagt beträffande vattenkraft och energi inte har någonting att göra med det förslag som socialdemokratin och LO-distriktet gemensamt har lagt fram. Det är något helt annat.

Beträffande satsningar på Arjeplog vet Per-Ola Eriksson mycket väl att vi har gått i bräsch för att satsa extra pengar. I den proposition som vi nu diskuterar föreslås 15 milj. kr., på samma sätt som vi har satsat på östra

Norrbotten. När Per-Ola Erikssons parti satt i regeringsställning åstadkoms ingenting för att lätta på trycket och minska arbetslösheten i dessa utsatta kommuner. Det har aldrig satsats så mycket på vägarna i norr som nu, genom de insatser som jag har nämnt tidigare i dag.

Persontransportstödet kan naturligtvis utvecklas i olika former. En sådan utveckling av det nuvarande stödet sker också. Man skall vidare komma ihåg beträffande såväl transportstödet som helhet som det speciella persontransportstödet att det är vi socialdemokrater som har tillskapat dessa stöd och även har justerat dem för att få en bättre anpassning till de verkliga förhållandena. Med andra ord: Ni har talat om det, medan vi har kommit till skott och sett till att stödåtgärderna har börjat fungera. I fråga om näringslivets utveckling i Norrbotten, framför allt beträffande småföretagsamheten, som nu blommar, har det också visat sig att stödet haft effekt.

Trafiken Boden–Haparanda var Viola Claesson inne på. Det är naturligtvis viktigt att länsmyndigheterna får ha ett avgörande inflytande över investeringarna. De kan mycket väl se trafikströmmarna, och de kan också få besluta om de vill fortsätta med persontrafik på järnväg eller vill gå över till buss eller något annat trafikmedel.

Trafiken på den här sträckan stryker också centern under i sin reservation, där man talar om trafiken med Finland. Men finländarna lade så sent som i slutet av föregående vecka ner persontrafiken på sin sida av gränsen. Det är alltså inte så enkelt att bestämma vilken trafik man skall ha i framtiden. Framför allt: Låt oss fatta beslut på en decentraliserad nivå – dvs. i länen – och inte centralt här i riksdagen.

Till Hugo Bergdahl vill jag bara säga: Självfallet driver vi socialdemokrater på i de frågor som gäller stöd i olika former för att utveckla näringslivet. Ett konkret exempel är just persontransportstödet. Skillnaden mellan er borgerliga och oss socialdemokrater är att ni pratar om det och vi går ända fram till beslut. Däri ligger skillnaden.

Låt mig sedan återigen säga till Viola Claesson: Talet om upprustning av malmbanan är helt onödigt, eftersom den pågår. Jag noterar också att Viola Claesson inte kunde markera skillnaden mellan vpk:s krav på upprustning av malmbanan och utskottsskrivningen.

Återigen till sträckan Boden–Haparanda: Låt norrbottningarna själva besluta om vilken trafik som man vill ha. Låt oss undvika centrala beslut, som medför risk för att det inte fungerar i det egna länet.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

Anf. 169 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Jag vidhåller mitt påstående om Sten-Ove Sundström som den störste nejsägaren i Norrbotten. Han hade chansen att bevisa att så inte var fallet, men han fortsatte att rada upp argument för varför man inte skulle satsa på bra kommunikationer, väginvesteringar osv.

Jag vill stillsamt påpeka för Sten-Ove Sundström att Norrbottens andel av väganlagen under de närmaste tio åren beräknas minska mycket kraftigt. Norrbotten är det län som enligt vägverkets planer kommer att få den absolut

största reduceringen av vägpenningar. Det har redan fått till följd att vägverket i Norrbotten tvingas planera om och avstå från investeringar beträffande många angelägna vägprojekt som man skulle vilja sätta i gång. Det tycker jag är synd.

Sedan till järnvägssträckan Boden–Haparanda. Det är klart att finländarna har tittat på hur Sverige gör med motsvarande trafiksträcka. Eftersom man från svensk sida har signalerat att den järnvägsbiten inte skall ingå i riksnätet, påverkar det också finländarnas ställningstagande. Så enkelt är det med den saken, och det har verifierats från olika håll.

Hugo Bergdahl bjöd in norrbottningarna att rösta på reservationen om persontransportstöd. Jag vill kvittera och säga att Hugo Bergdahl är välkommen att rösta med centerns reservation 3 om bandelen Boden–Haparanda. Jag tror att ett sådant ställningstagande och ett sådant röstande från Hugo Bergdahl skulle glädja hans vänner i Tornedalen, som han kommer ifrån.

Till sist, herr talman: Sten-Ove Sundström sade att socialdemokraterna till slut kommer fram till målet. Jag börjar tvivla på det, eftersom Sten-Ove Sundström och socialdemokraterna är på väg att lägga av på upploppet.

Anf. 170 HUGO BERGDAHL (fp):

Herr talman! När någon för tillfället upplever sin situation och sin ställning som stark nödgas man ibland ta till vissa övertoner. När jag lyssnade på Sten-Ove Sundströms senaste inlägg, tyckte jag att han redan lät som om han vore en av de myndiga som vet mest och kan det mesta även på det här området när det gäller persontransportstödet.

Sten-Ove Sundström sade bl. a. att det är socialdemokraterna som har genomfört persontransportstödet och gjort de justeringar som har varit nödvändiga att göra, medan vi andra pratar för det mesta. Då skulle jag bara vilja tillägga att vi faktiskt – utöver att vi har pratat varmt för de här lösningarna – har motionerat och motionsvägen försökt påverka utvecklingen inom det här området. Det är vi som har varit pådrivande i denna fråga. Det kommer Sten-Ove Sundström aldrig ifrån. Vi kommer att fortsätta att driva på tills vi får de lösningar vi anser vara riktiga och som behövs för småföretagsamheten i Norrbotten.

Man skall kanske inte ta till alltför mycket av överord, Sten-Ove Sundström. Om man sitter i regeringsställning och är beroende av andra partiers stöd skall man kanske vara litet försiktig med de stora orden.

Anf. 171 VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Man kan luta sig åt olika håll i politiken. Hugo Bergdahl. Jag upprepar att socialdemokraterna när det gäller trafikpolitiken i stort har lutat sig åt höger. Därför finns det ingen moderat här. De har inget att klaga på.

Är frågan om banan Boden–Haparanda en demokratifråga, Sten-Ove Sundström? Är det av decentraliserings- och demokratiskäl som man överlåter åt länsstrafikbolag, kommuner och länsmyndigheter att avgöra vilka satsningar som skall ske? Det tycker jag är väl magstarkt, herr talman.

Om en mängd bandelar i landet inte får några pengar till upprustning sker det som har skett med banan Boden–Haparanda. Vissa delar av året får man

sänka hastigheten på banan. Då kan det inte vara särskilt trevligt att resa eller att skicka gods där. Detta är ett sönderfall som tyder på att järnvägsbanan Boden–Haparanda inte har någon framtid, eller hur? Jag tycker att Sten-Ove Sundström skall vara litet mer ärlig.

Jag vill fråga Sten-Ove Sundström: Om vi satsade pengar på bandelen för en rejäl upprustning, hur skulle då de lokala myndigheterna använda sitt inflytande? Skulle man med självklarhet välja buss i så fall? Eller skulle man välja tåg, som är miljövänligare och energisnålare? Det är detta frågan gäller.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

Särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.

Anf. 172 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Låt mig börja med att svara på Viola Clarksons fråga. Det viktiga är att människor som finns i Norrbottens län får vara med och bestämma vilken trafik de anser lämpligast. Det är det viktiga. Viola Clarkson ställer därför frågan till fel person. Jag vill att vi skall avvakta de beslut som länsmyndigheterna fattar. Det tycker jag är en fin decentralisering av besluten. Sedan får vi hjälpa till på olika sätt att tillfredsställa dem. Det fungerar på det sättet. Det tycker jag inte att vi skall springa ifrån.

Vi skall komma ihåg att banan Boden–Haparanda har ett av de lägsta passagerarunderlagen av alla banor av denna typ. Men det är naturligtvis något man kan förändra om man är beredd att rusta upp banan eller köra persontrafik där i framtiden. Jag vill minnas att det bara är 14 passagerare per tågsätt på den bandelen, alltså en väldigt låg siffra. Det viktiga är att besluten fattas på länsnivå, där man har den bästa insikten, och att man får välja, och inte – som Viola Clarkson – är helt låst vid att alla transporter måste ske via järnväg.

Per-Ola Eriksson påstår att jag är den störste nejsägaren i Norrbotten. Han påstår att jag säger nej till det mesta. Han måste ha missuppfattat detta grovt. Vi socialdemokrater har nu lyckats pressa ned arbetslösheten till den lägsta nivån i modern tid i Norrbotten. Det skall Per-Ola Eriksson komma ihåg. Sedan kan vi naturligtvis diskutera detaljerna, på vilket sätt detta har genomförts. Vi har alltid fått göra våra speciella satsningar på det utsatta län som Norrbotten trots allt är med stort motstånd från de borgerliga. Vi har gjort rejäla satsningar i form av de förslag som ingår i Norrbottenspropositionen. Det viktiga är att besluten när det gäller bandelen Boden–Haparanda fattas på en decentraliserad nivå. Det förvånar mig att Per-Ola Eriksson gör så våldsamt motstånd mot att besluten får fattas hemma i Norrbotten. Jag trodde att Per-Ola Eriksson och centern i övrigt var för ett decentraliserat beslutsfattande. Men det kanske är några månader sedan man övergav den politiken.

Låt mig slutligen säga följande till Hugo Bergdahl. Det är bra att vi debatterar olika frågor i denna kammare. Det är bra att vi får diskutera t. ex. persontransportstöd i olika former. Men de stödformer vi från socialdemokratisk sida har fått till stånd har gynnat länets utveckling oerhört.

Hugo Bergdahl återkommer med en rad frågeställningar. Det måste betyda att han har svårt att förstå detta. Låt mig citera Småföretagaren, småföretagens tidning i Norrbotten, nr 2 från 1988. Rubriken på ledaren lyder: "Den positiva utvecklingen måste fortgå". I ledaren sägs: "Det råder optimism bland småföretagen i Norrbotten. Nya företag startas och de redan

etablerade investerare och satsar som aldrig förr. Naturligtvis skiljer det sig en hel del mellan olika delar av länet men bilden är ändå entydigt positiv för företagsamheten." Hugo Bergdahl bör komma ihåg att det sker under en period då vi socialdemokrater har satsat hårt för att driva på utvecklingen. Det kommer vi att fortsätta göra, med eller utan folkpartiets hjälp.

Anf. 173 VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Om socialdemokraterna har lika svårt att läsa innantill när det gäller sakinnehåll i texter som de har att lära sig läsa namn innantill, börjar jag förstå varför det går så galet här i kammaren med trafikpolitiken.

Apropå detta med inflytande vill jag säga följande till Sten-Ove Sundström. Om riksdagens majoritet visar att vi vill satsa på järnvägen, att vi ger pengar till sådana satsningar, blir det lättare för länstrafikmyndigheter och andra att utöva ett inflytande. Är det inte så, Sten-Ove Sundström? Det blir så att säga litet mer meningsfullt.

Den enkät jag redovisade tidigare talar sitt klara språk. Inte är det så att det nästan i samtliga län finns en mängd järnväghatare och bussälskare. Det är helt enkelt så att man, på grund av att ekonomin inte tillåter eller därför att t. ex. underhållet varit så uruselt under en rad år under socialdemokratisk ledning i landet, inte har något val. Den som inte kan välja kan inte använda sitt inflytande. Det är precis detta jag har velat påvisa i denna debatt. Men Sten-Ove Sundström slingrar sig även i nästa inlägg, om jag gissar rätt.

Anf. 174 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Låt mig först korrigera mig och be Viola Claesson om ursäkt – hon heter naturligtvis inte Clarkson utan Claesson. I övrigt återkommer jag till det jag sade tidigare. På sätt vis kan jag förstå att Viola Claesson med sin kommunistiska ideologi har svårt att förstå detta. För oss är det meningsfulla i detta sammanhang att besluten fattas så nära människorna i samhället som möjligt. Det är demokrati, och den är vi socialdemokrater väldigt rädda om, Viola Claesson.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

13 § Föredrogs

jordbruksutskottets betänkande

1987/88:20 om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.
(prop. 1987/88:86).

Särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m.

Anf. 175 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Med debatten om detta betänkande avslutar vi en ganska lång debatt om många betänkanden om Norrbotten med anledning av regeringens Norrbottenspaket. Jag skall därför fatta mig mycket kort beträffande detta betänkande.

Det är viktigt för skogsbruket med bra vägar och i synnerhet bra skogsbilvägar. En del skogsråvara kommer i dag inte ut ur skogen på grund av ett undermåligt skogsbilvägnät. Dessutom skulle man genom att öka anslagen till skogsvårdsstyrelsen för byggande av skogsbilvägar kunna förbilla för skogsbruket och förstärka ekonomin. Detta är en angelägen fråga. Det finns i dag en ganska lång kö hos skogsvårdsstyrelsen. Därför vore det angeläget att förstärka det här anslaget, såsom vi har föreslagit. Jag yrkar bifall till centerns reservation.

Jag vill för min del avsluta debatten om Norrbottensbetänkandena med att säga att jag hoppas att vi på olika sätt kan förändra politiken och skapa en situation där det inte är nödvändigt att valår komma med sådana här speciella paket. Det är min förhoppning att vi i det här landet skall få en ekonomisk politik och en näringspolitik som gör det möjligt för alla regioner att utvecklas positivt utan paketinsatser av kortsiktig natur.

Därmed, herr talman, kan vi övergå till debatten om jämställdhet.

Anf. 176 JAN JENNEHAG (vpk):

Herr talman! Det är inte så länge sedan riksdagen behandlade jordbruksutskottets betänkande nr 17 om statsbudgeten för 1988/89. Under rubriken "Stöd till byggande av skogsvägar" beslöt riksdagen enligt propositionen, dvs. ett anslag om 50 milj. kr.

Bilden innan ärendet utskottsbehandlades var något splittrad och inte helt utan intressanta inslag. Som man kan vänta sig intog kommunister och moderater ståndpunkter som låg längst ifrån varandra. Vpk ville öka anslaget med 20 milj. kr. Moderaterna ville dra in det helt. Folkpartiet ville dels minska med 8 milj. kr., dels öka med 5 milj. kr. för Västerbottens län. Centern ville öka med 30 milj. kr. för Jämtlands län och med 20 milj. kr. för Västerbottens län. Någon tolkning av dessa fakta vågar jag mig inte på.

I utskottsbehandlingen hyfsades ekvationerna. Moderaterna och vpk höll fast vid sina åsikter i reservationer. Folkpartiet reserverade sig för en minskning med 8 milj. kr. Centern anslöt sig till socialdemokraterna.

Nu behandlar vi Norrbotten. Centern vill ha 5 milj. kr. extra till skogsvägar. Med tanke på hur vpk har ställt sig tidigare är det inte något som jag vänder mig emot. Vpk stöder centerreservationen, det vill jag gärna säga till Per-Ola Eriksson.

Anf. 177 LEIF MARKLUND (s):

Herr talman! Detta korta betänkande behandlar den del av Norrbottenspropositionen som rör "Särskilda skogsvårdsinsatser i Norrbottens län" och de motioner som väckts med anledning av denna. Propositionen spänner över tio av riksdagens utskott. Då åtta utskottsbetänkanden redan har behandlats torde det mesta redan vara sagt i detta ämne. Trots det vill jag ändå kortfattat kommentera propositionen.

Det åtgärds paket som vi nu slutbehandlar var behövligt och nödvändigt för att komplettera det utvecklingsprogram för vårt län som den tidigare propositionen lagt grunden för. Denna uppföljning visar på en ansvarsfull regionalpolitik.

I dag har vi människor, företag, kommuner och landsting som ser länets

möjligheter framför sig. Vi har också företag, såsom jordbruk, där vi kan märka en stark investeringsvilja, en markant ökning när det gäller viljan att satsa.

Propositionen, som syftar till att hela länet skall leva, har fått ett bra bemötande. Det har klart framgått från länsstyrelse, företag och kommuner.

Jag är övertygad om att hela riksdagen efter sitt besök i länet kommer att dela min uppfattning att Norrbotten har en mängd outnyttjade kvaliteter, vilket gör att det finns en framtid även i vårt län.

Herr talman! De särskilda skogsvårdsinsatser som föreslås i propositionen och behandlas i detta betänkande är en bra investering i Norrbotten. I propositionen föreslås att medlen används på samma sätt som har förordats för Västerbottens läns inland, med styrning mot inlandet och den östra länsdelen.

Vidare sägs att en intensifiering av skogsbruket bör ske som en samordnad insats av länsstyrelsen och skogsvårdsorganisationen. Det synes även angeläget att skogsbruket och kommunerna medverkar. Skogsstyrelsen och skogsvårdsstyrelsen har ansvaret för att samordna och leda verksamheten.

Som framhålls i betänkandet har skogsindustrin i Norrbotten problem med sin råvaruförsörjning. Skogsförnyring ställer särskilda krav på insatser och måste ske med stor omsorg. De medel på 35 milj. kr. som anslås avses att användas för rådgivning, stöd och service till skogsägarna under en treårsperiod.

Insatserna bör leda till ett skogsbruk som med råge uppfyller skogsvårdslagens minimikrav och ger mer och säkrare sysselsättning såväl i skogsbruket och skogsindustrin som i serviceföretagen. Detta innebär att medlens användning kommer att leda till aktiva och stora markägerinsatser, ökad avverkning, bättre skogstillstånd och mer sysselsättning.

Centerpartiet har i en reservation anfört att skogsbilvägnätet är en viktig förutsättning för ett effektivt skogsbruk och bra skogsvård och anser att ytterligare 5 milj. kr. bör anvisas till detta ändamål.

Det är naturligtvis inte svårt att hålla med centern om att skogsbilvägnätet är en grundförutsättning för att bedriva ett bra skogsbruk. Jag yrkar ändå avslag på centerns reservation med den motiveringen att i årets budget anvisas en förstärkning av anslaget till skogsbilvägar. Vidare föreslås under avsnittet Arbetsmarknad bil. 6 att ytterligare medel anvisas till beredskapsarbete för skogsvägbyggande. Detta motiverar man med att byggande av skogsvägar kraftigt minskat under senare år och därmed försämrat tillgängligheten för skogsbruket.

Eftersom Per-Ola Eriksson talade för reservationen kanske jag något skall förtydliga meningen i budgeten. Årets budget innehöll dels en förstärkning som gav ytterligare 1 milj. kr. till länet. Det ordinarie anslaget höjdes från 6 till 7 milj. kr. Med de ytterligare 20 milj. kr. som i dag anvisas under arbetsmarknadsdepartementet att användas i tre år kommer länet att få en rejäl förstärkning. Länet kommer därmed upp till 1983 års anslagsnivå, den hittills högsta. I samband med förra Norrbottenspaketet var anslaget till vägbyggande då uppe i 13 milj. kr. I dag står naturligtvis de anslagna medlen till förfogande för länsarbetsnämnden att, självfallet i samråd med skogsvårdsstyrelsen, användas där de ger den största effekten och de flesta

arbetstillfällena. Det blir inga svårigheter att komma upp till 13 milj. kr., vilket som sagt motsvarar 1983 års anslagsnivå. Det finns säkert inget som hindrar att man det första året använder mer än 7 milj. kr., att man första året så att säga täpper till de uppdämda behov som finns.

Med dessa resurstillskott för skogsbilvägar torde inte vägar bli ett hinder för att få full verkningskraft på användande av de föreslagna 35 milj. för särskilda skogsvårdsinsatser i Norrbottens län.

Herr talman! Med det nu anförda yrkar jag bifall till jordbruksutskottets hemställan i dess helhet och avslag på reservationen.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

14 § Föredrogs

bostadsutskottets betänkande

1987/88:23 om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m. (prop. 1987/88:86).

Beträffande detta betänkande konstaterade andre vice talmannen att ingen talare var anmäld.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

15 § Föredrogs

arbetsmarknadsutskottets betänkande

1987/88:17 om jämställdhetspolitiken (prop. 1987/88:100 bil. 2, 12 och 15 samt 1987/88:105).

Jämställdhetspolitiken

Anf. 178 INGRID HEMMINGSSON (m):

Herr talman! Den proposition som ligger till grund för detta betänkande skiljer sig från tidigare propositioner genom att den förmedlar ett slags övertro på statliga styrmedel. Jag tycker också att den andas en aningslös tro att jämställdhet mellan män och kvinnor är beroende av att det förs en socialdemokratisk politik. Man kan läsa i propositionen att jämställdhet framför allt är en fråga om fördelning av resurser mellan olika grupper av medborgare. Det innebär att man med styrning och politiska beslut från statens sida kan åstadkomma jämställdhet.

Det finns många exempel på felaktiga beslut från statens sida som medför orättvisor för familjer och framför allt för kvinnor. Ett exempel är den ensidiga barnomsorg som erbjuds och som bara gynnar vissa familjer. Det kan knappast kallas för en rättvis fördelning av resurser.

Jämställdhet är framför allt en attitydfråga. Hindren utgörs av att många människor är starkt präglade av traditionella mans- och kvinnoroller. Ofta är detta omedvetet. Fördomar finns hos både män och kvinnor i deras syn på sig själva och varandra. Det är främst bland unga människor som opinion måste

bildas för att en förändring skall åstadkommas. Det är oerhört viktigt att attitydpåverkan sker i *alla* delar av samhället.

Självfallet finns i regeringens proposition läges- och problembeskrivningar som vi moderater delar. Detta gäller även mål- och åtgärdsbeskrivningar. Jag kommer i mitt anförande, för att spara tid, inte att redogöra för våra reservationer till betänkandet. De finns i betänkandet och ni har säkert allihop läst dem. Jag skall i stället ägna mig åt de delar av propositionen i vilka vi har en från regeringen avvikande uppfattning.

I propositionens avsnitt om kvinnor och ekonomi talas det om den stora betydelse som den offentliga sektorns snabba tillväxt har haft för kvinnors inträde på arbetsmarknaden. Samtidigt ger regeringen en släng åt vad den kallar de nyliberala tankegångarna om privatisering som påstås ta resurser från den offentliga sektorn. Detta leder, enligt propositionen, till en sänkning av kvaliteten i barnomsorg, vård och utbildning.

Detta är aningslöst. Med andra ord liknar det strutsen som stoppar huvudet i sanden.

I propositionen nämns inte ett ord om nackdelarna med den snabba och dyra utbyggnaden av den offentliga sektorn. Detta har på lång sikt inte alls gynnat kvinnorna. Frånvaron av alternativ har tvärtom inestängt kvinnorna i en låglönesektor där deras möjligheter att påverka sin arbetssituation har varit och är små. De har inte kunnat välja arbetsgivare. De har inte heller haft möjligheter att förverkliga sina egna idéer. Propositionen tassar runt problemen genom att i stället tala om dels den tilltagande bristen på arbetskraft inom vården, dels den stora personalomsättningen i delar av den kommunala sektorn. Efter detta konstaterande blir det skyglapparna på igen. Propositionen berör alltså inte orsakerna till problemen.

Det går inte att bara vifta bort det man kallar för nyliberala tankegångar. Men det kanske inte är så konstigt att socialdemokraterna gör det, eftersom det partiet inte sitter inne med några framtidsidéer. Det går inte att fortsätta på den inslagna vägen. Det har gått för långt. Det är alltför många, speciellt kvinnor, som går och funderar över sin situation och över hur den skall kunna förändras. Detta gäller framför allt kvinnor inom vårdsektorn. De besitter ett stort kunnande och har många idéer som väntar på att förverkligas.

Om den offentliga sektorn lade ut vissa delar på entreprenad skulle en del av dagens problem kunna lösas. Många av problemen är en följd av den offentliga sektorns monopolställning. Flera privata entreprenörer skulle ge kvinnor möjlighet att förverkliga sina idéer och starta sina egna företag inom vården. Detta skulle medföra en betydligt förbättrad situation. Kvinnor skulle kunna välja arbetsgivare, vilket i sin tur skulle medföra att den offentliga sektorn skulle tvingas att tänka om i många avseenden. Plötsligt skulle det nämligen uppstå konkurrens. Människor skulle få flera möjligheter.

Enligt propositionen leder detta till en sänkt kvalitet i barnomsorgen och i vården. Regeringens kvinnosyn tycks vara rätt bedrövlig. Regeringen misstror kvinnorna och tror inte att den offentliga sektorn kan samarbeta med kvinnliga entreprenörer. För det är just samarbete det handlar om, och det är mest kvinnor som arbetar i den offentliga vården, 56 % av alla förvärvsarbetande. Förresten tror jag att förändrade villkor i den offentliga

sektorn också skulle göra den mer attraktiv för män. Alla vet ju att kvaliteten i vården och omsorgen inte alltid är vad den borde vara. Orsaken till detta kan man utläsa av propositionen: brist på arbetskraft, stor personalomsättning, stort utbyggnadsbehov som kostar pengar osv. Det senare kunde i viss mån avhjälpas genom att kvinnorna fick chansen. Det har visat sig att i de fall entreprenörer har tillåts bedriva verksamhet har denna blivit billigare, och de som är anställda och de som är i behov av hjälp har blivit nöjdare.

Varför är ni socialdemokrater så stora motståndare till ökad valfrihet – i det här fallet till valfrihet för kvinnor? Hur tror ni att ni skall kunna bekämpa idéer som ligger i tiden?

Arbetsmarknadsministern befinner sig i kammaren nu. Det resonemang som förs i propositionen på s. 7 är en aning naivt.

I regeringens handlingsplan, som alltså skall främja jämställdheten, ingår att ett antal miljoner skall fördelas på olika åtgärder. Vi avvisar en del av åtgärderna, eftersom vi bedömer att de inte kommer att ge önskad effekt. Andra åtgärder bör prövas. Som jag sade tidigare framgår detta av våra reservationer.

I propositionen föreslås att jämställdhetslagen skall bli föremål för utvärdering, och det är vi överens om, men alla borgerliga partier anser att arbetsgruppen bör vara parlamentariskt sammansatt. Med anledning av det engagemang som de nuvarande oppositionspartierna visade vid lagens tillkomst är det rimligt att utse en parlamentarisk sammansatt utvärderingsgrupp. Socialdemokraterna var motståndare till jämställdhetslagen vid dess tillkomst den 13 december 1979. Läser man den socialdemokratiska reservationen finner man att socialdemokraterna den gången ansåg att ett ökat fackligt engagemang skulle vara nog för att nå resultat i jämställdhetsarbetet. Nog finns det anledning att ha en parlamentariskt sammansatt utredning!

I propositionen påstås vidare att den socialdemokratiska familjepolitiken utgör en förutsättning för jämställdhet. Några av de utgångspunkter som nämns är att föräldrar och barn skall ha tid för varandra, de skall kunna leva på en rimlig ekonomisk standard och de skall ha möjlighet att förena föräldraskap och förvärvsarbete.

Detta är i och för sig riktiga utgångspunkter, som vi ställer oss bakom. Skillnaden är att detta mål inte kan nås med socialdemokratisk politik. I den socialdemokratiska politiken finns alltför litet valfrihet för familjerna. Den som inte kan eller vill välja kommunal barnomsorg får inte heller del av statens stöd. Detta försämrar familjens ekonomiska standard. Den som vill stanna hemma hos sina barn en längre tid får göra stora ekonomiska uppoffringar, eftersom det inte finns något stöd från samhällets sida för dessa familjer. Också detta försämrar familjens ekonomiska standard.

Med det socialdemokratiska skattesystemet betalar en barnfamilj lika mycket i skatt som en familj utan barn, och barnfamiljen blir därigenom beroende av bidrag. En ansträngd ekonomi i det socialdemokratiska högskattesamhället ger inte mycket tid över för barnen. Allra hårdast drabbas kvinnorna även i detta fall – särskilt en ensamstående kvinna. Ensamstående föräldrar är ofta kvinnor. En kvinna med ett lågavlönat vårdarbete kan på en intjänad hundralapp – om hon t. ex. arbetar över en helg – förlora 90 kr. därför att hon får betala högre skatt, hon får sänkt

bostadsbidrag och hon får högre daghemsavgifter. Hon har inte stora möjligheter att påverka sin situation.

Det är omöjligt att uppnå jämställdhet mellan män och kvinnor om valfrihet för familjen saknas. Jämställdhet och valfrihet hör ihop.

Oftast är det kvinnorna som får det besvärligast då ekonomin är kärv och då barntillsynen inte går att ordna. Familjers önskemål är olika. Därför passar inte den socialdemokratiska familjepolitiken alla människor.

Vi i de borgerliga partierna hänvisar i en reservation till det borgerliga förslaget om vårdnadsbidrag, vilket utjämnar en del av de orättvisor som i dag finns mellan familjer som gör olika val.

Vi är alla överens om att jämställdhet mellan män och kvinnor är målet – det har vi många gånger stått här i kammaren och talat om. Det är medlen som vi inte är helt överens om. Svårigheten att förändra attityder hos människor är uppenbar. Detta kan inte ske genom politiska beslut. För att då visa handlingskraft, kan det bli lätt som i det föreliggande betänkandet, dvs. en rad förslag till beslut som många kanske inte riktigt tror på. Men något måste ju göras.

Svårigheterna är i grunden mycket större – det tror jag att vi allihop är medvetna om. Det krävs ett tålmodigt arbete i hemmet, i skolan och på arbetsplatsen – överallt i samhället – för att förändra dessa attityder. Jag tror att det framför allt gäller att medvetandegöra felaktiga attityder. Vi borde kanske börja med riksdagsledamöterna – det vore väl inte så tokigt. Det gäller säkert inom alla partier. Jag är nämligen inte helt övertygad om att alla tycker att jämställdhetsarbete behövs. Då kan man ju också förstå att det tar tid innan det sker en förändring i de övriga delarna av samhället.

Herr talman! Jag yrkar härmed bifall till de moderata reservationerna till detta betänkande.

Anf. 179 CHARLOTTE BRANTING (fp):

Herr talman! Det var med spänd förväntan som vi på kvinnodagen den 8 mars mottog regeringens handlingsplan inför 90-talet när det gäller jämställdheten mellan könen. Det var med blandade känslor som man läste den. Mycket är bra – det vill jag gärna ge jämställdhetsminister Ingela Thalén ett erkännande för, när hon nu har kommit hit i kväll. Men alltför mycket är också vagt framställt. Besvikelsen hade varit stor när vi i januari förgäves letade i budgetpropositionen efter konkreta jämställdhetsförslag.

Vi i folkpartiet lade trots detta under den allmänna motionstiden fram vår stora partimotion om jämställdhet. I den presenterar vi vår syn på hur jämställdhetsarbetet skall utformas i framtiden. Den bärande drivkraften i folkpartiets djupa engagemang för jämställdhet ligger i vår ideologi och tro på att varje människa skall respekteras som individ oberoende av kön. Det är vår uppgift att verka för att diskriminerande regler, fördomar och attityder arbetas bort.

Det är min förhoppning att vi i dagens debatt kan vara överens om den grundläggande uppfattningen. Jag tycker mig ha goda skäl att tro det efter att ha läst proposition, motioner och betänkandet.

Vi har självfallet delvis olika förslag för att nå vårt mål om jämställdhet

men kan också konstatera att vi alla har en bra bit kvar innan vi uppnår detta mål.

Folkpartiets partimotion presenterade 34 yrkanden, och i den kommittémotion som vi lade fram med anledning av propositionen blev det ytterligare 11. Så det är kanske inte så konstigt att det i betänkandet förekommer ett antal reservationer från folkpartiet. Det är bara att konstatera att regeringen och majoriteten i utskottet enligt vår mening i alltför liten utsträckning har tagit fasta på våra förslag.

Herr talman! Jag vill redan nu yrka bifall till samtliga folkpartireservationer till detta betänkande.

Det från jämställdhetssynpunkt allvarligaste i propositionen och betänkandet är att man försvarar de offentliga monopolen inom vård, omsorg och utbildning – trots att de i praktiken fungerar som ett slags näringsförbud för kvinnor. Skillnaderna mellan kvinnors och mäns villkor på arbetsmarknaden är ju mycket stora. Detta framgår med all önskvärd tydlighet av den statistik över sysselsättning, arbetsuppgifter, löner och pensionsförhållanden, vilken återfinns i propositionen.

Det är bra att vi är överens om att detta måste förändras, men varför då inte ta chansen att i denna del underlätta för kvinnors arbete. Statsbidragsregler inom vård, omsorg och utbildning – områden där faktiskt ungefär hälften av alla förvärvsarbetande kvinnor är verksamma – är i allmänhet utformade så att de enskilda alternativen diskrimineras. Det innebär t. ex. att en kvinnlig förskollärare som vill starta ett enskilt daghem inte har praktisk möjlighet att göra det. Kvinnor får därmed ofta inte heller möjlighet att välja mer än en arbetsgivare. På områden där män traditionellt är verksamma finns det normalt inte några sådana hinder att starta egen verksamhet. Jag menar att denna ordning är omöjlig att försvara från jämställdhetssynpunkt.

Regeringen tycks hävda att statsbidrag till enskilda alternativ skulle leda till mindre resurser och därmed sämre kvalitet inom den offentliga barnomsorgen, vården och utbildningen. Regeringen bortser då ifrån att de enskilda alternativen också skulle avlasta den offentliga sektorn en del kostnader. De skolor, daghem och den sjukvård som drivs i enskild regi kan ju bara överleva så länge det finns människor som vill utnyttja deras tjänster.

Den sjunkande kvalitet som regeringen säger sig frukta att det blir fråga om skulle i ett senare skede alltså leda till att "de grupper som anser sig ha råd söker sig till privata lösningar, vilket skulle öka klasskillnaderna i samhället". Här antyds faktiskt att människor skulle söka sig till privata lösningar även i en situation där såväl offentliga alternativ som samhällsstödda enskilda alternativ finns till hands. I själva verket är det i det nuvarande systemet som valfriheten är förbehållen de människor som har gott om pengar. Vi menar ju att kostnaderna tack vare likvärdiga statsbidrag skulle kunna jämföras mellan offentlig och privat verksamhet. Regeringens politik på detta område är alltså till skada för både valfriheten och jämställdheten.

Jag vill ställa en fråga till Gustav Persson, som också Ingela Thalén gärna får besvara: Om Östers IF i Växjö, FPU eller SSU skulle vilja starta ett daghem, så kan de få statsbidrag till det. Men om några utbildade förskollärare vill göra det, så får de inte statsbidrag. Detta kan väl ändå inte

vara rimligt. Tror Gustav Persson att kunniga och erfarna yrkesutövare skulle bli sämre om de fick möjlighet att starta eget? Jag tror inte det.

En annan fråga som är väsentlig för kvinnors arbetsmarknad är hur olika yrken värderas och klassificeras. Tyvärr värderas ju de arbeten som utförs av kvinnor vanligen lägre än arbetsuppgifter som utförs av män. Tröts att utskottet säger att detta självfallet inte är något som man accepterar är man inte beredd att tillstyrka att det verkligen görs någonting åt det. Folkpartiet och centern har föreslagit att man skall tillsätta en parlamentarisk kommission, som får till uppgift att utveckla ett rättvist arbetsvärderingsinstrument. Dessutom har folkpartiet i reservation 4 föreslagit att SCB, arbetsgivarverket och AMS skall göra en samlad översyn av det nationella klassifikationssystemet. Genom att få en mer detaljerad klassifikation av t. ex. yrken inom den sociala servicesektorn, skulle man lättare kunna uppvärdera dessa yrken, där väldigt många kvinnor är verksamma.

Ett annat problem som möter många kvinnor är att de inte har någon chans att få heltidsarbete om det så önskar, eftersom de innehar speciellt inrättade deltidstjänster. Regeringen har uppmärksammat frågan och även anslagit pengar. Men pengarna är ju inte till någon nytta så länge det bara rör sig om anslag. Regeringen måste aktivt motverka att särskilt inrättade deltidstjänster kommer till stånd när det borde vara heltidstjänster. Självfallet skall frivilligt deltidarbete uppmuntras även i framtiden. För många kvinnor är det ju den enda möjligheten till kontakt med förvärvslivet.

Efter påtryckningar från oppositionen har nu utvecklingsfondernas finansieringsområde utökats till att också omfatta vissa delar av tjänstesektorn. Men varför, Gustav Persson, inte ta steget fullt ut? Varför skall inte bl. a. de kvinnor som vill starta eget t. ex. när det gäller hantverk eller serviceföretag kunna få stöd? Det skulle ställa för stora krav på resurser, säger majoriteten i utskottet. Men låt oss lösa det problemet genom att rösta för både reservation 16 och reservation 18, där folkpartiet kräver 1 miljon till just den här verksamheten!

Vi i folkpartiet värnar speciellt om jämställdhetslagen – dels därför att vi fick kämpa hårt för att få igenom den, dels därför att vi anser att den är ett viktigt instrument för att motverka könsdiskriminering och för att främja jämställdheten på arbetsplatserna.

Men nu efter åtta år tycker vi att det finns anledning att se över lagen. Vi pekar i vår partimotion på ett flertal punkter där vi anser att lagen skall förstärkas. Men varför vill inte socialdemokraterna ha med oppositionen i detta arbete? Vad är det egentligen för översyn man tänker göra, Gustav Persson, när man nu efter påtryckningar från oppositionen ändå har gått med på att en översyn görs? Kanske Ingela Thalén kan svara. Varför vågar man alltså inte släppa in oppositionen i detta arbete? Vi redovisar klart i vår partimotion en hel rad punkter där vi vill ha en skärpning.

Konstigt nog tycks regeringen och socialdemokraterna så ofta vara sig själva nog. Varför tycker man t. ex. inte att det kunde vara av värde att riksdagen ställde sig bakom målen att förbättra kvinnorepresentationen? Det är bra att regeringen nu har formulerat tidsbestämda mål. Det har vi i folkpartiet länge krävt och vi har också haft framgång i våra strävanden. Redan 1972 rekommenderade vårt landsmöte t. ex. att ingetdera könet skall

ha mindre än 40 % av partiets platser i olika politiska församlingar och interna organ. I riksdagen nådde vi 40-procentsmålet 1986. I många andra organ har vi också lyckats med det för länge sedan, t. ex. när det gäller vår partistyrelse. Vi tycker att det är alltför vagt att riksdagen bara skall ta del av vad regeringen har anfört i denna fråga. Riksdagen borde ställa sig bakom regeringens förslag i detta sammanhang.

Man har ju nu accepterat principen om tidsbestämda mål och därför tycker vi i folkpartiet att man också kunde försöka leva som man lär och ställa upp tidsbestämda mål även för statens personalpolitik, t. ex. vad gäller statliga chefstjänster och poster i statliga styrelser och kommittéer där regeringen sköter rekryteringen på egen hand. Det är anmärkningsvärt att den grupp inom statsförvaltningen och kommittéväsendet som representerar staten domineras av män i betydligt större utsträckning än exempelvis den grupp som företräder partierna. Förutom de åtgärder som regeringen förespråkar vill vi således också här ha tidsbestämda mål.

Regeringen och utskottets majoritet vill avsätta 5 miljoner till studier av mäns och kvinnors tidsanvändning. Utskottet påstår att någon mer omfattande undersökning inte har gjorts på detta område. Man kan i alla fall säga att problemen är väl kända. Åtskilliga spaltmeter har skrivits och många undersökningar har gjorts beträffande kvinnors resp. mäns sätt att använda sin tid. Sådana redovisningar finns t. ex. i utredningen "Kvinnors arbete" och i Delfarapporterna. Vi i folkpartiet tycker att det skulle vara mycket bättre att använda de här pengarna till att främja jämställdheten i stället för att studera bristerna. Dem känner vi ju redan till. Därför föreslår vi bl. a. att 2 miljoner skall avsättas för projektverksamhet avsedd att uppmuntra till pappaledighet och andra insatser för att främja en friare mansroll. Vi föreslår att arbetsgivarverket skall få i uppdrag att ta initiativ på detta område inom den offentliga sektorn. Jämställdheten i dag borde handla lika mycket om mannens livsvillkor som om kvinnans, lika mycket om mannens rätt att få utvecklas tillsammans med sina barn som om kvinnans rätt att få utvecklas i arbetslivet. Det handlar ofta om rättigheter. Men det borde handla mer om praktiska möjligheter.

Vi i folkpartiet föreslår att en attitydundersökning och en kartläggning görs av de hinder som möter män som tar pappaledigt. Vi kan notera att det fortfarande är kvinnorna som till absolut största delen utnyttjar föräldraförsäkringen. 1985 utnyttjade kvinnorna inte mindre än 94,5 % av det totala antalet uttagna dagar av föräldraförsäkringen. Således utnyttjades bara ca 5,5 % av männen. Det är oerhört angeläget att pappans lika ansvar för barnen markeras redan från början. Är det verkligen Gustav Perssons åsikt att de insatser som man har gjort och som utskottets majoritet pekar på när det gäller att uppmuntra till pappaledighet skulle vara tillräckliga? Jag tror inte att det är Gustav Perssons åsikt.

Värnpliktstiden borde vara ett oerhört lämpligt tillfälle att initiera jämställdhetsfrågor och samlevnadsproblem bland unga män. Det är också vad vi i folkpartiet har föreslagit i reservation 26. Varför inte avsätta litet tid för information och diskussion i de här frågorna? Nog skulle det finnas tid för det. Men det går inte att göra detta på frivillig basis, för då når man definitivt inte dem som bäst skulle behöva sådan här information.

Till sist några ord om JämO. JämO är en liten och hårt belastad myndighet som har en mycket central roll i jämställdhetsarbetet.

Om man är centralt placerad och arbetar på heltid med jämställdhetsfrågor, kan man möjligen få överblick över vad som händer på detta område. Men för alla dem som driver jämställdhetsfrågor såväl regionalt och lokalt som bland myndigheter, företag, kommuner etc. är det faktiskt svårt att följa debatten.

Det gäller t. ex. att få tillgång till resultaten av olika jämställdhetsprojekt, att få tag i bra föreläsare och kursledare, att få tag i information om pågående forskning, kurser, filmer, faktaunderlag för artiklar etc. Mycket av detta kunde den parlamentariskt sammansatta jämställdhetskommittén och dess sekretariat hjälpa till med. Folkpartiets uppfattning är därför att denna kommitté skall återskapas.

Arbetsmarknadens parter och andra organisationer med anknytning till och intresse för dessa frågor bör som en referensgrupp ges tillfälle att delta i kommitténs och regeringens jämställdhetsarbete.

Vidare kan vi konstatera att den parlamentariska förankringen kraftigt har försvagats i och med att kommittén inte längre finns. Partierna engageras ju inte nu på samma sätt som tidigare.

Ett återinförande av jämställdhetskommittén skulle också tjäna som en signal till de oroväckande många kommuner och landsting som har lagt ned eller står i begrepp att avveckla sina lokala jämställdhetskommittéer. Det kan inte uteslutas att vissa av dem tagit intryck av att just jämställdhetskommittén togs bort.

Skulle jämställdhetskommitténs återskapande inte bli möjligt på grund av socialdemokraternas hårdnackade motstånd, anser vi i folkpartiet att det är nödvändigt att den utåtriktade verksamheten och servicen till intresserade ändå måste förbättras. Det är då bäst att JämO får denna uppgift.

JämO är i dag en väl fungerande myndighet som är tillgänglig för alla och har ett ständigt växande krav på sig att informera allmänheten. Men myndigheten saknar tillräckliga resurser, både personella och ekonomiska.

Socialdemokraterna har i alla år varit mycket njugga mot JämO. Folkpartiet förslår en uppräknings av JämO:s ordinarie anslag med 1 milj. kr. Dessa pengar skall användas till ytterligare en handläggartjänst samt för att JämO skall få möjlighet att bedriva en förstärkt utåtriktad verksamhet och service gentemot allmänheten.

Förutom med dessa pengar vill vi förstärka myndigheten med ytterligare 2 milj. kr. för att ge JämO möjlighet att följa upp jämställdhetslagens krav på aktiva åtgärder för jämställdhet. De här pengarna skulle främst användas inom de områden på arbetsmarknaden där det behövs särskilda insatser för att öka andelen kvinnor samt inom de områden där kvinnor har lägre löner och sämre arbetsvillkor än genomsnittet. Vi är övertygade om att dessa pengar skulle bättre främja jämställdheten än de pengar som regeringen föreslår skall läggas på en tidsundersökning.

Det är förhållandevis alltför litet pengar – en summa på 17 miljoner – som regeringen anslår till jämställdhetsarbetet i denna proposition. Folkpartiet vill höja anslaget med 1 milj. kr. Det är litet pengar, och därför är det desto angelägnare att pengarna verkligen används på rätt sätt.

Vi skall komma ihåg, herr talman, att det inte är jämställdhet som kostar pengar, utan det är bristen på jämställdhet. Att inte både kvinnor och män används på bästa sätt är ett slöseri med ekonomiska resurser, men vad värre är: det är ett slöseri med mänsklig kunskap, vilja och engagemang.

Jag yrkar slutligen bifall till samtliga folktopireservationer.

I detta anförande instämde Kerstin Keen (fp).

Anf. 180 KERSTI JOHANSSON (c):

Herr talman! När vi nu tar upp jämställdhetsfrågorna kan vi ganska snabbt konstatera att åtskilliga problem måste lösas innan vi når fram till full jämställdhet mellan kvinnor och män.

Även om jämställdhetsministern, i den proposition som ligger till grund för det betänkande som nu behandlas, anför att utvecklingen har gått starkt framåt i Sverige, har inte den politik som förts av den socialdemokratiska regeringen på några avgörande punkter förändrat den sociala strukturen. Män och kvinnor har fortfarande i huvudsak en skild arbetsmarknad och gör olika utbildningsval, och det råder olikheter i sociala förhållanden vad avser ansvar för familj och barn och vad gäller trygghetssystemets utformning.

När man därför nu skall lägga fast en handlingsplan inför 1990-talet i avsikt att åstadkomma ett mer jämställt och jämlikt samhälle är det, som centern ser det, oerhört angeläget att man i detta handlingsprogram tar tag i problemen med den hittillsvarande utvecklingen, som har lett och leder till koncentration av befolkning, bebyggelse och näringsstruktur.

Utvecklingen under de senaste åren har ökat klyftorna mellan individer och grupper och mellan olika delar av landet. På många håll är näringsstrukturen ensidig, och det har gjort att många ungdomar och många kvinnor har tvingats flytta för att få utbildning och arbete. Det leder till en alltmer bristfällig social miljö i många utflyttningkommuner. En sådan utveckling är det nödvändigt att förändra, att bryta.

I centern ser vi en handlingsplan som siktar mot ett mer jämställt samhälle som positiv – en handlingsplan där tonvikten läggs på kvinnornas roll i ekonomin, på jämställdhet mellan kvinnor och män på arbetsmarknaden, i utbildningen och i familjen samt på kvinnors inflytande i samhället. Vi har dock på ett antal punkter, som jag tidigare sade, en annan syn än regeringen på hur denna handlingsplan skall utformas för att jämställdhet skall nås. I det följande vill jag ta upp en del av detta.

Om jag följer uppläggningsen i propositionen och betänkandet skall jag börja med kvinnornas roll i ekonomin. Den ekonomiska standarden, såväl kvinnors som mäns, är beroende av möjligheterna att få förvärsarbete och egen inkomst.

Förvärsfrekvensen har utjämnats mer och mer mellan kvinnor och män, men det finns fortfarande betydande skillnader mellan kvinnors och mäns yrkesval. Arbetsmarknaden är i stor utsträckning könsuppdelad, och löneskillnaderna mellan kvinnor och män är stora. Arbeten inom vård- och servicesektorn värderas exempelvis lägre än arbeten inom yrken med teknisk inriktning. För att löneskillnaderna skall kunna elimineras krävs insatser av

olika slag. JÄMFO borde t. ex. kunna prioritera forskning om löner och löneutveckling i ett jämställdhetsperspektiv.

I centerpartiet anser vi också, inte minst med hänsyn till de pressade arbetsförhållandena inom många kvinnodominerade yrken, att en parlamentarisk kommitté bör tillsättas med uppgift att genomföra en arbetsvärdering av olika yrkessektorer. Detta har vi tagit upp i vår kommittémotion A36. Vi menar att det behövs en kartläggning av skillnaderna och en analys av varför kvinnodominerade yrken oftast värderas lägre än yrken där det finns flest män. Förslag om hur rådande missförhållanden skall åtgärdas bör läggas fram av kommittén, utan att man därmed inkräktar på det ansvar som parterna på arbetsmarknaden har.

Dessa frågor har tagits upp i reservation nr 2, som är gemensam för centern och folkpartiet.

Vi har tidigare i motioner och i vår kommittémotion A36 tagit upp arbetet för jämställdhet på utbildningsområdet. Denna del i propositionen om jämställdhetspolitiken inför 90-talet har behandlats i utbildningsutskottet och kommer att debatteras i nästa ärende.

Jag måste ändå få säga att de traditionella könsrollsmönstren grundläggs tidigt, liksom värderingarna av vad som är manligt och kvinnligt. Det är därför oerhört viktigt att just jämställdhetsaspekterna beaktas genom hela utbildningen, från förskola till universitets- och vuxenutbildning.

Marianne Andersson kommer att utveckla denna fråga ytterligare när nästa ärende behandlas.

När det gäller jämställdhet på arbetsmarknaden är frågan om hur samhället planeras av grundläggande betydelse. Boendeplanering, barnomsorg och kollektivtrafik, för att ta några exempel, måste vara utformade så att både kvinnor och män ges möjlighet att förvärsarbета. Samhällsplaneringen måste över huvud taget, om jämställdhet och jämlikhet skall uppnås, syfta till en balanserad utveckling inom landet som helhet, inom olika regioner och inom de enskilda kommunerna.

Centerpartiet har lagt fram en mängd förslag som syftar till att utveckla hela vårt land. En del av förslagen var uppe till debatt i riksdagen i samband med regionalpolitiken. Men det är svårt att få gehör! I centerpartiet har vi dock den bestämda uppfattningen att en medveten politik för regional balans och regional utveckling är absolut nödvändig och en avgörande förutsättning för att både män och kvinnor skall ha likvärdiga möjligheter att få arbete och en trygg personlig ekonomi.

Vår politik för en utveckling av hela landet är betydelsefull inte bara för mindre orter runt om i vårt land – den betyder också att trycket på storstaden avsevärt minskar. Det leder till ett närmare samhälle, ett mjukare samhälle, och det skulle i sin tur förbättra förutsättningarna för jämställdhetsarbetet. Detta har vi tagit upp i reservationerna 11 och 13.

Andra frågor som vi också lyft fram i våra motioner är arbetsmiljön för kvinnor och den sociala tryggheten..

Arbetsmarknaden är könsuppdelad, och kvinnorna har ett betydligt smalare verksamhetsområde än männen. Kvinnor arbetar främst inom vård-, service- och kontorsyrken. Med hänsyn till att det i dag ofta är inom vårdyrkena som de fysiskt tunga jobben finns menar vi att det är angeläget att

ta fram tekniska hjälpmedel och ergonomiskt riktiga verktyg. Detta är ett område som särskilt behöver uppmärksammas.

Bildskärmsarbete oroar – och det är kanske inte så underligt när vi vet att allt fler kommer att arbeta vid bildskärmsterminaler. Därför är det nödvändigt att även i fortsättningen studera riskerna med bildskärmsarbete.

När det gäller arbetstiden råder det förhållandet att kvinnor oftare arbetar kortare tid. Många önskar arbeta deltid därför att de vill ha mer tid för familjen – men många klarar helt enkelt inte av att arbeta heltid därför att vissa arbetsmiljöer, exempelvis inom vården, är inte bara fysiskt utan också psykiskt påfrestande.

Att arbeta kortare tid och dessutom ha lägre lön leder sedan till ytterligare orättvisor genom att vårt sociala trygghetssystem är kopplat till löncarbetet på arbetsmarknaden.

I centerpartiet anser vi det vara angeläget att vi, samtidigt som vi strävar efter att vidga kvinnornas arbetsmarknad, också strävar efter att uppnå mer likvärdiga sociala trygghetsvillkor för kvinnor och män. Det förutsätter att de sociala trygghetssystemen i större utsträckning än hittills utgår från grundtrygghetsprincipen, med möjligheter till individuell påbyggnad i det sociala skyddet. Hänsyn borde också tas till det s. k. informella arbetet – det arbete som vanligtvis utförs av kvinnor och som mestadels gäller vård av barn. I centern menar vi att det borde vara en central del i ett handlingsprogram för jämställdhet.

Under avsnittet om jämställdhet i familjen har centerpartiet, folkpartiet och moderaterna en gemensam reservation, där vi betonar familjepolitikens betydelse för jämställdheten.

En central del i arbetet för ökad jämställdhet är en fungerande barnomsorg. Här menar vi att föräldrarna måste ges ökat förtroende att själva få avgöra vilken omsorgsform som bäst passar barnen och familjen. De måste också ges en ökad möjlighet att avsätta mer tid för sina barn. Det är mot den bakgrunden det borgerliga förslaget om ett vårdnadsbidrag på 15 000 kr. per år och barn mellan ett och sju år skall ses. Förslaget innebär att föräldrarna får en del av statsbidraget direkt i handen att använda efter eget val – till att förkorta sin arbetstid eller till att köpa barnomsorg, kommunal eller privat.

Vårdnadsbidrag och utbyggd barnomsorg skapar valfrihet och utrymme för barnen, och det tillåter en harmonisk kombination av arbete i hemmet och arbete på arbetsmarknaden.

Jag vill beröra ytterligare ett par av de reservationer som vi fogat till arbetsmarknadsutskottets betänkande nr 17, nämligen reservationerna 37 och 41. Här betonar centerpartiet hur viktigt det är att kvinnors och mäns värderingar och erfarenheter får komma till uttryck i det politiska livet, men att det bör åligga berörda organisationer att själva initiera åtgärder i syfte att öka nomineringarna av kvinnor till olika poster.

Vi är av den uppfattningen att särskilda statliga medel för att stödja projektverksamhet i detta sammanhang inte behövs. De 3 milj. kr. som föreslås till denna projektverksamhet bör i stället användas till att förstärka stödet till kvinnoorganisationerna. Vårt förslag innebär således 5 912 000 kr. till kvinnoorganisationernas verksamhet i stället för de 2 912 000 kr. som föreslås i propositionen. Vi anser att det arbete som kvinnoorganisationerna

utför, inte minst för jämställdhetsarbetet, är ett arbete som förtjänar att få ytterligare stöd.

Herr talman! Med detta anförda yrkar jag bifall till samtliga reservationer där centern finns med.

I detta anförande instämde Marianne Andersson och Per-Ola Eriksson (båda c).

Anf. 181 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Människors liv rör sig kring arbete och kärlek. Dessa två områden har i allmänhet placerats i olika fack och behandlats separat. Det finns uppenbara konflikter mellan arbetsmarknaden och hushållen, och dessa konflikter är inbyggda i samhällsstrukturen. Det är dags att vi nu försöker att behandla människors liv mer som en helhet.

Det är framför allt kvinnor som slits av att hinna och orka dela sig mellan arbete borta och arbete hemma.

Kvinnor förvärvsarbetar i dag i lika hög utsträckning som män gör. Sverige har dessutom den högsta förvärvsfrekvensen i världen för kvinnor som har barn i förskoleåldern. 83 % av kvinnor med barn i denna ålder förvärvsarbetar.

Denna höga förvärvsfrekvens borde ha avspeglat sig i att männen tog ett större ansvar för hem och barn, men så är det inte. Kvinnor har dubbla arbetsroller. Kvinnor har kvar sitt arbete och ansvar för hem och barn och dessutom ett arbete utanför hemmet.

En förvärvsarbetande kvinna arbetar i dag totalt 74 timmar i veckan. Det är två jobb samtidigt! Dessutom vet vi att vi har en vårdkris och att vi kommer att få en ålderskris inom kort. Det finns en fara att kvinnorna får ta på sig ansvaret för också dessa båda områden, om inte den offentliga sektorn tillförs resurs för att klara vårdkris och ålderskris. Det finns all anledning att varna för detta. Arbetslivet och samhället har inte anpassat sig till den förändrade situation där kvinnor i så stor utsträckning finns på arbetsmarknaden, utan samhället fungerar i hög grad som om en försörjningsfamiljen fortfarande existerade. Därför tvingas kvinnor och män till individuella lösningar på de problem som uppstår och som det borde vara samhällets uppgift att lösa.

Kvinnors deltagande i arbetslivet är inte jämställt med mäns – kvinnors deltagande är villkorligt. Hela familjen får leva under mycket hårda villkor i sina försök att förena föräldraskap och förvärvsarbete. Detta återspeglar sig också i att kvinnor i hög utsträckning tvingas arbeta deltid fast de egentligen vill arbeta full tid.

Herr talman! Det finns olika sorters arbeten: betalda och obetalda. Kvinnor står för det obetalda arbetet. 90 % av all världens löner går till männen; kvinnorna får dela på 10 %. Till 70 % utförs allt informellt arbete av kvinnor. Det informella arbetet är också det obetalda arbetet.

Det obetalda arbetet kräver i stort sett lika mycket tid som det betalda. Det har visat sig att det heller inte går att rationalisera bort det. Tvärtom finns det tecken som tyder på att detta arbete kommer att öka än mer:

Tidsåtgången för arbetet i det egna hemmet blir ungefär 60 timmar i

veckan för en familj med två barn. Även om man inte har barn, kräver detta arbete ungefär 50 timmar i veckan. Dessa siffror har redovisats under många år och i många olika utredningar. Matlagning, disk och städning tar den mesta tiden. För kvinnor tar dessa sysslor 15 timmar i veckan, medan männen använder bara 4,5 timmar åt detta. Männen ägnar sig i stället åt skötsel av bostad och trädgård samt bil och båt. Men dessa karlsysslor tar betydligt mindre tid i anspråk – 5–6 timmar i veckan. Skötsel av kläder kräver för kvinnorna 6 timmar i veckan och för männen bara en halv timme. -

Det är bakom dessa trista siffror som debatten om jämställdhet finns. För att uppnå ett jämställt samhälle måste män och kvinnor dela på ansvar för hem och familj. Först då kan kvinnor frigöra sin kraft och orka gå in i ett heltidsarbete. Och först då kan kvinnan bli ekonomiskt oberoende av mannen. Det ena hänger ihop med det andra.

Kvinnor har långt innan jämställdheten på arbetsmarknaden blev officiell politik visat en stor flexibilitet i valet av arbetstider och ofta förlagt dem på udda tider, före eller efter normal dagarbetstid. De har med stor smidighet, förlagenhet och tålighet försökt få dygnets 24 timmar att räcka till för barn och inkomster. Först bryts mannens arbetstid ut. Den är helig och blir inte ifrågasatt. Sedan gäller det att hitta den tid då barnen bäst kan undvara sin mamma. Arbetarkvinnor har burit ut tidningar i gryningen, städlat kvällar och morgnar, tagit nattvak i vården, hoppat in i handelns rusningstider, jobbat i helgerna, haft olika ströjobb, varit dagmamma medan de egna barnen vuxit upp, utfört hemarbete i sömnad, tvätt, renskrivning m. m. Min egen mamma tvingades för att kunna försörja sig själv och mig till just tidningsutdelning, hemsömnad och morgonstädningar. På den tiden fanns ju inte heller någon barnomsorg att tala om. Flexibiliteten och de udda tiderna förklaras av att gifta kvinnor sällan väljer sina arbetstider som oberoende individer, utan de utgår från hushållets organisation, förläggningen av mannens heltid och hur det går att ordna för barnen. Kvinnan tar den tid som blir över, den tid då hon lättast kan vara borta från hemmet. Det har under senare år gjorts många undersökningar om behovet av arbetstidsförkortningar. Ett sätt att både utjämna mellan män och kvinnor och öka kvinnors arbetstid är att ge alla människor sex timmars arbetsdag. Då skulle kvinnor ges en rejäl chans på arbetsmarknaden. Hade alla samma arbetstid skulle också männen förhoppningsvis ta ett större ansvar för hem och barn. Trots att det nu pågår en regelrätt förtalskampanj gentemot sextimmarsdagen, är det oerhört många som faktiskt vill ha den, både män och kvinnor. DELFA gjorde ett stort antal undersökningar i denna fråga. Enligt en undersökning ville hela 60 % av heltidsanställda män och 70 % av heltidsanställda kvinnor ha en arbetstidsförkortning, antingen med motsvarande lönesänkning eller i stället för högre lön.

Under de senaste 30 åren har arbetstiden minskat på flera olika sätt. Vi har fått, eller förhandlat oss till, lediga lördagar, längre semester, längre föräldraledighet, rätt till ledighet för studier och fackligt arbete, lägre pensionsålder och möjlighet till delpension. Men den dagliga arbetstiden har knappast minskat. Tar man hänsyn till arbetsresorna, har den dagliga bruttoarbetstiden snarast ökat. Och tar man hänsyn till att hemmafrun praktiskt taget har försvunnit och räknar man arbetstiden per hushåll i stället

för per individ i arbetskraften, kommer man upp i nära nog en fördubbling av den dagliga arbetstiden. Sextimmarsdagen har dock kvinnor genomfört – individuellt och på egen bekostnad.

Sextimmarsdagen är oglamorös. Någon har räknat ut att för vad denna sextimmarsdag skulle kosta skulle man i stället kunna få antingen 11 veckors semester, sänkt pensionsålder med 15 år, betald ledighet för studier i 8 år eller 14 års föräldraledighet per barn. Alternativen erbjuder en flykt från arbetslivet och ett spännande liv där våra drömmar kan förverkligas. 11 veckors semester skulle t. ex. räcka för att åka jorden runt, segla över Atlanten, osv. Vad är då sextimmarsdagen mot detta? Vad hinner man göra på två timmar om dagen – ingenting viktigt. Se bara på de deltidsarbetande kvinnorna. Inte hinner de med något viktigt – bara det gamla vanliga nödvändiga för att livet skall fungera: tvätt och mat och disk och städning. Inte hinner man skriva sin roman på dessa ynka få timmar, inte åka jorden runt, nej man hinner inte ens ut till stugan på landet, om man nu har någon sådan. Sextimmarsdagen skulle bara påverka vårt vardagsliv, den där oglamörösa delen av vårt liv som egentligen är vårt liv – fast vi inte märker det förrän det är för sent.

År 1977 skrev jag en motion angående jämställdheten. Där framhöll jag att arbetsmarknaden fortfarande var skev. Män dominerade då 30 av 38 yrkesområden, kvinnorna bara 8. Då, skrev jag, hade ingenting förändrats sedan 1965. Fortfarande gäller den här bilden – således nästan 25 års stillastående! Vad som skett är att vi har blivit mer medvetna om detta förhållande och om att vi också måste göra någonting åt det. Det framgår också av propositionen. Kvinnor finns inom en mycket snävt begränsad arbetsmarknad. De flesta yrken som kvinnor finns i är yrken som är en förlängning av hemarbetet. Kvinnor har också sämre löner än männen. Det är hela tiden dubbla diskrimineringar. Var femte heltidsarbetande LO-kvinna t. ex. är extremt lågavlönad, dvs. tjänar högst 80 000 kr. om året. 35 % av LO-kvinnorna tjänade 90 000 kr. om året. Det är vad P. G. Gyllenhammar tjänar varje vecka.

Om man jämför samtliga heltidsarbetande LO-medlemmar finner man att kvinnornas genomsnittliga inkomst uppgår till 85 % av männens. Också när det gäller allmänna villkor i arbetslivet har LO-kvinnorna det sämst. Det gäller tunga lyft, enformiga arbeten, obekvämt arbetstid, deltiden förstås, personalutbildning och mycket mera.

För att kvinnors ställning på arbetsmarknaden skall kunna stärkas måste vissa grundläggande förutsättningar vara uppfyllda. Männen måste ta sitt ansvar för hem och barn, samhället måste ta sitt ansvar för att bygga ut en bra och tillräcklig barnomsorg och sex timmars arbetsdag måste införas. Vid sidan av dessa grundläggande krav blir också vissa jämställdhetsfrågor aktuella, nämligen frågan om rättvis representation i olika organ, frågan om trakassier, frågan om kvinnofrid, frågan om tillsättande av tjänster, osv. För mig, herr talman, har det känts mest viktigt att ta upp kvinnors situation på arbetsmarknaden och i hemmet.

Med detta yrkar jag bifall till vpk-reservationerna.

Jag vill också säga att vi efter en genomgång av betänkandet har funnit att

vi vid voteringarna också bör stödja en del reservationer från centerpartiet och folkpartiet.

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

Jämställdhetspolitiken

Anf. 182 GUSTAV PERSSON (s):

Herr talman! Av regeringens proposition om jämställdhetspolitiken och arbetsmarknadsutskottets betänkande framgår att insatser görs på bred bas.

De förslag som regeringen nu lägger fram för riksdagen innebär en ytterligare utvidgning av insatserna. Det gäller framför allt på arbetslivets område. Frågor som berör arbetsmiljö, arbetsorganisation, anställningstrygghet och medbestämmande behandlas mer utförligt än tidigare ur jämställdhetssynpunkt. Just detta breda anslag på insatser på arbetslivets område är viktigt, eftersom det berör den stora gruppen av kvinnor som finns på arbetsmarknaden. Det är just på dessa områden som de stora och tunga insatserna måste göras om vi skall nå ökad jämställdhet mellan kvinnor och män.

I den allmänna debatten, när det långsiktiga målet för jämställdhet diskuteras, förefaller det råda en bred enighet, vilket är bra. Men förs diskussionen litet djupare märker man ganska snart att det förekommer olika uttolkningar av jämställdhetsmålet.

Ännu mera skiljer sig uppfattningarna när man skall ta ställning till konkreta åtgärder. Då blir det fråga om att prioritera olika insatser eller välja olika lösningar.

Vårdnadsbidraget kontra en utbyggd föräldraförsäkring är ett bra exempel på detta.

Jämställdhet – enligt socialdemokratisk uppfattning – innebär att kvinnor och män skall ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet. Var och en skall ha möjlighet att få ett arbete som ger sådan lön att man kan klara sin egen försörjning. Kvinnor och män skall dela familjeansvaret när det gäller barn och hemarbete, och båda skall ha möjlighet att engagera sig politiskt, fackligt och i andra sammanslutningar som berör arbete och samhälle. I ett jämställt samhälle måste också arbets- och maktfördelningen mellan kvinnor och män vara jämlik.

Jämställdhetspolitiken syftar – enligt socialdemokratisk uppfattning – till att minska skillnaderna mellan kvinnor och män på samhällslivets alla områden, men också – och det är viktigt – att minska skillnaderna inom gruppen kvinnor.

Jämställdhetspolitiken måste därför ligga i linje med den allmänna politiken för ökad jämlikhet, sägs det i regeringens proposition.

För oss socialdemokrater är det viktigt att jämställdhetsfrågorna drivs så att vi samtidigt når en utjämning mellan olika kvinnogrupper i samhället. Skillnaderna mellan en socialdemokratisk och en borgerlig jämställdhetspolitik är att de åtgärder och reformer vi föreslår också skall syfta till att minska klasskillnaderna i samhället.

När jag suttit här och lyssnat på de borgerliga företrädarnas anföranden har jag märkt att dessa frågor har underordnad betydelse. Ingen har nämnt kraven på ökad jämlikhet och utjämning mellan olika kvinnogrupper.

Man talar ofta – med stor inlevelse – om kravet på jämställdhet mellan

kvinnor och män, men aldrig om att jämställdhet också måste innebära utjämning mellan olika grupper i samhället.

Det är viktigt att konstatera att utan krav på social utjämning – jämlikhet – blir jämställdhetskravet bara ett krav på jämställdhet mellan kvinnor och män på olika nivåer, dvs. inom olika sociala grupper, inte mellan dem. En sådan jämställdhetspolitik kommer snarare att vidga klasskillnaderna än att utjämna dem. Vi får en jämställdhetspolitik för de välbärgade, en för mellanskiktet och en längst ned för de lågavlönade.

Här går vattendelaren mellan de borgerliga kraven på jämställdhet och socialdemokratiens krav på att jämställdhetspolitiken också måste innehålla insatser för ökad jämlikhet.

Socialdemokratiens jämställdhetsmål sträcker sig betydligt längre än den borgerliga synen på jämställdhet och är därför svårare att uppnå. Socialdemokratiens mål ställer krav på en helt annan fördelning av samhällets resurser än den vi har i dag.

Grunden för en framgångsrik jämställdhetspolitik är den allmänna politik som förs i samhället. En ekonomisk politik som syftar till att skapa resurser som kommer alla till del har större förutsättningar att lyckas med jämställdhetsarbetet än den ekonomiska politik som säger sig främst stödja de välbildande grupperna.

Med andra ord: de nyliberala tongångarna som hörts från de borgerliga partierna de senaste tio åren är inte ägnade att bilda underlag för en jämställdhetspolitik som kommer alla kvinnor till del.

Socialdemokratin har prioriterat full sysselsättning i den ekonomiska politiken. Vi har i dag den lägsta arbetslösheten i västvärlden. Den aktiva arbetsmarknadspolitiken, som tidvis har kritiserats hårt av de borgerliga partierna, har bildat en av grundpelarna i vårt jämställdhetsarbete.

Utbyggnaden av den offentliga sektorn – där motståndet bland de borgerliga partierna varit stort – är en annan viktig del, och där har många kvinnor funnit arbete. Nu kräver de borgerliga partierna privatisering inom olika områden. Vad kan det innebära? Ja, skall barnomsorg, vård och utbildning drivas i privat regi, och med krav på god vinst – ja, i vissa fall också vinstmaximering – måste detta antingen innebära högre avgifter eller sänkning av kvaliteten. Detta kan i sin tur – som det framhålls i regeringens proposition – bli ett motiv för att de grupper som anser sig ha råd söker sig till privata lösningar, vilket skulle öka klasskillnaderna i samhället. Alla föräldrar skulle inte längre kunna lita på att deras barn kan vara i en trygg och utvecklande miljö medan de själva förvärvsarbetar eller studerar.

Likaså kan vi på äldreomsorgens område få liknande svårigheter för ekonomiskt svagare grupper. Det ökande antalet människor i hög ålder kommer att kräva ökat behov av vård och service. Om vi drar ner landstingens och kommunernas resurser, som de borgerliga partierna vill, kommer det att krävas större insatser av anhöriga att ställa upp. Det kommer med nuvarande arbetsfördelning att framför allt drabba kvinnorna som förvärvsarbetar eller som önskar att få göra det. Vällbeställda grupper kommer naturligtvis att ha råd att klara dessa vårdinsatser på annat sätt. Det här är en utveckling som varken kvinnorna eller de anhöriga kan anse vara önskvärd.

Vi socialdemokrater hävdar att det ur jämställdhetssynpunkt är viktigt att slå vakt om en god barnomsorg och en god äldreomsorg.

Utbildningen tillhör också de strategiska insatserna som underlättar jämställdhetsarbetet. Även här har socialdemokraterna tidvis mött motstånd. Det gäller inte minst när vi hävdar att även utbildningen måste ses som en viktig fördelningspolitisk fråga. Den kraftiga utbildningsexpansionen har betytt att tidigare skillnader mellan män och kvinnor i allmän utbildningsnivå har utjämnats.

Det är i detta breda perspektiv vi socialdemokrater vill föra ut jämställdhetsarbetet. Endast om vi ser till helheten i politiken kan vi skapa jämställdhet mellan alla kvinnor och män.

Klarar vi inte att föra en ekonomisk politik som upprätthåller den fulla sysselsättningen minskar drastiskt möjligheterna att driva en aktiv jämställdhetspolitik.

Jag tror inte heller att några kvinnor väntar sig att vi skapar fler jobb till dem om vi privatiserar barnomsorg, vård och utbildning etc.

De borgerliga företrädarna i denna debatt bör därför erinras om sina förslag på olika samhällsområden. Dessa förslag är alltför ofta utformade så att det drabbar jämställdhetsarbetet om de skulle förverkligas.

Nyliberala tankegångar, som borgerligheten ofta för till torgs, löser inte jämställdhetsproblemen för de svagare kvinnogrupperna i samhället. Vi behöver bara se oss omkring i de länder i västvärlden där dessa idéer har haft fotfäste – den aktiva jämställdhetspolitiken är där något helt främmande.

Herr talman! Även om jämställdheten har ökat i vårt land finns det stora kvarstående brister. Det tror jag ingen kan förneka.

Vi kan konstatera att vår arbetsmarknad är starkt könsuppdelad. Det gäller både på olika branscher, befattningsnivåer och yrkesområden, och även i fråga om arbetstider. Likaså drabbas kvinnor i mycket högre grad än män av ofrivillig deltid. De flesta kvinnorna finns i låglöneyrken, ofta med osjälvständiga, monotona och ensidiga arbeten.

Ensidiga, repetitiva arbeten inom industrin och i vårdyrkena gör att kvinnor drabbas av arbetsskador, framför allt i rörelseorganen. Kvinnor löper, enligt tillgänglig statistik, större risk än män att drabbas av belastningsskador, medan övriga arbetsskador och arbetssjukdomar drabbar män hårdare.

Även frågor som berör anställningstryggheten visar olikheter. Var sjätte kvinna har en tidsbegränsad anställning mot var tionde man. Framför allt unga kvinnor får gå mellan olika tillfälliga anställningar, ofta på deltid, och däremellan vara arbetslösa.

De regionala skillnaderna i arbetskraftsdeltagande som finns i vårt land drabbar i huvudsak kvinnorna. Män har ungefär samma arbetskraftsdeltagande över hela landet, medan skillnaderna är större mellan kvinnorna.

En jämn könsfördelning i olika beslutande organ är också en viktig demokratifråga. Den representativa demokratin kräver att både kvinnor och män deltar i besluten, om vi skall få en fullvärdig demokrati.

I regeringens proposition framläggs en rad förslag i syfte att nå målet en jämn könsfördelning i beslutande församlingar.

Herr talman! I propositionen Jämställdhetspolitiken inför 1990-talet tas ett

mycket brett grepp på jämställdhetsarbetet upp. Den femåriga planen, gör det möjligt dels att arbeta mer långsiktigt, dels att väsentligt höja ambitionsnivån.

Inriktningen på jämställdhetsarbetet har också en klar målsättning. Insatserna skall främst göras på områden som är av väsentlig betydelse för den stora gruppen av kvinnor. Det gäller kvinnor där karriär ligger långt borta och där eget företagande inte är möjligt. Det är med andra ord kvinnor i vårdarbete, inom industrier och handel etc.

Under den allmänna motionstiden och i anslutning till propositionen har en rad motioner väckts. Vid behandlingen i arbetsmarknadsutskottet har också 44 reservationer anmälts.

Av de borgerliga reservationerna framgår det klart att någon gemensam politik i jämställdhetsarbetet inte finns på den borgerliga sidan. Av 37 reservationer är endast 3 gemensamma för de borgerliga partierna.

Den första gäller en översyn av jämställdhetslagen, något som arbetsmarknadsutskottet och jämställdhetsministern tidigare har beslutat om. Att komma överens om en sådan åtgärd kan därför knappast vara något underlag för en gemensam borgerlig politik.

Den andra gemensamma borgerliga reservationen gäller vårdnadsbidraget. Om detta skall bilda underlag för en borgerlig jämställdhetspolitik bör man nog varna Sveriges kvinnor. Det borgerliga vårdnadsbidraget är en kvinnofälla! Vem kan stanna hemma för 41 kr. om dagen? Att det är omöjligt tror jag att landets kvinnor redan förstått, och det är därför det nu är så tyst från borgerligt håll om vårdnadsbidraget. Jag skulle vilja fråga Charlotte Branting: Är 41 kr. om dagen tillräckligt?

Den tredje gemensamma reservationen gäller det återkommande kravet från de borgerliga partierna om en parlamentarisk jämställdhetskommitté. Det förslaget belyser mer oenigheten än enigheten inom det borgerliga lägret. Man vill ha en parlamentarisk kommitté, där man kan bevaka varandra så att ingen skall skära pipor i vassen på den andres bekostnad.

Arbetsmarknadsutskottet hävdar att den nuvarande organisationen är effektivare än den som fanns under de borgerliga regeringsåren.

Vi socialdemokrater anser att jämställdhetsfrågorna skall behandlas på samma sätt som frågor inom andra politikområden. Regeringen lägger fram förslag till riksdagen som har beretts i de olika departementen.

Vidare har en särskild jämställdhetsberedning inrättats med representanter från alla departement – detta för att kunna arbeta på så bred front som möjligt och för att kunna samordna insatserna i regeringskansliet.

Till verksamheten på regeringsnivå har sedan knutits ett rådgivande organ, där de politiska partierna, kvinnoorganisationerna, arbetsmarknadens parter och folkrörelserna ingår. Utöver detta finns en särskild grupp för mansrollsfrågor och en för kvinnofrågor. I JÄMFO – jämställdhetsforskningsdelegationen – är också de politiska partierna företrädade.

De borgerliga partierna och vpk har således goda möjligheter att föra fram sina synpunkter i jämställdhetsfrågor på både idé- och beredningsstadiet.

I en reservation berör folkpartiet och centern kvinnorna och arbetsmiljön. Det är bra att också ni tar upp dessa frågor, som berör en så stor grupp av kvinnor, ofta utsatta för belastningsskador. Men låt mig samtidigt påminna

er om att ni på arbetsrättens område ofta vill inskränka de anställdas inflytande.

En sådan politik går inte ihop. En viktig del i politiken för en bättre arbetsmiljö är de anställdas inflytande över sin arbetsplats.

Moderaterna, som har en ännu mer negativ inställning till de anställdas inflytande, har klokt nog inte ställt upp på denna reservation.

Centern säger i en reservation om det sociala trygghetssystemet, som skall vara likvärdigt för män och kvinnor, att man "i större utsträckning än hittills utgår från grundtrygghetsprincipen med möjligheter till individuell påbyggnad i det enskilda fallet".

Vad är det för social trygghet för de svagaste grupperna på arbetsmarknaden? I klartext betyder det att centern håller fast vid bondeförbundets gamla linje från ATP-stridens dagar. Då kallades den frivilliglinjen! Tror centern verkligen att man på detta sätt kan skapa jämställdhet mellan kvinnor och män?

Centern tar också upp kravet på samhällsplanering och regional utveckling för att främja jämställdhet. Här har vi socialdemokrater ingen annan uppfattning än centern. Det är nödvändigt att detta förverkligas. Det ingår bl. a. i regionalpolitiska utredningens uppdrag.

Problemet för centern med en gemensam borgerlig jämställdhetspolitik är att ni säger, att den skall förverkligas i en borgerlig regering tillsammans med moderaterna. Jag skall citera moderaternas reservation nr 14 om könsfördelningsregler vid regionalpolitiskt stöd:

"De nuvarande regionalpolitiska stödformerna skall slopas och ersättas av en ny form för hjälp till främst nystartade företag. Något genomgående krav på jämn könsfördelning bör inte ställas med hänsyn till att könskvotering i arbetslivet kan få motsatt effekt och undergräva kvinnornas position." Det är alltså med dem ni skall samarbeta regionalpolitiskt!

Att få till stånd en enhetlig borgerlig politik på det här området blir nog svårare än att förena eld och vatten.

Herr talman! Jag har genom att ta upp dessa reservationer velat belysa att det inte föreligger någon gemensam borgerlig uppfattning i jämställdhetsfrågorna. Ni är lika splittrade här som på andra områden. Endast i 3 av 37 reservationer har ni kunnat enas!

Det är viktigt – inte minst för Sveriges kvinnor – att alla blir upplysta om detta. Från en borgerlig regering kan man inte vänta sig någon samlad insats i jämställdhetsarbetet. Där är det mer som skiljer än som förenar. Jämställdhetsarbetet i en borgerlig regering kommer också att dras i långbänk.

Men tillsammans med socialdemokratin har ni möjligheter, varje parti för sig, att aktivt medverka i jämställdhetsarbetet. Ni slipper då den inre tråtan, som ofta förlamar. Vi behöver alla goda krafter för att skapa jämställdhet mellan kvinnor och män.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till arbetsmarknadsutskottets hemställan i betänkande 1987/88:17 om jämställdhetspolitiken och avslag på samtliga motioner och reservationer.

I detta anförande instämde Sven Lundberg och Monica Öhman (båda s).

Anf. 183 INGRID HEMMINGSSON (m) replik:

Herr talman! Gustav Persson tog upp sitt favoritämne, den borgerliga splittringen, åtminstone tre eller fyra gånger. Det tycks finnas alla möjliga varianter på det. Men vad Gustav Persson inte har förstått är varför det är så nödvändigt med alternativ till den offentliga sektorn, vilket vi har varit inne på från den borgerliga sidan.

Det är nödvändigt med sådana alternativ, därför att människor vill ha dem. Det har vi ju märkt av väldigt många undersökningar, debattartiklar och diskussioner. Om Gustav Persson vågade sig ut och talade med folk om detta, skulle han märka att det är någonting som människor önskar. Men jag begriper att Gustav Persson inte vill förstå och inte kan förstå, därför att det är det ideologiska motståndet det handlar om.

För socialdemokraterna har inte individen i sig något värde, utan det har den endast när den ingår i en grupp. Ni kanske lade märke till att Gustav Persson i sitt anförande hela tiden talade om grupper, som ställdes mot varandra. Han nämnde aldrig att olika människor kan ha olika önskemål. Det är det vi går utifrån, och därför anser vi att valfriheten är så oerhört viktig. Familjer och individer skall ges möjlighet att välja, och vi vet att det är vad människor önskar.

Ordet valfrihet har Gustav Persson inte tagit i sin mun. Så nog är det täta skott mellan socialdemokraterna och oss i synen på det samhälle som människor vill ha. Jag förstår inte riktigt hur socialdemokraterna skall klara det hårdnackade motståndet, när de märker att det i samhället dyker upp människor med idéer. Det är vad som skett i Malmö och på flera andra håll, där man har bildat alternativ till den offentliga sektorn – det gäller mödravården och all annan vård också.

Jag sade i mitt huvudanförande att de är entreprenörer. Varför kan inte den offentliga sektorn lämna ut en del på entreprenad till människor som är kunniga, duktiga och engagerade? I stället står Gustav Persson här och talar om god vinst som någonting väldigt skrämmande och fult.

Att man skall kunna få en riktig lön för sitt arbete accepterar socialdemokraterna i vanliga fall, vad jag förstår, men inte om man driver en verksamhet i form av entreprenad. Det tycker jag är struntprat och en nedvärdering av kvinnor som har engagemang och vilja att åstadkomma någonting.

Att få till stånd utjämning mellan grupper är viktigt, säger Gustav Persson. Till det krävs det ännu mer politisk styrning än den som sker i dag.

Anf. 184 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Herr talman! Först vill jag säga att jag tycker att det är oförskämt av Gustav Persson att påstå att vår politik inte skulle föra med sig en utjämning och inte skulle förbättra för de svaga grupperna, för de kvinnor som har det sämst ställt.

Varför tror Gustav Persson att vi kämpar så hårt för att bryta de offentliga monopolen? Jo, det är just för att kunna se till att kvinnors löner skall kunna komma upp. Arbetsmiljön och arbetsförhållandena förbättras i och med att det finns en konkurrenssituation, så att kvinnor inte behöver vända sig till enbart en arbetsgivare.

Varför tror Gustav Persson att det inte är de svaga grupperna vi kämpar

för, när vi vill revidera yrkesklassificeringen vad gäller kvinnors arbete? Vi vill ju göra det just för att förbättra möjligheterna att höja kvinnornas löner.

Varför tror Gustav Persson att vi kämpar för en bättre jämställdhetslag? Jo, det är också för att förbättra kvinnornas – alla kvinnors – möjligheter.

Sedan frågar Gustav Persson vad jag tycker om vår familjepolitik, om det räcker med 41 kr. Jag vill fråga Gustav Persson vad socialdemokraternas familjepolitik går ut på. Vi har ännu inte fått något förslag om när förbättringen av föräldraförsäkringen skall genomföras och hur den skall betalas. 41 kr. om dagen för dem som väljer att vara hemma är i alla fall bättre än ingenting.

Nu menar jag att vårdnadsbidraget säkert inte kommer att föra med sig att så många väljer att vara hemma. Men för dem som vill vara hemma av andra skäl än ekonomiska kan bidraget ändå göra det lättare att vara det.

Vad är socialdemokraternas bidrag till en bättre familjepolitik, som ger mer tid för barnen, som ger mer pengar till barnfamiljerna – alla barnfamiljer – och som ger bättre valfrihet?

Dessutom har vi nu fått med moderaterna och centerpartiet på att det skall vara full behovstäckning vad gäller daghemsutbyggnaden. Det tycker vi från folkpartiets sida är bra.

Jag skulle gärna vilja ha svar på de frågor som jag ställde till Gustav Persson. Jag förstår att han har fullt upp med så många frågor som han har fått, men jag skulle ändå vilja få svar på frågan om det inte vore bättre att använda de 5 miljonerna till aktiva jämställdhetsåtgärder än till en tidsanvändningsundersökning.

Anf. 185 INGA LANTZ (vpk) replik:

Herr talman! Kvinnokampen har som mål att kvinnor och män skall bli varandras jämlikar. För att nå det målet krävs en uppvärdering av kvinnors erfarenhet och arbete. Det är märkligt att det som jag tycker tillhör de viktigaste sakerna i livet, nämligen omsorg om människor, värderas så lågt. *Det är kvinnor som står för de arbetsuppgifterna.*

I regeringens proposition nämns inte ordet kvinnokamp. Man använder det luddiga neutrala ordet jämställdhet. Att bli jämställd med männen på männens villkor tycker inte vi i vpk är någon framgångsväg. För kvinnorna gäller det därför att på egna villkor hävda sina rättigheter och lika människovärde.

I propositionen säger man att jämställdhetsmålet bara uppnås genom en aktiv fördelningspolitik som inte bara syftar till att minska skillnader mellan kvinnor och män utan också att minska klasskillnaderna i samhället. Vi instämmer i den formuleringen och den målsättningen, och det var också Gustav Persson inne på. Men hur skall det gå till? Hur skall man klara av det här?

Under de senaste åren har utredning efter utredning visat att klasskillnaderna har ökat och det ur i stort sett alla aspekter – hälsa, utbildning, inkomstnivå osv. – mellan dem som är mycket rika och de mycket fattiga. Socialhjälpstutvecklingen visar också det. Men jag instämmer i målsättningen och tycker att det är bra att det står i propositionen.

Sedan håller jag med Gustav Persson om att de borgerligas förslag att

strypa den offentliga sektorn skulle vara förödande för jämställdheten, om det genomfördes. Det skulle drabba de svaga grupperna i samhället, och vi vet att kvinnor tillhör de grupperna.

Jag sade i mitt inledningsanförande att det finns tre grundbultar i arbetet på att nå jämställdhetsmålet. Den ena är att männen mera tar del i arbetet med hem och barn, den andra är sex timmars arbetsdag, den tredje är utbyggd barnomsorg. Jag vill fråga efter socialdemokraternas syn på sextimmarsdagen. Det har ju kommit en rapport i den frågan – det stod i Aftonbladet häromdagen. Vilken inställning har socialdemokraterna till kravet på sex timmars arbetsdag, som är mycket mycket viktigt ur jämställdhetssynpunkt?

Anf. 186 KERSTI JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Det låter på Gustav Persson som om jämställdhet endast skulle kunna nås med en socialdemokratisk politik. Men med en socialdemokratisk politik kommer det med all säkerhet i stället att dröja mycket länge innan vi får jämställdhet. Socialdemokraterna glömmar faktiskt bort det viktigaste av allt, att samhällsplaneringen måste vara sådan att den skapar förutsättningar för jämställdhet. Det är oerhört viktigt att se till helheten. Får vi inte en balanserad utveckling inom hela landet, får vi inte ett differentierat näringsliv över hela landet, så att alla får möjlighet till arbete och försörjning, möjlighet att bo där de vill, då blir det ytterst svårt att nå jämställdhet.

Man kommer in litet på detta i propositionen när man säger att det kan behövas en samordning av insatser inom flera olika samhällsområden. Man föreslår en femårig försöksverksamhet med samordning mellan samhällsservice och infrastruktur och man föreslår ett pilotprojekt i tre kommuner i olika delar av landet som skall väljas ut efter ett ansökningsförfarande. Efter ett antal år skall detta utvärderas.

Men det vore bättre att försöka få politiken att fungera som en helhet, att se alla samhällsområden, alla politikområden i de politiska förslagen och besluten.

När det gäller familjepolitiken vill jag säga att det är för barnens bästa som centerns familjepolitik är utformad, och det är för barnens bästa som småbarnsföräldrarna måste få vårdnadsbidrag som ökar deras valfrihet. Den familjepolitik socialdemokraterna envetet driver är uppenbart orättvis. 18 miljarder av statliga och kommunala medel går i dag till barnomsorgen, men 40 % av förskolebarnen får inte någon del av detta. Grundläggande för denna ojämlikhet är den nedvärderande synen på den barnomsorg som sker i det egna hemmet. Småbarnsföräldrarna får därför inte det stöd de så väl skulle behöva i sin viktiga föräldraroll. Det tycker vi är allvarligt.

När det gäller barnomsorgen vill jag bara tillägga att full behovstäckning inom barnomsorgen har vi haft i vår familjepolitik i många, många år.

Anf. 187 GUSTAV PERSSON (s) replik:

Herr talman! Är det inte litet märkligt att när de borgerliga partierna skall diskutera jämställdhetsfrågor pratar de om att starta eget, om privatisering och om företag. Men inte rör det särskilt många människor. Det är inte så många människor som kan starta eget. Det har de varken råd eller möjlighet

till. Det ni pratar om rör inte de stora grupperna av kvinnor. Ni bör vara medvetna om det.

Vi socialdemokrater vill tala om frågor som rör de breda, stora grupperna, och där krävs helt andra saker.

Till Charlotte Branting vill jag säga att jag säkert tror att ni vill medverka till en utjämning i samhället. Men, märk väl, ni skall göra det tillsammans med moderaterna, och då blir det inte så framgångsrikt, det kan ni vara övertygade om. Det är detta vi ser hela tiden.

Sedan talar ni om att klara detta genom konkurrens. Men det är t. ex. fler daghem vi vill ha, och det viktiga är inte om att det är privatiserade eller att några startar egna sådana. Det är fler daghem som är viktiga för kvinnor och män om de skall kunna förena arbete och föräldraskap.

Charlotte Branting tog också upp föräldrapenningen och önskvärldheten av att män bör ställa upp bättre för att ta hand om barnen när de är små eller i samband med att de är sjuka.

Jag tror också det är viktigt med ytterligare insatser i den vägen. Men även där brister er politik. Ni föreslår neddragning till 80 % av sjukpenning och föräldrapenning. Är det ägnat att stimulera männen att ta mer ansvar? Er politik håller inte ihop på alla ställen, och det är detta vi vill påpeka.

Till Ingrid Hemmingsson: Vår politik syftar ju till att hjälpa individen. Det är detta som är bakgrunden. Men hur är det med er politik? Ni föreslår nedrustning av regionalpolitiken och nedrustning av barnomsorgen, ni vill privatisera en massa jobb och ge vårdbidrag på 41 kr. om dagen. Ni kritiserar särbeskattningen. Ni vill rusta ned socialförsäkringen, sjukförsäkringen, arbetslöshetsförsäkringen, delpensionen. Ni vill inskränka arbetsrättslagarna. Ni vill inte ha förnyelsefonder. Ni vill rusta ned i alla dessa avseenden, som sammantagna ger stora möjligheter för individer och för de breda grupperna.

Jag kommer ihåg vad Carl Bildt sade inför detta val: Vi moderater skall återspegla vad vi vill åstadkomma, men vi skall inte främst tala om vilka medel vi skall använda.

Detta uttalande är typiskt för moderaterna i hela politiken, även här när det gäller jämställdhetsfrågorna.

(forts. prot. 133)

16 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

17 § Anmäldes och bordlades

Förslag

1987/88:22 Riksdagens revisorers granskning av kostnaderna för högskoleutbildningar

Prot. 1987/88:132
2 juni 1988

18 § Anmäldes och bordlades

Kulturutskottets betänkanden

1987/88:21 om kulturmiljövård (prop. 1987/88:104 och 1987/88:100 bil. 10)

1987/88:22 om ändring i lotterilagen, m. m. (prop. 1987/88:141)

1987/88:25 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Jordbruksutskottets betänkanden

1987/88:23 om miljöpolitiken inför 1990-talet (prop. 1987/88:85)

1987/88:24 om miljöförbättrande åtgärder inom jordbruket, m. m. (prop. 1987/88:128)

1987/88:25 om reglering av priserna på jordbruksprodukter, m. m. (prop. 1987/88:165)

1987/88:27 om uppskov med behandlingen av vissa till utskottet hänvisade ärenden

19 § Kammaren åtskildes kl. 22.56.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Olof Marcusson

Förteckning över talare

(Siffrorna avser sida i protokollet)

Prot.

1987/88:132

Torsdagen den 2 juni

Talmannen 3, 24, 37

Förste vice talmannen 89, 97, 101, 104, 108, 112, 116, 117

Andre vice talmannen 60, 71, 80

Andersson, Marianne (c) 127, 128, 129

Andersson, Sten, i Malmö (m) 107, 108

Bergdahl, Hugo (fp) 141, 147, 150

Berndtson, Nils (vpk) 14, 21, 34, 35, 36, 37, 47, 55, 58, 66, 67

Bertilsson, Stig (m) 109, 111

Björck, Anders (m) 4, 20, 24, 28, 29, 34, 36, 37, 54, 58, 71, 77, 79, 101, 104

Branting, Charlotte (fp) 158, 174

Cederqvist, Wivi-Anne (s) 86, 88, 92, 94, 106

Chrisopoulos, Alexander (vpk) 90, 93, 94

Claesson, Viola (vpk) 144, 148, 150, 152

Dau, Hans (m) 130, 137, 139

Edgren, Margitta (fp) 94

Eriksson, Per-Ola (c) 123, 125, 126, 127, 142, 147, 149, 152

Fiskesjö, Bertil, tredje vice talman (c) 10, 33, 35, 36, 44, 53, 57, 79, 104, 106,
108

Fleetwood, Elisabeth (m) 84, 85

Friggebo, Birgit (fp) 7, 22, 26, 37, 41, 55, 57, 73, 98, 101

Gustafsson, Lars (s) 134, 138, 140

Hammar, Bo (vpk) 74, 78, 82, 84, 85, 87

Hemmingsson, Ingrid (m) 155, 174

Jennehag, Jan (vpk) 115, 153

Johansson, Kersti (c) 163, 176

Johansson, Kurt Ove (s) 62, 67, 68, 75, 78

Karlsson, Ove (s) 116, 117

Keen, Kerstin (fp) 132, 137, 140

Kindbom, Bengt (c) 66, 68, 99, 110, 111, 112, 114, 116, 117

Lantz, Inga (vpk) 166, 175

Larsson, Torgny (s) 114

Lekberg, Sören (s) 103, 104

Marklund, Leif (s) 123, 124, 125, 126, 153

Molén, Per-Richard (m) 121

Mårtensson, Ingela (fp) 60, 65, 68, 80, 88, 89

Nyhage, Hans (m) 97

Palm, Sverre (s) 128, 129

Persson, Gustav (s) 169, 176

Pettersson, Ulla (s) 100, 101

Stensson, Börje (fp) 112, 115

Sundström, Sten-Ove (s) 145, 148, 151, 152

Svensson, Alf (c) 69

Svensson, Jörn (vpk) 30, 35

Svensson, Olle (s) 17, 23, 27, 29, 50, 56, 59

Thun, Sture (s) 111, 112

Welin, Kjell-Arne (fp) 95

